

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД

щодо профілактики ВІЛ/СНІДу
та доступу підлітків, зокрема з груп ризику,
до медико-соціальних послуг

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ОГЛЯД
щодо профілактики ВІЛ/СНІДу
та доступу підлітків, зокрема з груп ризику,
до медико-соціальних послуг**

**КИЇВ
2013**

ББК 55.148(4Укр)+67.405(4Укр)
УДК 616.98-084:578.828ВІЛ]:349.3]-053.6(477)
Н83

Автори:

Стешенко Володимир Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного права Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (м. Харків)

Буроменський Михайло Всеволодович,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри міжнародного права Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого» (м. Харків), суддя ad hoc Європейського суду з прав людини (м. Страсбург, Франція)

Балакірева Ольга Миколаївна,

кандидат соціологічних наук, голова правління
ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»

Бондар Тетяна Василівна,

кандидат соціологічних наук, директор ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»

Сакович Олена Трохимівна,

керівник проектів з питань профілактики ВІЛ серед молоді
Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні

Рецензенти:

Волошин Юрій Олексійович,

доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи
Маріупольського державного університету (м. Маріуполь)

Сироїд Тетяна Леонідівна,

доктор юридичних наук, полковник міліції, професор
кафедри державно-правових дисциплін факультету підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків)

Осташко Світлана Іванівна,

заступник директора Департаменту реформ та розвитку медичної допомоги МОЗ України

Терещенко Олена Василівна,

заступник директора Департаменту – начальник Управління охорони материнства, дитинства та санаторного забезпечення
Департаменту реформ та розвитку медичної допомоги МОЗ України

*Рекомендовано до друку вченою радою Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка
(протокол № 1 від 6 березня 2013 р.)*

Створено в рамках проекту «Розбудова потенціалу неурядових організацій з питань профілактики
ВІЛ/СНІД, лікування та догляду людей, які живуть з ВІЛ». За фінансової підтримки ЄС.
Думки, висловлені у цьому звіті, не обов'язково відображають політику та погляди ЄС та ЮНІСЕФ.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ)

01021, Київ, Кловський узвіз, 5

Тел.: +380 44 254 2450, +380 44 254 2439, Факс: +380 44 230 2506; www.unicef.org.ua

Н83 Нормативно-правовий огляд щодо профілактики ВІЛ/СНІДу та доступу підлітків, зокрема з груп ризику, до медико-соціальних послуг : [аналіт. звіт] / Стешенко В. М. [та ін.]. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2013. — 230 с.

ISBN 978-617-684-042-8

У цьому огляді, виконаному за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), проведено аналіз міжнародного права та українського законодавства, політики і практики щодо правового забезпечення протидії поширенню ВІЛ-інфекції та можливостей надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, визначено наявні правові колізії та юридичні бар'єри і подано рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Видання буде корисне для всіх, хто причетний до розроблення та реалізації заходів з протидії епідемії ВІЛ-інфекції в Україні: державним службовцям, юристам, медичним і соціальним працівникам, представникам громадських об'єднань. Дослідження нормативно-правових та інших джерел подано станом на **1 січня 2013 р.**

ББК 55.148(4Укр)+67.405(4Укр)
УДК 616.98-084:578.828ВІЛ]:349.3]-053.6(477)

© ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка, 2013

© Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2013

ISBN 978-617-684-042-8

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ	5
1. ВСТУП	6
2. ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ	14
2.1. Суть питання	14
2.2. Понятійний апарат, пов'язаний з віковими особливостями підлітків, зокрема з груп ризику	14
2.3. Ключові поняття щодо правового статусу підлітків, зокрема з груп ризику	15
2.4. Висновки.	39
2.5. Рекомендації	40
3. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН, ЩО ВІДБУЛИСЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	41
3.1. Суть питання	41
3.2. Відображення питання в законодавстві України та аналіз політики	41
3.3. Висновки.	61
3.4. Рекомендації	63
4. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	65
4.1. Суть питання	65
4.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах	65
4.3. Відображення питання в законодавстві України та сучасна практика	65
5. ОСНОВНІ БАР'ЄРИ В НАДАННІ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	77
5.1. Обізнаність медичних працівників з нормативно-правовим регулюванням надання медичної допомоги підліткам, зокрема з груп ризику	77
5.2. Доступ підлітків, зокрема з груп ризику, до інформації стосовно ВІЛ.	77
5.3. Медична допомога підліткам, зокрема з груп ризику: питання доступу	83
5.4. Забезпечення підліткам, зокрема з груп ризику, права на інформацію про результати тестування на ВІЛ і права на таємницю про стан їхнього здоров'я.	108
6. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	119
6.1. Суть питання	119
6.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах	119
6.3. Відображення питання в законодавстві України та сучасна практика	119
6.4. Висновки.	122
6.5. Рекомендації	122

7. ОСНОВНІ БАР'ЄРИ В НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	123
7.1. Обізнаність соціальних працівників з нормативно-правовим регулюванням надання соціальної допомоги підліткам	123
7.2. Механізми доступу підлітків, зокрема з груп ризику, до соціальних послуг	124
7.3. Опіка, піклування, усиновлення та заклади для підлітків, зокрема з груп ризику ..	145
8. РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ, ЗАЛЕЖНО ВІД ВІКУ ТА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДЛІТКА	160
9. УЗАГАЛЬНЕНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ПРОГАЛИН	174
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	182
Додаток № 1. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСНОВНІ ЗМІНИ, ЩО ВІДБУЛИСЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ІНФЕКЦІЇ ВІЛ/СНІДУ	210
Додаток № 2. ПЕРЕЛІК ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАДАННЯ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	215
Додаток № 3. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ — МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ З НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ РЕГУЛЮВАННЯМ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	223
Додаток № 4. РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ — СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ РЕГУЛЮВАННЯМ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ	227

СКОРОЧЕННЯ

ВІЛ — вірус імунодефіциту людини

ВООЗ (ВОЗ) — Всесвітня організація охорони здоров'я

ГО — громадські об'єднання

ДКТ — добровільне консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію

ЖКС/ПКС — жінки комерційного сексу/працівники комерційного сексу

ІПСШ — інфекції, що передаються статевим шляхом

КДМ — клініка, дружня до молоді

ЛЖВ — люди, які живуть з ВІЛ

МОНмолодьспорт України¹ — Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Мінсоцполітики України — Міністерство соціальної політики України

МОЗ України — Міністерство охорони здоров'я України

ООН — Організація Об'єднаних Націй

ПГР — підлітки груп ризику

СІН — споживачі ін'єкційних наркотиків

ЧСЧ — чоловіки, які практикують секс з чоловіками

ЮНЕЙДС — Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІДу

ЮНІСЕФ — Дитячий фонд ООН

USAID — Агенство США з міжнародного розвитку/United States Agency for International Development

¹ З 28 лютого 2013 р. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України та Державну служби молоді та спорту України реорганізовано у Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.
Положення про Міністерство освіти і науки України затверджено Указом Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/410/2011>.
Положення про Міністерство молоді та спорту України затверджено Указом Президента України від 24 липня 2013 р. № 390/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15919.html>.

1. ВСТУП

Відповідно до Оперативної інформації ДУ «Український центр контролю за соціально небезпечними хворобами Міністерства охорони здоров'я України», станом на 1 квітня 2013 р., загальна кількість випадків ВІЛ-інфекції з 1987 р. становить 229 037 (зокрема на стадії СНІДу — 59 022), померло від СНІДу 29 427 осіб. Статистика щодо дітей віком до 14 років така: випадків ВІЛ-інфекції з 1987 р. — 37 749 (зокрема на стадії СНІДу — 1 247), померло від СНІДу — 330 дітей². Разом з тим, за оцінками Об'єднаної програми ООН з ВІЛ/СНІД (ЮНЕЙДС)³ і ВООЗ⁴, кількість ВІЛ-інфікованих в Україні у 2009 р. була на рівні 350 тис. осіб (у межах 300–410 тис. осіб) віком 15–49 років (не менш ніж 1,4% дорослого населення). У будь-якому разі (згідно з доповіддю ООН 2005 р.) за рівнем поширення епідемії ВІЛ Україна перебуває на першому місці в Європейському регіоні та на шостому місці у світі.

Найбільший ризик інфікуватися ВІЛ в осіб, які практикують небезпечні форми поведінки. Так, у цільовій групі нашого дослідження серед підлітків, зокрема з груп ризику (ПГР)⁵, значна частина хлопців 15–19 років, які офіційно зареєстровані в Україні як інфіковані ВІЛ, заразилися через споживання ін'єкційних наркотиків (65 %), а більшість дівчат такого ж віку заразилися через незахищені гетеросексуальні контакти (89 %)⁶. Значна кількість ПГР належать до кількох груп ризику або наражаються на ситуативний ризик.

У межах проекту ЮНІСЕФ «Профілактика ВІЛ серед підлітків груп ризику» протягом 2008–2009 рр. була зібрана ґрунтова доказова база щодо уразливості та обмеженого доступу підлітків з груп ризику до медико-соціальних послуг, зокрема ВІЛ-профілактики. Загальна кількість підлітків груп ризику в Україні оцінюється у 85 тис. осіб (або 1 602 ПГР на 100 тис. підлітків), що становить 1,6% загалу підліткової вікової групи. З них СІН — 50 000 (33 000 хлопчиків та 15 000 дівчаток), ЖКС — 15 000, ЧСЧ — 20 000 осіб⁷.

Слід зазначити, що більшість ВІЛ-профілактичних заходів і послуг зі зменшення шкоди, що надають державні та недержавні (громадські, благодійні тощо) об'єднання групам ризику, спрямовані головню на доросле населення (від 18 років). Як і всі громадяни України, діти та молодь повинні мати право на якісні послуги, можливість брати участь у плануванні та здійсненні програм, а також право на отримання інформації, бо потребують комплекснішого підходу та особливого захисту.

За останні декілька років в Україні підготовлено і опубліковано чотири нормативно-правових огляди щодо надання послуг підліткам, зокрема з груп ризику (перші два огляди виконано за підтримки ЮНІСЕФ, інші два — за підтримки USAID):

² Оперативна інформація про офіційно зареєстрованих ВІЛ-інфікованих протягом березня 2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dssz.gov.ua/attachments/article/1593/Березень%202013.xls>.

³ Оценки по ВИЧ и СПИДу (2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.unaids.org/ru/regionscountries/countries/ukraine/>.

⁴ Number of people (all ages) living with HIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int/ghodata/?vid=22100>.

⁵ Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), *підлітки* — це молоді люди віком від 10 до досягнення 19 років включно; *молодь* — віком від 15 до 24 років; *молоді люди* — віком від 10 до 24 років. Див., наприклад: 10 facts on adolescent health [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/features/factfiles/adolescent_health/en/index.html; а також: Предупреждение ВИЧ/СПИДа среди молодых людей: систематический обзор фактических данных из развивающихся стран. Межведомственная целевая группа ЮНЭЙДС по молодежи. — 10 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/pdfs/ru_hiv_y_people_9241209380.pdf.

⁶ Підлітки груп ризику: доказова база для посилення відповіді на епідемію ВІЛ в Україні : аналіт. звіт / ЮНІСЕФ ; Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К. : К.І.С., 2008. — 192 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/MARA_Report_ukr_druk.pdf.

⁷ Оцінка чисельності дітей та молоді вікової групи 10–19 років, що відносяться до груп ризику / ЮНІСЕФ ; Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К., 2011. — С. 44. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/Ocinka_chiselnosti_ditey_ukr.pdf.

1. Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування : аналіт. огляд / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж. імені О. Яременка, 2008. — 127 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA(1).pdf);
2. ВІЛ-інфіковані діти: медичний догляд, психологічна підтримка, соціальний супровід, правовий захист [Текст] / Авт. Котова Н. В., Старець О. О., Пурік О. П., Леончук Н. В., Панфілова О. М., Бордуніс Т. А., Дубініна І. М., Булах Л. В. — К.: К.І.С., 2010. — 176 с.;
3. Аналіз нормативно-правової бази щодо забезпечення прав дітей і молоді, які живуть та працюють на вулиці, запобігання безпритульності й бездоглядності в Україні [Текст] / Тетяна Бордуніс. — К. : USAID | Проект розвитку ВІЛ/СНІД-сервісу в Україні, 2011. — 88 с.;
4. Інструктивно-методичні матеріали щодо роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді з дітьми та молоддю груп ризику [Текст] / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар. — К. : USAID | Проект розвитку ВІЛ/СНІД-сервісу в Україні, 2012. — 100 с.

Слід зазначити, що найкомплексніше питання доступу підлітків, зокрема з груп ризику, до медичних і соціальних послуг в Україні досліджено саме в першому огляді⁸. Крім власне нормативно-правового аналізу надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з ризику, цей огляд містить низку конкретних рекомендацій для покращення ситуації щодо ПГР.

Значна частина цих рекомендацій була реалізована в новій редакції профільного закону про ВІЛ/СНІД — Законі України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 23 грудня 2010 р. № 2861-VI⁹. Зокрема, йдеться про рекомендацію увідповіднити норму про вік, з якого особи можуть самостійно пройти тестування на ВІЛ, частині 3 статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV¹⁰ (*Надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла 14 років, провадиться за її згодою*). Наразі ця норма закріплена у частині 2 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII¹¹ (*Тестування осіб віком від 14 років і старше проводиться добровільно, за наявності усвідомленої інформованої згоди особи*).

Слід зазначити, що ухвалення нової редакції профільного закону про ВІЛ/СНІД потягло за собою суттєві зміни в національному законодавстві про ВІЛ/СНІД (детальніше див. підрозділ «Інформаційні джерела дослідження»), а також відповідні зміни у політиці щодо ПГР. У цьому зв'язку виникає необхідність не лише заново переосмислити суспільні відносини у сфері протидії ВІЛ/СНІДу, але й дослідити відповідне нормативно-правове регулювання доступу до медико-соціальних послуг серед підлітків (зокрема з груп ризику).

Методологічний підхід засновано на матеріалах ВООЗ/WHO «Adolescent job aid: a handy desk reference tool for primary level health workers»¹².

⁸ Публікація «Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування: аналіт. огляд / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2008. — 127 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA(1).pdf). — була підготовлена до друку станом на 25 липня 2008 р. — **Прим. авт.**

⁹ Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення» : Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2861-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2861-17>.

¹⁰ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

¹¹ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

¹² Adolescent job aid: a handy desk reference tool for primary level health workers. — WHO, 2010. — 180 p. (P. 9, 10) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241599962_eng.pdf.

Нормативно-правовий огляд, підготовлений у 2013 р. (так само, як і огляд 2008 р.), зосереджено на дослідженні найважливіших для підлітків, зокрема з груп ризику, послугах — медичних і соціальних. Відповідно, у цьому огляді проведено аналіз нормативно-правових актів у сфері надання медичної допомоги і соціальних послуг, основних бар'єрів, з якими стикаються надавачі, надано конкретні рекомендації (алгоритм дії) щодо розв'язання колізійних питань, наведено нормативно-правове обґрунтування для забезпечення потреб підлітків, зокрема з груп ризику.

Зважаючи на методологічний підхід ВООЗ, з урахуванням адаптованих цілей та завдань у контексті українських реалій, цей огляд містить основні проблемні питання, які постійно виникають у практичній діяльності медичних і соціальних працівників під час надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, а саме:

1. Вік тестування на ВІЛ і клінічний менеджмент (надання контрацептивів та обмін шприців). Яким чином відбувається нормативно-правове регулювання таких питань:

- *безоплатне тестування на ВІЛ;*
- *забезпечення безоплатними контрацептивами (зокрема презервативами);*
- *забезпечення обміну шприців?*

2. Вимога до медичного працівника обов'язково повідомляти компетентні органи про факти інфекційних захворювань та насильства (сексуального або психологічного). Як у цьому випадку регулюється питання конфіденційності? В яких випадках, на яких підставах і яким суб'єктам медичний працівник може передавати зазначену інформацію:

- *Чи повинен медичний працівник повідомляти компетентні органи про виявлення інфекційних захворювань у підлітка?*
- *Чи повинен медичний працівник повідомляти компетентні органи про виявлення сексуального насильства щодо підлітка?*
- *Чи повинен медичний працівник повідомляти компетентні органи про виявлення психологічного насильства щодо підлітка?*
- *Чи повинен медичний працівник повідомляти компетентні органи про виявлення фізичного насильства (за різними ступенями важкості) щодо підлітка?*

3. Вимога встановлення статевого партнера у випадках інфікування пацієнта статевим шляхом. Як має відбуватися лікування партнера? Яким чином у цьому випадку мають бути виконані правові норми про конфіденційність:

- *встановлення особи — статевого партнера;*
- *лікування особи — статевого партнера?*

4. Питання про захист, опіку і піклування щодо підлітків, зокрема з груп ризику. Яким чином законодавство визначає відповідальні органи та їхні повноваження, а також механізми їхньої діяльності? Колізійні питання, що виникають у цьому зв'язку:

- *брак документів;*
- *бездоглядність;*
- *безпритульність;*
- *направлення в притулки.*

5. Яким чином законодавство регулює питання про згоду батьків та інших законних представників на дістання послуг підлітками, зокрема з груп ризику? У яких випадках згода батьків для отримання послуг не передбачається

щодо медичної допомоги:

- загальні медичні послуги;
- тестування на ІПСШ;
- лікування ІПСШ;
- тестування на ВІЛ (див. пункт 1);
- поставлення на облік у зв'язку з ВІЛ;
- огляд гінеколога/уролога;
- аборт;
- призначення контрацептивів;
- поставлення на облік у зв'язку із вживанням психоактивних речовин;
- лікування у зв'язку із вживанням психоактивних речовин;

щодо соціальних послуг:

- консультування;
- надання інформації;
- соціальний супровід?

6. Недопустимість стигматизації та дискримінації окремих соціальних груп:

- СІН;
- ЖКС;
- ЧСЧ;
- діти вулиці;
- діти-сироти.

7. Нормативно-правове поле щодо гомосексуальних стосунків серед хлопців-підлітків:

- право на гомосексуальні стосунки;
- залучення (втягнення) підлітків до гомосексуальних стосунків;

залучення дівчат-підлітків до сексуальних стосунків на комерційній основі (секс в обмін або секс за винагороду).

8. Сексуальні відносини за участю малолітніх і неповнолітніх дітей і поняття «шлюбний вік для чоловіків та жінок» (наприклад, малолітні або неповнолітні хлопці та дівчата, які зазнали сексуального насильства, або статеві партнери, один з яких — малолітня або неповнолітня особа тощо). Законодавче регулювання питання захисту дітей у випадках розбещування:

- шлюбний вік для дівчат;
- шлюбний вік для хлопців;
- вік початку статевих стосунків;
- залучення неповнолітніх до статевих стосунків (розбещення);
- сексуальне насильство підлітка (див. пункт 2).

9. Юридична відповідальність за незаконне придбання, зберігання та збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Відмінність від вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Які рекомендації можна розробити для надавачів послуг, які працюють з підлітками — споживачами ін'єкційних наркотиків:

- володіння психоактивними речовинами;
- вживання психоактивних речовин.

10. Стандарти надання медичної допомоги та соціальних послуг.

Питання нормативно-правового регулювання алкоспоживання та куріння тютюну серед молодих людей також дуже важливий аспект у контексті здоров'я підлітків, але в цьому огляді його не розглянуто. Починаючи з 1995 року, в Україні проведена низка досліджень, за результатами яких зроблено огляд рівня поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді. Зафіксована позитивна динаміка щодо зменшення показників вживання підлітками алкоголю та тютюну¹³.

Викладені вище та інші питання — це не лише потенційні проблемні ситуації для медичних і соціальних працівників, які зазвичай недостатньо обізнані про рамки своїх правових дій, але й створюють додаткові бар'єри в доступі до медико-соціальних послуг серед підлітків, зокрема з груп ризику. Рекомендації цього огляду допоможуть їм оперативної та в межах чинного законодавства надавати послуги належної якості підліткам, зокрема з груп ризику.

Мета дослідження — здійснення аналізу українського законодавства щодо прав дітей та підлітків, профілактики ВІЛ/СНІДу, із зазначенням змін, що відбулися, та визначення правових і політичних прогалин і бар'єрів у доступі підлітків, зокрема з груп ризику до медичних та соціальних послуг.

Завдання дослідження:

- 1) визначити основні зміни у вітчизняному законодавстві, що відбулись у сфері надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику;
- 2) провести ретельний аналіз основних бар'єрів у наданні медичної допомоги підліткам, зокрема з груп ризику (див. проблемні запитання вище), та надати конкретні рекомендації (алгоритм) надавачам послуг;
- 3) проаналізувати юридичні та політичні бар'єри (див. проблемні запитання вище), які є у сфері надання соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, та надати конкретні рекомендації (алгоритм) надавачам послуг.

Методи дослідження:

- 1) аналіз вітчизняного законодавства, наукових публікацій (по змозі, з використанням даних міжнародного досвіду);
- 2) інтерв'ю з експертами (консультування, глибинні інтерв'ю);
- 3) обговорення в робочих групах задля поставлення проблемних питань, обміну досвідом щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, та узгодження рекомендацій.

У дослідженні спеціально розглянуто особливості доступу до медико-соціальних послуг підлітків, зокрема з груп ризику, в таких вікових групах (відповідно до чинного законодавства України і рекомендацій ВООЗ):

- від 10 років до досягнення 14 років (малолітні діти, відповідно до частини 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III¹⁴);
- від 14 років до досягнення 18 років (неповнолітні діти, відповідно до частини 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III);
- від 10 років до досягнення 19 років (підлітки за означенням ВООЗ¹⁵);

¹³ Див., наприклад: Рівень поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 2011 / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.); Т. В. Бондар, Ю. П. Галіч та ін. — Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К.: ТОВ ВПК «ОБНОВА», 2011. — 176 с.; Стан та чинники здоров'я українських підлітків: моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. — К.: ЮНІСЕФ, Укр. ін.-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К.: К.І.С., 2011. — 172 с.

¹⁴ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

¹⁵ Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), *підлітки* — це молоді люди віком від 10 до досягнення 19 років включно; *молодь* — віком від 15 до 24 років; *молоді люди* — віком від 10 до 24 років. Див., на-

- молодь до досягнення 24 років (згідно з пунктом 3 Примірного положення про Центр/відділення медичної допомоги підліткам та молоді «Клініка, дружня до молоді», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 2 червня 2009 р. № 383¹⁶).

Дослідження особливостей доступу до медичних і соціальних послуг підлітків, зокрема з груп ризику, здійснюється залежно від їхнього правового статусу відповідно до чинного законодавства України (безпритульні діти, діти-сироти, діти-інваліди, діти, позбавлені батьківського піклування, діти-вихованці та інші групи підлітків).

Предметом цього Нормативно-правового огляду охоплюються також правові статуси (права, обов'язки, юридична відповідальність) батьків, опікунів, піклувальників та інших законних представників малолітніх та неповнолітніх дітей, а також правові статуси (права, обов'язки і юридична відповідальність) надавачів послуг — медичних і соціальних працівників.

Інформаційні джерела дослідження становлять матеріали вітчизняного законодавства у сфері протидії епідемії ВІЛ/СНІДу, що загалом налічують близько 250 нових законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, більша частина з яких набрали чинності від часу опублікування аналітичного огляду 2008 р.¹⁷. Передусім мається на увазі принципово нова редакція¹⁸ Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ¹⁹, а також Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки» від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI²⁰ і Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» від 5 березня 2009 р. № 1065-VI²¹.

У новій редакції ухвалено Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III²² і Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV²³, а також Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ²⁴.

приклад: 10 facts on adolescent health [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/features/factfiles/adolescent_health/en/index.html; Предупреждение ВИЧ/СПИДа среди молодых людей: систематический обзор фактических данных из развивающихся стран/ Межведомственная целевая группа ЮНЭЙДС по молодежи. — 10 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/pdfs/ru_hiv_y_people_9241209380.pdf.

¹⁶ Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02 червня 2009 р. № 383 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9463.0>.

¹⁷ Публікація «Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування : аналіт. огляд / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2008. — 127 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA(1).pdf).

¹⁸ Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення» : Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2861-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2861-17>.

¹⁹ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

²⁰ Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.

²¹ Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Закон України від 05 березня 2009 р. № 1065-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.

²² Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

²³ Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

²⁴ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ [Електронний

Також внесено низку суттєвих змін до Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV²⁵ та до інших законодавчих актів медичного та соціального спрямування.

Ухвалення Верховною Радою України зазначених вище законів та набрання ними чинності потягло за собою як ухвалення нових, так і внесення змін до чинних нормативно-правових актів, що об'єктивно потребує відповідного дослідження.

Інформаційними джерелами дослідження є також міжнародно-правові договори та рекомендаційні міжнародні акти універсального й регіонального характеру, що регулюють питання протидії епідемії ВІЛ/СНІДу.

Дослідження нормативно-правових та інших джерел подано станом на **1 січня 2013 р.**

Нормативно-правовий огляд буде корисний для тих, хто працює з підлітками, зокрема з груп ризику, надає медичну допомогу чи соціальні послуги, в тому числі з ВІЛ-профілактики, такі як консультування та тестування на ВІЛ, зменшення шкоди серед СІН, діяльності з профілактики нарковживання серед дітей та молоді, проектів зі збереження здоров'я дітей та молоді, профілактики ВІЛ-інфікування, для фахівців (медиків, педагогів, соціальних працівників, психологів, співробітників правоохоронних органів, юристів) та волонтерів державних і громадських об'єднань, які працюють у зазначених сферах, для тих, хто ухвалює рішення з питань профілактики нарковживання, наркозалежності, протидії епідемії ВІЛ в Україні.

Дослідження виконано на підставі Договору № 43123793 «Нормативно-правові огляди по ПГР і бар'єрам доступу до послуг, збір стратегічної інформації та розвиток аналітичної роботи стосовно ризиків, уразливості і факторів, що впливають на зміни в розповсюдженні та поширенні ВІЛ-інфекції, та поведінкових практик серед ПГР» від 1 червня 2012 р. між Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та Громадською організацією «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка».

Цей Нормативно-правовий огляд затверджено рішенням Координаційної ради Міністерства охорони здоров'я України з питань надання медико-соціальних послуг підліткам та молоді від 9 квітня 2013 р. У перспективі очікується його затвердження також Міністерством соціальної політики України.

Висвітлення результатів практично в кожному з розділів огляду побудовано так:

- у першому підрозділі розглянуто *«суть питання»*, що дає змогу зрозуміти актуальність питання стосовно предмета дослідження;
- у другому підрозділі *«Відображення питання в міжнародно-правових актах»* подано позицію міжнародних актів (договорів, пактів та конвенцій, обов'язкових для країн-учасниць) і рекомендаційних міжнародних актів (декларацій, платформ дій, рекомендацій тощо) щодо надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику;
- у третьому підрозділі *«Відображення питання в законодавстві України та державна політика»* подано положення національних нормативно-правових актів щодо надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику;
- підрозділ *«Висновки»* надає узагальнені висновки (в т.ч. зазначено недоліки правового регулювання досліджуваного питання і окремих нормативних актів);
- у підрозділі *«Рекомендації»* запропоновано заходи для можливого розв'язання визначених проблем, сформульовані з урахуванням характеру недоліків законодавчого регулювання, політики або механізмів її реалізації щодо тієї чи іншої проблеми.

У підготуванні цього Нормативно-правового огляду взяли участь представники різних організацій, які мають досвід у створенні та впровадженні програм для підлітків, зокрема з груп ризику. Авторський колектив Нормативно-правового огляду висловлює подяку всім, хто допоміг в організації і проведенні дослідження, а також у підготуванні та експертизі цього видання, а саме:

ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

²⁵ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.

- Александриній Тетяні Андріївні, Голові Державної служби України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально-небезпечних хвороб;
- Голоцван Олені Анатоліївні, лікарю-психіатру, психотерапевтові вищої категорії, кандидату медичних наук, національному тренерові та експертові з оцінювання КДМ;
- Журавель Тетяні Василівні, голові виконкому Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», кандидату педагогічних наук, старшому викладачеві кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка;
- Крисову Леоніду Петровичу, головному спеціалістові напряму соціальної роботи з особами з проблемою ВІЛ/СНІДу відділу соціального інспектування та соціальної роботи з сім'ями Київського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- Лях Тетяні Леонідівні, голові методичної ради Всеукраїнського громадського центру «Волонтер», доценту кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Інституту психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка;
- Мельник Наталії Анатоліївні, завідувачу клініки, дружньої до молоді, Дніпровського району м. Києва;
- Мешковій Олені Михайлівні, кандидату медичних наук, заступникові генерального директора з організаційно-методичної роботи НДСЛ «ОХМАТДИТ», заслуженому лікарю України;
- Солдатенковій Оксані Вікторівні, в.о. завідувача Центру «Клініка для лікування дітей, хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД»;
- Соцькому Олександрю, магістрові кафедри соціальних структур та соціальних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- Судаковій Анастасії Вячеславівні, фахівцеві з управління проектами Громадської організації «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка»;
- Цвілій Ользі В'ячеславівні, старшому фахівцеві департаменту політики та адвокації ВБФ «Коаліція ВІЛ-сервісних організацій»;
- Яцурі Олександрі Петрівні, кандидату філологічних наук, радникові проектів міжнародної технічної допомоги з питань сиріт та уразливих до ВІЛ дітей.

Особлива вдячність висловлюємо експертам, з якими були проведені консультації і глибинні інтерв'ю в рамках підготування Нормативно-правового огляду.

2. ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ

2.1. Суть питання

Понятійний апарат, що використовується у цьому Нормативно-правовому огляді, стосується правового статусу підлітків, зокрема з груп ризику, і подається в тих термінах, які містить чинне законодавство України (з обов'язковим посиланням на конкретні норми відповідних нормативно-правових актів, які визначають ці терміни), а також документи міжнародних міждержавних організацій (зокрема ВООЗ і ЮНІСЕФ) і довідкова література.

Подання такого словника в цьому огляді обумовлюється двома головними чинниками:

по-перше, це сприятиме підвищенню правової обізнаності медичних і соціальних працівників, а також працівників громадських об'єднань, що опікуються правами підлітків;

по-друге, це дасть змогу медичним і соціальним працівникам, а також працівникам громадських об'єднань, що опікуються правами підлітків, юридично обґрунтувати свою позицію щодо надання медичних і соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, в стосунках з їхніми батьками та іншими законними представниками, а також з представниками державних, зокрема правоохоронних, органів.

Загальна частина понятійного апарату сформована за абеткою. Але зважаючи на те, що ключова проблема нормативно-правового регулювання надання медичних і соціальних послуг — відмінності у правовому статусі підлітків різних вікових груп, в окремий блок винесені поняття, пов'язані з віковими особливостями; зазначені поняття подано на початку цього розділу.

2.2. Понятійний апарат, пов'язаний з віковими особливостями підлітків, зокрема з груп ризику

Дитина — особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше (*абзац 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III*).

Діти підліткового віку (15–17 років включно) — діти віком від 15 років до 17 років 11 місяців 29 днів (*пункт 2.6 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465*).

Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років (*частина 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III*).

Молодь, молоді громадяни — громадяни України віком від 14 до 35 років (*абзац 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05 лютого 1993 р. № 2998-XII*).

Молодь (за означенням ВООЗ) — особи віком від 15 до 24 років (*інформація з офіційного сайту Всесвітньої організації охорони здоров'я*²⁶).

Молоді люди (за означенням ВООЗ) — особи віком від 10 до 24 років (*інформація з офіційного сайту Всесвітньої організації охорони здоров'я*²⁷).

²⁶ Див., наприклад: 10 facts on adolescent health [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/features/factfiles/adolescent_health/en/index.html; а також: Предупреждение ВИЧ/СПИДа среди молодых людей: систематический обзор фактических данных из развивающихся стран/ Межведомственная целевая группа ЮНЭЙДС по молодежи. — 10 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/pdfs/ru_hiv_y_people_9241209380.pdf.

²⁷ Там само.

Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (абзац 2 частини 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Підлітки (за означенням ВООЗ)²⁸ — це молоді люди віком від 10 до досягнення 19 років включно (інформація з офіційного сайту Всесвітньої організації охорони здоров'я²⁹).

Підлітки груп ризику (за означенням ЮНІСЕФ) — це:

- підлітки, які практикують вживання ін'єкційних наркотиків;
- підлітки, які практикують незахищені статеві контакти, зокрема внаслідок сексуальної експлуатації, разом з тими, хто став жертвою торгівлі людьми та мають незахищений (часто примусовий) секс за винагороду;
- підлітки-хлопці, які мають незахищений анальний секс з чоловіками, зокрема за винагороду³⁰.

Підлітки, уразливі до інфікування ВІЛ (за означенням ВООЗ і ЮНІСЕФ) — це категорія дітей та молоді (10–19 років), які через певні життєві обставини, вплив суспільства і середовища, належність до певної субкультури або групи, брак або обмеженість доступу до інформації, послуг та програм, можуть почати практикувати поведінку, ризиковану щодо інфікування ВІЛ³¹.

Найуразливіші до інфікування ВІЛ такі підлітки:

- підлітки, які проживають у сім'ях, що перебувають у складних життєвих обставинах (алкоголізм, наркозалежність батьків, насильство у сім'ї, жорстоке поводження з дитиною тощо);
- підлітки-сироти і підлітки, які позбавлені батьківського піклування (бездоглядні);
- неповнолітні у виховних колоніях і СІЗО;
- підлітки, які перебувають у притулках, ЦСПР для дітей, школах і ПТУ соціальної реабілітації, приймальниках-розподільниках для дітей та інших спеціальних установах;
- підлітки, які живуть і працюють на вулиці;
- підлітки, які вживають алкоголь або наркотики (але не ін'єкційним шляхом) тощо.³²

2.3. Ключові поняття щодо правового статусу підлітків, зокрема з груп ризику

Анонімне консультування та тестування — консультування та тестування без визначення відомостей щодо ідентифікації особи (паспортні дані: прізвище, ім'я, по батькові; дата народження; місце проживання, роботи або навчання тощо) (абзац 1 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Активна профілактика — профілактика поширення ВІЛ шляхом здійснення заходів стратегії зменшення шкоди від вживання наркотиків, використання презервативів (абзац 2 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення

²⁸ Див. також означення поняття «Діти підліткового віку (15–17 років включно)».

²⁹ Див., наприклад: 10 facts on adolescent health [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/features/factfiles/adolescent_health/en/index.html; а також: Предупреждение ВИЧ/СПИДа среди молодых людей: систематический обзор фактических данных из развивающихся стран. Межведомственная целевая группа ЮНЭЙДС по молодежи. — 10 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/pdfs/ru_hiv_y_people_9241209380.pdf.

³⁰ Подростки групп риска к инфицированию ВИЧ : книга для участника : учеб.-метод. пособие / [Аноприенко Е. В., Журавель Т. В., Пархоменко Ж. В.] ; под общ. ред. Т. В. Журавель. — К. : ПЦ «Фолиант», 2012. — С. 43.

³¹ Там само. — С. 44.

³² Там само. — С. 45, 46.

добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Багатодітна сім'я — сім'я, в якій подружжя (чоловік та жінка) перебуває у зареєстрованому шлюбі, разом проживає та виховує трьох і більше дітей, у тому числі у тому числі кожного з подружжя, або один батько (одна мати), який (яка) проживає разом з трьома і більше дітьми та самостійно їх виховує. До складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною формою навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, — до закінчення навчальних закладів, але не довше ніж до досягнення ними 23 років (абзац 11 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III).

Батьки-вихователі — подружжя або окрема особа, що не перебуває у шлюбі, які взяли дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, для виховання та спільного проживання (частина 1 статті 256–6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Батьки-вихователі — подружжя або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли на виховання та для спільного проживання не менш як п'ять дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування, та яким, за рішенням органів опіки та піклування, надано статус батьків-вихователів (абзац 12 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Бездомна особа — особа, яка перебуває у соціальному становищі бездомності. До бездомних осіб належать безпритульні особи та особи, які мають притулок (абзац 2 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Бездомність — соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї будь-якого житла, призначеного та придатного для проживання (абзац 1 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 р. № 2623-IV).

Безоплатна первинна правова допомога — вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) надання правової інформації;
- 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Право на безоплатну первинну правову допомогу згідно з Конституцією України та цим Законом мають **усі особи**, які перебувають під юрисдикцією України (статті 7 і 8 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI);

Безоплатна вторинна правова допомога — вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя.

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- 1) захист від обвинувачення;
- 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами.
- 3) складення документів процесуального характеру.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу мають <...> діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безпритульні діти, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї, — на всі види правових послуг, передбачені частиною другою статті 13 цього Закону (статті 13 і 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02 червня 2011 р. № 3460-VI).

Безпритульні діти — діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувалися, і не мають певного місця проживання (абзац 7 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III та абз. 5 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Випускники закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, — особи, які перебували на повному державному забезпеченні у закладі для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, і закінчили своє перебування у зазначеному закладі у зв'язку із закінченням навчання (абзац 16 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Вихованцями дитячого будинку сімейного типу є діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування (частина 1 статті 256–7 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Вік, з якого допускається прийняття на роботу. Не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років. За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років.

Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює (стаття 188 Кодексу законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII);

Вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність — адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

До осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені статтею 241 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КпАП).

У разі вчинення особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121–127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 174, 185, 190–195 КпАП, вони підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. З урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 241 КпАП (статті 12 і 13 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X).

ВІЛ — вірус імунодефіциту людини, що зумовлює захворювання на ВІЛ-інфекцію (пункт 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).

ВІЛ-інфекція³³ — захворювання, що виникає внаслідок інфікування ВІЛ та має різні етапи розвитку: від носійства до клінічно виражених форм (абзац 6 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку

³³ Див. також означення «Хвороби, зумовлені ВІЛ (ВІЛ-інфекція)».

добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

ВІЛ-інфікована особа — особа, в організмі якої виявлено ВІЛ, але яка перебуває у стані безсимптомного носійства ВІЛ (пункт 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).

ВІЛ-статус — наявність чи відсутність інфікування ВІЛ за результатами лабораторного обстеження (абзац 7 підрозділу 1.1. розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого Наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

ВІЛ-статус особи — стан організму особи стосовно відсутності чи наявності в ньому ВІЛ: негативний ВІЛ-статус особи характеризується відсутністю в її організмі ВІЛ, позитивний ВІЛ-статус особи характеризується наявністю в її організмі ВІЛ (пункт 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).

Волонтерська діяльність — добровільна, безкорислива, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом надання волонтерської допомоги (абзац 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI).

Волонтерська допомога — роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами та волонтерськими організаціями (абзац 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI).

Встановлення опіки та піклування — влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають, переважно, у сімейних, родинних відносинах з цими дітьми-сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку і захисту їх прав та інтересів (абзац 8 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Громадське об'єднання — це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка (частини 1, 2 і 5 статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI).

Громадська організація — це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи (частина 3 статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI).

Громадська спілка — це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи (частина 4 статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI).

Громадські організації³⁴ — об'єднання громадян, в тому числі міжнародні, зареєстровані відповідно до порядку, встановленого законами України «Про благодійництво та благодійні організації», «Про об'єднання громадян»³⁵, що працюють у сфері профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу, догляду та підтримки людей, що живуть з ВІЛ (абзац 20 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Групи підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ³⁶ — групи населення, яким з урахуванням особливостей їх поведінки та поведінки їхнього оточення загрожує підвищений ризик контакту з джерелом ВІЛ. Визначення та перегляд переліку таких груп здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я з урахуванням критеріїв та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я (пункт 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).

Групове консультування/інформування (ГК/І) — добровільне передтестове консультування, що проводиться для групи осіб, які мають загальну мету тестування (особи, що обстежуються для отримання довідки; вагітні тощо) з метою їх інформування про шляхи передачі ВІЛ, ризику інфікування, процедуру тестування та навчання профілактичними заходами (абзац 9 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Державна молодіжна політика — це системна діяльність держави у відносинах з особистістю, молоддю, молодіжним рухом, що здійснюється в законодавчій, виконавчій, судовій сферах і ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних інтересах, так і в інтересах України. Державна молодіжна політика поширюється на громадян України віком від 14 до 28 років незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової і національної належності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду і характеру занять і здійснюється через органи державної виконавчої влади, установи, соціальні інститути та об'єднання молодих громадян (статті 2 і 5 Декларації Верховної Ради України «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 р. № 2859-ХІІ).

Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року» від 27 грудня 2006 р. № 1849).

Державна служба України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань (Держслужба України соцзахворювань) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України — Міністра охорони здоров'я України. Держслужба України соцзахворювань входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших

³⁴ Очевидно, що це визначення має бути у відповіднені частині 3 статті 1 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI.

³⁵ Закон України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. № 2460-ХІІ втратив чинність з 01 січня 2013 р. (з набранням чинності Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI).

³⁶ Див. також визначення поняття «Представники груп ризику».

соціально небезпечних захворювань (пункт 1 Положення про Державну службу України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань, затвердженого Указом Президента України «Питання Державної служби України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань» від 8 квітня 2011 р. № 441/2011).

Державне утримання дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа — повне забезпечення відповідно до державних соціальних стандартів матеріальними та грошовими ресурсами дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа для задоволення їх життєво необхідних потреб та створення умов для нормальної життєдіяльності (абзац 20 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Державний стандарт соціальної послуги — визначені нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади у сфері соціальної політики зміст та обсяг, норми і нормативи, умови та порядок надання соціальної послуги, показники її якості (абзац 14 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Державні соціальні стандарти для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа — встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами мінімальні норми і нормативи забезпечення дітей-сиріт, дітей, які залишилися без батьківського піклування, та осіб з їх числа (абзац 19 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Дискордантна пара — пара, в якій один з партнерів є носієм ВІЛ (абзац 12 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультивання і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультивання і консультивання на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Дитина — див. стор. 13.

Діти підліткового віку (15–17 років включно) — див. стор. 13.

Дитина-біженець — дитина, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань (абзац 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III).

Дитина-інвалід — дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту (абзац 8 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III).

Дитина-інвалід — особа віком до 18 років (повноліття) зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист (абзац 3 статті 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV).

Дитина-сирота³⁷ — дитина, в якій померли чи загинули батьки (абзац 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III; абз. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV та абзац 6 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Дитячий будинок сімейного типу — окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (абзац 13 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III).

Діти, позбавлені батьківського піклування³⁸ — діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням батьками покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, що перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти (абзац 6 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III; абзац 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV та абзац 7 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 р. № 2623-IV).

Діти-вихованці — діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані до дитячого будинку сімейного типу (абзац 11 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Діти, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки — діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, бездоглядні та безпритульні діти, діти-інваліди; діти, потерпілі від наслідків Чорнобильської катастрофи, діти, які постраждали внаслідок стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф; діти з багатодітних і малозабезпечених сімей; діти, батьки яких загинули від нещасних випадків на виробництві або під час виконання службових обов'язків; діти, які перебувають на диспансерному обліку; талановиті та обдаровані діти — переможці міжнародних, всеукраїнських, обласних, міських, районних олімпіад, конкурсів, фестивалів, змагань, спартакіад, відмінники навчання, лідери дитячих громадських організацій; дитячі творчі колективи та спортивні команди, а також діти працівників агропромислового комплексу та соціальної сфери села (абзац 10 статті 1 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 4 вересня 2008 р. № 375-VI).

Діти, які потребують особливих умов для оздоровлення — діти з особливими фізичними та психічними потребами, які не можуть перебувати в закладах оздоровлення та відпочинку самостійно, потребують індивідуального догляду та створення спеціальних умов (абзац 11 статті 1 Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 4 вересня 2008 р. № 375-VI).

Добровільна згода — рішення про проходження тесту на ВІЛ-інфекцію, прийняте пацієнтом за умови виключення будь-якого примусу (абзац 11 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затверджене

³⁷ На практиці таких дітей називають також синонімом «біологічні сироти».

³⁸ На практиці таких дітей називають також синонімом «соціальні сироти».

ного наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

ДКТ — добровільне консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію (абзац 10 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Експерти — представники організацій або приватні особи, які володіють компетентним знанням про досліджувану соціальну групу.

Загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання, та підпорядковуються спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади у галузі освіти і науки. До цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили злочин у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність (частина 1 статті 8 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР).

Заклад охорони здоров'я (ЗОЗ) — юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників (абзац 3 частини 1 статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII).

Заклади для бездомних осіб і безпритульних дітей — соціальні заклади, діяльність яких спрямована на допомогу бездомним особам і безпритульним дітям, їх підтримку та реінтеграцію (абзац 8 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Заклади для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування — медичні, навчальні, виховні заклади, заклади та установи органів праці та соціального захисту населення, в яких проживають діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування (абзац 15 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Законні представники — батьки, усиновителі, батьки-вихователі, прийомні батьки, патронатні вихователі, опікуни, піклувальники, представники закладів, які виконують функції опікунів і піклувальників (пункт 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI).

Запобігання бездомності і безпритульності — система заходів, спрямованих на усунення правових, соціальних та інших причин виникнення бездомності та безпритульності, запобігання їм, у тому числі заходів щодо зниження ризику втрати особою прав на жилі приміщення і запобігання втраті цих прав, а також на запобігання виникненню негативних суспільних наслідків, пов'язаних з відсутністю в особи житла (абзац 11 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Здоров'я — стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад (абзац 1 частини 1 статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII).

Інфекції, що передаються статевим шляхом — це інфекції, що передаються від людини до людини, в основному через сексуальні контакти. Існує понад 30 різноманітних бактерій, вірусів і паразитів, що передаються статевим шляхом. Найпоширенішими хворобами, що вони

викликають, є гонорея, хламідійна інфекція, сифіліс, трихомоноз, м'який шанкр, генітальний герпес, генітальні папіломи, інфекція, що викликається вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та інфекція гепатиту В. Деякі інфекції, зокрема ВІЛ і сифіліс, можуть також передаватися від матері дитині під час вагітності і пологів, а також через компоненти крові й під час пересадження тканин (*інформація з офіційного сайту Всесвітньої організації охорони здоров'я*³⁹; *детальніше див.: Глобальна стратегія профілактики інфекцій, передаваних половим путем, і боротьби з ними, 2006–2015 гг.*⁴⁰).

Інформована згода — згода на тестування, надана пацієнтом, який був у змозі прийняти усвідомлене рішення, після отримання під час передтестового консультування у зрозумілій для нього формі інформації про мету та процедуру тестування, шляхи передачі ВІЛ, заходи профілактики та наслідки виявлення ВІЛ-інфекції (*абзац 14 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684*).

Кабінет «Довіра» (далі — Кабінет) є спеціалізованим структурним підрозділом лікувально-профілактичного закладу з профілактики та боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом, який створюється Міністерством охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, головними управліннями охорони здоров'я Дніпропетровської, Львівської та Черкаської обласних державних адміністрацій, управліннями охорони здоров'я та медицини катастроф Одеської та управліннями охорони здоров'я обласних державних адміністрацій, головним управлінням охорони здоров'я та медичного забезпечення Київської та управліннями охорони здоров'я Севастопольської міських державних адміністрацій при центрах з профілактики та боротьби зі СНІДом або інших закладах охорони здоров'я з розрахунку один Кабінет на 100 тисяч населення. У районних центрах та містах обласного підпорядкування Кабінет створюється незалежно від кількості населення (*пункт 1.1 Типового положення про кабінет «Довіра», затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 лютого 2008 р. № 102; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 березня 2008 р. за № 220/14911*).

«Клініка, дружня до молоді» (КДМ) — центр (відділення)⁴¹ або кабінет⁴² медико-соціальної допомоги дітям та молоді, що надають медичну допомогу підліткам та молоді на засадах Дружнього підходу до молоді, рекомендованого Всесвітньою організацією охорони здоров'я, Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), основними принципами яких є добровільність, доброзичливість, доступність, конфіденційність, анонімність та неосудливий підхід до відвідувача. Клініки, дружні до молоді, створюються з метою надання медичної допомоги підліткам віком 14–18 років та молоді віком до 24 років за їх особистим зверненням або за направленням центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших лікувально-профілактичних закладів установ тощо (*пункти 1–3 Примірного положення про Центр/відділення медичної допомоги підліткам та молоді «Клініка, дружня до молоді» і пункти 1–3 Примірного положення про кабінет медичної допомоги підліткам та молоді «Клініка, дружня до молоді», затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 2 червня 2009 р. № 383*).

³⁹ Вопросы здравоохранения. Инфекции, передаваемые половым путем [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/topics/sexually_transmitted_infections/ru/index.html.

⁴⁰ Глобальная стратегия профилактики инфекций, передаваемых половым путем, и борьбы с ними, 2006–2015 гг. — Всемирная организация здравоохранения, 2007. — 70 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://whqlibdoc.who.int/publications/2007/9789244563472_rus.pdf.

⁴¹ Центр/відділення створюється у складі закладів охорони здоров'я державної та комунальної власності або як медичний центр — окремий заклад відповідно до чинного законодавства України.

⁴² Кабінет — структурний підрозділ закладу охорони здоров'я державної та комунальної власності.

Консультант — працівник державного, комунального закладу охорони здоров'я, інших державних чи комунальних установ, організації або закладу, медичного закладу іншої форми власності, представник об'єднання громадян, який після відповідної підготовки може проводити консультування перед та після тесту на ВІЛ (*абзац 17 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684*).

Контакт з дитиною — реалізація матір'ю, батьком, іншими членами сім'ї та родичами, у тому числі тими, з якими дитина не проживає, права на спілкування з дитиною, побачення зазначених осіб з дитиною, а також надання їм інформації про дитину або дитині про таких осіб, якщо це не суперечить інтересам дитини (*абзац 14 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III*).

Кримінальна відповідальність неповнолітніх:

«1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

2. Особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство (статті 115–117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (стаття 113), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), захоплення заручників (статті 147 і 349), зґвалтування (стаття 152), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153), крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308), грабіж (статті 186, 262, 308), розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308), вимагання (статті 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289), хуліганство (стаття 296)» (*стаття 22 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III*).

Кримінальна міліція у справах дітей є складовою частиною кримінальної міліції органів внутрішніх справ і створюється на правах самостійного підрозділу в головних управліннях Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, місті Києві, Київській області, управліннях Міністерства внутрішніх справ міста Севастополя, областей, управліннях внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України на транспорті та Міністерстві внутрішніх справ України (*частина 1 статті 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР*).

Люди, які живуть з ВІЛ — ВІЛ-інфіковані особи та особи, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ (*пункт 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII*).

Малолітня особа — див. стор. 13.

Медична допомога — діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами (абзац 4 частини 1 статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ).

Медичне обслуговування — діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб — підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою (абзац 5 частини 1 статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ).

Мережа закладів охорони здоров'я — сукупність закладів охорони здоров'я, що забезпечують потреби населення у медичному обслуговуванні на відповідній території (абзац 6 частини 1 статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ).

Менеджмент у соціальній роботі з сім'ями, дітьми та молоддю — управління системою соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, спрямоване на реалізацію її завдань та пошук оптимальних шляхів їх вирішення (абзац 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-ІІІ).

Міністерство освіти і науки України (МОН України)⁴³ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. МОН України входить до системи органів виконавчої влади і є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки, інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності (пункт 1 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України «Питання Міністерства освіти і науки України» від 25 квітня 2013 р. № 240/2013).

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. МОЗ України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, формуванні державної політики у сферах санітарного та епідемічного благополуччя населення, створення, виробництва, контролю якості та реалізації лікарських засобів, медичних імунобіологічних препаратів і медичних виробів, протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним захворюванням (пункт 1 Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженого Указом Президента України «Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України» від 13 квітня 2011 р. № 467/2011).

Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінсоцполітики України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах за-

⁴³ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

йнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, з питань сім'ї та дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну. Мінсоцполітики України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї. Мінсоцполітики України є центральним органом виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей (*пункт 1 Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого Указом Президента України «Про Положення про Міністерство соціальної політики України» від 6 квітня 2011 р. № 389/2011*).

Місце походження дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування — місце проживання або перебування її біологічних батьків на момент їх смерті або виникнення обставин, що призвели до позбавлення дитини батьківського піклування. У разі, якщо батьки та їх місце проживання чи перебування невідомі, місцем походження дитини визначається місце, де дитину знайшли, або місце розташування медичного закладу, де дитину залишили (*абзац 17 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV*).

Місце проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування — місце знаходження закладу для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, жила приміщення дитячого будинку сімейного типу, прийомної сім'ї, опікунів або піклувальників, житло, в якому дитина проживає, інше житло (*абзац 18 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV*).

Місце проживання фізичної особи:

1. Місцем проживання фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово.
2. Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом.
3. Місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна.

У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років визначається органом опіки та піклування або судом.

4. Місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає.
5. Місцем проживання недієздатної особи є місце проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції опікуна.
6. Фізична особа може мати кілька місць проживання (*стаття 29 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV*).

Молода сім'я — подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 35 років (*абзац 7 частини 1 статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII*).

Молодіжні громадські організації — об'єднання громадян віком від 14 до 35 років, метою яких є здійснення і захист своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соці-

альних, культурних та інших спільних інтересів (абзац 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII).

Молодіжні центри праці — спеціалізовані державні установи, які створюються з метою вирішення питань працевлаштування молоді, забезпечення її зайнятості у вільний від навчання час, сприяння розвитку молодіжних ініціатив у трудовій сфері, перенавчання та підвищення кваліфікації молоді (абзац 6 частини 1 статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII).

Молодь, молоді громадяни — див. стор. 13.

Молодь (за означенням ВООЗ) — див. стор. 13.

Молоді люди (за означенням ВООЗ) — див. стор. 13.

Надання повної цивільної дієздатності:

1. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини.
2. Надання повної цивільної дієздатності провадиться за рішенням органу опіки та піклування за заявою заінтересованої особи за письмовою згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальника, а у разі відсутності такої згоди повна цивільна дієздатність може бути надана за рішенням суду.
3. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю.

За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця.

4. Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки.
5. У разі припинення трудового договору, припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається (стаття 35 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).

Непланована вагітність — це несвоєчасна, неочікувана або небажана на момент зачаття вагітність (інформація з офіційного сайту Національної агенції США з питань охорони здоров'я⁴⁴).

Неповна сім'я — сім'я, що складається з матері або батька і дитини (дітей) (абзац 10 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III).

Неповнолітня особа — див. стор. 13.

Неповна цивільна дієздатність фізичної особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років:

1. Крім правочинів, передбачених статтею 31 Цивільного кодексу України⁴⁵, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право:
 - 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;
 - 2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
 - 3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;

⁴⁴ **An unintended pregnancy** is a pregnancy that is mistimed, unplanned, or unwanted at the time of conception / Unintended Pregnancy Prevention [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.cdc.gov/reproductivehealth/UnintendedPregnancy/index.htm>.

⁴⁵ Див. визначення поняття «Часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла чотирнадцяти років».

- 4) самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку).
2. Неповнолітня особа вчиняє інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

На вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування.

3. Неповнолітня особа може розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за згодою органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальника.
4. Згода на вчинення неповнолітньою особою правочину має бути одержана від батьків (усиновлювачів) або піклувальника та органу опіки та піклування відповідно до закону.
5. За наявності достатніх підстав суд за заявою батьків (усиновлювачів), піклувальника, органу опіки та піклування може обмежити право неповнолітньої особи самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами або позбавити її цього права.

Суд скасовує своє рішення про обмеження або позбавлення цього права, якщо відпали обставини, які були підставою для його прийняття.

6. Порядок обмеження цивільної дієздатності неповнолітньої особи встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України (*стаття 32 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV*).

Неповнолітні батьки мають такі ж права та обов'язки щодо дитини, як і повнолітні батьки, і можуть їх здійснювати самостійно. Неповнолітні батьки, які досягли чотирнадцяти років, мають право на звернення до суду за захистом прав та інтересів своєї дитини. Неповнолітні батьки у суді мають право на безоплатну правову допомогу (*стаття 156 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III*).

Опіка, піклування встановлюється над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування. **Опіка** встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років, а **піклування** — над дитиною у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Опіка, піклування над дитиною встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених Цивільним кодексом України (*стаття 243 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III*).

Опікуном, піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа (*частина 1 стаття 244 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III*).

Органами опіки та піклування є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад. Права та обов'язки органів, на які покладено здійснення опіки та піклування, щодо забезпечення прав та інтересів фізичних осіб, які потребують опіки та піклування, встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами (*стаття 56 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV і пункт 3 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866*).

Органи і служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноважений орган влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської місь-

ких, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад;

- кримінальна міліція у справах дітей органів внутрішніх справ;
- приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) (частина 1 статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР).

Особа, яка має притулок — особа, яка отримує послугу тимчасового притулку в закладах для бездомних осіб та інших соціальних закладах і установах, що надають такий притулок (абзац 10 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Особа, яка страждає на хворобу, зумовлену ВІЛ — особа, в якій за результатами медичного та лабораторного обстеження виявлено СНІД чи інші встановлені Міжнародною класифікацією хвороб клінічні прояви хвороби, зумовленої ВІЛ (пункт 6 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).

Особа із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування — особи віком від 18 до 23 років, у яких у віці до 18 років померли або загинули батьки, та особи, які були віднесені до дітей, позбавлених батьківського піклування (абзац 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Оцінка потреб — процес збору, узагальнення та аналізу соціальними працівниками інформації щодо стану та життєвих обставин об'єкта соціальних послуг з метою визначення видів та обсягів послуг, їх впливу на процес подолання складних життєвих обставин (абзац 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Охорона дитинства — система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини та захисту її прав (абзац 4 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III).

Партнер — статевий партнер ВІЛ-інфікованої особи або її партнер із вживання наркотичних засобів та психотропних речовин ін'єкційним способом (пункт 7 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).

Патронат над дітьми — за договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату (стаття 252 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Пацієнт — фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога (або клієнт при отриманні послуг у немедичних установах, закладах та організаціях, об'єднаннях громадян) (абзац 7 частини 1 статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ).

Первинна профілактика — це діяльність, яку спрямовано на запобігання виникненню проблеми, або комплекс соціальних, просвітницьких і медико-психологічних заходів, спря-

мованих на формування навичок здорового способу життя та запобігання можливим негативним діям стосовно свого організму (вживання наркотичних речовин, небезпечна статева поведінка)⁴⁶.

Передача до дитячого будинку сімейного типу — прийняття в окрему сім'ю, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, на виховання та для спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей, включаючи рідних, у такій сім'ї не може перевищувати десяти осіб (абзац 10 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Передача до прийомної сім'ї — добровільне прийняття за плату сім'єю або окремою особою, яка не перебуває у шлюбі, із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від одного до чотирьох дітей на виховання та для спільного проживання (абзац 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Передгестове консультування — консультування перед проходженням тесту на ВІЛ (абзац 22 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Перше робоче місце — місце роботи молодих громадян після закінчення будь-якого навчального закладу або припинення навчання в ньому, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби або альтернативної (невійськової) служби (абзац 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05 лютого 1993 р. № 2998-XII).

Підлітки (за означенням ВООЗ)⁴⁷ — див. стор. 13.

Підлітки груп ризику (за означенням ЮНІСЕФ) — див. стор. 14.

Підлітки, уразливі до інфікування ВІЛ (за означенням ВООЗ і ЮНІСЕФ) — див. стор. 14.

Представники груп ризику (у контексті інфікування ВІЛ) — споживачі ін'єкційних наркотиків; особи, які утримуються в установах виконання покарань; звільнені від відбування покарань; особи, які займаються проституцією; мігранти; безпритульні та бездомні громадяни, передусім діти, у тому числі із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, тощо (Розділ «Основні завдання Програми» Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки, затвердженої Законом України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI).

Післягестове консультування — консультування після отримання результату тесту на ВІЛ (абзац 23 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Повна цивільна дієздатність:

1. Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття).
2. У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу.

⁴⁶ Лещук Н. О. Методика освіти «рівний — рівному»: навч.-метод. посіб. [Текст] / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, Н. В. Заверико, Н. В. Зимівець. — К.: Наш час, 2007. — С. 32.

⁴⁷ Див. також означення поняття «Діти підліткового віку (15–17 років включно)».

У разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

У разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається (*стаття 34 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV*).

Послуги ДКТ — добровільне консультування у вигляді надання консультативної допомоги з медичних, психологічних, юридичних тощо проблем, медичної, соціальної та інших видів допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, інших державних і комунальних установах, організаціях та закладах, медичних закладах інших форм власності, об'єднаннях громадян та тестування на ВІЛ-інфекцію у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, що мають обладнані спеціальні лабораторії, акредитовані у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (*абзац 24 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684*).

Постконтактна профілактика — короткостроковий курс антиретровірусного лікування, метою якого є зниження вірогідності інфікування ВІЛ особи, яка зазнала підвищеного ризику такого інфікування (*пункт 8 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII*).

Право на шлюб — мають особи, які досягли шлюбного віку. За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (*стаття 23 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III*)⁴⁸.

Правовий статус дитини — має особа до досягнення нею повноліття (*частина 1 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III*).

Представництво за законом:

1. Батьки (усиновлювачі) є законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей.
2. Опікун є законним представником малолітньої особи та фізичної особи, визнаної недієздатною.
3. Законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа (*стаття 242 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV*).

Приймальники-розподільники для дітей — спеціальні установи органів внутрішніх справ, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років. Приймальники-розподільники для дітей створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі та діють згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України. Права та обов'язки посадових осіб приймальників-розподільників визначаються положенням про приймальники-розподільники для дітей. Приймальники-розподільники для дітей є юридичними особами. У приймальники-розподільники для дітей діти поміщаються за рішенням суду (*частина 1 статті 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР*).

Прийомна сім'я — сім'я, яка добровільно взяла із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від 1 до 4 дітей на виховання та спільне проживання (*аб-*

⁴⁸ Зміна віку особи, за заявою якої їй може бути надане право на шлюб у судовому порядку до досягнення шлюбного віку, з чотирнадцяти до шістнадцяти років, ґрунтується на статті 2 розділу I Закону України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку» від 15 березня 2012 р. № 4525-VI. Зазначена норма набрала чинності на наступний день з дня опублікування в газеті «Голос України» від 7 квітня 2012 р. № 64, тобто з **8 квітня 2012 р.**

зац 12 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III).

Прийомна сім'я — сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (частина 1 статті 256–1 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Прийомні батьки — подружжя або особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли для спільного проживання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування (частина 1 статті 256–2 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Прийомні батьки — подружжя або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, які взяли на виховання та для спільного проживання дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування (абзац 14 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Прийомні діти — діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані до прийомної сім'ї (абзац 13 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Прийомні діти — діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, влаштовані на виховання та спільне проживання до прийомної сім'ї (частина 1 статті 256–3 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Притулок для дітей служби у справах дітей відповідної місцевої державної адміністрації — це заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування у ньому дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах. Основними завданнями притулку є: соціальний захист позбавлених сімейного виховання дітей, які опинилися в складних житлово-побутових умовах, залишили навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, надання їм можливості для навчання, праці та змістовного дозвілля. Діти можуть перебувати у притулку протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але не більш як 90 діб (частина 1 статті 11 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР; частина 1 статті 23 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 р. № 2623-IV; Постанова Кабінету Міністрів України «Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей» від 9 червня 1997 р. № 565).

Професійне училище соціальної реабілітації (далі — училище) — державний професійно-технічний навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання, що належить до сфери управління МОНмолодьспорту⁴⁹. Особливою умовою створення училища є одностатевість контингенту, чисельність якого не перевищує 200 осіб. Головним завданням училища є забезпечення захисту прав дітей, які потребують особливих умов виховання, на професійно-технічну освіту, оволодіння робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я (пункти 1 і 3 Положення про професійне училище соціальної реабілітації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів

⁴⁹ З 28 лютого 2013 р. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України та Державну службу молоді та спорту України реорганізовано у Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Положення про Міністерство освіти і науки України затверджено Указом Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

На час підготування цього огляду Положення про Міністерство молоді та спорту України ще не затверджено. — **Прим. авт.**

України «Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» від 13 жовтня 1993 р. № 859).

Реінтеграція бездомних осіб і безпритульних дітей — процес повернення бездомних осіб і безпритульних дітей до життя в суспільстві як повноправних його членів (абзац 12 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Релігійний обряд шлюбу — не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення органів державної реєстрації актів цивільного стану (частина 3 статті 21 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Репродуктивне здоров'я — це стан повного фізичного, розумового і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб репродуктивної системи, її функцій і процесів (пункт 7.2 розділу VII «Репродуктивні права і репродуктивне здоров'я» Програми дій, ухваленої на Міжнародній конференції з питань народонаселення та розвитку, м. Каїр, 5–13 вересня 1994 р., і абзац 3 Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки», схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р).

Ризикова поведінка (за означенням ВООЗ і ЮНІСЕФ) — це звички і стереотипи поведінки, які збільшують ризик інфікування ВІЛ, ІПСШ, а також можливість непланованої вагітності⁵⁰.

Синдром набутого імунodefіциту (СНІД) — стадія розвитку хвороби, зумовленої ВІЛ (ВІЛ-інфекція), що характеризується клінічними проявами, спричиненими глибоким ураженням імунної системи людини під впливом ВІЛ (пункт 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунodefіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).

СНІД (за Протоколом ДКТ) — синдром набутого імунodefіциту, IV стадія ВІЛ-інфекції (абзац 27 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Сім'я — первинний та основний осередок суспільства. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає (частини 1 і 2 статті 3 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Складні життєві обставини — обставини, спричинені інвалідністю, віком, станом здоров'я, соціальним становищем, життєвими звичками і способом життя, внаслідок яких особа частково або повністю не має (не набула або втратила) здатності чи можливості самостійно піклуватися про особисте (сімейне) життя та брати участь у суспільному житті (абзац 3 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Служба у справах дітей районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації — структурний підрозділ районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, який утворюється головою районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, підзвітний та підконтрольний голові районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації та службі у справах дітей відповідно обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації. Одним з основних завдань Служби є реалізація на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень тощо (пункти 1 і 3 Типового положен-

⁵⁰ Подростки групп риска к инфицированию ВИЧ : Книга для участника : учебно-методическое пособие / [Аноприенко Е. В., Журавель Т. В., Пархоменко Ж. В.] / Под общ. ред. Т. В. Журавель. — К.: ПЦ «Фолиант», 2012. — С. 43.

ня про Службу у справах дітей районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068).

Служба у справах дітей обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації — структурний підрозділ обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, який утворюється головою обласної, Київської та Севастопольської міської держадміністрації, підзвітний та підконтрольний відповідно голові обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації. Одним з основних завдань Служби є реалізація на відповідній території державної політики з питань соціального захисту дітей, запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності, вчиненню дітьми правопорушень тощо (пункти 1 і 3 Типового положення про Службу у справах дітей обласної, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068).

Соціальна група — група осіб, об'єднаних за спільною соціальною, демографічною або іншою ознакою, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують надання їм однотипних соціальних послуг (абзац 13 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю — діяльність уповноважених органів, підприємств, організацій та установ, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, а також фахівців з соціальної роботи та волонтерів, яка спрямована на соціальну підтримку сімей, дітей та молоді, забезпечення їхніх прав і свобод, поліпшення якості життєдіяльності, задоволення інтересів та потреб (абзац 4 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Соціальна профілактика — вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді (абзац 7 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Соціальна реабілітація — вид соціальної роботи, спрямованої на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу сімей, дітей та молоді (абзац 8 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Соціальне житло — жила площа, яка надається за нормами державних соціальних стандартів відповідно до законодавства за рахунок державного та/або комунального житлового фонду (абзац 14 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Соціальне замовлення — засіб регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі суб'єктів господарювання для задоволення потреб у соціальних послугах, визначених місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (абзац 16 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Соціальне інспектування — система заходів, спрямованих на виявлення, здійснення аналізу, нагляду за умовами життєдіяльності сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, моральним, фізичним і психічним станом дітей та молоді, оцінку їх потреб, контроль за дотриманням державних стандартів і нормативів у сфері соціальної роботи (абзац 5 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Соціальне обслуговування — система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності (абзац 5 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Соціальне обслуговування сімей, дітей та молоді — система соціальних заходів, спрямованих на сприяння, підтримку і надання послуг сім'ям, дітям та молоді з метою подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримку соціального статусу та повноцінної життєдіяльності (абзац 6 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Соціальне патрулювання — мобільна форма надання соціальних послуг відповідними фахівцями поза межами закладів для бездомних осіб і безпритульних дітей (абзац 14 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Соціальний захист дітей — комплекс заходів і засобів соціально-економічного та правового характеру щодо забезпечення прав дітей на життя, розвиток, виховання, освіту, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки (частина 3 статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР).

Соціальний працівник — професійно підготовлений фахівець, що має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи і надає соціальні послуги (абзац 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Соціальний робітник — особа, яка надає соціальні послуги та має підготовку, що відповідає вимогам та характеру роботи, що виконується (абзац 12 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Соціальний супровід — вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу (абзац 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Соціальний супровід — робота, спрямована на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу (абзац 21 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Соціальне супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу — робота, що передбачає здійснення фахівцем (або групою фахівців) центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді заходів, спрямованих на забезпечення належних умов функціонування прийомної сім'ї, дитячого будинку сімейного типу, зокрема надання соціальних послуг (пункт 1.2 Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982)).

Соціальні послуги — комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем (абзац 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Соціальні служби — підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у

складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги (абзац 6 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) є закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування (частина 1 статті 11–2 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР; частина 1 статті 25 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV).

Спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України — це установи, в яких відбувають покарання неповнолітні віком від 14 років, засуджені до позбавлення волі (частина 1 статті 10 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР). Покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх виконують виховні колонії (стаття 19 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV).

Статеве виховання — це процес систематичного, свідомо спланованого впливу на формування статевої свідомості та поведінки дітей, складова частина виховного процесу, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей та молоді та оволодіння нормами взаємин з представниками протилежної статі, а також правильне ставлення до питань статі⁵¹.

Статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, — визначене відповідно до законодавства становище дитини, яке надає їй право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг та яке підтверджується комплектом документів, що засвідчують обставини, через які дитина не має батьківського піклування (абзац 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Суб'єкти, що надають соціальні послуги — підприємства, установи, організації та заклади незалежно від форми власності та господарювання, фізичні особи — підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги (абзац 11 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Супервізія — вид діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спрямований на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці (абзац 10 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Супервізія (за Протоколом ДКТ) — керівництво, спостереження та контроль за роботою консультанта та його підтримка з метою забезпечення якості консультування (абзац 28 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Тестування — проходження лабораторного обстеження на наявність антитіл/антигенів до ВІЛ (тесту на ВІЛ) з використанням традиційних (ІФА) або швидких тестів у спеціальних лабораторіях діагностики ВІЛ-інфекції державних та комунальних закладів охорони

⁵¹ Олійник Лія. Статеве виховання : навч. посіб. з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку / Лія Олійник. — Миколаїв : ПП «Прінт-Експрес», 2010. — С. 7.

здоров'я, акредитованих у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (абзац 29 підрозділу 1.1 розділу 1 Порядку добровільного консультування і тестування (Протоколу) на ВІЛ-інфекцію, затвердженого наказом МОЗ України від 19 серпня 2005 р. № 415 «Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію»; зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684).

Тимчасовий притулок для неповнолітніх⁵² — організація тимчасового проживання, виховання, утримання безпритульних дітей, дітей, позбавлених батьківського піклування, які зазнали жорстокості, насильства та постраждали від торгівлі дітьми або з інших причин потребують соціального захисту (абзац 9 частини 1 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV).

Усиновленням є прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого статтею 282 Сімейного кодексу (Усиновлення дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України) (абзац 7 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Усиновлювач дитини — дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини. Усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років. Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі (частини 1, 2 і 3 статті 211 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Уразливість (за означенням ВООЗ) — це ступінь неможливості окремої особи або суспільства загалом контролювати ризик дістати ВІЛ-інфекцію та брак вибору безпечної моделі поведінки, що призводить до ризику інфікування ВІЛ⁵³.

Фахівець із соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю — особа, яка має спеціальну освіту відповідно до вимог центрального органу виконавчої влади у справах сімей, дітей та молоді і здійснює соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю (абзац 11 статті 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III).

Форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування — усиновлення; встановлення опіки, піклування; передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (абзац 6 частини 1 статті 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV).

Центри медико-соціальної реабілітації дітей створюються в державній системі охорони здоров'я за визначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації (частина 1 статті 9 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР).

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді — спеціальні заклади, що надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та

⁵² Фактично тимчасових притулків для неповнолітніх в Україні нема. Натомість їхні функції виконують притулки для дітей служби у справах дітей відповідної місцевої державної адміністрації і центри соціально-психологічної реабілітації дітей. Див. відповідні означення.

⁵³ Подростки групп риска к инфицированию ВИЧ : Книга для участника : учебно-методическое пособие / [Аноприенко Е. В., Журавель Т. В., Пархоменко Ж. В.] / Под общ. ред. Т. В. Журавель. — К.: ПЦ «Фолиант», 2012. — С. 43.

потребують сторонньої допомоги (абзац 8 частини 1 статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05 лютого 1993 р. № 2998-XII).

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей — заклад соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. Дитина може перебувати у центрі протягом часу, необхідного для її реабілітації, але не більше ніж 9 місяців у разі стаціонарного перебування та 12 місяців — денного перебування. Строк перебування дитини у центрі визначається психолого-медико-педагогічною комісією за погодженням з відповідною службою у справах дітей (частина 1 статті 11–1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР; частина 1 статті 24 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 р. № 2623-IV); Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей» від 28 січня 2004 р. № 87).

Цивільна відповідальність неповнолітньої особи:

1. Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного нею самостійно відповідно до закону.
2. Неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника. Якщо у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник.
3. Неповнолітня особа несе відповідальність за шкоду, завдану нею іншій особі, відповідно до статті 1179 Цивільного кодексу України⁵⁴ (стаття 31 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV);

Хвороби, зумовлені ВІЛ (ВІЛ-інфекція) — комплекс визначених Міжнародною класифікацією хвороб уражень організму людини, зумовлених пов'язаними з впливом ВІЛ ушкодженнями імунної системи, який на початковому етапі свого розвитку має характер стану безсимптомного носійства ВІЛ, а за умови відсутності відповідного лікування та впливу інших несприятливих для організму ВІЛ-інфікованої особи обставин набуває клінічних проявів у вигляді різноманітних інфекційних, паразитарних захворювань, злоякісних пухлин, інших хвороб чи зумовленого ВІЛ синдрому набутого імунodefіциту (пункт 10 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунodefіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя (частини 1 і 2 статті 21 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

⁵⁴ *Довідково: Стаття 1179 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV «Відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою»:*

1. Неповнолітня особа (у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років) відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах.
2. У разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоди було завдано не з його вини.
3. Обов'язок батьків (усиновлювачів), піклувальника, закладу, який за законом здійснює щодо неповнолітньої особи функції піклувальника, відшкодувати шкоду припиняється після досягнення особою, яка завдала шкоди, повноліття або коли вона до досягнення повноліття стане власником майна, достатнього для відшкодування шкоди.

Школа соціальної реабілітації (далі — школа) — державний навчальний заклад для дітей, які потребують особливих умов виховання, що належить до сфери управління МОНмолодь-спорту⁵⁵. До школи за рішенням суду направляються учні (вихованці), які вчинили правопорушення, що мають ознаки суспільно небезпечного діяння, у віці від 11 до 14 років. Учні (вихованці) утримуються у школі в межах встановленого судом строку, але не більш як три роки (пункти 1, 3 і 4 Положення про школу соціальної реабілітації, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» від 13 жовтня 1993 р. № 859).

Шлюбний вік для чоловіків та жінок — встановлюється у вісімнадцять років⁵⁶. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу (частини 1 і 2 статті 22 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

Часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла чотирнадцяти років:

1. Фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право:

1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини.

Правочин вважається дрібним побутовим, якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість;

2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

2. Малолітня особа не несе відповідальності за завдану нею шкоду (стаття 31 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).

Члени сім'ї або близький родич особи — чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб (пункт 3 частини 1 статті 20 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV).

2.4. Висновки

Отже, порівняльний аналіз законодавчих термінів щодо правового статусу підлітків, зокрема з груп ризику, дає змогу зробити **висновок**, що деякі одні й ті самі поняття мають різні означення в різних законодавчих актах, наприклад, це стосується понять «батьки-вихователі», «дитина-інвалід», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти» і «соціальний супровід». Очевидно, що відмінності в означеннях вказаних понять на практиці можуть призводити до плутанини у їх розумінні і, як наслідок, до їх неправильного застосування.

⁵⁵ З 28 лютого 2013 р. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України та Державну служби молоді та спорту України реорганізовано у Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Положення про Міністерство освіти і науки України затверджено Указом Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

На час підготування цього огляду Положення про Міністерство молоді та спорту України ще не затверджено. — **Прим. авт.**

⁵⁶ Зміна шлюбного віку для жінок (дівчат-підлітків) із сімнадцяти до вісімнадцяти років ґрунтується на статті 1 розділу I Закону України «Про внесення змін до Сімейного кодексу України щодо підвищення шлюбного віку» від 15 березня 2012 р. № 4525-VI. Зазначена норма набрала чинності на наступний день з дня опублікування в газеті «Голос України» від 7 квітня 2012 р. № 64, тобто з 8 квітня 2012 р.

2.5. Рекомендації

На підставі викладеного можна *рекомендувати Комітетові Верховної Ради України з питань охорони здоров'я*⁵⁷ і *Комітетові з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму*⁵⁸:

1. Виробити для одних і тих самих понять однакові означення для всіх законодавчих актів, в яких ці поняття згадуються, зокрема це стосується понять: «батьки-вихователі», «дитина-інвалід», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти» і «соціальний супровід» (навіть у тих випадках, коли відмінності в означеннях відносно незначні);
2. Законодавчо закріпити поняття, розроблені й застосовувані Всесвітньою організацією охорони здоров'я (World Health Organization) і Дитячим фондом ООН (United Nations International Children's Emergency Fund), але яких поки що нема в чинному законодавстві України, зокрема: «підлітки груп ризику», «підлітки, уразливі до інфікування ВІЛ», «ризикована поведінка», «уразливість»;
3. Законодавчо означити поняття «непланована вагітність», «первинна профілактика» і «статеве виховання».

⁵⁷ Пункт 16 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

⁵⁸ Пункт 26 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

3. ЗАГАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗМІН, ЩО ВІДБУЛИСЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ У СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ

3.1. Суть питання

У цьому розділі розглянуто загалом ті основні зміни, що відбулись у політиці щодо протидії інфекції ВІЛ/СНІДу в Україні, а також у національному законодавстві у сфері надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику.

3.2. Відображення питання в законодавстві України та аналіз політики

3.2.1. Зміни, що відбулись у політиці щодо протидії інфекції ВІЛ/СНІДу

Актуальність зазначеного питання викликана об'єктивними чинниками, бо за останні двадцять років система вітчизняних державних органів у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДу перебувала у процесі постійних змін і перетворень. Досить сказати, що протягом цих двох десятиріч років створено 17 (сімнадцять!) державних органів у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДу, 12 з яких уже ліквідовано⁵⁹.

Можна виділити два основних позитивних наслідки численних утворень, реорганізацій і ліквідацій зазначених державних органів.

По-перше, навіть попри складні процеси розбудови державності за останні 20 років, Україна завжди приділяла певну увагу проблемам протидії інфекції ВІЛ/СНІДу і накопичила значний і важливий досвід у цій сфері.

По-друге, попередні зміни найменувань, підпорядкування і повноважень національних державних органів у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДу дозволили створити сучасну систему державного управління в цій сфері й визначитися з державною концепцією щодо проблем ВІЛ/СНІДу, ключовий термін якої на сьогодні — «**протидія поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини**» (а не профілактика СНІДу чи боротьба з ним, як це було в минулі роки). Сучасна концепція протидії інфекції ВІЛ/СНІДу знайшла також відображення й у назві національного профільного закону про ВІЛ/СНІД — Законі України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ⁶⁰.

У хронологічному порядку зміни та реорганізації в системі державних органів України у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДу (дотепер) виглядають так⁶¹:

- 1) Урядова комісія для здійснення керівництва організацією і проведенням заходів по боротьбі із захворюванням на СНІД в Українській РСР (існувала з 4 липня 1991 р. по 27 травня 1992 р.).

⁵⁹ Докладніше див. Додаток № 1. Інформація про основні зміни, що відбулися в системі державних органів України у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДу.

⁶⁰ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

⁶¹ Докладніше див. Додаток № 1. Інформація про основні зміни, що відбулися в системі державних органів України у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДу.

- 2) Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД (існував з 27 травня 1992 р. по 10 грудня 1996 р.).
- 3) Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД (існував з 10 грудня 1996 р. по 14 листопада 1997 р.).
- 4) Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД (існував з 14 листопада 1997 р. по 18 травня 1998 р.).
- 5) Комітет з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам (існував з 31 травня 2006 р. по 28 березня 2011 р.).
- 6) Національна координаційна рада з питань запобігання захворюванню на СНІД (існувала з 13 серпня 1999 р. по 7 лютого 2001 р.).
- 7) Урядова комісія з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу (існувала з 7 лютого 2001 р. по 26 жовтня 2001 р.).
- 8) Урядова комісія з питань боротьби з ВІЛ/СНІДом (існувала з 26 жовтня 2001 р. по 16 травня 2005 р.).
- 9) Національна координаційна рада з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу (існувала з 16 травня 2005 р. по 11 липня 2007 р.).
- 10) Координаційна рада з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії (існувала з 17 березня 2008 р. по 2 квітня 2010 р.).
- 11) Міжвідомча комісія по боротьбі з туберкульозом (існувала з 28 вересня 2000 р. по 11 липня 2007 р.).
- 12) Наглядова рада з питань реалізації спільного із Світовим банком проекту «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні» (існувала з 11 липня 2002 р. по 11 липня 2007 р.).

Сучасна⁶² система державних органів у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДу в Україні має такий вигляд:

1) Державна служба України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань (Держслужба України соцзахворювань).

Держслужбу України соцзахворювань *утворено* в рамках адміністративної реформи в Україні відповідно до пункту 1 Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010⁶³.

Держслужба України соцзахворювань відповідно до пункту 1 Положення про Державну службу України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань⁶⁴ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Віце-прем'єр-міністра України — Міністра охорони здоров'я України. Держслужба України соцзахворювань входить до системи органів виконавчої влади та утворюється для реалізації державної політики у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань.

2) Національна рада з питань протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу.

Національну раду з питань протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу *утворено* на підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 11 липня 2007 р. № 926⁶⁵.

⁶² За інформацією офіційного вебсайту Верховної Ради України станом на 1 січня 2013 р.

⁶³ Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>.

⁶⁴ Питання Державної служби України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань : Указ Президента України від 8 квітня 2011 р. № 441/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/441/2011>.

⁶⁵ Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 926 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF>.

Відповідно до пункту 1 Положення про Національну раду з питань протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу⁶⁶ Національна рада з питань протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу є постійно діючим консультативно-дорадчим органом, утвореним при Кабінеті Міністрів України.

3) Державна установа «Український центр контролю за соціально небезпечними хворобами Міністерства охорони здоров'я України».

Державна установа «Український центр контролю за соціально небезпечними хворобами Міністерства охорони здоров'я України» *створена шляхом реорганізації* Державної установи «Український центр профілактики і боротьби зі СНІДом Міністерства охорони здоров'я України» на підставі пункту 1 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про реорганізацію Державної організації (установа, заклад) Всеукраїнський центр контролю за туберкульозом Міністерства охорони здоров'я України» від 17 жовтня 2012 р. № 201-о.

Державна установа «Український центр контролю за соціально небезпечними хворобами Міністерства охорони здоров'я України» діє на підставі Статуту і виконує функції з організації надання спеціалізованої лікувально-профілактичної, діагностичної, консультативної допомоги ВІЛ-інфікованим, хворим на СНІД, туберкульоз та інші соціально небезпечні хвороби, надання організаційно-методичної допомоги центрам з профілактики та боротьби зі СНІДом, лікувально-профілактичним закладам, спеціалізованим закладам охорони здоров'я, які здійснюють діагностику та надають лікувально-профілактичну допомогу хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, туберкульоз та інші соціально небезпечні хвороби.

Довідково: Український центр профілактики і боротьби зі СНІДом *утворено* на підставі наказу Міністерства охорони здоров'я України від 17 грудня 1992 р. № 127⁶⁷.

На підставі наказу Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 230 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 травня 2006 р. за № 504/12378)⁶⁸ при Українському центрі профілактики і боротьби зі СНІДом МОЗ України створено Референс-лабораторію діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу⁶⁹, основні завдання якої:

- розробка стратегії та тактики діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні;
- організація уніфікованої системи діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу відповідно до міжнародних стандартів;
- координація діяльності та налагодження взаємодії системи лабораторій діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні;
- здійснення контролю за якістю досліджень в лабораторіях діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу незалежно від їх підпорядкування.

4) Український фонд боротьби з ВІЛ-інфекцією і СНІДом.

Український фонд боротьби з ВІЛ-інфекцією і СНІДом *утворено* на підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Українського фонду боротьби з ВІЛ-інфекцією і СНІДом» від 29 листопада 2001 р. № 1620⁷⁰.

Відповідно до пункту 1 Положення про Український фонд боротьби з ВІЛ-інфекцією і СНІДом⁷¹ зазначений фонд є державною спеціалізованою неприбутковою організацією, під-

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Про Державну установу «Український Центр СНІДу МОЗ України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukrains.gov.ua/index.php/uk/about/pro-ukr-centr>.

⁶⁸ Про створення Референс-лабораторії діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу при Українському центрі профілактики і боротьби зі СНІДом Міністерства охорони здоров'я України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 230 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 травня 2006 р. за № 504/12378) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0504-06>.

⁶⁹ Очевидно, що Референс-лабораторія діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу продовжить свою роботу вже у складі Державної установи «Український центр контролю за соціально небезпечними хворобами Міністерства охорони здоров'я України».

⁷⁰ Про утворення Українського фонду боротьби з ВІЛ-інфекцією і СНІДом : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2001 р. № 1620 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1620-2001-%D0%BF>.

⁷¹ Там само.

порядковою Кабінету Міністрів України. Фонд утворений з метою залучення та цільового використання позабюджетних та міжнародних коштів для реалізації програм із запобігання захворюванню населення на ВІЛ-інфекцію і СНІД.

5) Національна координаційна рада боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України.

Національну координаційну раду боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України *утворено* на підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Національну координаційну раду боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України» від 13 травня 1993 р. № 343⁷².

Відповідно до пункту 1 Положення про Національну координаційну раду боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України⁷³ вона утворена з метою забезпечення спрямування і координації зусиль органів виконавчої влади і громадських організацій для боротьби з наркоманією як соціальним явищем.

3.2.2. Зміни в чинному законодавстві України у сфері надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику

Загальні права підлітків, зокрема з груп ризику

Конституція України в низці статей загального і спеціального характеру закріплює права дітей і підлітків (у тому числі медико-соціальні права), зокрема про це йдеться у таких статтях:

стаття 3 (*Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави*);

стаття 21 (*Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними*);

стаття 22 (*Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вищепними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод*);

стаття 24 (*Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками*);

стаття 46 (*Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом*);

стаття 48 (*Кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло*);

стаття 49 (*Кожен має право на охорону здоров'я та медичну допомогу*);

стаття 50 (*Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди*);

стаття 52 (*Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідують*

⁷² Про Національну координаційну раду боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 1993 р. № 343 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/343-93-%D0%BF>.

⁷³ Там само.

ються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей) та ін.

Зазначені положення Основного Закону України повністю узгоджуються з відповідними міжнародно-правовими актами про права людини універсального та регіонального характеру, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України.

Так, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р.⁷⁴ містить низку статей про захист соціальних і медичних прав дітей:

Стаття 9: Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення, включаючи соціальне страхування;

Пункт 3 статті 10: Особливих заходів охорони і допомоги має вживатися щодо всіх дітей і підлітків без будь-якої дискримінації за ознакою сімейного походження чи за іншою ознакою. Дітей і підлітків має бути захищено від економічної і соціальної експлуатації. Застосування їх праці в галузі, шкідливій для їх моральності і здоров'я чи небезпечній для життя або такий, що може завдати шкоди їх нормальному розвитку, повинно бути каране за законом. Крім того, держави повинні встановити межі віку, нижче яких користування платною дитячою працею забороняється і карається законом;

Пункт 1 статті 11: Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг і житло, і на неухильне поліпшення умов життя. Держави-учасниці вживуть належних заходів щодо забезпечення здійснення цього права, визнаючи важливе значення в цьому відношенні міжнародного співробітництва, ґрунтованого на вільній згоді;

Стаття 12: 1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:

- a) забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;*
- b) поліпшення всіх аспектів гігієни зовнішнього середовища і гігієни праці в промисловості;*
- c) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;*
- d) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби).*

Так само Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.⁷⁵ у статті 24 закріплює, що *кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої з боку її сім'ї, суспільства і держави.*

Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.⁷⁶ визнає за дитиною такі права: право на життя; право знати своїх батьків і право на їх піклування; право на громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, право вільно висловлювати свої думки, право на свободу думки, совісті та релігії; право на свободу асоціацій і свободу мирних зборів; *право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлен-*

⁷⁴ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

⁷⁵ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

⁷⁶ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

ня здоров'я; права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину; право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування; право на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини; право на освіту; право на відпочинок і дозвілля та інші права.

Зазначимо, що Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. набрав чинності (у тому числі для України⁷⁷) 3 січня 1976 р.⁷⁸, а Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. набрав чинності (у тому числі для України⁷⁹) 23 березня 1976 р.⁸⁰.

Відповідно до частини 1 статті 9 Конституції України і статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV⁸¹ усі зазначені вище міжнародно-правові договори є частиною національного законодавства і мають юридичну перевагу перед законами України у випадку колізії⁸².

Рекомендаційні міжнародні акти

Питанням прав людини також присвячена значна кількість міжнародних документів, що не мають статусу міжнародних договорів, — резолюцій міжнародних організацій, підсумкових документів, спільних заяв-платформ тощо. Такі міжнародні документи, особливо ті, що мають універсальний характер, також не слід недооцінювати, бо в них висловлена певна позиція значної кількості держав, що засвідчує їхнє ставлення до відповідних проблем. Неправовий характер таких документів дає змогу широко їх використовувати з метою висвітлення та підтримки позитивного досвіду, для формування певного стандарту поведінки, що може привести до змін у суспільстві, для пропонування певних моделей змін у законодавстві тощо.

Зокрема, правам дітей, підлітків і молоді (зокрема медико-соціальним правам) присвячені такі міжнародні акти рекомендаційного характеру:

- 1) Віденська декларація та Програма дій, ухвалені на Всесвітній конференції з прав людини (м. Відень, 25 червня 1993 р.)⁸³;
- 2) Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, ухвалена на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні в інтересах дітей (Організація Об'єднаних Націй, м. Нью-Йорк, 30 вересня 1990 р.)⁸⁴;

⁷⁷ Україна ратифікувала Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права до набрання ним чинності (19 жовтня 1973 р.). Див.: Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2148-08>.

⁷⁸ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042/card4#History.

⁷⁹ Україна ратифікувала Міжнародний пакт про громадянські і політичні права до набрання ним чинності (19 жовтня 1973 р.). Див.: Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2148-08>.

⁸⁰ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043/card4#History.

⁸¹ Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

⁸² Довідково: частиною 2 статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV визначено: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

⁸³ Віденська декларація та Програма дій, ухвалені на Всесвітній конференції з прав людини (м. Відень, 25 червня 1993 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_504.

⁸⁴ Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, ухвалена на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні в інтересах дітей (Організація Об'єднаних Націй, м. Нью-Йорк, 30 вересня 1990 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075.

- 3) Декларація про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІДом, ухвалена Резолюцією S-26/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 27 червня 2001 р.⁸⁵;
- 4) Декларація та План дій «Світ, придатний для життя дітей», ухвалені Резолюцією S-27/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 травня 2002 р.⁸⁶;
- 5) Загальна декларація прав людини, ухвалена і проголошена в Резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р.⁸⁷;
- 6) Застереження загального порядку № 3 «ВІЛ/СНІД і права дитини», ухвалено Комітетом з прав дитини ООН на 32-й сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (13–31 січня 2003 р.)⁸⁸;
- 7) Паризька декларація «Жінки, діти та синдром набутого імунodefіциту (СНІД)», затверджена Міжнародною конференцією про наслідки СНІДу для здоров'я матерів та дітей (м. Париж, 27–30 листопада 1989 р.)⁸⁹;
- 8) Програма дій, ухвалена на Міжнародній конференції з питань народонаселення та розвитку (м. Каїр, 5–13 вересня 1994 р.)⁹⁰ та ін.

Слід зазначити, що на практиці положення рекомендаційних міжнародних актів не завжди розцінюються як певний міжнародний стандарт розуміння того чи іншого питання або як певний курс (програма), у напрямі реалізації якого рухається міжнародна спільнота. Зокрема, це стосується права дитини і підлітка брати участь в ухваленні рішень, що впливають на їхнє життя (зокрема й у сфері ВІЛ-інфекції).

Права дитини в доступі до найважливіших послуг — медичних та соціальних — мають бути чітко окреслені посиланням на **два комплексні головні принципи** Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р.⁹¹:

1. *В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини* (пункт 1 статті 3 Конвенції) і
2. *Забезпечення дитині, здатній сформулювати власні погляди, права вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її торкаються; причому поглядам дитини має приділятися належна увага згідно з її віком і зрілістю* (пункт 1 статті 12 Конвенції). З цією метою дитині надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається її, безпосередньо або через представника чи від-

⁸⁵ Декларація про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІДом, ухвалена Резолюцією S-26/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 27 червня 2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_846.

⁸⁶ Декларація та План дій «Світ, придатний для життя дітей», ухвалені Резолюцією S-27/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 травня 2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b20.

⁸⁷ Загальна декларація прав людини, ухвалена і проголошена в Резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

⁸⁸ General Comment No. 3 (2003) HIV/AIDS and the rights of the child [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC3_en.doc.

⁸⁹ Паризька декларація «Жінки, діти та синдром набутого імунodefіциту (СНІД)», затверджена Міжнародною конференцією про наслідки СНІДу для здоров'я матерів та дітей (м. Париж, 27–30 листопада 1989 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_848.

⁹⁰ Програма дій, ухвалена на Міжнародній конференції з питань народонаселення та розвитку (м. Каїр, 5–13 вересня 1994 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.un.org/russian/conferen/cairo_pop.pdf.

⁹¹ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

повідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства (пункт 2 статті 12 Конвенції).

Детальне розкриття змісту цих двох головних принципів Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. у сфері профілактики ВІЛ-інфікування, лікування, догляду та підтримки щодо дітей і підлітків сформульовано у Застереженні загального порядку № 3 «ВІЛ/СНІД і права дитини», який ухвалив Комітет з прав дитини ООН на 32-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (13–31 січня 2003 р.)⁹² (далі по тексту — «Застереження»). Слід зазначити, що, попри рекомендаційний характер цього міжнародного документа, він має велике морально-політичне значення, бо відображає офіційну позицію Комітету з прав дитини, який відповідно до статей 43–45 Конвенції про права дитини є контрольним органом щодо імплементації цієї Конвенції державами-учасницями⁹³, а дотримання «Застереження» забезпечується загальною практикою переважної частини держав — учасниць Конвенції.

Щодо змісту **першого** головного принципу Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. у сфері профілактики ВІЛ-інфікування, лікування, догляду та підтримки щодо дітей і підлітків (якнайкраще забезпечення інтересів дитини) пункт 10 «Застереження» зазначає, що *«Політика і програми, спрямовані на забезпечення профілактики, догляду й лікування ВІЛ/СНІДу зазвичай розробляють для дорослих осіб, при цьому необхідності дотримуватися у першочерговому порядку принципу найкращого забезпечення інтересів дитини приділяється мало уваги. Пов'язані з цим правом зобов'язання мають основоположне значення для орієнтування дій держави в боротьбі з ВІЛ/СНІДом. У фокусі заходів реагування на пандемію повинна перебувати дитина; а розроблювані стратегії мають бути адаптовані до прав і потреб дітей»*⁹⁴.

Другий головний принцип Конвенції про права дитини (право дитини брати участь в ухваленні рішень, що впливають на її життя), визначений у пункті 12 «Застереження»: «Найбільш корисною для них (дітей) така участь визначається в тих випадках, коли вони активно залучаються до діяльності з оцінки потреб, вироблення варіантів рішень, формування стратегії і їх здійснення, а не розглядаються як об'єкти, для яких призначені рішення, що приймаються. У цьому зв'язку слід активно пропагувати участь дітей у неформальній виховній роботі серед ровесників у школі та поза нею... У відповідних випадках винятково важливе значення для ефективної профілактики та зменшення практики таврування ганьбою і дискримінації має залучення до інформаційно-просвітницької діяльності ВІЛ-інфікованих дітей та дітей, хворих на СНІД, які під час проведення відповідних заходів можуть ділитися пережитим досвідом зі своїми ровесниками та іншими особами. Держава-учасник повинна забезпечувати, щоб діти, які беруть участь у таких інформаційно-просвітницьких заходах, робили це добровільно та після консультацій з ними, а також отримували соціальну підтримку і правовий захист для того, щоб мати можливість вести нормальне життя в період участі в такій діяльності і в подальшому»⁹⁵.

Слід також зазначити, що Законом України від 5 березня 2009 р. № 1065-VI⁹⁶ затверджена Загальнодержавна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини». На виконання зазначеної Програми Кабінет Міністрів України розробляє щорічні плани заходів⁹⁷.

⁹² General Comment No. 3 (2003) HIV/AIDS and the rights of the child [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC3_en.doc.

⁹³ Committee on the Rights of the Child. Monitoring children's rights [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>.

⁹⁴ General Comment No. 3 (2003) HIV/AIDS and the rights of the child [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC3_en.doc.

⁹⁵ Там само.

⁹⁶ Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Закон України від 5 березня 2009 р. № 1065-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.

⁹⁷ Див. зокрема: Про затвердження плану заходів з виконання у 2012 році Загальнодержавної програми «Національний план

Серед *загальнодержавних програм* щодо захисту прав дітей, підлітків і молоді слід також назвати Національну програму «Діти України», затверджену Указом Президента України від 18 січня 1996 р. № 63/96⁹⁸, і Державну цільову соціальну програму «Молодь України» на 2009–2015 роки, затверджену Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 41⁹⁹.

У цьому контексті слід також зазначити про діяльність Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства (далі — Комісія). Положення про Міжвідомчу комісію з питань охорони дитинства затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 р. № 1200¹⁰⁰. Згідно з пунктом 4 зазначеного Положення Комісія відповідно до покладених на неї завдань:

- 1) проводить аналіз стану справ та причин виникнення проблем у процесі реалізації державної політики у сфері охорони дитинства;
- 2) вивчає результати діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій з питань, що належать до її повноважень;
- 3) проводить моніторинг стану виконання органами виконавчої влади покладених на них завдань з реалізації державної політики у сфері охорони дитинства;
- 4) бере участь у розробленні проектів нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення виконання пріоритетних завдань державної політики у сфері охорони дитинства;
- 5) подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи пропозиції та рекомендації;
- 6) схвалює та подає в установленому порядку на розгляд Президента України щорічну державну доповідь про становище дітей в Україні та стан реалізації державної політики у сфері охорони дитинства.

Отже, на підставі викладеного можна зазначити, що підлітки, зокрема з груп ризику, мають **весь перелік прав**, передбачених Конституцією України, міжнародно-правовими актами і актами національного законодавства.

Особливості правового статусу дітей і підлітків

Міжнародне договірне право містить означення лише поняття «дитина» і не містить означення поняття «підліток». Так, Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.¹⁰¹ у статті 1 встановлює, що *«дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше»*.

Конвенція формулює загальне правило — до досягнення 18-річного віку (повноліття) особа є дитиною. Іншими словами, особа вважається дорослою і набуває повного обсягу цивільної правоздатності після досягнення нею 18-річного віку. Разом з тим Конвенція містить виняток з цього правила — особа може набути повного обсягу правоздатності до досягнення 18-річного віку. Ця норма має відсильний характер і надає право встановити зазначені винятки на підставі національного закону держави — учасниці Конвенції.

дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2012 р. № 329-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/329-2012>.

⁹⁸ Про Національну програму «Діти України» : Указ Президента України від 18 січня 1996 р. № 63/96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/63/96>.

⁹⁹ Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 41 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-%D0%BF>.

¹⁰⁰ Про утворення Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 р. № 1200 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1200-2000-%D0%BF>.

¹⁰¹ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Зазначимо, що Конвенція про права дитини набрала чинності 2 вересня 1990 р.¹⁰² (для України — 27 вересня 1991 р.¹⁰³). Як уже зазначено вище, відповідно до частини 1 статті 9 Конституції України¹⁰⁴ і статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV¹⁰⁵ **ця Конвенція є частиною національного законодавства і має юридичну перевагу перед законами України у випадку колізії**¹⁰⁶.

Можна вважати, що Україна повністю імплементувала міжнародно-правове означення поняття «дитина» у статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III¹⁰⁷:

дитина — це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше.

На виконання цієї норми Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV передбачає у статтях 34 і 35 підстави для набуття повної цивільної дієздатності фізичною особою до досягнення нею 18 років¹⁰⁸.

Слід також додати, що Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III¹⁰⁹ у статті 6 встановлює класифікацію дітей за критерієм досягнення 14-річного віку:

«1. Правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття.

2. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років.

Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років».

Разом з тим можна констатувати, що національне законодавство України (на час підготування цього огляду) містить лише поняття «дитина». При цьому поняття «підліток» («підлітковий») зазвичай у словосполучі «діти і підлітки» застосовується щонайменше у 20 законодавчих актах, зокрема:

у статті 37 Закону України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. № 1060-XII¹¹⁰;

у статті 12 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 р. № 2232-XII¹¹¹;

у статтях 59, 60, 65 і 66 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII¹¹²;

¹⁰² Статус Конвенции о правах ребенка (Нью-Йорк, 20 ноября 1989 года) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j24.

¹⁰³ Відповідно до пункту 2 статті 49 Конвенції про права дитини для України вона набрала чинності на тридцятий день після здачі на зберігання ратифікаційної грамоти (дата здачі на зберігання Україною ратифікаційної грамоти — 28 серпня 1991 р.). Див. також: Про ратифікацію Конвенції про права дитини: Постанова Верховної Ради Української РСР від 27 лютого 1991 р. № 789-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/789-12>.

¹⁰⁴ Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>.

¹⁰⁵ Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.

¹⁰⁶ *Довідково*: частина 2 статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

¹⁰⁷ Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

¹⁰⁸ Детальніше див.: Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування: аналіт. огляд / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко. — К.: Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2008. — 127 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review-UA\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review-UA(1).pdf). — С. 30.

¹⁰⁹ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

¹¹⁰ Про освіту: Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page>.

¹¹¹ Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

¹¹² Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

у статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ¹¹³;

у статті 20 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ¹¹⁴;

у статті 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР¹¹⁵;

у статті 32 Закону України «Про відходи» від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР¹¹⁶;

у статті 1 Закону України «Про звільнення від оподаткування грошових коштів, які спрямовуються на проведення новорічно-різдвяних свят для дітей та на придбання дитячих святкових подарунків» від 30 листопада 2000 р. № 2117-ІІІ¹¹⁷;

у статті 105 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ¹¹⁸;

у розділі IV Закону України «Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001–2004 роки» від 7 березня 2002 р. № 3076-ІІІ¹¹⁹;

у статтях 7 і 8 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-ІV¹²⁰;

у розділі III Закону України «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки» від 18 листопада 2003 р. № 1281-ІV¹²¹;

у розділі III Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст» від 4 березня 2004 р. № 1580-ІV¹²²;

у розділі 10 Переліку актів законодавства України та асquis Європейського Союзу у пріоритетних сферах адаптації (розділи 8–12) до Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-ІV¹²³;

у розділі I Закону України «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006–2010 роки» від 14 березня 2006 р. № 3522-ІV¹²⁴;

у Додатку до Програми «Завдання і заходи з виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки», затвердженої Законом України «Про затвердження

¹¹³ Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.

¹¹⁴ Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.

¹¹⁵ Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>.

¹¹⁶ Про відходи : Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80/page>.

¹¹⁷ Про звільнення від оподаткування грошових коштів, які спрямовуються на проведення новорічно-різдвяних свят для дітей та на придбання дитячих святкових подарунків : Закон України від 30 листопада 2000 р. № 2117-ІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2117-14>.

¹¹⁸ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

¹¹⁹ Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001–2004 роки : Закон України від 7 березня 2002 р. № 3076-ІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3076-14/page>.

¹²⁰ Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

¹²¹ Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки : Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1281-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1281-15>.

¹²² Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст : Закон України від 4 березня 2004 р. № 1580-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1580-15/page>.

¹²³ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.

¹²⁴ Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006–2010 роки : Закон України від 14 березня 2006 р. № 3522-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3522-15>.

Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки» від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI¹²⁵;

у розділі II Закону України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» від 5 березня 2009 р. № 1065-VI¹²⁶;

у Додатку 2 до Програми «Завдання і заходи щодо імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009–2015 роки», затвердженої Законом України «Про затвердження Загальнодержавної програми імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009–2015 роки» від 21 жовтня 2009 р. № 1658-VI¹²⁷;

у частині III (підпункт 1.1.8.) Закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» від 20 травня 2010 р. № 2278-VI¹²⁸;

у статтях 87 і 90 Бюджетного кодексу України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI¹²⁹.

Загалом поняття «підліток» і «підлітковий» застосовуються приблизно у 700 (!) нормативно-правових актах чинного законодавства України. Деякі з них містять поняття «*діти підліткового віку*». Зокрема, цей термін застосовується у Державній програмі «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849¹³⁰ (розділ «Мета та основні завдання Програми»), і в пункті 1 Наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження облікових статистичних форм» від 1 грудня 2004 р. № 588¹³¹.

Однак формально **жоден** нормативно-правовий акт вітчизняного законодавства **не містить означення** понять «підліток» («підлітковий») і не встановлює їх співвідношення з поняттями «дитина», «малолітній», «неповнолітній» тощо. Як наслідок, це вносить неоднозначність і плутанину як на рівні розуміння, так і на рівні прийняття та виконання рішень щодо дітей і підлітків віком від 10 до досягнення 18 років.

Показовою тут є Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» від 13 жовтня 1993 р. № 859¹³², яка містить термін «підліток» лише у назві. На виконання зазначеної постанови ухвалено спільний наказ Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства освіти України «Про затвердження Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» від 5 травня 1997 р.

¹²⁵ Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.

¹²⁶ Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Закон України від 5 березня 2009 р. № 1065-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.

¹²⁷ Про затвердження Загальнодержавної програми імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009–2015 роки : Закон України від 21 жовтня 2009 р. № 1658-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1658-17>.

¹²⁸ Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік : Закон України від 20 травня 2010 р. № 2278-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2278-17>.

¹²⁹ Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

¹³⁰ Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF>.

¹³¹ Про затвердження облікових статистичних форм : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 1 грудня 2004 р. № 588 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20041201_588.html.

¹³² Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 р. № 859 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF>.

№ 137/131 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 20 serpnia 1997 r. za № 328/2132)¹³³. U punkti 2 ciei Instrukcii ydet'sya pro dvi vikovi kategorii: 1) **vid 11 do 14 rokiv** i 2) **vid dosyagnennia 14 rokiv**. Pevno, sho same za vikovim kriteriem zaznachena Instrukcia i rozdiляє vidpovidno ponyattia «diti» i «pidlitki».

U punkтах 2, 3, 6, 8, 9, 12 i 13 zaznachenoї Instrukcii ponyattia «nepovnolitni» pomilko vo vzhivaetsya yak uzagal'nenе i охоплює vsix diteй vikom vid 11 do dosyagnennia 18 rokiv. Цілком оче-видно, sho zaznachenu Instrukcii slid uvidpovidniti vimoгам абзацу 2 частини 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III¹³⁴, згідно з яким *неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років*.

Конкретніше застосування поняття «діти підліткового віку» у наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465¹³⁵. У преамбулі цього наказу мова йде про «*дітей підліткового віку (15–17 років включно)*». А пункт 2.6 містить уточнення, sho ce діти **віком від 15 років до 17 років 11 місяців 29 днів**. Pevno, sho za osnovu ponyattia «pidlitok» beretsya ponyattia «dityna» z dodavanniam oznaki za vikom — vid dosyagnennia 15 rokiv do 17 rokiv 11 misyatsiv 29 dniv.

Вважаємо, sho *нижня вікова межа дитини-підлітка, 15 років*, на сьогодні не лише не відпо-відає реальним суспільним відносинам, але й вступає в колізію з вищими за юридичною силою нормативно-правовими актами — кодексами і законами України, які пов'язують виникнення низки юридичних прав і обов'язків особи з досягненням саме **14-річного віку**.

Зокрема, йдеться про Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV¹³⁶, Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III¹³⁷, Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI¹³⁸, Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III¹³⁹ тощо.

¹³³ Про затвердження Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання : Наказ Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства освіти України від 5 травня 1997 р. № 137/131 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 20 serpnia 1997 r. za № 328/2132) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0328-97>.

¹³⁴ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

¹³⁵ Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 грудня 2002 р. № 465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2336.0>.

¹³⁶ *Довідково:* Згідно зі статтею 32 Цивільного кодексу України, фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право:

- 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;
- 2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
- 3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи;
- 4) самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку) тощо.

¹³⁷ *Довідково:*

- дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років (частина 4 статті 152 Сімейного кодексу України);
- якщо батьки проживають окремо, місце проживання дитини, яка досягла чотирнадцяти років, визначається нею самою (частина 3 статті 160 Сімейного кодексу України);
- особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею чотирнадцяти років на одержання інформації щодо свого усиновлення (частина 3 статті 226 Сімейного кодексу України);
- договір про патронат припиняється у разі відмови від нього дитини, яка досягла чотирнадцяти років (частина 1 статті 256 Сімейного кодексу України).

¹³⁸ *Довідково:* Згідно з частиною 1 статті 7 *засновниками* молодіжної та дитячої громадської організації можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які досягли 14 років. *Членами* молодіжної та дитячої громадської організації відповідно до частини 1 статті 8 зазначеного закону можуть бути особи, які досягли 14 років, і навіть молодші від 14 років.

¹³⁹ *Довідково:* Згідно з частиною 2 статті 22 Кримінального кодексу України, особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності за умисне вбивство (статті 115–117), посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охо-

На підставі викладеного пропонуємо:

- 1) У преамбулі, пунктах 2.3 і 2.6 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465¹⁴⁰ цифру «15» замінити на цифру «14».
- 2) У пункті 2.17 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465 число «14» замінити на «13».
- 3) З урахуванням попередніх пропозицій внести відповідні зміни до інших наказів Міністерства охорони здоров'я України.

Також вважаємо, що проблема означення понять «підліток» і «підлітковий» має бути розв'язана з урахуванням міжнародного досвіду і чинного законодавства України шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III¹⁴¹. Під відповідними змінами розуміється законодавче встановлення підліткового віку в межах від 14 років до досягнення 17 років 11 місяців 29 днів.

Правове регулювання щодо підлітків-хлопців, які залучені до анального сексу з чоловіками, у тому числі за винагороду

Особливості правового регулювання щодо підлітків-хлопців, які залучені до анального сексу з чоловіками, зокрема за винагороду, полягають у такому:

по-перше, чинне законодавство України фактично не містить правових норм щодо цього питання. Це означає можливість застосування щодо підлітків-хлопців, які є ЧСЧ, усіх правових норм загального характеру, зокрема норм про заборону дискримінації, у тому числі за ознакою належності до соціальної групи ЧСЧ;

по-друге, мужолозтво, тобто статеві зносини чоловіка з чоловіком, вчинене із застосуванням фізичного насильства, погрози або використанням безпорадного стану потерпілого, кваліфікувалося як злочин статтею 122 Кримінального кодексу України від 28 грудня 1960 р. Однак цей кодекс втратив чинність з 1 вересня 2001 р., тобто з дати набрання чинності нового Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. При цьому останній **не передбачає** кримінальної відповідальності за мужолозтво;

по-третє, для юридичного захисту підлітків-хлопців, які залучені до анального сексу з чоловіками, зокрема за винагороду, можна застосовувати такі норми Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III:

- частину 3 статті 152 (зґвалтування неповнолітнього);
- частину 4 статті 152 (зґвалтування малолітнього);
- частину 2 статті 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо неповнолітнього);

рони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави (статті 112, 348, 379, 400, 443), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121, частина третя статей 345, 346, 350, 377, 398), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (стаття 122, частина друга статей 345, 346, 350, 377, 398), диверсію (стаття 113), бандитизм (стаття 257), терористичний акт (стаття 258), захоплення заручників (статті 147 і 349), зґвалтування (стаття 152), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153), крадіжку (стаття 185, частина перша статей 262, 308), грабіж (статті 186, 262, 308), розбій (стаття 187, частина третя статей 262, 308), вимагання (статті 189, 262, 308), умисне знищення або пошкодження майна (частина друга статей 194, 347, 352, 378, частини друга та третя статті 399), пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (стаття 277), угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (стаття 278), незаконне заволодіння транспортним засобом (частини друга, третя статті 289), хуліганство (стаття 296).

¹⁴⁰ Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 грудня 2002 р. № 465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2336.0>.

¹⁴¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

- частину 3 статті 153 (наси́льницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітнього);
- статтю 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості);
- статтю 156 (розбещення неповнолітніх).

Слід також зазначити, що реальні суспільні відносини за участю ЧСЧ, зокрема за участю підлітків-хлопців, які є ЧСЧ, очевидно, будуть спонукати вітчизняного законодавця до правового врегулювання питань, що виникають у цьому зв'язку.

Правове регулювання щодо дівчат-підлітків, залучених до сексу за винагороду

Питання надання дівчатами-підлітками сексуальних послуг за винагороду розглядають відповідно до статті 303 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»¹⁴².

Під *сутенерством* слід розуміти дії особи по забезпеченню заняття проституцією іншою особою.

Проституцію у попередній редакції Кримінального кодексу України визначали як позашлюбний систематичний вступ жінки або чоловіка в сексуальні стосунки з однією або кількома особами за плату¹⁴³.

Під наданням сексуальних послуг слід розуміти нормальні статеві акти, задоволення статевої пристрасті в неприродних формах, будь-які інші дії сексуального характеру (пов'язані, зокрема з різноманітними формами сексуальних збочень) з різними партнерами і не на основі особистої симпатії, приязні. При цьому не має значення, вчиняються ці дії з особами протилежної статі чи однієї.

Оскільки в законі йдеться про послуги, то це означає, що:

- 1) вчиняються дії, бажані для «замовника», які приносять йому задоволення або користь;
- 2) особа, яка займається проституцією, має мету отримання від цього доходу. Тому заняття проституцією передбачає, що надання сексуальних послуг обумовлюється винагородою, відбувається за плату. До того ж домовленість про оплату має бути досягнута ще до вчинення сексуальних дій, хоча конкретна ціна може і не називатися.

Систематичність заняття проституцією означає надання сексуальних послуг три чи більше разів, до того ж різним клієнтам або хоча б і двом клієнтам, але з певним (понад кілька годин) проміжком у часі. Систематичності не утворює багаторазове надання сексуальних послуг, хоча б і за плату, одній і тій же особі.

Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією, або сутенерство, **караються позбавленням волі...**

- ... вчинені щодо неповнолітнього — строком від п'яти до десяти років (з конфіскацією майна або без такої);
- ... вчинені щодо малолітнього (або якщо вони спричинили тяжкі наслідки) — строком від восьми до п'ятнадцяти років (з конфіскацією майна або без такої).

Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

¹⁴² Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

¹⁴³ Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Видання друге, перероблене та доповнене. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. — С. 798.

Крім цього, для юридичного захисту дівчат-підлітків, залучених до сексу за винагороду, можна застосовувати ті ж самі норми Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, що і для захисту підлітків-хлопців, які залучені до анального сексу з чоловіками, зокрема за винагороду:

- частину 3 статті 152 (зґвалтування неповнолітнього);
- частину 4 статті 152 (зґвалтування малолітнього);
- частину 2 статті 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо неповнолітнього);
- частину 3 статті 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітнього);
- статтю 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості);
- статтю 156 (розбещення неповнолітніх).

Нова редакція Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI

Найсуттєвіші зміни чинного законодавства України у сфері надання медико-соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, відбулися з набранням чинності Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення» від 23 грудня 2010 р. № 2861-VI¹⁴⁴. На підставі цього закону у принципово новій редакції викладено Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI¹⁴⁵.

Нова редакція зазначеного закону набрала чинності на підставі статей 1 і 6 Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» від 10 червня 1997 р. № 503/97¹⁴⁶ — дати офіційного опублікування в газеті «Голос України», тобто з **15 січня 2011 р.**

У новій редакції Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»¹⁴⁷ містить низку позитивних новел, найголовніша з яких — безумовно, нова редакція частини 2 статті 6 цього Закону. Згідно із зазначеною нормою, **тестування з метою виявлення ВІЛ осіб віком від 14 років і старше** проводиться добровільно, за наявності усвідомленої інформованої згоди особи, отриманої після надання їй попередньої консультації щодо особливостей тестування, його результатів і можливих наслідків, з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, у тому числі даних про стан здоров'я особи.

Попередня норма, яка містилася у статті 7 Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення»¹⁴⁸ такого не допускала: *«Медичний огляд неповнолітніх віком до 18 років і осіб, визнаних у встановленому*

¹⁴⁴ Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення»: Закон України від 23 грудня 2010 р. № 2861-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2861-17>.

¹⁴⁵ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

¹⁴⁶ Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності: Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/503/97>.

¹⁴⁷ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

¹⁴⁸ Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення [Текст]: Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 35. — Ст. 235..

законом порядку недієздатними, може проводитися на прохання чи за згодою їх законних представників, які мають право бути присутніми при проведенні такого огляду». На підставі цієї норми медичні заклади зазвичай не приймали неповнолітню дитину для тестування на ВІЛ-інфекцію без супроводу її батьків або інших законних представників.

Слід зазначити, що зазначена норма протягом тривалого часу була в колізії з іншими законодавчими актами — йдеться про частину 3 статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (медична допомога **чотирнадцятирічній особі** надається за її згодою) і частину 1 статті 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII¹⁴⁹: *медичне втручання (застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із впливом на організм людини) щодо **пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта)**, здійснюється за згодою його законних представників.*

Саме тому в новій редакції частини 2 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI особи віком від 14 і до досягнення 18 років дістали право самостійно пройти тестування з метою виявлення ВІЛ.

У цьому зв'язку слід констатувати **неправомірність пункту 6** Правил медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026¹⁵⁰: *«6. Медичний огляд неповнолітніх віком до 18 років і осіб, визнаних в установленому законом порядку недієздатними, може проводитися на прохання чи за згодою їх законних представників, які мають право бути присутніми під час такого огляду».*

Очевидно, що сучасна редакція зазначеної норми (як і в цілому Правила медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними) мають бути увідповіднені Законові України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI, зокрема його частині 2 статті 6.

Необхідність такого узгодження закладено і в тексті Постанови Верховної Ради України «Про введення в дію Закону України »Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення»» від 12 грудня 1991 р. № 1973-XII¹⁵¹. Зокрема, Кабінету Міністрів України приписувалося увідповіднити рішення Уряду України цьому закону, а також забезпечити перегляд і скасування міністерствами та відомствами України їхніх нормативних актів, що йому суперечать.

Зважаючи на нову редакцію Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI, *Правила* медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026¹⁵², очевидно, *мають бути викладені в новій редакції.*

Взагалі Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI у новій редакції корінним чином змінив *концепцію протидії* інфекції

¹⁴⁹ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

¹⁵⁰ Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF>.

¹⁵¹ Про введення в дію Закону України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення» : Постанова Верховної Ради України від 12 грудня 1991 р. № 1973-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1973-12>.

¹⁵² Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF>.

ВІЛ/СНІДу, яка наразі наближена до реальних суспільних відносин і узгоджується із сучасними міжнародними підходами щодо протидії ВІЛ-інфекції. Цей закон відповідно до норм міжнародного права визначає порядок правового регулювання діяльності у сфері профілактики, лікування, догляду і підтримки, необхідних для забезпечення ефективної протидії поширенню хвороби, зумовленої вірусом імунодефіциту людини, та відповідні заходи щодо правового і соціального захисту людей, які живуть з ВІЛ. Відповідно переглянуто і понятійний апарат у сфері правового регулювання протидії ВІЛ-інфекції.

Так, згідно зі статтею 1 зазначеного закону базовим поняттям є не поняття «синдром набутого імунодефіциту (СНІД)», а саме поняття «**ВІЛ**» — вірус імунодефіциту людини, що зумовлює захворювання на ВІЛ-інфекцію. Зміна базового поняття, по-перше, більше відповідає медичному характерові розвитку ВІЛ-інфекції в організмі людини, а по-друге, знижує можливості для дискримінації і стигматизації в українському суспільстві людей, які живуть з ВІЛ, і, як наслідок, сприятиме ефективності заходів з протидії ВІЛ-інфекції в Україні.

Поняття «**синдром набутого імунодефіциту (СНІД)**» наразі розуміється і означається як стадія розвитку хвороби, зумовленої ВІЛ (ВІЛ-інфекцією), що характеризується клінічними проявами, спричиненими глибоким ураженням імунної системи людини під впливом ВІЛ.

Відповідно, поняття «**ВІЛ-інфекція**» — синонім поняття «**хвороби, зумовлені ВІЛ**» і означає комплекс визначених Міжнародною класифікацією хвороб уражень організму людини, зумовлених пов'язаними з впливом ВІЛ ушкодженнями імунної системи, який на початковому етапі свого розвитку має характер стану безсимптомного носійства ВІЛ, а за умови браку відповідного лікування та впливу інших несприятливих для організму ВІЛ-інфікованої особи обставин набуває клінічних проявів у вигляді різноманітних інфекційних, паразитарних захворювань, злоякісних пухлин, інших хвороб чи зумовленого ВІЛ синдрому набутого імунодефіциту.

Відтепер законодавче поняття «**люди, які живуть з ВІЛ**» є родовим поняттям і охоплює два поняття: «ВІЛ-інфіковані особи» та «особи, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ». Своєю чергою:

ВІЛ-інфікована особа — це особа, в організмі якої виявлено ВІЛ, але яка перебуває в стані безсимптомного носійства ВІЛ;

особа, яка страждає на хворобу, зумовлену ВІЛ, — це особа, в якій за результатами медичного та лабораторного обстеження виявлено СНІД чи інші встановлені Міжнародною класифікацією хвороб клінічні прояви хвороби, зумовленої ВІЛ.

Важливим є законодавче означення поняття «**групи підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ**» — це групи населення, яким з урахуванням особливостей їхньої поведінки та поведінки їхнього оточення загрожує підвищений ризик контакту з джерелом ВІЛ. Визначення та перегляд переліку таких груп проводить спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі охорони здоров'я з урахуванням критеріїв та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.

Згідно з пунктом 1 Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженого Указом Президента України «Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України» від 13 квітня 2011 р. № 467/2011¹⁵³ спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я на сьогодні є Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ України). На час підготування цього огляду перелік груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ Міністерством охорони здоров'я України не визначено.

Разом з тим розділ «Основні завдання Програми» Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих

¹⁵³ Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 467/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/467/2011>.

на СНІД на 2009–2013 рр., що затверджена Законом України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI¹⁵⁴, відносить до представників груп ризику (у контексті інфікування ВІЛ) споживачів ін'єкційних наркотиків; осіб, які утримуються в установах виконання покарань; звільнених від відбування покарань; осіб, які займаються проституцією; мігрантів; безпритульних та бездомних громадян, передусім дітей, у тому числі із сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, тощо.

У свою чергу пункт 1.3 Стандарту надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 904/18199)¹⁵⁵, визначає осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ *статевим шляхом* так: особи, які надають сексуальні послуги за винагороду (особи секс-бізнесу); особи, які надають сексуальні послуги за винагороду та є споживачами ін'єкційних наркотиків, і чоловіки, що мають секс з чоловіками.

У статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI також означено такі поняття:

ВІЛ-статус особи — стан організму особи стосовно відсутності чи наявності в ньому ВІЛ: негативний ВІЛ-статус особи характеризується відсутністю в її організмі ВІЛ, позитивний ВІЛ-статус особи характеризується наявністю в її організмі ВІЛ;

партнер — статевий партнер ВІЛ-інфікованої особи або її партнер із вживання наркотичних засобів та психотропних речовин ін'єкційним способом;

постконтактна профілактика — короткостроковий курс антиретровірусного лікування, метою якого є зниження вірогідності інфікування ВІЛ особи, яка зазнала підвищеного ризику такого інфікування.

Відповідно до статті 14 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII люди, які живуть з ВІЛ, та особи, які належать до груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ (у тому числі діти і підлітки), користуються всіма правами та свободами, передбаченими Конституцією та законами України, іншими нормативно-правовими актами.

Люди, які живуть з ВІЛ (у тому числі діти і підлітки), крім загальних прав і свобод мають також права, що передбачені Законом України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII, зокрема на:

- 1) відшкодування шкоди, пов'язаної з обмеженням їхніх прав унаслідок розголошення чи розкриття інформації про їх позитивний ВІЛ-статус;
- 2) безоплатне забезпечення антиретровірусними препаратами та лікарськими засобами для лікування опортуністичних інфекцій у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

¹⁵⁴ Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.

¹⁵⁵ Стандарт надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом : затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 904/18199) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0904-10>.

Люди, які живуть з ВІЛ, беруть участь у пов'язаних з ВІЛ-інфекцією наукових дослідженнях, випробуваннях відповідних медичних засобів і методів, навчальному процесі, фотографуванні, відео- та кінозйомці тільки за їх письмовою згодою (стаття 15 цього закону).

Згідно зі статтею 16 зазначеного закону **забороняється** звільнення з роботи, відмова у прийнятті на роботу, відмова у прийомі до освітніх, медичних закладів, до закладів соціальної опіки і піклування та соціальних служб, а також відмова у наданні медичної допомоги та соціальних послуг, обмеження інших прав людей, які живуть з ВІЛ, на підставі їх ВІЛ-позитивного статусу, а також обмеження прав їхніх рідних і близьких на цій підставі.

Неправомірні дії посадових осіб, які порушують права людей, які живуть з ВІЛ, їхніх рідних і близьких, можуть бути оскаржені в суді.

Батьки ВІЛ-інфікованих дітей і дітей, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ, та особи, які їх замінюють, мають право (стаття 18 закону) на:

- 1) спільне перебування у стаціонарному відділенні лікарні з дітьми віком до 14 років із звільненням на цей час від роботи та виплатою допомоги по тимчасовій непрацездатності у зв'язку з доглядом за хворою дитиною;
- 2) одержання додаткової щорічної відпустки тривалістю 10 днів у літній чи інший зручний для них час до досягнення дітьми 18-річного віку.

ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ, призначається щомісячна державна допомога у розмірі, встановленому Кабінетом Міністрів України (стаття 19 закону). У цьому зв'язку як позитив можна відзначити скасування чинності Постанови Кабінету Міністрів України «Про розмір щомісячної державної допомоги дітям віком до 16 років, інфікованим вірусом імунодефіциту людини або хворим на СНІД» від 10 липня 1998 р. № 1051¹⁵⁶, зокрема пункту 1 цієї постанови, відповідно до якої, починаючи з 1 січня 1999 р. дітям віком до 16 років, інфікованим вірусом імунодефіциту людини або хворим на СНІД, щомісячна державна допомога виплачувалася у розмірі двох (!) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 34 (!) гривень на місяць.

На підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про розмір щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ» від 12 вересня 2012 р. № 852¹⁵⁷ ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ, щомісячна державна допомога встановлена в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто 170 грн. Цілком очевидно, що навіть такий (збільшений у 5 разів) розмір державної допомоги є недостатнім, проте зазначена постанова не містить кількісного обмеження за віком для дітей, що мають право отримувати таку допомогу. Тобто з урахуванням статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III¹⁵⁸, яка містить означення поняття «дитина», зазначена постанова надає право отримувати допомогу *всім таким дітям до досягнення ними 18 років (повноліття)*.

¹⁵⁶ Про розмір щомісячної державної допомоги дітям віком до 16 років, інфікованим вірусом імунодефіциту людини або хворим на СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 р. № 1051 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1051-98-%D0%BF>.

¹⁵⁷ Про розмір щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2012 р. № 852 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/852-2012-%D0%BF>.

¹⁵⁸ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

*Інші важливі зміни в чинному законодавстві України*¹⁵⁹, що відбулися в останні 2–3 роки і стосуються правового статусу підлітків, зокрема з груп ризику:

- 1) викладення у новій редакції Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII¹⁶⁰;
- 2) внесення значних змін до Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV¹⁶¹;
- 3) викладення у новій редакції Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III¹⁶²;
- 4) викладення у новій редакції Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 р. № 2623-IV¹⁶³;
- 5) викладення у новій редакції Закону України «Про протидію захворюванню на туберкульоз» від 05 липня 2001 р. № 2586-III¹⁶⁴;
- 6) ухвалення Закону України «Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112» від 13 березня 2012 р. № 4499-VI¹⁶⁵;
- 7) ухвалення у новій редакції Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI¹⁶⁶;
- 8) ухвалення Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI¹⁶⁷ і втрата чинності (з 1 січня 2013 р.) Закону України «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. № 2460-XII¹⁶⁸.

3.3. Висновки

1. Чинне законодавство України не містить понять «підліток», «підлітковий» і не визначає співвідношення цих понять з поняттями «дитина», «малолітній», «неповнолітній», які закріплені у кодексах та законах України.
2. Нижня вікова межа дитини-підлітка, **15 років**, на сьогодні не лише не відповідає реальним суспільним відносинам, але й вступає в колізію з вищими за юридичною силою нормативно-правовими актами — кодексами і законами України, які пов'язують виникнення низки юридичних прав і обов'язків особи з досягненням саме **14-річного віку**. Зокрема, йдеться про статтю 32 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, статті 152, 226 і 256 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III, статті 7 і 8 Закону України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI, статтю 22 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III тощо.

¹⁵⁹ Більшість з цих змін будуть розглянуті у відповідних розділах цього огляду.

¹⁶⁰ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

¹⁶¹ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.

¹⁶² Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

¹⁶³ Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

¹⁶⁴ Про протидію захворюванню на туберкульоз : Закон України від 5 липня 2001 р. № 2586-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2586-14>.

¹⁶⁵ Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4499-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4499-17>.

¹⁶⁶ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.

¹⁶⁷ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/page>.

¹⁶⁸ Про об'єднання громадян : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2460-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>.

3. У контексті інфікування ВІЛ чинне законодавство України не містить чіткого означення і розмежування поняття «представники груп ризику» і поняття «особи, уразливі до інфікування ВІЛ».
4. Наразі залишається невиконаним пункт 4 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІ¹⁶⁹, а саме — до цього часу не визначено перелік груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ з урахуванням критеріїв та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.
5. Особливості правового регулювання щодо підлітків-хлопців, які залучені до анального сексу з чоловіками, зокрема за винагороду, полягають у такому:

по-перше, чинне законодавство України фактично не містить правових норм щодо цього питання. Це означає можливість застосування щодо підлітків-хлопців, які є ЧСЧ, усіх правових норм загального характеру, зокрема норм про заборону дискримінації, у тому числі за ознакою належності до соціальної групи ЧСЧ;

по-друге, мужолозтво, тобто статеві зносини чоловіка з чоловіком, вчинене із застосуванням фізичного насильства, погрози або використанням безпорадного стану потерпілого, кваліфікувалося як злочин статтю 122 Кримінального кодексу України від 28 грудня 1960 р. Однак цей Кодекс втратив чинність з 1 вересня 2001 р., тобто з дати набрання чинності нового Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. При цьому останній **не передбачає** кримінальної відповідальності за мужолозтво;

по-третє, для юридичного захисту підлітків-хлопців, які залучені до анального сексу з чоловіками, зокрема за винагороду, можна застосовувати такі норми Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III:

- частину 3 статті 152 (зґвалтування неповнолітнього);
- частину 4 статті 152 (зґвалтування малолітнього);
- частину 2 статті 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо неповнолітнього);
- частину 3 статті 153 (насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, вчинене щодо малолітнього);
- статтю 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості);
- статтю 156 (розбещення неповнолітніх).

6. Питання надання дівчатами-підлітками сексуальних послуг за винагороду розглядають відповідно до статті 303 Кримінального кодексу України «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»¹⁷⁰. Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією, або сутенерство, **караються позбавленням волі...:**

- ... вчинені щодо неповнолітнього — строком від п'яти до десяти років (з конфіскацією майна або без такої);
- ... вчинені щодо малолітнього (або якщо вони спричинили тяжкі наслідки) — строком від восьми до п'ятнадцяти років (з конфіскацією майна або без такої).

Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією чи примушування їх до заняття проституцією має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із засто-

¹⁶⁹ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

¹⁷⁰ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

суванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Для юридичного захисту дівчат-підлітків, які залучені до сексу за винагороду, можна застосовувати ті самі норми Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, що і для захисту хлопців ЧСЧ.

7. Правила медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026¹⁷¹, не відповідають Законові України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI.

3.4. Рекомендації

1. Рекомендації Комітетові Верховної Ради України з питань охорони здоров'я¹⁷² і Комітетові з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму¹⁷³:

1. Визначити поняття «підліток» (у вікових межах від 14 років до досягнення 17 років 11 місяців 29 днів) шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III.
2. Встановити з урахуванням позиції Всесвітньої організації охорони здоров'я і чинного законодавства України класифікацію підлітків за віковими групами (з відповідним обсягом юридичних прав і обов'язків для кожної вікової групи). Одним з варіантів може бути:
 - «підлітки молодшого віку» (діти від 10 до досягнення 14 років);
 - «підлітки середнього віку» (діти від 14 до досягнення 18 років);
 - «підлітки старшого віку» (молодь від 18 до досягнення 19 років).
3. Проблема визначення понять «підліток» і «підлітковий» має бути розв'язана з врахуванням міжнародного досвіду і чинного законодавства України шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III¹⁷⁴. Під відповідними змінами розуміється законодавче встановлення підліткового віку у межах від 14 років до досягнення 17 років 11 місяців 29 днів.
4. У контексті інфікування ВІЛ визначити поняття «представники груп ризику» і поняття «особи, уразливі до інфікування ВІЛ» і внести відповідні зміни до Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII.
5. Розглянути пропозицію про можливість правового врегулювання питань, що виникають за участю ЧСЧ, зокрема підлітків-хлопців, які є ЧСЧ.

¹⁷¹ Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF>.

¹⁷² Пункт 16 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

¹⁷³ Пункт 26 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

¹⁷⁴ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

2. Рекомендації Кабінетові Міністрів України:

Правила медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026, у відповідності до Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI.

3. Рекомендації МОЗ України:

1. На виконання пункту 4 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» визначити перелік груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ з урахуванням критеріїв та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.
2. У преамбулі, пунктах 2.3 і 2.6 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465¹⁷⁵ число «15» замінити на «14».
3. У пункті 2.17 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465 число «14» замінити на «13».
4. З урахуванням попередніх пропозицій внести відповідні зміни до інших наказів Міністерства охорони здоров'я України.

4. Рекомендації МОЗ України і МОН України¹⁷⁶:

Пункти 2, 3, 6, 8, 9, 12 і 13 Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства освіти України від 5 травня 1997 р. № 137/131 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 20 серпня 1997 р. за № 328/2132) у відповідності до абзац 2 частини 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III.

¹⁷⁵ Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 грудня 2002 р. № 465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2336.0>.

¹⁷⁶ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

4. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ

4.1. Суть питання

Мета цього розділу — дослідження особливостей правового статусу медичних працівників, зокрема розглянуто їхні професійні права і обов'язки, а також підстави для можливої юридичної відповідальності¹⁷⁷. Окремі аспекти колізійних питань чинного законодавства України і практики його застосування під час надання медичних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, будуть викладені у розділі 8.

4.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах

Обов'язки лікарів викладені в документі рекомендаційного характеру — Міжнародному кодексі медичної етики, який ухвалила 3-я Генеральна асамблея Всесвітньої медичної асоціації (м. Лондон, жовтень 1949 р.), а потім доповнила 22-а Всесвітня медична асамблея (м. Сідней, серпень 1968 р.), 35-ою Всесвітньою медичною асамблеєю (м. Венеція, жовтень 1983 р.) і 57-а Генеральна асамблея Всесвітньої медичної асоціації (м. Піланесберг, Південно-Африканська Республіка, жовтень 2006 р.)¹⁷⁸.

Зокрема, лікар повинен:

- завжди дотримуватися професійної присяги і утверджувати найвищі стандарти професійної діяльності;
- поважати обґрунтоване право пацієнта прийняти або відмовитися від лікування;
- не допускати порушення присяги через персональну вигоду або нечесну дискримінацію;
- чесно поводитися з пацієнтами і колегами;
- не допускати через фінансову вигоду відмови від пацієнта або призначати йому специфічні ліки;
- свідчити лише про ті факти, які він особисто перевірів;
- використовувати всі можливі медичні ресурси на користь пацієнтові.

4.3. Відображення питання в законодавстві України та сучасна практика

Згідно зі статтею 34 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII¹⁷⁹ *лікуючий лікар* — це лікар закладу охорони здоров'я або лікар, який провадить господарську діяльність з медичної практики як фізична особа — підприємець і який надає медичну допомогу пацієнту в період його обстеження та лікування.

¹⁷⁷ Про підстави для можливої юридичної відповідальності див.: Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування: аналіт. огляд / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко. — К.: Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2008. — 127 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу: [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA(1).pdf). — С. 105–110.

¹⁷⁸ WMA International Code of Medical Ethics [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8>.

¹⁷⁹ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

Лікуючий лікар обирається пацієнтом або призначається йому в порядку, установленому Основами законодавства України про охорону здоров'я. Обов'язками лікуючого лікаря є своєчасне і кваліфіковане обстеження і лікування пацієнта. Пацієнт має право вимагати заміни лікаря.

Лікар має право відмовитися від подальшого ведення пацієнта, якщо останній не виконує медичних приписів або правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, за умови, що це не загрожуватиме життю хворого і здоров'ю населення.

Лікар не несе відповідальності за здоров'я хворого в разі відмови останнього від медичних приписів або порушення пацієнтом установленого для нього режиму.

Окремі аспекти можливої цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності медичних працівників викладено у листі Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства Міністерства юстиції України «Відповідальність медичних працівників» від 20 червня 2011 р.¹⁸⁰

Відповідно до статті 77 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»¹⁸¹, **медичні і фармацевтичні працівники мають, зокрема, право на:**

- а) заняття медичною і фармацевтичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації;
 - б) належні умови професійної діяльності;
 - в) підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років у відповідних закладах та установах;
 - г) вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики;
 - д) безплатне користування соціальною, екологічною та спеціальною медичною інформацією, необхідною для виконання професійних обов'язків;
 - е) обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у випадках, передбачених законодавством;
- <...>
- к) створення наукових медичних товариств, професійних спілок та інших громадських організацій;
 - л) судовий захист професійної честі та гідності.

Професійні обов'язки медичних і фармацевтичних працівників (стаття 78 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»):

- а) сприяти охороні та зміцненню здоров'я людей, запобіганню і лікуванню захворювань, надавати своєчасну та кваліфіковану медичну і лікарську допомогу;
- б) безплатно надавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях;
- в) поширювати наукові та медичні знання серед населення, пропагувати, в тому числі власним прикладом, здоровий спосіб життя;
- г) дотримувати вимог професійної етики і деонтології, зберігати лікарську таємницю;
- д) постійно підвищувати рівень професійних знань та майстерності;

¹⁸⁰ Відповідальність медичних працівників : Лист Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства Міністерства юстиції України від 20 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11>

¹⁸¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

е) подавати консультативну допомогу своїм колегам та іншим працівникам охорони здоров'я.

Медичні та фармацевтичні працівники несуть також інші обов'язки, передбачені законодавством.

Програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки людей, які живуть з ВІЛ

Чинне законодавство України містить декілька програм забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки людей, які живуть з ВІЛ, серед них:

- 1) Національна програма профілактики СНІДу в Україні, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1992 р. № 98¹⁸²;
- 2) Національна програма профілактики СНІДу на 1995–1997 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 14 березня 1995 р. № 176¹⁸³;
- 3) Комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1998 р. № 357¹⁸⁴;
- 4) Програма профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001–2003 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 р. № 790¹⁸⁵ (зазначена програма розроблена на виконання Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 1 листопада 2000 р. № 1182/2000¹⁸⁶);
- 5) Національна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 264¹⁸⁷. Цією ж постановою була затверджена Концепція стратегії дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу, на період до 2011 року¹⁸⁸;
- 6) Концепція Загальнодержавної програми імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2007–2015 роки, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 462-р¹⁸⁹;
- 7) Концепція Загальнодержавної цільової програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 травня 2008 р. № 728-р¹⁹⁰.

¹⁸² Про Національну програму профілактики СНІДу в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1992 р. № 98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98-92-%D0%BF>.

¹⁸³ Про Національну програму профілактики СНІДу на 1995–1997 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 1995 р. № 176 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176-95-%D0%BF>.

¹⁸⁴ Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 1998 р. № 357 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/357-98-%D0%BF>.

¹⁸⁵ Про Програму профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001–2003 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 р. № 790 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/790-2001-%D0%BF>.

¹⁸⁶ Про невідкладні заходи щодо запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу : Указ Президента України від 1 листопада 2000 р. № 1182/2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1182/2000>.

¹⁸⁷ Про затвердження Концепції стратегії дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу, на період до 2011 року та Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 264 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/264-2004-%D0%BF>.

¹⁸⁸ Там само.

¹⁸⁹ Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2007–2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 462-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2006-%D1%80>.

¹⁹⁰ Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України

У цьому контексті також доречно назвати *державні програми щодо репродуктивного здоров'я*:

- 1) Національна програма «Репродуктивне здоров'я 2001–2005», схвалена Указом Президента України від 26 березня 2001 р. № 203/2001¹⁹¹;
- 2) Концепція безпечного материнства, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 161-р¹⁹²;
- 3) Концепція Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки», схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р¹⁹³;
- 4) Державна програма «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849¹⁹⁴.

Як бачимо, усі вказані вище національні програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки людей, які живуть з ВІЛ, були ухвалені на рівні Президента і Уряду України. У цьому зв'язку слід позитивно відзначити, що остання з таких програм — Загальнодержавна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки — затверджена *Законом України* від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI¹⁹⁵. Слід також зазначити, що його ухвалення у певному сенсі — це наслідок Указу Президента України «Про додаткові невідкладні заходи щодо протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні» від 12 грудня 2007 р. № 1208/2007¹⁹⁶.

Зважаючи на вищу юридичну силу законів України над усіма іншими актами національного законодавства, у питаннях профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки людей, які живуть з ВІЛ, насамперед *слід керуватися* саме *Законом України «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки»* від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI¹⁹⁷, а вказані вище постанови Кабінету Міністрів України можна застосовувати лише в тій частині, в якій вони відповідають Загальнодержавній програмі забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки.

На виконання Закону України «Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки» від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI¹⁹⁸ Кабінет Міністрів України

від 21 травня 2008 р. № 728-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/728-2008-%D1%80>.

¹⁹¹ Національна програма «Репродуктивне здоров'я 2001–2005» : Указ Президента України від 26 березня 2001 р. № 203/2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/203/2001>

¹⁹² Про затвердження Концепції безпечного материнства : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 161-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-2002-%D1%80>

¹⁹³ Про схвалення Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/244-2006-%D1%80>.

¹⁹⁴ Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF>.

¹⁹⁵ Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.

¹⁹⁶ Про додаткові невідкладні заходи щодо протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні : Указ Президента України від 12 грудня 2007 р. № 1208/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1208/2007>.

¹⁹⁷ Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.

¹⁹⁸ Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.

ухвалив деякі акти, зокрема Розпорядженням від 12 жовтня 2011 р. № 1002-р¹⁹⁹ затверджено План заходів щодо подальшого впровадження замісної підтримувальної терапії для споживачів опіоїдних ін'єкційних наркотиків, а Постановою від 28 грудня 2011 р. № 1349²⁰⁰ затверджено Положення про єдину систему моніторингу та оцінки ефективності заходів, спрямованих на запобігання поширенню епідемії ВІЛ-інфекції.

Наразі відбувається процес громадських обговорень та затвердження нової Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки та, відповідно, Закону України «Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки»²⁰¹.

Мета зазначеної програми — зниження рівня захворюваності та смертності від ВІЛ-інфекції/СНІДу шляхом забезпечення державою сталості системи надання якісних і доступних послуг з профілактики та діагностики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду і підтримки людей, які живуть з ВІЛ, у контексті реформи системи охорони здоров'я і соціальної сфери.

У процесі державного планування протидії епідемії ВІЛ-інфекції/СНІДу опрацьовано три варіанти розв'язання проблеми. Як оптимальний визначено забезпечення сталості системи надання якісних і доступних послуг з профілактики та діагностики ВІЛ-інфекції, насамперед серед груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, лікування, догляду і підтримки людей, які живуть з ВІЛ, у контексті реформи системи охорони здоров'я та соціальної сфери.

Розв'язання проблеми можливе шляхом реалізації протягом 2014–2018 років, зокрема, таких напрямів діяльності:

- забезпечити доступ 100 відсотків загального населення, зокрема дітей та молоді, до програм профілактики ВІЛ-інфекції;
- удосконалити систему консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію для її виявлення на початкових стадіях;
- забезпечити вільний доступ до консультування та безоплатного тестування на ВІЛ-інфекцію населення, зокрема молоді, груп підвищеного ризику, щодо інфікування ВІЛ, а також ув'язнених та звільнених з місць позбавлення волі, дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, безпритульних і бездоглядних дітей та безпритульних дорослих;
- <...>
- вжити заходів для зниження на 70 відсотків кількості нових випадків ВІЛ-інфекції серед підлітків з числа груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ (14–18 років);
- <...>
- розширити охоплення програмами профілактики ВІЛ представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ та їхніх статевих партнерів, а також ув'язнених, дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, безпритульних і бездоглядних дітей та які не мають належного батьківського піклування;
- <...>
- сприяти плануванню та впровадженню програм сексуального виховання молоді та формування навичок збереження репродуктивного здоров'я з урахуванням гендерного підходу;

¹⁹⁹ Про затвердження плану заходів щодо подальшого впровадження замісної підтримувальної терапії для споживачів опіоїдних ін'єкційних наркотиків : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1002-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-2011-%D1%80>.

²⁰⁰ Про єдину систему моніторингу та оцінки ефективності заходів, спрямованих на запобігання поширенню епідемії ВІЛ-інфекції : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1349 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1349-2011-%D0%BF>.

²⁰¹ Проект Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки (оновлено 11.04.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dssz.gov.ua/index.php/uk/gromadske-obgovorennya/1561-2014-2018-proekt>.

- врахувати гендерний підхід при наданні медико-соціальних і профілактичних послуг людям, які живуть з ВІЛ (зокрема підліткам);
- забезпечити виконання медико-соціальних заходів із супроводу лікування, залучення та утримання ВІЛ-позитивних пацієнтів у медичних програмах;
- забезпечити охоплення соціальними послугами з догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих осіб, які перебувають під медичним наглядом у закладах охорони здоров'я;
- забезпечити доступ до безперервного лікування антиретровірусною терапією для хворих на ВІЛ-інфекцію, які цього потребують;

<...>

- вжити заходів для залучення представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ до безперешкодного лікування антиретровірусною терапією;

<...>

- забезпечити доступ до правової допомоги для людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп підвищеного ризику, у випадках порушення їхніх прав;
- розширити інформаційні, навчальні програми з формування толерантного ставлення до людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, а також з питань захисту своїх прав людьми, які живуть з ВІЛ, для запобігання випадкам їх дискримінації;

Програмою передбачені такі завдання і заходи:

- наблизити до нуля кількість нових випадків інфікування ВІЛ серед загального населення, передусім молоді, та зменшити на 50 відсотків кількість нових випадків інфікування ВІЛ серед груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ;
- наблизити до нуля кількість випадків передачі ВІЛ-інфекції від матері до дитини;
- забезпечити доступ до профілактичних програм для усіх груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ;
- охопити 100 відсотків школярів та студентської молоді програмами профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу та формування здорового способу життя у навчальних закладах усіх форм власності;
- сформувати толерантне ставлення до людей, які живуть з ВІЛ, та представників груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ і знизити на 50 відсотків рівень стигми та дискримінації цих людей тощо.

Щодо підлітків, зокрема з груп ризику, передбачаються такі окремі заходи:

- Створити і забезпечити функціонування ресурсно-інформаційного центру для узагальнення та поширення технологій та досвіду соціальної роботи з підлітками груп ризику (діти з сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які не отримують належного батьківського піклування, безпритульні та бездоглядні діти); навчання викладачів навчальних закладів, працівників органів внутрішніх справ, соціальних працівників, фахівців із соціальної роботи та працівників соціальних закладів для дітей.
- Розробити профілактичні програми з формування мотивації до безпечної щодо ВІЛ поведінки у населення (зокрема дітей та молоді) з використанням інноваційних технологій.
- Забезпечити включення курсів з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу до переліку обов'язкових курсів у старшій школі, ПТНЗ, ВНЗ всіх рівнів акредитації.
- Забезпечити включення питань з профілактики інфікування ВІЛ до заходів виховної роботи з молоддю, у тому числі в гуртожитках професійно-технічних та вищих навчальних закладів I та II рівнів акредитації.
- Сприяти плануванню та впровадженню програм статевого виховання молоді та формування навичок збереження репродуктивного здоров'я з урахуванням гендерного підходу.
- Проводити (в тому числі з використанням мобільних консультаційних пунктів соціальної роботи в сільській місцевості) інформаційно-просвітницькі акції та заходи серед ді-

тей і молоді, спрямовані на запобігання соціально небезпечним хворобам та формування навичок здорового способу життя.

- Забезпечити дітей з сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та дітей, які не отримують належного батьківського піклування, безпритульних та бездоглядних дітей інформаційно-освітніми профілактичними заходами з профілактики ВІЛ/СНІДу.
- Сприяти наданню дітям з сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, комплексу соціально-профілактичних послуг, у тому числі через функціонування вуличних мультидисциплінарних команд і клінік, дружніх до молоді.

Слід також зазначити, що Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 1998 р. № 1642²⁰² затверджено Порядок та умови обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції, і Перелік категорій медичних працівників та інших осіб, які підлягають обов'язковому страхуванню на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції. А згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1290²⁰³ працівникам центрів з профілактики та боротьби із СНІДом закладів та спеціалізованих відділень закладів охорони здоров'я, що призначені для лікування хворих СНІДом та ВІЛ-інфікованих, а також лабораторій, кабінетів, відділів, відділень та закладів охорони здоров'я, на які покладено органами охорони здоров'я обстеження населення з ВІЛ-інфекцій та дослідження крові, біологічних рідин, отриманих від хворих СНІДом та ВІЛ-інфікованих, передбачена *максимальна тривалість щорічної додаткової відпустки у кількості 18 календарних днів.*

У контексті надання медичних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, доречно навести також стислий аналіз деяких підзаконних нормативно-правових актів, зокрема:

Порядок взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді, затверджений Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України і Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 1209/228 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2006 р. за № 567/12441)²⁰⁴ визначає функції центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі — ЦСССДМ) та закладів охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ).

Взаємодія центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із територіальними органами охорони здоров'я з надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді здійсню-

²⁰² Про затвердження Порядку та умов обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції, і переліку категорій медичних працівників та інших осіб, які підлягають обов'язковому страхуванню на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 1998 р. № 1642 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1642-98-%D0%BF>.

²⁰³ Про затвердження Списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1290 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1290-97-%D0%BF/page?text=%D1%CD%B2%C4>.

²⁰⁴ Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 1209/228 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2006 р. за № 567/12441) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0567-06>.

ється на основі укладання договорів про співпрацю та затвердження спільних заходів. Територіальні органи управління охорони здоров'я визначають заклади охорони здоров'я, які будуть організаційно-методичним центром надання медичної допомоги дітям і молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді, та затверджують порядок взаємодії з ЦСССДМ на місцях.

Міські та районні ЦСССДМ забезпечують надання соціальних послуг в закладах охорони здоров'я згідно з графіком роботи та здійснюють соціальний супровід дітей та молоді, які опинилися в складних життєвих обставинах, а заклади охорони здоров'я забезпечують надання їм медичної допомоги відповідно до чинного законодавства.

Згідно із зазначеним Порядком заклади охорони здоров'я виконують такі функції щодо надання медичної допомоги дітям та молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді:

- забезпечення створення КДМ та їх функціонування;
- забезпечення надання лікувально-діагностичної, консультативної медичної допомоги дітям та молоді, у т.ч. тим, які опинилися в складних життєвих обставинах, у співпраці з ЦСССДМ;
- упровадження нових технологій профілактики, діагностики, лікування і реабілітації дітей та молоді;
- здійснення профілактичної роботи щодо попередження інфекцій, що передаються статевим шляхом, у тому числі ВІЛ/СНІД;
- поширення інформації щодо існуючих структур, що працюють за критеріями надання «дружніх до молоді послуг»;
- забезпечення належних умов для надання соціальних послуг спеціалістами ЦСССДМ на базі КДМ;
- проведення спільно із спеціалістами ЦСССДМ інформаційно-просвітницької роботи з дітьми та молоддю;
- організація спільно із спеціалістами ЦСССДМ навчальних семінарів для медичних працівників на основі принципів Дружнього підходу до молоді;
- організація супервізії для лікарів КДМ та інших закладів охорони здоров'я;
- участь спільно із спеціалістами ЦСССДМ у розробці методичних рекомендацій з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, попередження захворювань, що передаються статевим шляхом, тощо;
- участь спільно із спеціалістами ЦСССДМ у розробці та розповсюдженні інформаційних матеріалів з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я дітей та молоді;
- розміщення інформаційно-просвітницьких та рекламних матеріалів з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я дітей та молоді.

Порядок взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України і Міністерства охорони здоров'я України від 17 листопада 2006 р. № 3925/760 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 18 грудня 2006 р. за № 1320/13194)²⁰⁵, визначає функції центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та

²⁰⁵ Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України і Міністерства охорони здоров'я України від 17 листопада 2006 р. № 3925/760 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 18 грудня 2006 р. за № 1320/13194) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1320-06>.

молоді (далі — ЦСССДМ) та закладів охорони здоров'я щодо спільної реалізації заходів, спрямованих на профілактику ВІЛ/СНІДу в Україні.

Взаємодія ЦСССДМ з територіальними органами охорони здоров'я з надання допомоги наркозалежним, ВІЛ-інфікованим дітям та молоді здійснюється на основі договорів про співпрацю та спільних заходів.

До функцій державних і комунальних закладів охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги наркозалежним, ВІЛ-інфікованим дітям та молоді, зокрема належать:

- забезпечення надання лікувально-діагностичної, консультативної медичної допомоги наркозалежним, ВІЛ-інфікованим дітям та молоді у співпраці з ЦСССДМ;
- впровадження нових технологій профілактики, діагностики, лікування і реабілітації наркозалежних, ВІЛ-інфікованих дітей та молоді;
- здійснення профілактичної роботи щодо попередження ВІЛ/СНІДу;
- поширення інформації щодо існуючих структур, що працюють у напрямі профілактики ВІЛ/СНІДу²⁰⁶;
- забезпечення утилізації використаних шприців;
- прийом та утилізація використаних шприців, обмінних працівниками служб роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків ЦСССДМ, з дотриманням вимог протиепідемічного режиму;
- проведення передтестового та післятестового консультування;
- забезпечення приміщенням спеціалістів ЦСССДМ для надання соціальних послуг у закладах охорони здоров'я на договірних умовах;
- проведення спільно зі спеціалістами ЦСССДМ інформаційно-просвітницької роботи з наркозалежними, ВІЛ-інфікованими дітьми та молоддю;
- проведення закладами охорони здоров'я навчання спеціалістів ЦСССДМ щодо перед- та післятестового консультування;
- організація супервізії для спеціалістів закладів охорони здоров'я;
- надання в оперативному порядку чи за потребою ЦСССДМ статистичної інформації про стан захворюваності на ВІЛ/СНІД та прогностичні оцінки;
- створення бази даних закладів та організацій охорони здоров'я, які надають допомогу наркозалежним, ВІЛ-інфікованим дітям та молоді.

Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 лютого 2008 р. № 102 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 19 березня 2008 р. за № 220/14911)²⁰⁷ затверджено Типове положення про кабінет «Довіра». Згідно з пунктом 1.1 зазначеного Типового положення кабінет «Довіра» (далі — Кабінет) є спеціалізованим структурним підрозділом лікувально-профілактичного закладу з профілактики та боротьби з ВІЛ-інфекцією/СНІДом, який створюється Міністерством охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, головними управліннями охорони здоров'я Дніпропетровської, Львівської, Черкаської обласних державних адміністрацій, управлінням охорони здоров'я та медицини катастроф Одеської та управліннями охорони здоров'я обласних державних адміністрацій, головним управлінням охорони здоров'я та медичного забезпечення Київської та управлінням охорони здоров'я Севастопольської міських

²⁰⁶ Пункти 4.2. і 4.4. Методичних рекомендацій щодо організації діяльності служби планування сім'ї в Україні, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про організацію діяльності служби планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я в Україні» від 4 серпня 2006 р. № 539, визначають співпрацю зазначених структур, відповідно, із службою профілактики та боротьби з ВІЛ/СНІДом і наркологічною службою. Див.: Про організацію діяльності служби планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 серпня 2006 р. № 539 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.6234.0>.

²⁰⁷ Про функціонування кабінетів «Довіра» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 лютого 2008 р. № 102 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 19 березня 2008 р. за № 220/14911) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0220-08>.

державних адміністрацій при центрах з профілактики та боротьби зі СНІДом або інших закладах охорони здоров'я з розрахунку один Кабінет на 100 тисяч населення. У районних центрах та містах обласного підпорядкування Кабінет створюється незалежно від кількості населення.

Згідно з розділом II Типового положення *основними завданнями і функціями Кабінету є:*

- проведення роботи щодо профілактики поширення ВІЛ-інфекції/СНІДу на адміністративній території, що обслуговується, у тому числі шляхом надання послуг з ДКТ;
- проведення консультування на ВІЛ-інфекцію під час кожного звернення, у тому числі за послугою тестування;
- забір крові для дослідження на ВІЛ-інфекцію за інформованою згодою відвідувача;
- проведення післятестового консультування як при позитивному, так і при негативному або невизначеному результаті тесту на ВІЛ-інфекцію/СНІД;
- ознайомлення з положеннями законодавства щодо прав і обов'язків: ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД, медичних працівників та іншого персоналу закладів охорони здоров'я, що надають допомогу ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД за місцем проживання, тимчасового перебування та роботи;
- направлення пацієнтів у разі потреби до відповідних лікувально-профілактичних закладів (центри профілактики та боротьби зі СНІДом, амбулаторно-поліклінічні заклади, стаціонари, лабораторії), залежно від призначеного лікарем рівня обстеження, надання медичної допомоги ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД;
- консультування членів родин і близьких ВІЛ-інфікованих осіб та хворих на СНІД у разі їх звернення, ознайомлення із заходами індивідуальної профілактики щодо запобігання інфікування при контактах з ВІЛ-інфікованими та хворими на СНІД, заходами щодо формування прихильності до лікування;
- забезпечення взаємодії з іншими державними, комунальними установами, організаціями та закладами всіх форм власності, об'єднаннями громадян (благодійними та громадськими організаціями) у наданні позалікарняної допомоги ВІЛ-інфікованим та хворим на СНІД на території, що обслуговується;
- співпраця з центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службами у справах неповнолітніх, центрами праці і соціального захисту населення, центрами здоров'я, центрами планування сім'ї, осередками Товариства Червоного Хреста України, релігійними громадами та іншими заінтересованими організаціями, закладами всіх форм власності та об'єднаннями громадян для забезпечення комплексності надання допомоги ВІЛ-інфікованим і хворим на СНІД, особам з підвищеним ризиком інфікування ВІЛ та їх соціально-психологічного супроводу;
- участь в інформаційній роботі з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу серед населення території, що обслуговується, у тому числі **груп, уразливих до інфікування ВІЛ, молоді**, а також у розробці та експертній оцінці інформаційно-освітніх матеріалів з питань ВІЛ-інфекції/СНІДу;
- інформування населення і формування громадської думки щодо державної політики у сфері протидії поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу, організації лікування, догляду та підтримки людей, що живуть з ВІЛ-інфекцією, недопущення проявів дискримінації; та інше.

Відповідно до пункту 4.2.3. «Розробка шляхів зниження ризику інфікування» Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)²⁰⁸ особа, яка проводить консультування, має вжити низку заходів, спрямованих на зменшення ризику інфікування.

²⁰⁸ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

Дії медичних працівників у випадках жорстокого поводження з дітьми

Згідно з пунктом 2.2 Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення, затвердженого наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 22 січня 2004 р. за № 99/8698)²⁰⁹: звернення (повідомлення) про факти жорстокого поводження приймаються посадовими особами органів внутрішніх справ, *органів та закладів освіти, охорони здоров'я, управлінь у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для молоді та передаються для реєстрації до відповідного територіального підрозділу служби у справах неповнолітніх протягом однієї доби з моменту отримання звернення (повідомлення).*

Пункт 2.6 зазначеного Порядку забороняє розголошення відомостей по суті звернення дитини, з'ясування додаткової інформації, що не стосується суті звернення. Разом з тим ця заборона не поширюється на посадових осіб, які мають відношення до вирішення справи. На прохання дитини, висловленого в будь-якій формі, не підлягають розголошенню її прізвище, місце проживання, навчання або роботи.

Згідно з пунктом 3.5 зазначеного Порядку:

Лікувально-профілактичні установи та заклади цілодобово здійснюють приймання дітей, які зазнали жорстокого поводження, та надають їм потрібну медичну допомогу.

При обстеженні дитини медичні працівники звертають увагу на ушкодження, що могли виникнути внаслідок жорстокого поводження з дитиною, та повідомляють про це дільничного педіатра, орган внутрішніх справ та відповідну службу у справах неповнолітніх.

У разі виявлення або надходження звернень чи повідомлень з приводу жорстокого поводження проводять медико-соціальну реабілітацію дітей, які потерпіли внаслідок жорстокого поводження.

Моніторинг, оцінка та контроль за виконанням законодавства, пов'язаного з ВІЛ-інфекцією

Відповідно до статті 22 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ²¹⁰, держава через спеціально уповноважені органи виконавчої влади здійснює контроль і нагляд за додержанням законодавства про охорону здоров'я, державних стандартів, критеріїв та вимог, спрямованих на забезпечення здорового навколишнього природного середовища і санітарно-епідемічного благополуччя населення, нормативів професійної діяльності в галузі охорони здоров'я, вимог Державної фармакопеї, стандартів медичного обслуговування, медичних матеріалів і технологій.

Нагляд за додержанням законодавства про охорону здоров'я здійснюють Генеральний прокурор України і підпорядковані йому прокурори (стаття 23 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»).

Разом з тим закон передбачає участь громадськості в охороні здоров'я. Так, органи та заклади охорони здоров'я зобов'язані сприяти реалізації права громадян на участь в управлінні охороною здоров'я і проведенні громадської експертизи з цих питань. При органах та закладах охорони здоров'я можуть створюватися громадські консультативні або наглядові ради,

²⁰⁹ Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 22 січня 2004 р. за № 99/8698) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0099-04>.

²¹⁰ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

які сприятимуть їх діяльності та забезпечуватимуть інформованість населення і громадський контроль у галузі охорони здоров'я.

У визначенні змісту та шляхів виконання державних цільових та місцевих програм охорони здоров'я, здійсненні відповідних конкретних заходів, вирішенні кадрових, наукових та інших проблем організації державної діяльності в цій галузі можуть брати участь фахові громадські організації працівників охорони здоров'я та інші об'єднання громадян, у тому числі міжнародні (стаття 24 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»).

5. ОСНОВНІ БАР'ЄРИ В НАДАННІ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ

5.1. Обізнаність медичних працівників з нормативно-правовим регулюванням надання медичної допомоги підліткам, зокрема з груп ризику

З метою отримання повнішої, об'єктивнішої та всебічної інформації щодо розуміння основних бар'єрів у наданні медичної допомоги підліткам, зокрема з груп ризику, фахівці ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», в межах підготування цього огляду, опитали експертів — представників державного та недержавного секторів, надавачів медико-соціальних послуг та осіб, що відповідають за ухвалення рішень на місцевому рівні. Всього опитано 29 представників медичної сфери (надавачів ДКТ, керівників медичних установ, медичних працівників, які працюють з підлітками, але безпосередньо не надають послуги ДКТ, керівників відділень медико-соціальної допомоги підліткам і молоді, клінік, дружніх до молоді, а також тих, хто ухвалює рішення — представників управління охорони здоров'я облдержадміністрації (регіональний рівень), Міністерства охорони здоров'я України, Державної служби України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально-небезпечних захворювань (національний рівень).

Весь огляд і цей розділ так само враховує аналіз основних проблемних питань, що виникають у практичній діяльності медичних працівників під час надання медичної допомоги підліткам, зокрема з груп ризику. В зоні особливої уваги цього огляду є надання медичної допомоги ПГР, до яких, на думку опитаних, належать *«споживачі алкоголю та наркотиків, діти з інтернатів, ті, хто має незахищені статеві контакти, діти вулиці»*, але половина експертів не правильно віднесли до ПГР споживачів алкоголю, дітей з інтернатів, дітей вулиці, оскільки такі підлітки належать до іншої категорії — «уразливих до інфікування ВІЛ».

Серед основних результатів найболючішими виявилися питання нормативно-правового характеру, а саме: необхідність отримання згоди батьків або інших законних представників, без яких неможливо законно працювати з підлітками груп ризику; наголос також робився на нестачі чіткого законодавчого алгоритму діяльності медика загалом і щодо моменту забезпечення конфіденційності, процедури оформлення підлітків груп ризику та правова захищеність самих медиків зокрема.

Аналіз основних проблем та колізійних питань, які виникають у надавачів послуг медичної сфери, подано у Додатку № 3; законодавче регулювання та шляхи розв'язання зазначених вище питань містяться у розділі 8.

5.2. Доступ підлітків, зокрема з груп ризику, до інформації стосовно ВІЛ

5.2.1. Суть питання

Передовсім маємо з'ясувати, яким чином підлітки, зокрема з груп ризику, можуть отримати інформацію про шляхи передання ВІЛ-інфекції; заходи та засоби профілактики ВІЛ-інфікування; організації, що надають послуги з профілактики ВІЛ-інфікування, а також, які правові підстави існують для забезпечення права цієї вікової групи на інформацію.

5.2.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах

Загальні міжнародно-правові договори про права людини містять базову норму про право на інформацію. Передусім це *Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.*²¹¹. Загальна норма, викладена у пункті 2 статті 19 Пакту²¹², — правова основа для спеціальних правових норм, до яких належать, зокрема, норми про право доступу до інформації.

*Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.*²¹³ не містить норм, що безпосередньо стосувалися б права доступу до інформації. Проте стаття 10 Конвенції²¹⁴ відтворює базову міжнародно-правову норму про право на свободу інформації, яке означає можливість одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Зазначимо, що Конвенція ратифікована (з певними заявами і застереженнями) Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР²¹⁵, а набрала чинності для України 11 вересня 1997 р.²¹⁶

*Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.*²¹⁷ містить низку статей, які в системному вигляді забезпечують право дітей, зокрема підлітків, на доступ до інформації стосовно ВІЛ.

Так, стаття 13 Конвенції про права дитини містить норму, що аналогічна до норм, закріплених у пункті 2 статті 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. і статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.:

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки (це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини).
2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:
 - а) для поваги прав і репутації інших осіб; або
 - б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

²¹¹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

²¹² «2. Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір».

²¹³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

²¹⁴ «1. Кожна людина має право на свободу вираження своєї думки. Це право включає свободу дотримуватися своєї думки, отримувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку державних органів і незалежно від державних кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам запроваджувати ліцензування радіомовних, телевізійних чи кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, що накладає обов'язки та відповідальність, може бути пов'язано з формальностями, умовами, обмеженнями і штрафними санкціями, передбаченими законом і необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, територіальної цілісності та громадського спокою, з метою запобігання безпорядкам і злочинності, захисту здоров'я і моралі, захисту репутації або прав інших осіб, запобігання розголошенню інформації, отриманої конфіденційно, чи забезпечення авторитету й неупередженості правосуддя».

²¹⁵ Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>.

²¹⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004/card4#History.

²¹⁷ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

Зазначена норма Конвенції про права дитини доповнюється статтями 17 і 24 Конвенції²¹⁸.

Пункт 16 Застереження загального порядку № 3 «ВІЛ/СНІД і права дитини», яке ухвалив Комітет з прав дитини ООН на 32-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (13–31 січня 2003 р.)²¹⁹, встановлює, що дітям має надаватися право на доступ до отримання достатньої інформації щодо профілактики та лікування ВІЛ-інфекції офіційними (наприклад, у процесі навчання і через дитячі засоби масової інформації) і неофіційними (наприклад, через контакти з безпритульними дітьми, дітьми, які перебувають у відповідних установах, і дітьми, які живуть у складних умовах) каналами. Відповідно до пункту 19 «Застереження» слід створити всі можливі умови, щоб школи були безпечним місцем для дітей, де їм гарантується захищеність і ніщо не сприяє посиленню їхньої вразливості перед ВІЛ-інфекцією.

У Політичній декларації двадцятої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН, присвяченої спільній боротьбі із світовою проблемою наркотиків від 10 червня 1998 р.²²⁰, у пункті 6, серед іншого, зазначено, що держави — члени Організації Об'єднаних Націй «*постановляють приділяти особливу увагу скороченню попиту, передусім орієнтуючись на молодь і працюючи з нею в межах формальної і неформальної освіти, інформаційних заходів та інших профілактичних заходів*».

5.2.3. Відображення питання в законодавстві України та аналіз політики

Законодавство. Українське законодавство встановлює необхідні правові гарантії загального права збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Це право закріплене в Конституції України (стаття 34)²²¹, а також майже у 20 законах України та декількох десятках підзаконних актів, серед яких для цього огляду особливе значення має Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV та Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII²²².

Відповідно до частини 1 статті 200 Цивільного кодексу України, *інформацією* є документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі²²³.

²¹⁸ У Конвенції про права дитини міститься така загальна норма: «Держави-сторони визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному та моральному благополуччю, а також **здоровому фізичному і психічному розвитку дитини**» (пункт 1 статті 17).

У Конвенції про права дитини також зазначено:

- «1) Держави-сторони визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я.
2) Держави-сторони домагаються повного здійснення цього права, зокрема вживають заходів щодо:
е) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини та запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;
ф) розвитку просвітницької роботи та послуг у галузі профілактичної медичної допомоги та планування розміру сім'ї» (стаття 24).

²¹⁹ General Comment No. 3 (2003) HIV/AIDS and the rights of the child [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC3_en.doc.

²²⁰ Політична декларація двадцятої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, присвяченої спільній боротьбі із світовою проблемою наркотиків, ухвалена резолюцією S-20/2 Генеральної Асамблеї ООН 10 червня 1998 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_348.

²²¹ «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» (стаття 34).

²²² Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

²²³ Подібне означення міститься й у статті 1 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII.

І Цивільний кодекс України (стаття 302)²²⁴, і Закон України «Про інформацію» (статті 9 і 10)²²⁵ містять загальні положення про право на інформацію (без визначення окремих категорій осіб, зокрема дітей).

Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р.²²⁶ передбачають обов'язок Української держави сприяти *«утвердженню здорового способу життя населення шляхом поширення наукових знань з питань охорони здоров'я ...»* (стаття 32).

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III²²⁷ надає право дитині на вільне висловлювання особистої думки та отримання інформації, що відповідає її віку (стаття 9). Дитина має право доступу до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю. Діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення. З метою реалізації цього права держава сприяє поширенню засобами масової інформації матеріалів, корисних для розвитку дитини.

Здійснення права дитини на вільне висловлювання думки та отримання інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя.

Політика. На виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки²²⁸, кожен орган виконавчої влади щороку розробляє та затверджує план відомчих заходів, спрямованих на виконання завдань програми. Так, наказом Міністерства освіти і нау-

²²⁴ 1. Фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.

Збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускається, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

2. Фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності.

Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування.

Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел, зобов'язана робити посилання на таке джерело.

²²⁵ «Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільно одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Реалізація права на інформацію громадянами, юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Кожному громадянину забезпечується вільний доступ до інформації, яка стосується його особисто, крім випадків, передбачених законами України» (стаття 9).

«Право на інформацію забезпечується: обов'язком органів державної влади, а також органів місцевого і регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення; створенням у державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації; вільним доступом суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх збереження; створенням механізму здійснення права на інформацію; здійснення державного контролю за додержанням законодавства про інформацію; встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію» (стаття 10).

²²⁶ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

²²⁷ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

²²⁸ Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>

ки України від 1 червня 2009 р. № 457²²⁹ затверджено План заходів з виконання зазначеної програми, яким, зокрема, передбачено:

Пункт 1.1. Забезпечити діяльність Координаційної ради МОНмолодьспорту України²³⁰ з питань формування здорового способу життя, профілактики ВІЛ-інфікування та інших соціально небезпечних хвороб серед учнівської та студентської молоді (*Відповідальні за проведення заходу*: Департаменти загальної середньої та дошкільної, професійно-технічної, вищої освіти, відділ виховної роботи, позашкільної освіти та захисту прав дитини, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України, громадські організації);

Пункт 1.3. Взяти участь в удосконаленні законодавства щодо профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу, насамперед з питань проведення профілактичної роботи з дітьми, учнівською та студентською молоддю (*Відповідальні за проведення заходу*: Департаменти загальної середньої та дошкільної, професійно-технічної, вищої освіти, відділ виховної роботи, позашкільної освіти та захисту прав дитини, юридичний відділ, громадські організації);

Пункт 1.5. Забезпечити розроблення нормативно-правових документів щодо формування здорового способу життя та профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу (положення про кабінет основ здоров'я, порядок звітності за національними показниками тощо) (*Відповідальні за проведення заходу*: Департаменти загальної середньої та дошкільної, професійно-технічної, вищої освіти. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України, громадські організації).

Очевидно, що саме на підставі зазначених положень представники громадських об'єднань можуть вести профілактичну роботу в школах та інших навчальних закладах та, відповідно, виявляти дітей, які потребують медико-соціальних послуг.

Аналогічні норми містяться і в пунктах 8 та 11 спільного Плану заходів Міністерства охорони здоров'я та Академії медичних наук України щодо виконання Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України і Академії медичних наук України від 7 липня 2004 р. № 345/51²³¹.

Слід також зазначити, що наказом Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державного департаменту України з питань виконання покарань, Міністерства праці та соціальної політики України «Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей» від 23 листопада 2007 р. № 740/1030/4154/321/614а²³² (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2007 р. за

²²⁹ Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки України з виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 червня 2009 р. № 457 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=485303.

²³⁰ З 28 лютого 2013 р. Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України та Державну служби молоді та спорту України реорганізовано у Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Положення про Міністерство освіти і науки України затверджено Указом Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

На час підготування цього огляду Положення про Міністерство молоді та спорту України ще не затверджено. — **Прим. авт.**

²³¹ Про затвердження спільного Плану заходів МОЗ та АМН України щодо виконання Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки : Наказ Міністерства охорони здоров'я України і Національної Академії медичних наук України від 7 липня 2004 р. № 345/51 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.3626.2&nobreak=1>.

²³² Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей : Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державного департаменту України з питань виконання покарань

№ 1405/14672) затверджено Інструкцію про порядок профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини. Розділ 2 цієї Інструкції передбачає, що профілактичні заходи з питань профілактики ВІЛ-інфекції у жінок здійснюються відповідними методами та формами в:

- дошкільних, середніх, спеціалізованих та вищих навчальних закладах I–IV рівнів акредитації;
- ЦСССДМ та закладах соціального обслуговування, притулках для дітей, центрах соціально-психологічної реабілітації;
- органах реєстрації актів цивільного стану;
- центрах здоров'я, центрах профілактики та боротьби зі СНІДом;
- центрах планування сім'ї та репродукції людини, центрах репродуктивного здоров'я підлітків, у лікувальних закладах із сімейної медицини, педіатрії, акушерства та гінекології, дерматовенерології, наркології, медичної генетики, а також у «Клініках, дружніх до молоді»;
- підвідомчих установах Державної кримінально-виконавчої служби України.

Проведення профілактичних заходів забезпечують підготовлені спеціалісти за спільними програмами, затвердженими Міністерством охорони здоров'я України. До проведення профілактичних заходів можуть залучатися представники громадських об'єднань (ГО) та волонтери, які пройшли підготовку із зазначених питань. Дозвіл на проведення цих заходів волонтери та ГО отримують у відповідних міністерствах та їхніх підвідомчих установах.

Питання профілактики ВІЛ вносяться до обов'язкових навчальних програм дошкільних, середніх, спеціалізованих та вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації, програм до та післядипломної медичної та педагогічної освіти, спільних програм центрів планування сім'ї та регіональних органів освіти, програм підготовки та підвищення кваліфікації спеціалістів ЦСССДМ.

Центральні органи виконавчої влади висвітлюють питання профілактики ВІЛ відповідно до компетенції в засобах масової інформації, зокрема при проведенні спеціальних акцій, просвітницьких заходів для груп населення з ризикованою поведінкою.

У місцях масового перебування людей, в установах усіх форм власності розміщуються інформаційні матеріали з питань профілактики ВІЛ, погоджені з МОЗ України. З метою профілактики ВІЛ жінкам пропонується при проведенні щорічних профілактичних гінекологічних оглядів обстежитись на ВІЛ з проведенням до- та післятестового консультування.

Разом з тим можна констатувати несистемність в інформаційній роботі, низький рівень поінформованості щодо ВІЛ на рівні суспільства в цілому, недостатню підготовку з цих питань викладачів, учителів, соціальних працівників, працівників закладів охорони здоров'я, упередженість щодо людей, які живуть з ВІЛ, нетолерантне ставлення до проблеми — все це виступає бар'єрами на шляху доступності до адекватної інформації.

Відповідно, низьким є рівень ефективності інформаційно-освітніх програм²³³. Не проводиться оцінювання успішності/неуспішності окремих заходів, немає критеріїв ефективності інформаційних повідомлень. Проблемою є також брак стратегії інформування окремих груп, а також забезпечення відповідною інформацією дітей та молодих людей, які не відвідують навчальні заклади, та з числа груп високого ризику ВІЛ-інфікування (звертались до ГО, що надають послуги з профілактики ВІЛ-інфікування, 29% підлітків — СІН віком 13–19 років, 50% серед підлітків ЖКС, 28% серед підлітків ЧСЧ)²³⁴.

²³³ і Міністерства праці та соціальної політики України від 23 листопада 2007 р. № 740/1030/4154/321/614а (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2007 р. за № 1405/14672) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1405-07>.

²³³ Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді : моногр. / О. М. Балакірева, Н. О. Рингач, Р. Я. Левін та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2007. — 128 с.

²³⁴ Моніторинг поведінки серед груп ризику (СІН, ЖКС, МСМ) / УІСД ім. О. Яременка, МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», проект USAID / Визначення політики з питань здоров'я. — К., 2007.

5.2.4. Висновки

1. Законодавство не визначає стандарти, шляхи і способи донесення інформації щодо ВІЛ-інфікування та послуг, пов'язаних з ВІЛ, до дітей і підлітків, особливо це стосується дітей у віці 10–14 років.
2. На рівні країни та окремих регіонів відсутня стратегія інформування населення та окремих груп (зокрема підлітків) щодо ВІЛ-інфікування та послуг, пов'язаних з ВІЛ.
3. Політика інформування побудована як «пасивна» (коли питають), немає активної політики поширення інформації щодо шляхів та засобів запобігання ВІЛ-інфікуванню, про заклади, які надають послуги з профілактики, та спектр таких послуг.
4. Громадські об'єднання або націлені на роботу з групами ризику (СІН, ЖКС, ЧСЧ), або на широкий загальний населення. Ті, хто працює з групами ризику, не мають достатньої мережі польових працівників, більшою мірою орієнтовані на надання послуг для тих, хто сам звертається по допомогу. Практично немає ГО, які б займалися інформуванням серед дітей, підлітків та молоді поза межами навчальних закладів.

5.2.5. Рекомендації Мінсоцполітики, МОЗ України, МОН України²³⁵, МВС України у партнерстві з місцевими органами влади та громадськими об'єднаннями

1. Розробити:
 - стратегії інформування та забезпечення доступу підлітків, зокрема з груп ризику, до інформації про ВІЛ;
 - відомчі нормативно-правові акти щодо забезпечення таких стратегій, плани стратегічних дій.
2. Визначити:
 - стандарти, шляхи і способи інформування підлітків, зокрема з груп ризику, щодо ВІЛ-інфікування та послуг, пов'язаних з ВІЛ;
 - показники виконання стратегій та передбачені цілі;
 - систему моніторингу такої діяльності.

5.3. Медична допомога підліткам, зокрема з груп ризику: питання доступу

5.3.1. Суть питання

Право на належну медичну допомогу поділяється на право мати доступ до такої допомоги та право отримувати прийнятну медичну допомогу. Право на доступ до належної медичної допомоги належать до так званих позитивних прав. Позитивне право створює для держави певні обов'язки, зокрема видати необхідні закони та підзаконні акти, якими б право на доступ до належної медичної допомоги було надане і захищене (на відміну від права на прийнятність медичної допомоги, яке належить до так званих негативних прав, тому що насамперед вимагає від держави не лише проголосити право на прийнятність медичної допомоги, а й створити реальні умови, за яких це право може бути повноцінно реалізоване). Право на належну медичну

²³⁵ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

допомогу — соціальне право, користування яким пов'язане з певною специфікою, його реалізація перебуває в залежності від економічних можливостей держави. Але, згідно з міжнародними зобов'язаннями, держави повинні прагнути поступово забезпечити здійснення усіх соціальних прав.

У цьому зв'язку слід наголосити на суттєвих змінах, які були внесені Законом України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 7 липня 2011 р. № 3611-VI²³⁶. Зазначимо, що відповідно до розділу II зазначеного закону, він набрав чинності з 1 січня 2012 р., крім абзацу четвертого пункту 7 та пункту 14 розділу I, які набирають чинності з 1 січня 2015 р.

По-перше, у новій редакції викладено понятійний апарат у сфері охорони здоров'я в Україні (частина 1 статті 3 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»²³⁷):

здоров'я — стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад;

заклад охорони здоров'я — юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування населення на основі відповідної ліцензії²³⁸ та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників²³⁹;

медична допомога — діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами;

медичне обслуговування — діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб — підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку, у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою;

мережа закладів охорони здоров'я — сукупність закладів охорони здоров'я, що забезпечують потреби населення у медичному обслуговуванні на відповідній території;

пацієнт — фізична особа, яка звернулася за медичною допомогою та/або якій надається така допомога.

По-друге, важливою є також відсильна за своїм характером норма, що закріплена у частині 2 статті 3 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»²⁴⁰: «Зміст інших понять і термінів визначається законодавством України та спеціальними словниками понять і термінів Всесвітньої організації охорони здоров'я».

По-третє, статтю 8 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» доповнено двома новими частинами такого змісту:

«Кожен громадянин має право на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги, до якої належать:

екстрена медична допомога;

первинна медична допомога;

вторинна (спеціалізована) медична допомога, що надається за медичними показаннями у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я;

²³⁶ Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України від 7 липня 2011 р. № 3611-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>.

²³⁷ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

²³⁸ Див.: Про затвердження переліку органів ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 р. № 1698 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-2000-%D0%BF>.

²³⁹ Див.: Про затвердження Порядку державної акредитації закладу охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 765 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/765-97-%D0%BF>.

²⁴⁰ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

третинна (високоспеціалізована) медична допомога, що надається за медичними показаннями у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я;

паліативна допомога, що надається за медичними показаннями у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я²⁴¹.

Держава гарантує безоплатне надання медичної допомоги у державних та комунальних закладах охорони здоров'я також за епідемічними показаннями та безоплатне проведення медико-соціальної експертизи».

По-четверте, стаття 14–1 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» відтепер встановлює систему стандартів у сфері охорони здоров'я, яку складають державні соціальні нормативи та галузеві стандарти.

Державні соціальні нормативи у сфері охорони здоров'я встановлюються відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III²⁴².

Галузеві стандарти у сфері охорони здоров'я:

стандарт медичної допомоги (медичний стандарт) — сукупність норм, правил і нормативів, а також показники (індикатори) якості надання медичної допомоги відповідного виду, які розробляють з урахуванням сучасного рівня розвитку медичної науки і практики;

клінічний протокол — уніфікований документ, який визначає вимоги до діагностичних, лікувальних, профілактичних та реабілітаційних методів надання медичної допомоги та їх послідовність;

табелі матеріально-технічного оснащення — документ, що визначає мінімальний перелік обладнання, устаткування та засобів, необхідних для оснащення конкретного типу закладу охорони здоров'я, його підрозділу, а також для забезпечення діяльності фізичних осіб — підприємців, що провадять господарську діяльність з медичної практики за певною спеціальністю (спеціальностями);

лікарський формуляр — перелік зареєстрованих в Україні лікарських засобів, що включає ліки з доведеною ефективністю, допустимим рівнем безпеки, використання яких є економічно прийнятним.

Галузеві стандарти у сфері охорони здоров'я розробляє і затверджує центральний орган виконавчої влади у сфері охорони здоров'я.

Галузевими стандартами у сфері охорони здоров'я є також інші норми, правила та нормативи, передбачені законами, які регулюють діяльність у сфері охорони здоров'я.

Додержання стандартів медичної допомоги (медичних стандартів), клінічних протоколів, табелів матеріально-технічного оснащення є обов'язковим для всіх закладів охорони здоров'я, а також для фізичних осіб — підприємців, що провадять господарську діяльність з медичної практики.

По-п'яте, у новій редакції викладено текст статті 18 «Фінансування охорони здоров'я» «Основи законодавства України про охорону здоров'я»²⁴³:

²⁴¹ Зазначимо, що, відповідно до розділу II Закону України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги», законодавчі норми про надання первинної медичної допомоги, вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги, паліативної допомоги і медичної реабілітації *набирають чинності з 1 січня 2015 р.* Див.: Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України від 7 липня 2011 р. № 3611-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>.

²⁴² Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.

²⁴³ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

«Фінансування охорони здоров'я здійснюється за рахунок Державного бюджету України та місцевих бюджетів, фондів медичного страхування, благодійних фондів та будь-яких інших джерел, не заборонених законодавством.

Кошти Державного бюджету України та місцевих бюджетів, асигновані на охорону здоров'я, використовуються для забезпечення населенню гарантованого рівня медичної допомоги, фінансування державних цільових і місцевих програм охорони здоров'я та фундаментальних наукових досліджень з цих питань.

Медична допомога надається безоплатно за рахунок бюджетних коштів у закладах охорони здоров'я, з якими головними розпорядниками бюджетних коштів укладені договори про медичне обслуговування населення. Особливості укладення договорів про медичне обслуговування населення визначаються законом.

За рахунок Державного бюджету України та місцевих бюджетів фінансуються загальнодоступні для населення заклади охорони здоров'я. Кошти, не використані закладом охорони здоров'я, не вилучаються, і відповідне зменшення фінансування на наступний період не проводиться²⁴⁴.

Обсяги бюджетного фінансування визначаються на підставі науково обґрунтованих нормативів з розрахунку на одного жителя.

Відомчі та інші заклади охорони здоров'я, що обслуговують лише окремі категорії населення за професійною, відомчою або іншою не пов'язаною із станом здоров'я людини ознакою, фінансуються, як правило, за рахунок підприємств, установ і організацій, які вони обслуговують. Допускається фінансова підтримка таких закладів за рахунок державного або місцевого бюджету, якщо працівники відповідного відомства, підприємства, установи або організації становлять значну частину населення даної місцевості.

Всі заклади охорони здоров'я мають право використовувати для підвищення якісного рівня своєї роботи кошти, добровільно передані підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами, а також з дозволу власника або уповноваженого ним органу встановлювати плату за послуги у сфері охорони здоров'я <...>».

Зважаючи на реальні суспільні та економічні відносини, які наразі склалися в Україні, медичні працівники мають бути також обізнані із змістом статті 78–1 «Обмеження, встановлені для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності» «Основи законодавства України про охорону здоров'я»²⁴⁵, яка запроваджена Законом України «Про внесення зміни до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо встановлення обмежень для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності» від 4 липня 2012 р. № 5036-VI²⁴⁶ і набрала чинності з 1 серпня 2012 р.:

«Медичні і фармацевтичні працівники під час здійснення ними професійної діяльності не мають права:

- 1) одержувати від суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво та/або реалізацію лікарських засобів, виробів медичного призначення, їх представників неправомірну вигоду;

²⁴⁴ Зазначимо, що абзац 4 статті 18 набирає чинності з 1 січня 2015 р. відповідно до розділу II Закону України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги». Див.: Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України від 7 липня 2011 р. № 3611-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>.

²⁴⁵ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

²⁴⁶ Про внесення зміни до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо встановлення обмежень для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності : Закон України від 4 липня 2012 р. № 5036-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5036-17>.

- 2) одержувати від суб'єктів господарювання, які здійснюють виробництво та/або реалізацію лікарських засобів, виробів медичного призначення, їх представників зразки лікарських засобів, виробів медичного призначення для використання у професійній діяльності (крім випадків, пов'язаних з проведенням відповідно до договорів клінічних досліджень лікарських засобів або клінічних випробувань виробів медичного призначення);
- 3) рекламувати лікарські засоби, вироби медичного призначення, у тому числі виписувати лікарські засоби на бланках, що містять інформацію рекламного характеру, та зазначати виробників лікарських засобів (торговельних марок);
- 4) на вимогу споживача під час реалізації (відпуску) лікарського засобу не надавати або надавати недостовірну інформацію про наявність у даному аптечному закладі лікарських засобів з такою самою діючою речовиною (за міжнародною непатентованою назвою), формою відпуску та дозуванням, зокрема приховувати інформацію про наявність таких лікарських засобів за нижчою ціною.

Положення цього пункту поширюються виключно на фармацевтичних працівників.

За порушення вимог цієї статті медичні і фармацевтичні працівники несуть відповідальність, передбачену законодавством».

У контексті надання медичних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, особливу увагу слід звернути на такі підзаконні нормативно-правові акти:

- 1) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 2 червня 2009 р. № 382²⁴⁷, яким затверджено Тимчасові стандарти, критерії та індикатори надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді і Порядок проведення оцінки Центру (відділення, кабінету) медичної допомоги підліткам та молоді на відповідність статусу «Клініка, дружня до молоді» і
- 2) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 2 червня 2009 р. № 383²⁴⁸, яким затверджено низку важливих документів — Примірне положення про Центр/відділення медичної допомоги підліткам та молоді «Клініка, дружня до молоді», Примірне положення про кабінет медичної допомоги підліткам та молоді «Клініка, дружня до молоді», Примірне положення про Інформаційно-ресурсний навчальний центр (відділ), а також примірні положення про завідувача, лікаря-спеціаліста, лікаря-психолога чи психолога, лікаря-методиста, сестру медичну, реєстратора медичного, мультидисциплінарну команду і т.ін. Центру (відділення, кабінету) медичної допомоги підліткам та молоді «Клініка, дружня до молоді».

Перелік підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти надання медичних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, наведено в Додатку № 3.

Основні проблеми, з якими можуть стикатися підлітки, зокрема з груп ризику, у вікових категоріях від 10 років до досягнення 14 років (малолітні) і від 14 до досягнення 18 років (неповнолітні), полягають у такому:

фізична доступність — передусім встановлення законодавством вікових обмежень на самостійний доступ підлітків, зокрема з груп ризику, до відповідної медичної допомоги та послуг, зокрема тестування на ВІЛ;

забезпечення добровільності консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію — право на вільне ухвалення рішень можливе за відсутності пороків волі і психологічних обтяжень;

²⁴⁷ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

²⁴⁸ Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 383 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9463.0>.

повнота і точність, об'єктивність, і вірогідність інформації — віднесені законодавством до основних принципів інформаційних відносин; з урахуванням вікових особливостей стосовно підлітків, зокрема з груп ризику, можуть встановлюватися певні обмеження зазначених принципів;

«економічна» доступність — у деяких медичних установах зберігається практика оплати медичних послуг пацієнтами у вигляді збору пожертв (благодійних внесків). Ця обставина може стати непереборною в сенсі самостійного доступу підлітків, зокрема з груп ризику, до відповідної медичної допомоги та послуг;

дискримінація — надання переваг чи обмеження у правах за певною ознакою (хвороба, місце проживання, стать, колір шкіри, етнічне походження тощо). Доведення факту дискримінації пов'язане з аналізом правового статусу осіб, що належать до певної групи, та виявленням переваг чи обмежень у правах (юридичних чи фактичних) в окремих осіб з цієї групи. Право не бути дискримінованим — фундаментальне право людини²⁴⁹. Однак слід мати на увазі, що держава вправі законодавчо обмежувати деякі права людини;

стигматизація — заходи (соціальна ізоляція), дії (помітки, «таврування», створення зловісного образу тощо), що призводять до виділення за певними ознаками певної групи людей чи окремих осіб, що може мати наслідком дискримінацію. Проблема існування стигматизації стосується більше професійної етики та недостатньої інформованості населення, ніж законодавства.

5.3.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах

До **чинних міжнародних договорів**, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, у яких прямо чи опосередковано звернуто увагу на визнання за людиною, незалежно від віку, права доступу до відповідних медичних послуг, можна віднести такі:

*Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р.*²⁵⁰

Проголошені в Пакті права людини не обмежені у сфері дії і можуть бути застосовані до будь-яких відносин, що виникають у людському житті. Пакт закріплює право не бути підданим нелюдському поводженню (стаття 7). Пакт забороняє дискримінацію (стаття 2). Це означає, що права, проголошені у Пакті, можуть стосуватися реалізації права доступу до відповідних медичних послуг.

*Міжнародний пакт про соціальні, економічні і культурні права від 16 грудня 1966 р.*²⁵¹

Пакт містить базову норму (стаття 12) про право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я. Саме ця загальна норма є правовою основою для спеціальних правових норм, до яких належать, зокрема, норми про право доступу до медичних послуг²⁵². Цей

²⁴⁹ Стаття 2 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р.: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища». Див.: Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

Стаття 14 (1) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.: «Здійснення прав і свобод, викладених у цій Конвенції, гарантується без будь-якої дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин». Див.: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

²⁵⁰ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

²⁵¹ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

²⁵² «1. Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.

2. Заходи, яких повинні вжити держави-учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для:

Пакт також містить заборону дискримінації — особа не може бути піддана дискримінації в соціальних, економічних і культурних правах, проголошених в Пакті.

*Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.*²⁵³

Конвенція про права дитини так само інтерпретує міжнародно визнане право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я і особливо звертає увагу на надання дітям і підліткам належних послуг з охорони здоров'я²⁵⁴. Конвенція також вимагає прийнятності послуг «з точки зору чисельності та придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду» (стаття 3).

Рекомендаційні міжнародні акти ширше висвітлюють зміст права доступу до відповідних медичних послуг.

*Декларація про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІДом, ухвалена Резолюцією S-26/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 27 червня 2001 р.*²⁵⁵

Декларація розглядає доступність медичної допомоги передусім у трьох аспектах: 1) не дискримінація та нестигматизація; 2) доступність ліків і 3) доступність лікарняної допомоги, не зменшуючи ваги і не вилучаючи жодного з цих аспектів. Зокрема, Декларація зазначає, що дотримання прав людини має бути однією з відповідей суспільства на пандемію ВІЛ/СНІДу і допоможе запобігти дискримінації таких хворих. З цією метою пропонується розробляти стратегії боротьби із стигматизацією та дискримінацією²⁵⁶, тому що порушення прав людини роблять неможливим ефективну боротьбу з епідемією²⁵⁷.

*Застереження загального порядку № 3 «ВІЛ/СНІД і права дитини», ухвалено Комітетом з прав дитини ООН на 32-й сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (13–31 січня 2003 р.)*²⁵⁸

У розділі III А. Право на недискримінацію зазначено, що дискримінація призводить до підвищення вразливості дітей до ВІЛ і СНІДу, у результаті чого дітям відмовляють у доступі до інформації, освітніх, медичних і соціальних послуг або до суспільного життя. У крайніх проявах дискримінація ВІЛ-інфікованих дітей призводить до того, що їхні сім'ї, товариство або суспільство кидають таких дітей напризволяще. Крім цього, дискримінація сприяє поширенню епідемії, підвищуючи ступінь уразливості дітей до інфекції, особливо дітей, які належать до деяких конкретних груп населення, зокрема, особливу занепокоєність викликає дискримінація за ознакою статі у поєднанні із заборонаю статевих контактів дівчаток, а також дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації.

a) забезпечення скорочення мертвонароджуваності та дитячої смертності і здорового розвитку дитини;

c) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними;

d) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби.» (стаття 12).

²⁵³ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

²⁵⁴ «1. Держави-сторони визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я» (стаття 24).

²⁵⁵ Декларація про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІДом, ухвалена Резолюцією S-26/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 27 червня 2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_846.

²⁵⁶ Декларація зазначає «...повна реалізація прав людини та основних свобод усіх людей є найважливішим елементом глобальних дій у відповідь на пандемію ВІЛ/СНІДу, у тому числі і в галузі профілактики, догляду, підтримки та лікування». Це дозволяє «знизити наявність ризику інфікування ВІЛ/СНІДом і зняти тавро ганьби та запобігти зумовленій цим дискримінації осіб, інфікованих чи таких, що піддаються ризику інфікування ВІЛ/СНІДом» (пункт 16). Декларація вважає за необхідне «розроблення стратегій боротьби з тавруванням та соціальною ізоляцією, пов'язаною з епідемією» (пункт 58).

²⁵⁷ Декларація зазначає, що «тавро ганьби, замовчування, дискримінація та відчуження, а також брак конфіденційності, підбивають зусилля із запобігання та догляду і посилюють дію епідемії на окремих осіб, сім'ї, громади і нації» (пункт 13).

²⁵⁸ General Comment No. 3 (2003) HIV/AIDS and the rights of the child [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC3_en.doc.

Усі перераховані вище види дискримінаційної практики — порушення прав дітей, що передбачені Конвенцією про права дитини²⁵⁹. Стаття 2 Конвенції зобов'язує держави-учасниці забезпечувати всі передбачені Конвенцією права без жодної дискримінації, «незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків або законних опікунів, а також будь-яких інших обставин». Поняття «інші обставини» за змістом статті 2 Конвенції тлумачиться Комітетом з прав дитини (див. «Застереження») як категорія, що охоплює ВІЛ/СНІД-статус дитини або одного з її батьків (обох батьків).

Як зазначено у пункті 20 «Застереження», діти з більшою ймовірністю звернуться у ті служби охорони здоров'я, в яких персонал ставиться до них дружньо та із заохоченням, у яких надають різні види послуг та інформація, враховують їхні потреби, надається можливість брати участь в ухваленні рішень, що стосуються їх здоров'я, де послуги доступні та фінансово необтяжливі, де забезпечується конфіденційність та неупередженість, не потребується згода батьків і не допускається дискримінація.

Відповідно до пункту 23 «Застереження», держави-учасники мають утримуватися від запровадження обов'язкового тестування дітей на ВІЛ/СНІД і забезпечувати захист від нього. Враховуючи право дитини на інформацію, до проведення будь-якого ВІЛ-тестування дітям слід надавати достатню інформацію про ризикованість і корисність такого тестування, щоб дитина могла ухвалити усвідомлене рішення.

Згідно з пунктом 28 «Застереження», дітям має забезпечуватися постійний і рівний доступ до комплексного лікування і догляду, зокрема до необхідних у випадку ВІЛ-інфікування ліків, товарів і послуг на основі принципу недискримінації.

Держави-учасниці мають гарантувати невикористання дітей як об'єктів досліджень для ретельної перевірки методики втручання на дорослих (пункт 29 «Застереження»).

Діти, які вимушені надавати сексуальні послуги або виконувати небезпечну роботу, мають бути захищені від дискримінації внаслідок своєї соціальної та економічної маргіналізації, а також через свій ВІЛ-статус (пункт 36 «Застереження»).

*Декларація, ухвалена в Осло, стосовно медичного аборту*²⁶⁰ зазначає: «Медики не повинні визначати ставлення і норми будь-якої держави й суспільства стосовно цих питань, але нашим обов'язком є забезпечення захисту наших пацієнтів і збереження прав лікаря в суспільстві. Виходячи з цього, якщо медичний аборт дозволений законом, цю процедуру повинен виконати лікар з відповідною кваліфікацією на умовах, схвалених відповідною владою».

*Політична декларація двадцятій спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН, присвяченої спільній боротьбі зі світовою проблемою наркотиків від 10 червня 1998 р.*²⁶¹, серед іншого, постановляє, що держави — члени Організації Об'єднаних Націй заявляють (пункт 7) «про свою рішучість виділити необхідні ресурси для забезпечення лікування і реабілітації та для створення можливостей соціальної реінтеграції з метою відновлення почуття власної гідності і надії у дітей, жінок та чоловіків, які стали наркоманами, а також для боротьби з усіма аспектами світової проблеми наркотиків».

²⁵⁹ Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

²⁶⁰ Декларація стосовно медичного аборту, ухвалена 24-ю Всесвітньою медичною асамблеєю 1 серпня 1970 р. (м. Осло, Норвегія); внесено поправки 35-ю Всесвітньою медичною асамблеєю у жовтні 1983 р. (м. Венеція, Італія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/990_009.

²⁶¹ Політична декларація двадцятій спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, присвяченої спільній боротьбі із світовою проблемою наркотиків, ухвалена Резолюцією S-20/2 Генеральної Асамблеї ООН 10 червня 1998 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_348.

5.3.3. Відображення питання в законодавстві України та сучасна політика

Свідоме ухвалення людиною рішення про виконання чи невиконання щодо неї медичних маніпуляцій та втручань означається поняттям «інформована згода». Питання про «інформовану згоду» вирішується, перш за все, в законах України. Згідно зі статтею 6 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII²⁶² кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає кваліфіковану медико-санітарну допомогу, включаючи вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я. За Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, [кожна] фізична особа має право на охорону її здоров'я (частина 1 статті 283) та на надання їй медичної допомоги (стаття 284).

Законодавством України гарантується доступність і належна якість тестування з метою виявлення ВІЛ-інфекції, у тому числі анонімного, з наданням попередньої та подальшої консультативної допомоги, а також забезпечення безпеки такого медичного огляду для обстеженої особи та персоналу, який його проводить (пункт 4 частини 1 статті 4 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).

Розділ 3 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протокол), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684²⁶³) містить принципи ДКТ (відповідно до рекомендацій ВООЗ та ЮНЕЙДС), що є обов'язковими мінімальними вимогами до процедури консультування і тестування. Розглянемо ці вимоги детальніше.

Законодавчі основи забезпечення фізичної доступності медичної допомоги

Фізична доступність забезпечується шляхом широкого (в усіх закладах охорони здоров'я незалежно від форм власності, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах, підприємствах, організаціях, установах, через засоби масової інформації тощо) розповсюдження інформації про заклади, які надають медичні послуги, зокрема послуги ДКТ (адреси, номери телефонів, режим їхньої роботи).

Основними бар'єрами щодо фізичної доступності медичної допомоги можна назвати місце звернення за медичною допомогою і вік, з якого особа може самостійно звернутися по медичну допомогу.

Місце звернення по медичну допомогу. На практиці можуть виникати ситуації, коли лікувальні заклади відмовляються надавати медичну допомогу особам, які не зареєстровані на територіальній дільниці, до якої цей заклад належать. Так, відповідно до пункту 11 Примірного положення про дитячу міську поліклініку (поліклінічне відділення), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення амбулаторно-поліклінічної допомоги дітям в Україні» від 29 листопада 2002 р. № 434²⁶⁴, дитяча поліклініка (поліклінічне відділення лікарні, в т.ч. дитячої) є лікувально-профілактичним закладом, що в районі своєї діяльності²⁶⁵ забезпечує організацію проведення комплексу профілактичних заходів щодо

²⁶² Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

²⁶³ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

²⁶⁴ Про удосконалення амбулаторно-поліклінічної допомоги дітям в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 листопада 2002 р. № 434 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2238.2&nobreak=1>.

²⁶⁵ Згідно з пунктом 1 Примірного положення про дитячу міську поліклініку (поліклінічне відділення), район діяльності поліклініки визначається органами охорони здоров'я відповідно до підпорядкування закладу. Там само.

охорони здоров'я *прикріпленого дитячого населення віком 0–18 років*. Мотив відмови полягає у тому, що фінансування цього закладу відбувається з розрахунку кількості *зареєстрованих* жителів. Ця норма, наприклад, знайшла відображення у відомчих нормативно-правових актах. Так, відповідно до пункту 1.4 Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029)²⁶⁶, операція штучного переривання вагітності може проводитись за місцем звернення пацієнтки.

Разом з тим наразі поширюється практика, коли за заявою особи (або її законних представників) до поліклініки медична допомога надається такій особі не за місцем реєстрації, а за місцем фактичного проживання. У цьому зв'язку також вважаємо за доцільне активно залучати до надання медичних послуг (у тому числі проведення ДКТ) «клініки, дружні до молоді».

Слід також підкреслити, що наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення діагностики ВІЛ-інфекції» від 11 травня 2010 р. № 388 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 9 липня 2010 р. за № 499/17794)²⁶⁷ передбачено, що за наявності певних захворювань, симптомів та синдромів послуги з добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію мають надаватися пацієнту в закладах охорони здоров'я незалежно від підпорядкованості та рівнів надання медичної допомоги.

Очевидно, що надання медичної допомоги в конкретному медичному закладі має відбуватися лише за наявності дозволу на надання того чи іншого виду медичної допомоги. Так, згідно з пунктом 1.8 Інструкції про порядок надання Комітетом з питань народної і нетрадиційної медицини при Міністерстві охорони здоров'я України спеціального дозволу для провадження медичної діяльності в галузі народної і нетрадиційної медицини, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10 серпня 2000 р. № 195 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 лютого 2001 р. за № 150/5341)²⁶⁸, до загальнодозволених видів медичної діяльності **не належать**:

- лікування хворих на інфекційні захворювання, у т.ч. венеричні та заразні шкірні, СНІД;
- лікування хворих на наркоманію;
- догляд та лікування ускладнень вагітності;
- хірургічні втручання, у т.ч. аборти.

На зазначені види діяльності видається **спеціальний дозвіл** терміном на три роки. Спеціальний дозвіл підписується головою (заступником голови) Комітету з питань народної і нетрадиційної медицини та завіряється печаткою, а також реєструється у книзі обліку Спеціальних дозволів Комітету, пронумерованій, прошнурованій та завіреній печаткою.

Вікові особливості отримання медичної допомоги.

Очевидно, що це питання — одне з найколізійніших під час надання медичних послуг підліткам, зокрема з груп ризику. У цьому зв'язку медичні працівники мають чітко розуміти правові підстави для надання медичної допомоги дітям до досягнення 14 років і підліткам віком від 14 до досягнення 18 років. Розглянемо це питання докладніше.

²⁶⁶ Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкції щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1155-06>.

²⁶⁷ Про удосконалення діагностики ВІЛ-інфекції : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 11 травня 2010 р. № 388 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 09 липня 2010 р. за № 499/17794) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0499-10>.

²⁶⁸ Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 серпня 2000 р. № 195 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 лютого 2001 р. за № 150/5341) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0150-01>.

Надання медичної допомоги дітям до досягнення 14 років

Частина 1 статті 43 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» встановлює, що медичне втручання (застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних із впливом на організм людини) щодо **пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта)** здійснюється за згодою їх законних представників.

Зазначена норма дещо деталізується в Тимчасових стандартах, критеріях та індикаторах надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, що затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 02 червня 2009 р. № 382²⁶⁹. Пункт 3.1 зазначених Тимчасових стандартів встановлює, що малолітнім відвідувачам до 14 років медичні послуги надаються лише з дозволу батьків. Тобто **діти віком до досягнення 14 років** (у тому числі від 10 до досягнення 14 років) **можуть** отримати медичні послуги лише з дозволу батьків (або їх законних представників), які мають право бути присутніми при проведенні такого огляду.

Надання медичних та інших послуг дітям до 14 років, які не мають встановленого статусу та законних представників, має здійснюватися за клопотанням відповідної служби у справах дітей²⁷⁰ та за погодженням органів опіки та піклування²⁷¹. Повноваження органів опіки та піклування давати такий дозвіл передбачено чинним законодавством: за статтею 65 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV органи опіки та піклування «до встановлення опіки або піклування і призначення опікуна чи піклувальника здійснюють опіку або піклування над фізичною особою» — тобто є її законними представниками (стаття 242 Цивільного кодексу України). Якщо питання термінове, то дозвіл органи опіки мають надати за 1 день.

Очевидно, що такий підхід законодавця (отримання медичних послуг дітьми віком до досягнення 14 років є можливим лише з дозволу батьків або їх законних представників, які мають право бути присутніми при проведенні такого огляду) повністю узгоджується з особливостями правового статусу малолітніх дітей відповідно до частини 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III²⁷² і статті 32 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV²⁷³.

Надання медичної допомоги підліткам віком від 14 до досягнення 18 років

Власне, термін «медичні послуги» (як щодо підлітків, так і взагалі щодо всіх пацієнтів) можна застосовувати досить умовно, оскільки Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII²⁷⁴ (у частині 1 статті 3) містить лише термін «медична допомога», яка означає діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами.

²⁶⁹ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

²⁷⁰ Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF>.

²⁷¹ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

²⁷² Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

²⁷³ Див. означення поняття «Часткова цивільна дієздатність фізичної особи, яка не досягла чотирнадцяти років» в розділі 2 огляду «Понятійний апарат».

²⁷⁴ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

При цьому абзац 5 статті 4 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» містить формулювання «медична допомога та інші послуги в сфері охорони здоров'я», але зміст поняття «медичні послуги» чинним законодавством України не означено.

Згідно з пунктом 3.1 Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, що затверджені зазначеним наказом Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382²⁷⁵, медичні послуги неповнолітнім відвідувачам від 14 до 18 років надаються з особистої згоди та з дозволу батьків (опікунів, членів родини) згідно з чинним законодавством. Немедичні послуги (консультування, інформування) надаються з особистої згоди відвідувача.

На нашу думку, формулювання зазначеної норми ґрунтується на таких основних моментах:

1. З одного боку, у цій нормі відображено ширший (якщо порівнювати з дітьми до досягнення 14 років) обсяг цивільної дієздатності²⁷⁶ підлітків віком від 14 до 18 років.

Більший обсяг цивільної дієздатності таких підлітків закладено й у змісті частини 2 статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, яка передбачає, що по досягненні **чотирнадцяти** років, особа має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій. При цьому частина 3 статті 284 Цивільного кодексу України встановлює, що надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, провадиться за її згодою.

Аналогічна норма міститься і в частині 1 статті 38 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII²⁷⁷, яка встановлює, що *«кожний пацієнт, який досяг чотирнадцяти років і який звернувся за наданням йому медичної допомоги, має право на вільний вибір лікаря, якщо останній може запропонувати свої послуги, та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій.»* Очевидно, що під «вибором лікаря» розуміються такі критерії, як заклад, в якому лікар працює, фах лікаря, стать лікаря, вік, досвід роботи тощо. Право вибору лікаря також передбачає право пацієнта не мотивувати свій вибір.

Своєю чергою, і частина 2 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI²⁷⁸ передбачає, що **особи віком від 14 років і старше можуть проходити тестування з метою виявлення ВІЛ добровільно, за наявності їх усвідомленої інформованої згоди, отриманої після надання їм попередньої консультації щодо особливостей тестування, його результатів і можливих наслідків, з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, у тому числі даних про стан здоров'я особи.**

2. З іншого боку, норма пункту 3.1 Тимчасових стандартів враховує низку законодавчих положень про права і обов'язки батьків та інших законних представників.

Зокрема, частина 2 статті 150 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III²⁷⁹ передбачає обов'язок батьків піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток.

²⁷⁵ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

²⁷⁶ Див. означення поняття «Неповна цивільна дієздатність фізичної особи у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років» розділу 2 огляду «Понятійний апарат».

²⁷⁷ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

²⁷⁸ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

²⁷⁹ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

Частина 1 статті 272 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV встановлює, що в інтересах неповнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі) або піклувальники. При цьому слід мати на увазі, що відповідно до частини 1 статті 270 Цивільного кодексу України право на охорону здоров'я (у тому числі і отримання медичної допомоги) є одним з видів особистих немайнових прав.

Згідно з частиною 1 статті 285 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV *лише повнолітня* фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я²⁸⁰.

Таким чином, можна зробити висновок, що право підлітка віком від 14 років і старше на отримання медичної допомоги, передбачене частиною 3 статті 284 Цивільного кодексу України, **не абсолютне, а скоріше комплексне, тобто включає в себе певні права і обов'язки його батьків та інших законних представників.**

Однак на практиці підлітки, особливо з груп ризику, досить часто не хочуть, щоб їхні батьки (законні представники) знали про стан їхнього здоров'я (особливо коли це пов'язано з окремими наслідками ризикованої поведінки, наприклад наявність ІПСШ, втрата цнотливості, вагітність, вживання наркотиків тощо). У таких випадках усім зацікавленими суб'єктам — батькам, іншим законним представникам, а також медичним працівникам можна порекомендувати орієнтуватися на приписи частини 1 статті 9 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III (*кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки*). Тобто, з одного боку, враховувати думку підлітка під час реалізації його права на охорону здоров'я, а з іншого — в доступній формі донести до підлітка необхідність інформування батьків (законних представників) про стан його здоров'я і отримання згоди батьків (законних представників) на надання медичної допомоги.

У будь-якому випадку, навіть коли підлітки віком від 14 до досягнення 18 років отримали медичні послуги без дозволу батьків (інших законних представників), медичні працівники зобов'язані надати їм відповідну інформацію про здоров'я їхньої дитини.

Разом з тим вважаємо, що з-під дії пункту 3.1 Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, що затверджені зазначеним наказом Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382²⁸¹, однозначно *вилучаються* ті групи осіб до 18 років, які згідно із законом набули прав повнолітньої особи раніше.

До зазначених груп статті 34 і 35 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV відносять:

- 1) *неповнолітніх осіб, які перебувають (перебували) у зареєстрованому шлюбі* (доказом чого відповідно є свідоцтво про шлюб або рішення органу реєстрації актів громадянського стану чи суду про розірвання шлюбу);
- 2) *неповнолітніх осіб, які записані матір'ю або батьком дитини* (доказом є свідоцтво про народження дитини);
- 3) *осіб, які досягли шістнадцяти років, і працюють за трудовим договором* (доказом є трудовий договір, довідка з місця роботи або трудова книжка);

²⁸⁰ При цьому частина 3 статті 285 Цивільного кодексу України містить *виняток з цієї норми*: «якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або погіршити стан здоров'я фізичних осіб, визначених частиною другою цієї статті, зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами».

²⁸¹ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

4) осіб, які досягли шістнадцяти років, і бажають займатися підприємницькою діяльністю (доказом є свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи — підприємця).

Оскільки зазначені вище особи набули повної дієздатності до досягнення 18 років, вони можуть отримувати медичну допомогу без жодного обмеження, але при цьому вони мають довести свій правовий статус за допомогою відповідних документів.

Очевидно, що чинне правове регулювання може бути значним бар'єром для отримання підлітками, зокрема з груп ризику, медичних послуг, адже очевидно, що *медичні працівники будуть керуватися* саме зазначеною нормою пункту 3.1. Тимчасових стандартів, оскільки вони *підпорядковуються* Міністерству охорони здоров'я України, а *МОЗ України*, своєю чергою, є *головним органом* у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я (пункт 1 Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженого Указом Президента України «Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України» від 13 квітня 2011 р. № 467/2011²⁸²).

Зазначений документ затверджувався та проходив експертизу на узгодженість з іншими нормативно-правовими актами, коли внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» стосовно надання права неповнолітнім особам від 14 до 18 років самостійно проходити медичний огляд на ВІЛ-інфекцію були на стадії обговорення та узгодження. Саме тому «Тимчасові стандарти» містять недосконалу та нечітко виписану норму щодо **надання медичних послуг неповнолітнім відвідувачам від 14 до 18 років — з особистої згоди та з дозволу батьків [піклувальників, усиновлювачів, членів родини] згідно з чинним законодавством.**

Зважаючи на це, доцільно увідповіднити зазначений документ вищим за юридичною силою правовим актам, зокрема Законів України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення». Аргументи перегляду «Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді» полягають у такому:

- вони були ухвалені як тимчасові, щоб дати змогу практично апробувати запропоновані стандарти, критерії та індикатори. Досвід роботи протягом майже чотирьох років, внутрішній моніторинг та зовнішня оцінка надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді надали доказову базу та підстави для перегляду документа та внесення змін;
- внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» стосовно надання права неповнолітніми особам від 14 до 18 років самостійно проходити медичний огляд на ВІЛ-інфекцію суттєво змінили правове регулювання надання медичних послуг і потребують внесення відповідних змін до зазначеного документа;
- доцільно уточнити спосіб надання дозволу (усно чи письмово) і перелік членів родини, які можуть дозволити надати медичну допомогу малолітнім відвідувачам до 14 років.

Слід констатувати, що зміст поняття «надання згоди підлітком» (або «особиста згода підлітка»), яке застосовується і в частині 3 статті 284 Цивільного кодексу України²⁸³, і в частині 1 статті 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», не визначений. Можна довго дискутувати на цю тему, але у будь-якому разі ми будемо мати справу лише із суб'єктивною (навіть якщо вона досить авторитетна) думкою.

При цьому очевидно, що згода підлітка на надання йому медичних послуг певним чином пов'язана із змістом частини 1 статті 9 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квіт-

²⁸² Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 467/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/467/2011>.

²⁸³ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>

ня 2001 р. № 2402-III (*кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки*). Тобто і медичні працівники, і батьки (та інші законні представники), з одного боку, мають враховувати думку підлітка під час реалізації його права на охорону здоров'я, а з іншого — у доступній формі доносити до підлітка необхідність інформування батьків (законних представників) про стан свого здоров'я і необхідність отримання згоди батьків (законних представників) на надання медичної допомоги.

Також очевидно, що згоду підлітка не можна абсолютизувати, інакше будуть порушені низка норм щодо прав і обов'язків його батьків та інших законних представників. Зокрема, частина 2 статті 150 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III²⁸⁴ передбачає обов'язок батьків піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. Так само частина 1 статті 272 Цивільного кодексу України встановлює, що в інтересах неповнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі) або піклувальники. При цьому слід мати на увазі, що відповідно до частини 1 статті 270 Цивільного кодексу України *право на охорону здоров'я* (у тому числі і отримання медичної допомоги) є одним з видів особистих немайнових прав.

Отже, зміст поняття «надання згоди підлітком» (або «особиста згода підлітка») потребує уточнення, яке можна викласти в статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, і в статті 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII.

В огляді 2008 р. зазначалося про можливість отримати офіційне тлумачення від Конституційного Суду України у порядку статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР²⁸⁵. Можливість такого звернення про офіційне тлумачення змісту права підлітка на отримання медичних послуг, як і власне про офіційне тлумачення змісту згоди підлітка на надання йому медичних послуг, **зберігається і тепер**.

Також доречно зазначити, що право самостійно отримати медичні послуги і самостійно отримати достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я очевидно мають ті підлітки, які набули повної цивільної дієздатності до досягнення 18 років (статті 34 і 35 Цивільного кодексу України).

Щодо права особи на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я, можна категорично сказати, що таке право згідно з частиною 1 статті 285 Цивільного кодексу України має лише повнолітня фізична особа. Така ж норма закріплена і в частині 1 статті 39 «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Тобто підлітки незалежно від віку можуть отримати інформацію про стан свого здоров'я лише через своїх батьків або інших законних представників.

Що стосується лікування від наркозалежності, лікування синдрому залежності — призначення замісної терапії і антиретровірусної терапії, то чинне законодавство України не містить спеціальних норм щодо віку дітей, з якого вони можуть самостійно здійснювати зазначені процедури. У такому разі слід керуватися пунктом 3.1 Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги під-

²⁸⁴ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

²⁸⁵ Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>.

літкам та молоді» від 2 червня 2009 р. № 382²⁸⁶: малолітнім відвідувачам до 14 років медичні послуги надаються лише з дозволу батьків (їх законних представників), а неповнолітнім відвідувачам від 14 до 18 років — з особистої згоди та з дозволу батьків (опікунів, членів родини). Аналогічна норма міститься і в пункті 14 Типового положення про центр ресоціалізації наркозалежної молоді, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 979²⁸⁷: особи у віці до 18 років можуть бути зараховані до центру на підставі заяви батьків або осіб, які їх замінюють.

Відповідно, такий підхід суттєво обмежує доступ наркозалежних неповнолітніх ППР до послуг реабілітації. На сьогодні існує всього один реабілітаційний центр для наркозалежних дітей у м. Дніпропетровську, який існує в рамках клініки, дружньої до молоді, яка, своєю чергою, відкрита на базі реабілітаційного центру Дніпропетровського обласного клінічного наркологічного диспансеру²⁸⁸. Спроби створити такі реабілітаційні центри, наприклад, у Києві досі не були успішними: для того щоб діти стаціонарно могли перебувати в реабілітаційному центрі, висуваються підвищені умови до таких закладів, передусім дітям має бути забезпечений доступ до безперервної освіти, однак реабілітаційним центрам ГО організувати його досить складно.

У питаннях надання підліткам замісної підтримувальної терапії теж існує законодавча незгодженість. Дійсно, відповідно до норм, ухвалених на національному рівні, немає ніяких вікових обмежень для клієнтів стосовно замісної підтримувальної терапії. При цьому нормами на муніципальному та регіональному рівнях можуть бути передбачені вікові обмеження для отримання замісної терапії для осіб до 18 років. Так, Головне управління охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації не дозволяє надавати послуги замісної терапії наркозалежним особам до 18 років, зокрема йдеться про спільний наказ Головного управління охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації та Міністерства охорони здоров'я України «Про здійснення замісної підтримуючої терапії для осіб, які мають опіоїдну залежність та ВІЛ-інфекцію, на базі Київської міської клінічної лікарні № 5» від 9 листопада 2005 р. № 593.

Стандарт лікування ВІЛ-позитивних людей, які є споживачами ін'єкційних наркотиків, затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2008 р. № 476²⁸⁹.

Щодо штучного переривання вагітності

Відповідно до пункту 1.7 Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029)²⁹⁰, проведення штучного переривання вагітності у пацієнтки віком до 14 років або у недієздатної особи здійснюється *за заявою її законних представників*. Штучне переривання вагітності у пацієнтки, яка досягла 14 років, здійснюється *за її згодою* (стаття 284 Цивіль-

²⁸⁶ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

²⁸⁷ Про затвердження Типового положення про центр ресоціалізації наркозалежної молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 979 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/979-2009-%D0%BF>.

²⁸⁸ Олександр Вілкул: «Ми створюємо на Дніпропетровщині європейську систему охорони здоров'я молоді». Інформація з архіву вебсайту ОДА [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.adm.dp.ua/OBLADM/Obldp.nsf/archive/453CC51D68093917C22577AB0041E6B9?opendocument>.

²⁸⁹ Про затвердження стандарту лікування ВІЛ-позитивних людей, які є споживачами ін'єкційних наркотиків : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2008 р. № 476 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9096.0>.

²⁹⁰ Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1155-06>.

ного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV). При цьому слід врахувати пункт 3.1 Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 2 червня 2009 р. № 382²⁹¹: медичні послуги неповнолітнім відвідувачам від 14 до 18 років надаються з особистої згоди та з дозволу батьків (опікунів, членів родини) згідно з чинним законодавством.

Особливості законодавчого забезпечення права на добровільний медичний огляд

Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV у частині 4 статті 286 закріплює, що фізична особа *може бути зобов'язана* до проходження медичного огляду у випадках, встановлених законодавством. Такі випадки передбачені частиною 1 статті 31 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII²⁹², а саме: профілактичні медичні огляди неповнолітніх, вагітних жінок, працівників підприємств, установ і організацій з шкідливими і небезпечними умовами праці, військовослужбовців та осіб, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення або підвищеною небезпекою для оточуючих.

Пункт 3 Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1318²⁹³ передбачає, що медичне обслуговування учнів навчальних закладів, зокрема, включає проведення обов'язкових медичних профілактичних оглядів. Тотожна за змістом норма закріплена і в пункті 2.1 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів» від 16 серпня 2010 р. № 682 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2010 р. за № 794/18089)²⁹⁴ про щорічне проведення обов'язкових медичних профілактичних оглядів учнів загальноосвітніх навчальних закладів медичними працівниками у присутності батьків або інших законних представників у лікувально-профілактичному закладі за місцем спостереження дитини протягом календарного року.

Пункт 1 Календаря профілактичних щеплень в Україні, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів» від 16 вересня 2011 р. № 595 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 жовтня 2011 р. за № 1159/19897)²⁹⁵, передбачає *обов'язкові* профілактичні щеплення з метою запобігання захворюванням на дифтерію, кашлюк, кір, поліомієліт, правець, туберкульоз. Так само обов'язкові щеплення встановлюються для окремих груп населення, зокрема щеплення дітей з порушенням цього Календаря і щеплення ВІЛ-інфікованих осіб.

²⁹¹ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

²⁹² Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

²⁹³ Про затвердження Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1318 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1318-2009-%D0%BF>.

²⁹⁴ Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16 серпня 2010 р. № 682 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2010 р. за № 794/18089) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0794-10>.

²⁹⁵ Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16 вересня 2011 р. № 595 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 жовтня 2011 р. за № 1159/19897) [Електронний ресурс]. — Ресурс доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1159-11/page>.

Щодо медичного огляду на ВІЛ-інфекцію слід керуватися *спеціальною нормою*, а саме частиною 2 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІ. Згідно з цією нормою медичний огляд на ВІЛ-інфекцію проводиться *добровільно*.

Разом з тим *обов'язковому тестуванню* з метою виявлення ВІЛ підлягають отримані від донорів кров (її компоненти), органи, тканини та інші біологічні матеріали людини для забезпечення запобігання передачі ВІЛ-інфекції під час використання зазначених матеріалів у медичній практиці та в наукових дослідженнях (пункт 12 статті 4 і стаття 8 зазначеного закону).

Відповідно до Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» були розроблені підзаконні нормативно-правові акти, які так само передбачають право на добровільний медичний огляд та тестування для виявлення ВІЛ-інфекції. Зокрема, йдеться про пункт 2²⁹⁶ Правил медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026²⁹⁷, і розділ 3²⁹⁸ Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)²⁹⁹.

Порядок передбачає, що для успішного консультування підлітків необхідна атмосфера довіри, яка буде неможливою у разі авторитарної позиції консультанта, його надмірної повчальності. Тому особливо важливим є проведення консультації з підлітком віч-на-віч, за винятком тих випадків, коли він висловлює бажання, щоб його батьки/інші законні представники були присутні під час консультації.

Зміст принципу добровільності відповідно до розділу 3 Протоколу ДКТ полягає в такому. Тестування для виявлення ВІЛ-інфекції може бути проведене тільки після усвідомленої та добровільної згоди пацієнта. Це означає, що пацієнтові була надана зрозумілою для нього мовою в доступній формі достатня інформація, він зрозумів позитивні та негативні наслідки виявлення свого ВІЛ-статусу, дав письмово підтверджену згоду на проходження тестування або відмовився від нього чи відклав своє рішення щодо його проходження без будь-якого примусу. Тиск або примушення до проходження тестування не припустимі. Добровільність передбачає також, що нема примусу до ухвалення рішення стосовно зміни ризикованої поведінки особою, яка звернулась по послуги ДКТ.

Право на вільне ухвалення рішень можливе, коли нема пороків волі і психологічних обтяжень. Тому керівні документи Міністерства охорони здоров'я України вимагають надання психологічної допомоги, починаючи з дотестового консультування і особливо під час після-тестового консультування. Так, наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Концепції надання позалікарняної допомоги ВІЛ-інфікованим та здійснення догля-

²⁹⁶ «2. Медичний огляд [на ВІЛ. — **Прим. авт.**] проводиться добровільно».

²⁹⁷ Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF>.

²⁹⁸ Розділ 3 Протоколу ДКТ, зокрема, зазначає, що принципи ДКТ (відповідно до рекомендацій ВООЗ та ЮНЕЙДС) — це обов'язкові мінімальні вимоги до процедури консультування і тестування. Принципами ДКТ є добровільність, конфіденційність, анонімність, доступність та відсутність дискримінації, достовірність та повнота інформації, професійна та технічна досконалість і мобілізація ресурсів.

Слід також зазначити, що поняття «добровільність» не лише десятки разів згадується в тексті Протоколу ДКТ, але також входить до чинної назви Протоколу ДКТ, що вказує на беззаперечну важливість цього принципу в процесі тестування на ВІЛ.

²⁹⁹ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

ду за хворими на СНІД» від 24 липня 2002 р. № 284³⁰⁰ передбачено надання спеціалізованої психологічної допомоги (розділ 3 зазначеної Концепції). Проте, відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я» від 23 лютого 2000 р. № 33³⁰¹, посада психолога передбачена лише в Центрах профілактики та боротьби зі СНІДом.

Єдиним документом серед підзаконних актів України, що *вимагає обов'язкового проведення тестування на ВІЛ-інфекцію* (і який, власне, не відповідає припису частини 2 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІ), є Схема обстеження дітей, які перебувають у закладах соціального захисту, у лікувально-профілактичних закладах. Схема затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010)³⁰².

Пункт 2 зазначеної Схеми передбачає, що лабораторне обстеження дітей включає в себе також аналіз крові на ВІЛ-інфекцію. У системному застосуванні з пунктами 5³⁰³ і 6³⁰⁴ Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей (Порядок затверджено тим самим наказом, що і Схему. — *Прим. авт.*) це означає, що аналіз крові на ВІЛ-інфекцію — обов'язковий складник медичного огляду **всіх дітей**, які перебувають у закладах соціального захисту (притулках для дітей служби у справах дітей і центрах соціально-психологічної реабілітації дітей) і в лікувально-профілактичних закладах.

Оскільки чинна редакція зазначеного Порядку не містить норм про усвідомлену та добровільну згоду дітей на проведення щодо них медичного огляду на ВІЛ-інфекцію, цей Порядок потребує відповідних змін. Вважаємо, що для проведення медичного огляду на ВІЛ-інфекцію щодо неповнолітніх віком від 14 до 18 років у притулках для дітей служби у справах дітей³⁰⁵ і центрах соціально-психологічної реабілітації дітей³⁰⁶ необхідно **отримати згоду цих дітей** на такий огляд.

Медичний огляд на ВІЛ-інфекцію дітей до досягнення 14 років, які перебувають у притулках для дітей служби у справах дітей і центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, може проводитися **без отримання їхньої згоди** на проведення такого огляду. Однак засто-

³⁰⁰ Про затвердження Концепції надання позалікарняної допомоги ВІЛ-інфікованим та здійснення догляду за хворими на СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24 липня 2002 р. № 284 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.1480.0>.

³⁰¹ Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23 лютого 2000 р. № 33 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.1760.0>.

³⁰² Про затвердження Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та схеми обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1136-06>.

³⁰³ «5. **Обов'язкові** медичні профілактичні огляди дітей здійснюють медичні працівники лікувально-профілактичного закладу за територіальним принципом».

³⁰⁴ «6. Інформація про результати **обов'язкових** медичних оглядів та проведені профілактичні щеплення дітей у закладах соціального захисту передаються разом з дитиною при її вибутті для закладів охорони здоров'я за місцем проживання дитини».

³⁰⁵ Цілковито очевидно, що назва і текст Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей мають бути увідповіднені пунктові 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей» від 09 червня 1997 р. № 565 (у частині заміни слова «неповнолітні» в усіх відмінках словом «діти» у відповідному відмінку). Див.: Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 09 червня 1997 р. № 565 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>.

³⁰⁶ Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>.

сування цього загального правила до дітей, які перебувають у притулках для дітей служби у справах дітей і центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, з об'єктивних причин виглядає проблематичним. Для таких дітей досить прогнозованою є ситуація, коли законні представники відсутні, або не висловлюють (через будь-які причини) прохання або згоду на проведення медичного огляду або не зможуть бути присутніми під час медичного огляду. Оскільки зазначений Порядок не містить жодної норми з цього приводу, до Порядку також мають бути внесені відповідні зміни.

У цьому зв'язку постає питання про поінформованість щодо проведення медичного огляду на ВІЛ-інфекцію підлітків, які найуразливіші до інфікування ВІЛ. Пункт 1.1 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁰⁷ означає поняття «інформована згода» так: це згода на тестування, надана пацієнтом, який був у змозі прийняти усвідомлене рішення, після отримання під час передтестового консультування у зрозумілій для нього формі інформації про мету та процедуру тестування, шляхи передачі ВІЛ, заходи профілактики та наслідки виявлення ВІЛ-інфекції. Вважаємо, що означення поняття «інформована згода» оцінне і має застосовуватися з урахуванням конкретного віку пацієнта.

Повнота і точність, об'єктивність і вірогідність інформації

Згідно з розділом 3 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁰⁸ достовірність та повнота інформації є одним з принципів ДКТ (відповідно до рекомендацій ВООЗ та ЮНЕЙДС).

Зміст принципу «достовірність та повнота інформації» полягає у такому: кожному, хто має намір пройти тестування, необхідно запропонувати перед- та післятестове консультування, під час якого надати інформацію про мету та процедуру тестування, шляхи передання, заходи та засоби профілактики ВІЛ-інфекції, можливі результати тесту, наявні можливості отримання медичної, психологічної та соціальної допомоги тощо.

Обсяг та форма представленої інформації мають бути достатніми для ухвалення усвідомленого рішення про доцільність і необхідність тестування. Пацієнтам як з позитивним, так і з негативним результатом тесту під час повідомлення про результат тесту в державному або комунальному закладі охорони здоров'я та післятестового консультування необхідно надати інформацію про служби медичної, психологічної, соціальної та юридичної допомоги та в разі необхідності направити до них.

Відповідно до пункту 1.6 Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029)³⁰⁹ штучне переривання вагітності у терміни вагітності до 12 тижнів здійснюється за поінформованим бажанням жінки. Для пацієнток, яким проводиться операція штуч-

³⁰⁷ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

³⁰⁸ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

³⁰⁹ Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1155-06>.

ного переривання вагітності, здійснюється передабортне та післяабортне консультування щодо особливостей конкретного методу переривання вагітності, можливі його наслідки для здоров'я за Методикою передабортного та післяабортного консультування вагітної щодо особливостей конкретного методу штучного переривання вагітності та видається Пам'ятка пацієнтці щодо штучного переривання вагітності (Додаток 1 і 2 до Інструкції).

Законодавчі основи «економічної» доступності

Конституція України передбачає надання *безоплатної* медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я (частина 3 статті 49)³¹⁰. Конституційний Суд України надав офіційне тлумачення зазначеній нормі у Рішенні від 29 травня 2002 р. № 10-рп/2002³¹¹, яким підтвердив конституційне право на отримання *безоплатної* медичної допомоги.

Законом України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III³¹² передбачається, що *Держава гарантує дитині* право на охорону здоров'я, безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я, сприяє створенню безпечних умов для життя і здорового розвитку дитини, раціонального харчування, формуванню навичок здорового способу життя (частина 2 статті 6).

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 955 затверджена Програма подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги³¹³.

Законодавство не містить норм, які б пов'язували надання медичних послуг у державних і комунальних медичних закладах з обов'язком внесення платежів. Але стаття 18³¹⁴ «Основ законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII³¹⁵ передбачає право закладів охорони здоров'я використовувати кошти, добровільно передані підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами. З одного боку, ця норма надає можливості залучати додаткові кошти для фінансування закладів охорони здоров'я, з іншого — нею часто вимушено зловживають, враховуючи недостатність бюджетного фінансування, що має наслідком отримання «примусово-добровільних», «благодійних» пожертв від пацієнтів.

Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI не містить прямої вказівки на абсолютну безоплатність тестування на ВІЛ (абзац 1 частини 4 статті 6 Закону³¹⁶).

³¹⁰ «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності».

³¹¹ Згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини 3 статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29 травня 2002 р. № 10-рп/2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02/paran54#n54>.

³¹² Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

³¹³ Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 955 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/955-2002-%D0%BF>.

³¹⁴ «Всі заклади охорони здоров'я мають право використовувати для підвищення якісного рівня своєї роботи кошти, добровільно передані підприємствами, установами, організаціями і окремими громадянами, а також з дозволу власника або уповноваженого ним органу встановлювати плату за послуги в галузі охорони здоров'я».

³¹⁵ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

³¹⁶ «4. Безоплатне тестування з метою виявлення ВІЛ, відповідне дотестове і післятестове консультування, підготовка і видача висновку про результати такого тестування може здійснюватися медичними закладами незалежно від форми власності та підпорядкування, службами соціальної підтримки та іншими організаціями, що працюють у сфері протидії поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ, мають відповідну ліцензію на здійснення такого виду діяльності та акредитовану в установленому законодавством порядку медичну лабораторію».

Однак такі норми містяться у підзаконних нормативно-правових актах. Так, обмеження на ВІЛ [та СНІД]³¹⁷ виключаються з переліку платних послуг, які можуть надаватися в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, вищих медичних навчальних закладах та науково-дослідних установах, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138³¹⁸.

Так само розділ 3 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareestrovano у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³¹⁹ наголошує на тому, що зміст принципу ДКТ «доступність та відсутність дискримінації» включає в себе *економічну доступність* і означає, що добровільне тестування [на ВІЛ] повинно бути *безоплатним для всіх пацієнтів*.

Разом з тим згідно із зазначеним переліком платних послуг, які можуть надаватися в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, вищих медичних навчальних закладах та науково-дослідних установах, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138³²⁰, державні і комунальні заклади охорони здоров'я можуть здійснювати *на платній основі*:

- анонімне обмеження та лікування хворих, заражених хворобами, що передаються статевим шляхом, а також хворих на алкоголізм і наркоманію (пункт 2 розділу I зазначеного переліку), а також
- операції штучного переривання вагітності в амбулаторних умовах (методом вакуум-аспірації у разі затримки менструації терміном не більш як на 20 днів) та в стаціонарі (до 12 тижнів вагітності), крім абортів за медичними і соціальними показаннями (пункт 7 розділу I зазначеного переліку).

Законодавчі основи заборони дискримінації і стигматизації

Загальна заборона дискримінації закріплена в частині 2 статті 24 Конституції України³²¹. Однак конституційний перелік ознак, за якими заборонено дискримінацію, не вичерпний. Іншими словами, цей перелік може бути розширений. Зокрема, причиною для дискримінації не може бути соціальний стан особи або її вік.

Згідно зі статтею 6 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ³²² «кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що передбачає: <...> и) правовий захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних із станом здоров'я».

Закон України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ містить низку норму про заборону дискримінації. Зокрема, пункт 14 частини 1 статті 4 («Державні гарантії у сфері протидії поширенню хвороб, зумовлених ВІЛ») зазначеного за-

³¹⁷ Цитується дослівно. — **Прим. авт.**

³¹⁸ Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF>.

³¹⁹ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareestrovano в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

³²⁰ Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF>.

³²¹ «Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками».

³²² Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

кону встановлює: Держава гарантує забезпечення: <...> неприпустимість дискримінації людей, які належать до груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ <...>.

Стаття 14 цього закону («Рівність перед законом та заборона дискримінації людей, які живуть з ВІЛ, та осіб, які належать до груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ») закріплює:

1. Люди, які живуть з ВІЛ, та особи, які належать до груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ, <...> користуються всіма правами та свободами, передбаченими Конституцією та законами України, іншими нормативно-правовими актами України.
2. Держава гарантує надання всім людям, які живуть з ВІЛ, та особам, які належать до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ, рівних з іншими громадянами можливостей для реалізації їхніх прав, зокрема в частині можливості адміністративного та судового захисту своїх прав.
3. Дискримінація особи на підставі наявності в неї ВІЛ-інфекції, а також належності людини до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ забороняється. Дискримінацією вважається дія або бездіяльність, що у прямий чи непрямий спосіб створює обмеження, позбавляє належних прав особу або принижує її людську гідність на підставі однієї чи кількох ознак, пов'язаних з фактичною чи можливою наявністю в неї ВІЛ, або дає підстави віднести особу до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ.

Як уже зазначено вище, перелік груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ згідно з пунктом 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ) від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ має бути визначено спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я з урахуванням критеріїв та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я (але наразі такий перелік не визначено. — *Прим. авт.*).

Відповідно до розділу 3 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³²³ зміст принципу ДКТ «доступність та відсутність дискримінації» полягає у тому, що ДКТ має бути доступний усім, хто його потребує, без будь-якої дискримінації.

Питання боротьби із стигматизацією у сфері ВІЛ-інфекції стоять безпосередньо поряд з проблемою захисту від дискримінації. Як свідчить практика, «в медичних установах має місце стигматизація з боку персоналу через підозри щодо вживання ін'єкційних наркотиків і через підозри у залученні до секс-бізнесу»³²⁴. Але українське законодавство не вживає терміна «стигматизація», і можна з високою імовірністю припустити, що переважна частина медичних працівників не будуть у змозі відокремити дискримінацію від стигматизації. Це, однак, не усуває необхідності боротьби із цим явищем.

5.3.4. Висновки

1. Діти до 14 років, які не мають встановленого статусу та законних представників, отримують медичні та будь-які інші послуги за клопотанням служби у справах дітей та за погодженням з органами опіки та піклування. Повноваження органів опіки та піклування давати такий дозвіл передбачено чинним законодавством: за статтею 65 Цивільного кодексу України органи опіки та піклування «до встановлення опіки або піклування і

³²³ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

³²⁴ Буроменський М. В. Репродуктивні права та механізми їх реалізації у ВІЛ-позитивних жінок в Україні / М. В. Буроменський, Н. М. Нізова, В. М. Рудий — К. : Вид. Раєвського, 2005. — С. 82.

призначення опікуна чи піклувальника здійснюють опіку або піклування над фізичною особою» — тобто є її законними представниками (стаття 242 Цивільного кодексу України). Якщо питання термінове, то дозвіл органи опіки мають дати за 1 день.

2. Під час підготування огляду 2008 р. (25 липня 2008 р.) визначено, що по медичну допомогу неповнолітні особи віком від 14 до досягнення 18 років можуть звернутись самостійно. Але при цьому допустимо, що медичні послуги можуть також надаватися на прохання чи за згодою законних представників неповнолітніх віком від 14 до 18 років, які у такому випадку мають право бути присутніми при проведенні такого огляду. Разом з тим у пункті 3.1 «Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді», що затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 02 червня 2009 р. № 382, вказано:

- малолітнім відвідувачам до 14 років медичні послуги надаються [виключно] з дозволу батьків [опікунів, усиновлювачів, членів родини], а
- неповнолітнім відвідувачам від 14 до 18 років — з особистої згоди та з дозволу батьків [піклувальників, усиновлювачів, членів родини] згідно з чинним законодавством.

При цьому немедичні послуги (консультування, інформування) надаються з особистої згоди відвідувача.

Очевидно, що чинне правове регулювання звернення за медичною допомогою, як це передбачено пунктом 3.1 Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, що затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382³²⁵, може бути значним бар'єром для отримання підлітками, зокрема з груп ризику, медичних послуг. Зважаючи на це, доцільно ініціювати перегляд зазначеного документа. Аргументи перегляду «Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді» полягають у такому:

- вони були ухвалені як тимчасові, щоб дати можливість практично апробувати запропоновані стандарти, критерії та індикатори. Досвід роботи протягом майже чотирьох років, внутрішній моніторинг та зовнішня оцінка надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді надали доказову базу та підстави для перегляду документа та внесення змін;
 - внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» стосовно надання права неповнолітніми особам від 14 до 18 років самостійно проходити медичний огляд на ВІЛ-інфекцію суттєво змінили правове регулювання надання медичних послуг і потребують внесення відповідних змін до зазначеного документа;
 - доцільно уточнити спосіб надання дозволу (усно чи письмово) і перелік членів родини, які можуть дозволити надати медичну допомогу малолітнім відвідувачам до 14 років.
3. Зміст поняття «надання згоди підлітком» (або «особиста згода підлітка») потребує уточнення, яке можна викласти в статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, і в статті 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII.
 4. В огляді 2008 р. зазначалося про можливість отримати офіційне тлумачення від Конституційного Суду України у порядку статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд

³²⁵ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

- України» від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР³²⁶. Можливість такого звернення про офіційне тлумачення змісту права підлітка на отримання медичних послуг, як і власне про офіційне тлумачення змісту згоди підлітка на надання йому медичних послуг, **зберігається і тепер.**
5. Право самостійно отримати медичні послуги і самостійно отримати достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я очевидно мають ті підлітки, у яких наявні підстави для набуття повної цивільної дієздатності до досягнення 18 років (статті 34 і 35 Цивільного кодексу України).
 6. Невідповідність пункту 2³²⁷ Схеми обстеження дітей, які перебувають у закладах соціального захисту, у лікувально-профілактичних закладах, затвердженої наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010)³²⁸, абзацові 2 частини 3 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII³²⁹ у частині забезпечення усвідомленої інформованої згоди дітей на проведення тестування на ВІЛ.
 7. Стаття 18 «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII³³⁰ передбачає право закладів охорони здоров'я використовувати кошти, добровільно передані підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами, що дає можливість отримувати благодійні кошти від пацієнтів. З одного боку, ця норма дозволяє залучати додаткові кошти для фінансування закладів охорони здоров'я. З іншого — нею часто вимушено зловживають, враховуючи недостатність бюджетного фінансування, що має наслідком отримання «примусово-добровільних», «благодійних» пожертв від пацієнтів.
 8. Згідно з частиною 2 статті 285 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV³³¹ право на інформацію про стан здоров'я дитини мають батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник (частина 1 статті 285 Цивільного кодексу України). При цьому частина 3 статті 285 Цивільного кодексу України містить *виняток з цієї норми*: «якщо інформація про хворобу фізичної особи може погіршити стан її здоров'я або погіршити стан здоров'я фізичних осіб, визначених частиною другою цієї статті, зашкодити процесові лікування, медичні працівники мають право дати неповну інформацію про стан здоров'я фізичної особи, обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами». Вважаємо, що ця норма суперечить функціональним обов'язкам медичних працівників і, на нашу думку, це право доцільно віднести до функціональних обов'язків соціальних працівників.

³²⁶ Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>.

³²⁷ Лабораторне обстеження дітей, які перебувають у закладах соціального захисту, у лікувально-профілактичних закладах, включає в себе аналіз крові на ВІЛ-інфекцію.

³²⁸ Про затвердження Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та схеми обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1136-06>.

³²⁹ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

³³⁰ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

³³¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

5.3.5. Рекомендації

1. Рекомендація Комітетові Верховної Ради України з питань охорони здоров'я³³² і Комітетові з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму³³³:

Розглянути пропозицію щодо внесення зміни до статті 285 Цивільного кодексу України, для того щоб обов'язок надавати (надавати в обмеженому обсязі або не надавати) інформацію про хворобу у разі, якщо така інформація або ненадання послуг можуть погіршити стан здоров'я або зашкодити процесові лікування, покладался не на медичних працівників, а на соціальних працівників.

2. Рекомендації МОН України³³⁴ і МОЗ України:

Схему обстеження дітей, які перебувають у закладах соціального спрямування для дітей та молоді, у лікувально-профілактичних закладах, затверджену наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010), увідповіднити абзацові 2 частини 3 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII у частині забезпечення проведення тестування на ВІЛ за умови наявності усвідомленої інформованої згоди таких дітей.

3. Рекомендація МОЗ України:

1. Внести зміни щодо порядку отримання підлітками, зокрема підлітками груп ризику, медичних послуг, до Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, що затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382³³⁵.
2. Забезпечити проведення ДКТ у всіх клініках, дружніх до молоді.

5.4. Забезпечення підліткам, зокрема з груп ризику, права на інформацію про результати тестування на ВІЛ і права на таємницю про стан їхнього здоров'я

5.4.1. Суть питання

У цьому підрозділі слід з'ясувати, які правові підстави існують для того, щоб підлітки, зокрема з груп ризику, могли отримати інформацію про результати свого тестування на ВІЛ-інфекцію, а також, яким чином має забезпечуватися їхнє право на таємницю про стан здоров'я.

³³² Пункт 16 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

³³³ Пункт 26 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

³³⁴ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

³³⁵ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

5.4.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах

Загальні положення міжнародно-правових договорів про право людини на інформацію про результати тестування на ВІЛ і право на таємницю про стан її здоров'я викладено в підрозділі 4.2.2.

Разом з тим у контексті вже цього підрозділу слід використати положення Застереження загального порядку № 3 «ВІЛ/СНІД і права дитини», яке ухвалив Комітет з прав дитини ООН на 32-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (13–31 січня 2003 р.)³³⁶. Пункт 24 Застереження встановлює, що конфіденційність результатів ВІЛ-тестування має забезпечуватися, зокрема, всередині системи охорони здоров'я і соціального забезпечення, при цьому інформація про ВІЛ-статус дітей не має розкриватися без згоди дитини третім особам, у тому числі батькам.

5.4.3. Відображення питання в законодавстві України та сучасна практика

Забезпечення права на інформацію про результати тестування на ВІЛ-інфекцію

У загальному вигляді право людини на одержання достовірної і своєчасної інформації про стан її здоров'я (у тому числі інформації про результати тестування на ВІЛ-інфекцію) передбачено «Основами законодавства України про охорону здоров'я»³³⁷. Згідно з пунктом «е» частини 1 статті 6 цього закону **кожний громадянин України** має право на достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я і здоров'я населення, включаючи існуючі і можливі фактори ризику та їх ступінь.

Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV у статті 285³³⁸ і «Основи законодавства України про охорону здоров'я» у частині 1 статті 39 **обмежують** загальне правило і встановлюють, що **лише пацієнт, який досяг повноліття**, має право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я.

Що стосується малолітніх і неповнолітніх осіб, то право на отримання інформації про стан їхнього здоров'я належить, відповідно до частини 2 статті 39 «Основи законодавства України про охорону здоров'я», батькам (усиновлювачам), опікунам, піклувальникам.

У будь-якому разі на медичного працівника покладається обов'язок надати **кожному пацієнтові** в доступній формі інформацію про стан його здоров'я, мету проведення запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, у тому числі наявність ризику для життя і здоров'я (частина 3 статті 39 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»³³⁹). Право надати **неповну інформацію** про стан здоров'я дитини або підопічного, а також обмежити можливість їх ознайомлення з окремими медичними документами медичні працівники мають право лише у разі, якщо інформація про хворобу пацієнта може погіршити стан його здоров'я або погіршити стан здоров'я таких фізичних осіб, зашкодити процесові лікування (частина 4 статті 39 «Основи законодавства України про охорону здоров'я»).

³³⁶ General Comment No. 3 (2003) HIV/AIDS and the rights of the child [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC3_en.doc.

³³⁷ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

³³⁸ «Повнолітня фізична особа має право на достовірну і повну інформацію про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються її здоров'я».

³³⁹ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

Забезпечення права на таємницю про стан здоров'я

За Цивільним кодексом України від 16 січня 2003 р. № 435-IV фізична особа має право на таємницю про стан свого здоров'я; на таємницю про факт звернення по медичну допомогу; на таємницю про діагноз; на таємницю про відомості, одержані при її медичному обстеженні (частина 1 статті 286). Тотожна норма міститься і в частині 1 статті 39-1 «Основи законодавства України про охорону здоров'я», яка надає пацієнту право на таємницю про стан свого здоров'я; факт звернення по медичну допомогу; діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. У цій частині закон зазначає, що таке право має *кожний пацієнт*, і не робить жодного винятку щодо віку, соціального становища тощо.

У практичній діяльності працівників, які надають послуги дітям та підліткам, виникають суперечливі ситуації щодо регулювання питання конфіденційності стану здоров'я та повідомлення про його ВІЛ-позитивний статус третім особам.

Наприклад, «у вересні 2012 року в школі-інтернаті, медична сестра, яка знала про ВІЛ-позитивний статус одного з учнів вже 2 роки, стала наполягати на тому, щоб мати хлопчика, якому 10 років, розповіла директорів школи про те, що дитина має ВІЛ-позитивний статус, адже вона хвилюється і боїться втратити своє місце роботи.

Мати звернулася до юриста КМВ ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ», який склав лист-роз'яснення для медичної сестри, де вказав про відповідальність медичного персоналу за розголошення ВІЛ-позитивного статусу іншим особам. Ознайомившись з листом, медична сестра його підписала і питання було розв'язане. На цей час дитина без перешкод відвідує школу, де кожний вечір їй дають АРТ-терапію»³⁴⁰.

У пункті 4 частини 1 статті 4³⁴¹ і частині 7 статті 6³⁴² Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ фізичній особі надається право на *анонімне тестування з метою виявлення ВІЛ-інфекції*. На виконання зазначеної норми пункт 3 Правил медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів України «Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД» від 18 грудня 1998 р. № 2026³⁴³, встановлює, що на бажання особи, яка звернулася до закладу охорони здоров'я для проведення медичного огляду, такий огляд може бути проведений анонімно у кабінетах «Довіра» чи за направленням медичного працівника, до якого звернулася особа, яка потребує медичного огляду. Медичний працівник зобов'язаний проконсультувати особу, яка обстежується, стосовно процедури обстеження, його ймовірних результатів, шляхів поширення ВІЛ-інфекції та засобів індивідуальної профілактики.

Під *анонімним консультуванням та тестуванням* на ВІЛ, відповідно до розділу 3 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁴⁴, розуміється консультування та тестування без визначення відомостей щодо ідентифікації особи (паспортні дані: прізвище, ім'я, по батькові; дата народження; місце проживання, місце роботи або навчання

³⁴⁰ Приклад надало КМВ ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ». — *Прим. авт.*

³⁴¹ «Держава гарантує забезпечення <...> доступності та належної якості тестування з метою виявлення ВІЛ-інфекції, у тому числі **анонімного**, з наданням попередньої та подальшої консультативної допомоги, а також забезпечення безпеки тестування для обстежуваної особи та персоналу, який його проводить» (пункт 4 частини 1 статті 4).

³⁴² «За бажанням особи, яка звернулася для проведення тестування з метою виявлення ВІЛ, таке тестування може бути проведено анонімно» (частина 7 статті 6).

³⁴³ Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF>.

³⁴⁴ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

тощо). У такому разі добровільне консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію проводиться з використанням коду, який надається пацієнтові для проходження консультування та тестування з отриманням його результатів.

«Основи законодавства України про охорону здоров'я»³⁴⁵ містять загальну норму (частина 1 статті 40), відповідно до якої інформація про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина, що стала відома медичним працівникам та іншим особам у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків, є лікарською таємницею. Ці відомості не можуть бути розголошені, крім передбачених законодавчими актами випадків³⁴⁶.

Згідно з частиною 3 статті 286 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, фізична особа зобов'язана утримуватися від поширення інформації про стан здоров'я інших осіб, факт їхнього звернення по медичну допомогу, діагноз, а також про відомості, одержані при медичному обстеженні інших осіб, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з інших джерел.

Спеціальна норма про конфіденційність відомостей про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції закріплена в частині 3 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»³⁴⁷: «Відомості про результати тестування особи з метою виявлення ВІЛ, про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції є конфіденційними та становлять лікарську таємницю. Медичні працівники зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення належного зберігання конфіденційної інформації про людей, які живуть з ВІЛ, та захисту такої інформації від розголошення та розкриття третім особам».

Відповідно до розділу 3 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁴⁸ конфіденційною є інформація, яка стала відома консультанту чи особі, яка проводила тестування, під час надання послуг ДКТ (факт звернення особи, зміст отриманих послуг, дані про особисте життя пацієнта, контактні реквізити, результати тесту тощо).

Перед- та післятестове консультування, а також повідомлення про результат тесту слід робити з дотриманням конфіденційності. Розголошення службовою особою лікувального закладу, допоміжним працівником, який самочинно здобув інформацію, або медичним працівником відомостей про проведення медичного огляду особи на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини або захворювання на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та його результати, що стали їм відомі у зв'язку з виконанням службових або професійних обов'язків, тягне за собою кримінальну відповідальність (за статтею 132 Кримінального кодексу України³⁴⁹. — **Прим. авт.**).

Згідно з частиною 3 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ *передача медичним працівником відомостей про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції дозволяється лише у таких випадках:*

³⁴⁵ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

³⁴⁶ Відповідно до частини 2 статті 39-1 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» забороняється вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта.

³⁴⁷ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

³⁴⁸ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

³⁴⁹ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-ІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

- 1) особі, стосовно якої було проведено тестування, а у випадках та за умов, установлених частиною 3 статті 6 цього Закону, — батькам чи іншим законним представникам такої особи;
- 2) іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я — винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи;
- 3) іншим третім особам — лише за рішенням суду в установлених законом випадках.

Передача відомостей про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції іншим медичним працівникам та закладам охорони здоров'я допускається виключно за наявності усвідомленої інформованої згоди людини, яка живе з ВІЛ, на передачу таких відомостей, наданої в письмовому вигляді, і лише для цілей, пов'язаних з лікуванням хвороб, зумовлених ВІЛ, та у разі, якщо поінформованість лікаря щодо ВІЛ-статусу пацієнта має істотне значення для його лікування.

Згідно з частиною 5 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ»³⁵⁰ *розкриття медичним працівником відомостей про позитивний ВІЛ-статус особи партнеру (партнерам) дозволяється, якщо:*

- 1) людина, яка живе з ВІЛ, звернеться до медичного працівника з відповідним письмово підтвердженим проханням;
- 2) людина, яка живе з ВІЛ, померла, втратила свідомість або існує ймовірність того, що вона не опритомніє та не відновить свою здатність надавати усвідомлену інформовану згоду.

Розглянемо детальніше випадки передання відомостей про наявність або відсутність в особи ВІЛ-інфекції:

- 1) *Особі, в організмі якої за даними тестування виявлено ВІЛ (віком від 14 років і старше), повідомляє про це працівник, уповноважений на це закладом, що проводив тестування, з урахуванням вимог Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ щодо конфіденційності зазначеної інформації, згідно з порядком, установленим спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я. Зокрема, йдеться про пункт 4.3. «Післятестове консультування» Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протокол), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁵¹.*

Обов'язковою складовою тестування на ВІЛ є кваліфіковане післятестове консультування, під час якого особа, в якій виявлено ВІЛ, має бути поінформована про профілактичні заходи, необхідні для підтримання здоров'я ВІЛ-інфікованої особи, запобігання подальшому поширенню ВІЛ, про гарантії дотримання прав і свобод людей, які живуть з ВІЛ, а також про кримінальну відповідальність за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження та/або зараження ВІЛ.

Під час проведення післятестового консультування працівник закладу, що проводив тестування, має право запропонувати особі, у якій виявлено ВІЛ, за її згодою повідомити її партнера (партнерів) про ризик інфікування ВІЛ та надати рекомендації щодо необхідності тес-

³⁵⁰ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

³⁵¹ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

тування на ВІЛ і застосування профілактичних заходів (частини 1 і 2 статті 7 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).

2) Відповідно до частини 3 статті 7 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ у разі виявлення ВІЛ у дітей віком до 14 років та осіб, визнаних у встановленому законом порядку недієздатними, уповноважений медичний працівник повідомляє про це *батьків або інших законних представників* зазначених осіб. У такому разі батькам або іншим законним представникам таких ВІЛ-інфікованих осіб має бути надано відповідне консультування, спрямоване на забезпечення прийняття ними належних інформованих рішень щодо лікування, догляду та підтримки своїх підопічних та належне забезпечення їхніх законних прав та інтересів.

Особа, у якої за результатами тестування виявлено ВІЛ, батьки або уповноважені представники дітей до 14 років, у яких за результатами тестування виявлено ВІЛ, зобов'язані надати уповноваженому працівнику закладу, що проводив тестування, письмове підтвердження у довільній формі за власним підписом щодо отримання інформації про профілактичні заходи, необхідні для підтримання здоров'я ВІЛ-інфікованої особи, запобігання подальшому поширенню ВІЛ, про гарантії дотримання прав і свобод людей, які живуть з ВІЛ, а також про кримінальну відповідальність за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження та/або зараження ВІЛ (частина 4 статті 7 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).

3) *Інші медичні працівники та заклади охорони здоров'я*³⁵² отримують відомості про наявність чи відсутність в особі ВІЛ-інфекції винятково у зв'язку з лікуванням цієї особи, що обумовлюється положеннями статті 16, а також відповідних статей розділу IV «Забезпечення здорових і безпечних умов життя» і розділу V «Медична допомога» Основ законодавства України про охорону здоров'я³⁵³.

Пункт 10 Положення про електронний реєстр пацієнтів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 546³⁵⁴, сформульовано лише у загальному вигляді: «Обмін відомостями між закладами охорони здоров'я ведеться за допомогою телекомунікаційної мережі із забезпеченням захисту інформації відповідно до вимог законодавства».

4) *Будь-які інші треті особи (включаючи органи прокуратури, слідства, дізнання та суду)* можуть отримати відомості про наявність або відсутність в особі ВІЛ-інфекції **лише за рішенням суду в установлених законом випадках** (як правило, в інтересах слідства і на підставі відповідних статей Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI³⁵⁵).

У цьому зв'язку *Порядок добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію* (протокол), затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (зареєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁵⁶,

³⁵² *Заклад охорони здоров'я* — це юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників. Див. абзац 3 частини 1 статті 3 «Основ законодавства України про охорону здоров'я».

³⁵³ Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

³⁵⁴ Про затвердження Положення про електронний реєстр пацієнтів : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 546 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/546-2012-%D0%BF>.

³⁵⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.

³⁵⁶ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони

треба увідповіднити частині 4 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ, оскільки досі дозволяє передання відомостей про наявність або відсутність в особі ВІЛ-інфекції органам прокуратури, слідства, дізнання та суду (без зазначення підстав і порядку їх звернення).

Відповідно до розділу 5 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁵⁷, медичні працівники повинні дотримуватись правил оформлення, користування та зберігання документації, що містить конфіденційну інформацію, враховувати законодавчу заборону про персоніфікацію ВІЛ-інфікованої особи при складанні державних, відомчих та інших звітів, інформацій щодо ВІЛ-інфекції/СНІДу, у виступах в ЗМІ тощо, а також використання інших характеристик, за якими цю особу можна ідентифікувати.

Керівники установ, закладів та організацій, де проводиться консультування, несуть відповідальність за дотримання вимог конфіденційності службової інформації та здійснюють контроль за забезпеченням режиму конфіденційності.

Основні завдання керівника організації щодо забезпечення конфіденційності:

- створення умов для роботи консультанта, що забезпечують дотримання конфіденційності;
- унеможливлення доступу до конфіденційної службової інформації будь-яких посадових осіб і працівників, крім відповідальних за проведення перед- та післятестового консультування та тестування.

З метою виконання вказаних завдань керівник закладу чи організації зобов'язаний:

- наказом призначати консультантів, відповідальних за проведення перед- та післятестового консультування;
- забезпечити належний рівень їхньої професійної підготовки, ознайомлення з законодавчими та нормативними актами, що стосуються ВІЛ-інфекції/СНІДу, в тому числі з питань забезпечення конфіденційності;
- організувати проведення службових розслідувань щодо фактів розголошення конфіденційної службової інформації про осіб, які звернулись по консультування та/або проходження тестування.

Діловодство, пов'язане із забезпеченням права пацієнта на лікарську таємницю особистих даних ведеться відповідним чином:

- вся інформація про пацієнта повинна зберігатися в режимі обмеженого доступу, який визначається наказом керівника організації;
- визначений режим повинен унеможливити ознайомлення з цією інформацією сторонніх осіб (технічного персоналу, родичів співробітників закладу тощо) і передбачає:

зберігання в сейфах (що зачиняються на ключ) документації, в якій є персоніфіковані дані про пацієнтів:

- журналів реєстрації добровільного перед- та післятестового консультування при тестуванні на ВІЛ-інфекцію (форма первинної облікової документації № 503/о, форм № 503-3/о) і журналів обліку ВІЛ-інфікованих осіб;

здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

³⁵⁷ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

- інформації в бухгалтеріях територіальних центрів з профілактики та боротьби зі СНІДом про дітей, народжених від ВІЛ-інфікованих матерів, для отримання державної допомоги.

Установлений порядок має забезпечити:

- користування конфіденційною документацією таким чином, щоб унеможливити ознайомлення з нею сторонніх осіб;
- архівування документації та зберігання архіву;
- зберігання контрольних карт диспансерного спостереження за ВІЛ-інфікованими особами у кабінеті довіреного лікаря або лікаря-інфекціоніста закладу;
- систему кодування ВІЛ-позитивного статусу (діагнозу) у медичній документації відповідно до вимог наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД» від 25 травня 2000 р. № 120 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 листопада 2000 р. за № 819/5040³⁵⁸). *На титульній сторінці медичної карти амбулаторного або стаціонарного хворого, історії розвитку дитини коди не повинні вказуватись.* Медичний персонал має бути поінформований про місце внесення коду в медичну документацію;
- необмежений термін конфіденційності даних про особу, яка зверталась по послуги ДКТ, в тому числі з ВІЛ-позитивним статусом;
- обов'язкове ознайомлення (під розпис) працівників медичних закладів (як з медичною, так і немедичною освітою) при прийнятті на роботу та в подальшому щороку стосовно вимог Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ щодо конфіденційності інформації про проходження пацієнтом тесту на ВІЛ і його результат, кримінальну відповідальність за розголошення цієї інформації, що стала їм відома під час виконання професійних або службових обов'язків.

У разі роботи з комп'ютерними базами даних про ВІЛ-інфікованих осіб необхідно забезпечити:

- неможливість доступу до бази персоніфікованих даних через мережу Інтернет. База даних повинна розміщуватись в окремому комп'ютері, не підімкненому до мережі Інтернет;
- захист баз персоніфікованих даних паролем, який відомий лише відповідальному медичному працівнику, визначеному наказом керівника організації;
- вилучення персоніфікованих даних при переданні бази даних електронною поштою;
- неможливість використання комп'ютерної техніки, яка містить конфіденційну інформацію, для виконання працівниками інших завдань, безпосередньо не пов'язаних з веденням бази даних, або для їхніх особистих потреб.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 р. № 1645-III³⁵⁹ особи, хворі на інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом, підлягають обов'язковому лікуванню (на їх бажання — анонімно). Відомості про зараження особи інфекційною хворобою, що передається статевим шляхом, проведення медичного огляду та обстеження з цього приводу, дані інтимного характеру, отримані у зв'язку з виконанням професійних обов'язків посадовими особами та медичними працівниками закладів

³⁵⁸ Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 травня 2000 р. № 120 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 листопада 2000 р. за № 819/5040 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0819-00>.

³⁵⁹ Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06 квітня 2000 р. № 1645-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>.

охорони здоров'я, становлять лікарську таємницю. Надання таких відомостей дозволяється у випадках, передбачених законами України.

Комплексні заходи для запобігання поширенню хвороб, що передаються статевим шляхом, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 1998 р. № 357³⁶⁰, передбачають розгортання мережі бюджетних та госпрозрахункових *анонімних кабінетів* у складі спеціалізованих дерматовенерологічних закладів, удосконаливши при цьому нормативні документи, що регламентують їх діяльність, з метою їх доступності для всіх категорій осіб, які страждають на хвороби, що передаються статевим шляхом.

5.4.4. Висновки

1. Частини 4 і 5 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ містять перелік осіб, яким у випадках, передбачених законами України, дозволяється передавати відомості про результати медичного огляду, наявність чи відсутність ВІЛ-інфекції в особи, яка пройшла медичний огляд. *Однак законодавство України містить нормативно-правовий документ, який цей перелік розширює.* Йдеться про наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010)³⁶¹, яким затверджено Порядок медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та Схема обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах.

Відповідно до зазначеної Схеми, діти, які перебувають у закладах соціального захисту і в лікувально-профілактичних закладах, *підлягають лабораторному обстеженню*, яке передбачає, серед іншого, аналіз крові на ВІЛ-інфекцію. Після проведення медичного огляду, згідно з пунктом 7 зазначеного Порядку, інформація про медичне обслуговування дітей у закладах соціального захисту та його результати обов'язково доводяться до відома *педагогічного персоналу* цього закладу.

Норма про передання педагогічному персоналу закладів соціального захисту відомостей про результати медичного огляду на ВІЛ-інфекцію дітей, які перебувають у притулках для дітей служби у справах дітей, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, порушує одночасно два моменти:

по-перше, частина 4 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ містить формулювання, що відомості передаються «в установлених законом випадках», а ми маємо справу з відомчим наказом;

по-друге, педагогічні працівники закладів соціального захисту не входять до переліку, передбаченого частинами 4 і 5 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ».

³⁶⁰ Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 1998 р. № 357 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/357-98-%D0%BF>.

³⁶¹ Про затвердження Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та схеми обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1136-06>.

2. Механізм передання даних не містить чітких рекомендацій стосовно того, хто, яким чином, в якій формі, за яких правових підстав, умов тощо передає інформацію (зокрема у неповному обсязі) щодо результатів тестування на ВІЛ, а також подальші результати обстежень, лікування тощо.
3. Нормативно-правові акти, що містять норму про право особи на інформацію зазвичай не містять опису процедур, за якими слід надавати інформацію, пов'язану із станом здоров'я. Позитивний виняток — спільний наказ Державного департаменту з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження нормативно-правових актів з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань» від 18 січня 2000 р. № 3/6 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 березня 2000 р. за № 143/4364)³⁶². Зокрема, зазначеним наказом затверджено Порядок забезпечення конфіденційності інформації про ВІЛ-інфікованих.

Досі на рівні актів центральних органів виконавчої влади, на жаль, нема норм про те, яку саме інформацію повинні надати дитині під час, до- та післятестового консультування, особливо, якщо йдеться про ВІЛ-позитивних дітей. Наразі на рівні робочої групи з питань консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію при Державній службі України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань триває процес громадських обговорень та затвердження нового «Порядку консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію»³⁶³, де в окремому розділі враховані особливості консультування дітей підліткового віку.

4. У законодавстві не визначено, який подальший порядок дій щодо ВІЛ-інфікованих дітей, а також порядок консультування батьків з ВІЛ-статусу дітей (крім консультування батьків/інших законних представників дітей, народжених ВІЛ-інфікованими матерями).
5. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД» від 25 травня 2000 р. № 120 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 листопада 2000 р. за № 819/5040³⁶⁴) *забороняє кодування* диспансерних карток та історій хвороби ВІЛ-інфікованих, однак на практиці трапляється, коли коди виконуються певним умовним способом (кольором, позначками тощо) на медичній картці амбулаторного або стаціонарного хворого, історії розвитку дитини, що сприяє розголошенню інформації про ВІЛ-позитивний статус пацієнта.

³⁶² Про затвердження нормативно-правових актів з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань : Наказ Державного департаменту з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18 січня 2000 р. № 3/6 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 березня 2000 р. за № 143/4364) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0143-00>.

³⁶³ Робоча група з питань консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію при Державній службі України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dssz.gov.ua/index.php/uk/robochi-grupu/363-vil-snid/grupa-10>.

³⁶⁴ Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 травня 2000 р. № 120 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 листопада 2000 р. за № 819/5040 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0819-00>.

5.4.5. Рекомендації

1. Рекомендація Комітетові Верховної Ради України з питань охорони здоров'я³⁶⁵ і Комітетові з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму³⁶⁶:

Розглянути пропозицію про можливість доповнення до частини 4 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ у частині «передачі педагогічному персоналу закладів соціального захисту відомостей про результати медичного огляду на ВІЛ-інфекцію дітей, які перебувають у притулках для дітей служби у справах дітей, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей».

2. Рекомендації МОЗ України:

1. Удосконалити статистичну звітно-облікову документацію ВІЛ-позитивних осіб відповідно до вимог статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ, яка наголошує на принципі конфіденційності.
2. Розробити правила щодо забезпечення конфіденційності соціальними і педагогічними працівниками.
3. Розробити нормативно-правовий акт, який має визначити механізм передання даних щодо ВІЛ-інфекції із зазначенням кола осіб, підстав надання даних тощо.

³⁶⁵ Пункт 16 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

³⁶⁶ Пункт 26 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

6. ОСНОВНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ

6.1. Суть питання

Мета цього розділу — дослідження особливостей правового статусу соціальних працівників, зокрема планується розглянути їхні професійні права і обов'язки, а також підстави для можливої юридичної відповідальності³⁶⁷. Окремі аспекти колізійних питань чинного законодавства України і практики його застосування під час надання соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, будуть викладені у розділі 8.

6.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах

Міжнародні етичні принципи і стандарти соціальної роботи визначені на загальних зборах Міжнародної федерації соціальних працівників (IFSW — International Federation of Social Workers³⁶⁸) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6–8 липня 1994 р.³⁶⁹. Зазначені принципи і стандарти соціальної роботи (з урахуванням відповідного вітчизняного досвіду) були покладені в основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України.

Слід зазначити, що Міжнародні етичні принципи і стандарти соціальної роботи 1994 р. були переглянуті на загальних зборах Міжнародної федерації соціальних працівників і Міжнародної асоціації шкіл соціальної роботи (IASSW — International Association of Schools of Social Work³⁷⁰) у м. Аделаїді (Австралія) 2–5 жовтня 2004 р.³⁷¹

6.3. Відображення питання в законодавстві України та сучасна практика

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України затверджено наказом Міністерства України у справах молоді та спорту від 9 вересня 2005 р. № 1965³⁷². Згідно із зазначеним наказом, Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України — це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення людських потреб.

В Етичному кодексі спеціалістів із соціальної роботи України визначено положення, які слугують для фахівців принциповими орієнтирами з питань професійної діяльності, виконання службових обов'язків, організації взаємодії з клієнтами. У документі визначено шля-

³⁶⁷ Про підстави для можливої юридичної відповідальності див.: Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування: аналітичний огляд / М. В. Бу-роменський, В. М. Стешенко. — К.: Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2008. — 127 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу: [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA(1).pdf). — С. 105–110.

³⁶⁸ International Federation of Social Workers [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ifsw.org>.

³⁶⁹ The Ethics of Social Work Principles and Standards. Adopted by the International Federation of Social Workers (IFSW) General Meeting, Colombo, Sri Lanka, July 6–8, 1994 [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://jicsweb1.dom.edu/ICS/icsfs/IFSW_CODE_OF_ETHICS.doc?target=ef6590d5-eed4-4cd1-a6ed-f17f8aa2bbee.

³⁷⁰ International Association of Schools of Social Work [Електронний ресурс] — Режим доступу: www.iassw.org.

³⁷¹ Statement of Ethical Principles [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles>.

³⁷² Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 9 вересня 2005 р. № 1965 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.12265.0>.

хи розв'язання моральних проблем та ухвалення найадекватнішого професійного рішення в етичних питаннях.

Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України містить:

- етичні принципи діяльності спеціалістів із соціальної роботи (перелік базових етичних ідей і традицій, що стають підґрунтям для ухвалення етичного рішення в соціальній роботі);
- норми етичної поведінки спеціалістів із соціальної роботи (основа професійної діяльності).

Далі розглянемо найколізійніші питання, з якими соціальні працівники часто стикаються на практиці, і можливі шляхи їх розв'язання.

Питання про правомірність надання контрацептивів та обміну шприців. У цьому зв'язку соціальні працівники можуть спиратися на такі норми чинного законодавства України, зокрема:

1. Пункт 8 частини 1 статті 4 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ³⁷³: *Держава гарантує забезпечення: <...> запобігання поширенню ВІЛ-інфекції серед осіб, які вживають наркотичні засоби та психотропні речовини ін'єкційним способом, за допомогою програм реабілітації таких осіб та програм зменшення шкоди, що, серед іншого, передбачають використання замісної підтримувальної терапії для осіб, які страждають на наркотичну залежність, та створення умов для заміни використаних ін'єкційних голок і шприців на стерильні з подальшою їх утилізацією <...>.*
2. Пункт 35 Програми профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001–2003 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 р. № 790³⁷⁴ передбачає: *сприяти виконанню розроблених профілактичних програм, зокрема в частині **забезпечення** споживачів ін'єкційних наркотиків та представників інших уразливих груп населення **достатньою кількістю шприців, голок, дезінфекційних засобів, презервативів.***
3. Згідно з Переліком організацій та закладів, в яких можуть надаватись послуги ДКТ, що міститься у розділі 5 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareestrovano у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684)³⁷⁵, *об'єднання громадян (в тому числі міжнародні, zareestrovani відповідно до порядку, встановленого законами України), що працюють з СІН, ПКС, групи підтримки ЛЖВ, релігійні громади тощо, крім послуг ДКТ, можуть надавати також такі послуги, як видача **презервативів і обмін шприців** (за наявності) для споживачів ін'єкційних наркотиків.*
4. Відповідно до пункту 2.2 Стандарту надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 904/18199)³⁷⁶, *соціально-медичні послуги передбачають, зокре-*

³⁷³ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

³⁷⁴ Про Програму профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001–2003 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 р. № 790 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/790-2001-%D0%BF>.

³⁷⁵ Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Ресурс доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.

³⁷⁶ Стандарт надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом : затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг

ма, **видачу чоловічих та/або жіночих презервативів**, лубрикантів в місцях можливого перебування отримувачів послуг, у тому числі на вулиці, і **видачу особам секс-бізнесу** — споживачам ін'єкційних наркотиків **шприців** в місцях можливого перебування отримувачів послуг та в умовах стаціонарного пункту.

5. Відповідно до пункту 2.5. Стандарту надання соціальних послуг з догляду і підтримки для людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 903/18198)³⁷⁷, *соціально-медичні послуги передбачають, зокрема, сприяння у забезпеченні ЛЖВ запобіжними засобами щодо ураження інфекційними хворобами: **одноразові шприци, презервативи, дезінфекційні засоби, антисептичні засоби, засобами санітарії та гігієни (за потреби) тощо.***

Як бачимо, чинне законодавство України регулює питання надання контрацептивів та обміну шприців без конкретизації щодо віку отримувачів. У цьому зв'язку логічно виникає питання про можливість надання таких послуг дітям до досягнення 14 років. Очевидно, у цьому випадку слід керуватися пунктом 3.1 Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді» від 02 червня 2009 р. № 382³⁷⁸: малолітнім відвідувачам до 14 років медичні послуги надаються лише з дозволу батьків (їх законних представників), а неповнолітнім відвідувачам від 14 до 18 років — з особистої згоди та з дозволу батьків (опікунів, членів родини).

Попередження насильства у сім'ї

Загальні норми з цього питання містить Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. № 2789-III³⁷⁹, абзац 2 частини 1 якого визначає, що *насильство в сім'ї* — це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Спеціальні норми передбачені Інструкцією щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2009 р. за № 917/16933)³⁸⁰.

представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 904/18199) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0904-10>.

³⁷⁷ Стандарт надання соціальних послуг з догляду і підтримки для людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом : затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 903/18198) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0903-10>.

³⁷⁸ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

³⁷⁹ Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.

³⁸⁰ Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної

Попередження жорстокого поводження з дітьми

Згідно з пунктом 2.2. Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення, затвердженого наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 січня 2004 р. за № 99/8698)³⁸¹, звернення (повідомлення) про факти жорстокого поводження приймаються посадовими особами органів внутрішніх справ, органів та закладів освіти, охорони здоров'я, управлінь у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для молоді та передаються для реєстрації до відповідного територіального підрозділу служби у справах неповнолітніх протягом однієї доби з моменту отримання звернення (повідомлення).

Пункт 2.6 Порядку забороняє розголошення відомостей по суті звернення дитини, з'ясування додаткової інформації, що не стосується суті звернення. Разом з тим ця заборона не поширюється на посадових осіб, які мають відношення до вирішення справи. На прохання дитини, висловленого в будь-якій формі, не підлягають розголошенню її прізвище, місце проживання, навчання або роботи.

Згідно з пунктом 3.7 Порядку, центри соціальних служб для молоді здійснюють приймання заяв та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини. Терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальну загрозу його вчинення. У разі необхідності надають первинну (під час звернення) соціально-психологічну допомогу дітям, які постраждали від жорстокого поводження. Надають правові, психологічні, соціально-медичні та соціально-психологічні послуги з метою збереження соціального статусу та повноцінної життєдіяльності, адаптування у суспільстві дітей, які постраждали від жорстокого поводження.

6.4. Висновки

З урахуванням матеріалу, викладеного у підрозділі 6.1 «Обізнаність соціальних працівників з нормативно-правовим регулюванням надання соціальної допомоги підліткам» цього Нормативно-правового огляду, можна зробити висновок про недостатнє знання соціальними працівниками відповідних до їхньої діяльності норм чинного законодавства України.

6.5. Рекомендації

До планів навчальних програм (вищих навчальних закладів і закладів підвищення кваліфікації) внести тематику «Нормативно-правові аспекти проблеми ВІЛ-інфекції, юридична відповідальність, дотримання прав і обов'язків медичних та соціальних працівників та ЛЖВ, у тому числі прав дітей, підлітків і молоді, на анонімне консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію».

політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2009 р. за № 917/16933) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>.

³⁸¹ Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 січня 2004 р. за № 99/8698) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0099-04>.

7. ОСНОВНІ БАР'ЄРИ В НАДАННІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ

7.1. Обізнаність соціальних працівників з нормативно-правовим регулюванням надання соціальної допомоги підліткам

Як уже зазначено у підрозділі 5.1 цього Нормативно-правового огляду, з метою отримання повнішої, об'єктивнішої та всебічної інформації щодо розуміння основних бар'єрів у наданні медичної допомоги підліткам, зокрема з груп ризику, фахівці ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», в межах підготування цього огляду, опитали експертів — представників державного та недержавного секторів, надавачів медико-соціальних послуг та осіб, що відповідають за ухвалення рішень на місцевому рівні. Всього опитано 20 представників соціальної сфери. Серед них соціальні працівники громадських, молодіжних організацій, спеціалісти міських та районних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, соціальні педагоги професійно-технічних навчальних закладів, керівники (координатори) громадських організацій, а також представники всеукраїнських громадських організацій.

Весь огляд і цей розділ так само враховує аналіз основних проблемних питань, що виникають у практичній діяльності працівників соціальної сфери під час надання соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику.

Зважаючи на результати опитування експертів, у контексті методологічного підходу ВООЗ, актуальними проблемами визначено:

- *Стандарти надання соціальних послуг та підготовка фахівців.* А саме: брак чіткого юридично підкріпленого алгоритму профільної діяльності надавачів соціальних послуг; необхідність у додатковій інформації щодо регулювання своєї професійної діяльності (проблеми як через появу нових законодавчих актів, так і через існування колізій юридичного характеру в чинних нормативно-правових документах).
- *Вік тестування на ВІЛ та питання про згоду батьків/інших законних представників на отримання послуг підлітками.* А саме: недостатня врегульованість чинним законодавством умов, за яких тестування може пройти дитина (підліток) до 14 років, особливо якщо згода на тестування не отримана від батьків та інших законних представників.
- *Недопустимість стигматизації та дискримінації окремих соціальних груп.* Наголошено на стигматизації ПГР з боку самих спеціалістів, що надають відповідні послуги.
- *Питання про захист, опіку і піклування, юридичні проблеми.* Є проблема юридичного супроводу підлітків, немає системного підходу при оформленні документів, переадресації між організаціями.
- А також проблеми, що прямо не стосуються нормативно-правового поля, але створюють бар'єри для отримання підлітками і ПГР соціальних послуг: психологічні, організаційні, інформаційні.

Аналіз основних проблем та колізійних питань, які виникають у надавачів послуг соціальної сфери подано у Додатку № 4, законодавче регулювання та шляхи розв'язання зазначених вище питань містяться у розділі 8.

7.2. Механізми доступу підлітків, зокрема з груп ризику, до соціальних послуг

7.2.1. Суть питання

Право на соціальний захист — одне з найважливіших соціально-економічних прав людини. Його здійснення передбачає цілу низку державних і суспільних заходів. Однак традиційні механізми (сім'я, навчальні заклади, дорослі) зазвичай не можуть забезпечити підліткам груп ризику необхідну соціальну допомогу. Розглянемо, яким чином підлітки груп ризику можуть долучитися до отримання соціальних послуг.

7.2.2. Відображення питання в міжнародно-правових актах

Право людини на необхідне соціальне забезпечення закріплено у статтях 22 і 25 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р.³⁸². У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р.³⁸³ це право прямо встановлено у статті 9. Право на соціальне забезпечення закріплене також у статті 7 Пакту (право на задовільне існування), і в статті 10, в якій йдеться про обов'язок надавати допомогу сім'ї та матері та захищати їх.

Серед міжнародно-правових договорів, укладених в рамках Ради Європи, для України чинна Європейська соціальна хартія (*переглянута*) від 3 травня 1996 р.³⁸⁴ (ETS № 163³⁸⁵).

Хартія набрала чинності для України 1 лютого 2007 р.³⁸⁶. Під час ратифікації Європейської соціальної хартії (*переглянутої*) Україна зробила деякі заяви (застереження) до частин I і II Хартії³⁸⁷. Суть застереження до частини I Хартії полягає в тому, що Україна вважає частину I Хартії *декларацією цілей*, досягнення яких розглядається як певна [достатньо віддалена] перспектива. Так, Україна планує [у майбутньому] досягти здійснення, зокрема, таких прав та принципів:

«<...> 7. Діти та підлітки мають право на особливий захист від фізичних та моральних ризиків, на які вони наражаються.

<...> 17. Діти та підлітки мають право на належний соціальний, правовий та економічний захист».

Заява України до частини II Хартії означає, що Україна бере на себе зобов'язання вважати для себе обов'язковими певні статті та пункти частини II Хартії. Зокрема, в контексті нашого огляду слід особливо підкреслити, що Україна вважає для себе обов'язковими у *повному обсязі* статтю 7 «Право дітей та підлітків на захист» і статтю 17 «Право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист»³⁸⁸.

³⁸² Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

³⁸³ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

³⁸⁴ Європейська соціальна хартія (*переглянута*) від 3 травня 1996 р. (ETS № 163) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

³⁸⁵ European Treaty Series / 163 (Збірник договорів Ради Європи № 163).

³⁸⁶ Європейська соціальна хартія (*переглянута*) від 03 травня 1996 р. (ETS № 163) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062/card4#History.

³⁸⁷ Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (*переглянутої*) : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 137-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/137-16>.

³⁸⁸ Стаття 17 «Право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист».

З метою забезпечення ефективного здійснення права дітей та підлітків рости в умовах, які сприяють всебічному розвитку їхньої особистості та їхніх фізичних і розумових здібностей, Сторони зобов'язуються самостійно або у співпраці з громадськими і приватними організаціями вживати всіх відповідних і необхідних заходів для:

1. а) забезпечення дітям і підліткам, з урахуванням прав і обов'язків їхніх батьків, догляду, допомоги, освіти та підготовки, яких вони потребують, зокрема шляхом створення або забезпечення функціонування закладів і служб, достатніх та адекватних для досягнення цієї мети;

б) захисту дітей та підлітків від недбайливості, насилля або експлуатації;

Під час надання соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, слід також звернути увагу на статтю 11 «Право на охорону здоров'я», статтю 12 «Право на соціальне забезпечення», статтю 13 «Право на соціальну та медичну допомогу», статтю 14 «Право на користування послугами соціальних служб», статтю 30 «Право на захист від бідності та соціального відчуження» і статтю 31 «Право на житло» Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 р. (ETS № 163)³⁸⁹.

У зв'язку з викладеним, слід також зазначити, Україна **не учасник** решти міжнародних договорів Ради Європи про соціальні права, і тому ці договори не мають для України юридичної сили. Зокрема, це стосується і Європейської соціальної хартії від 18 жовтня 1961 р. (ETS № 35)³⁹⁰.

7.2.3. Відображення питання в законодавстві України та сучасна політика

Надання соціальних послуг дітям та молоді базується на Конституції України та здійснюється в порядку, визначеному законодавством України.

При цьому слід мати на увазі, що законодавчі акти, які регулюють організаційні та правові засади надання соціальних послуг, останніми роками були або суттєво змінені або взагалі викладені в новій редакції:

1. До основного національного закону у сфері соціальних послуг, Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV³⁹¹, були внесені значні зміни, зокрема, на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг» від 15 березня 2012 р. № 4523-VI³⁹².
2. У новій редакції викладено і назву, і власне текст Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III³⁹³ — в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 15 січня 2009 р. № 878-VI³⁹⁴.

У новій редакції він має назву: Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III³⁹⁵. Нова редакція закону чинна з 31 січня 2009 р., з дня першого офіційного оприлюднення — опублікування в газеті «Голос України» від 31 січня 2009 р. № 17³⁹⁶.

- 3) Так само у новій редакції викладено і назву, і текст Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-

с) надання захисту та спеціальної допомоги з боку держави дітям і підліткам, які тимчасово або постійно позбавлені допомоги з боку їхніх сімей;

2. забезпечення дітям і підліткам безкоштовної початкової і середньої освіти, а також заохочення до регулярного відвідання школи.

³⁸⁹ Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03 травня 1996 р. (ETS № 163) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.

³⁹⁰ Європейська соціальна хартія від 18 жовтня 1961 р. (ETS № 35) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_300.

³⁹¹ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.

³⁹² Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг : Закон України від 15 березня 2012 р. № 4523-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4523-17>.

³⁹³ Про соціальну роботу з дітьми та молоддю [Текст] : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 26. — Ст. 354.

³⁹⁴ Про внесення змін до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» : Закон України від 15 січня 2009 р. № 878-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-17>.

³⁹⁵ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

³⁹⁶ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-17/card6#Public>.

IV³⁹⁷ — в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей»» від 21 грудня 2010 р. № 2823-IV³⁹⁸.

Тепер він має іншу назву — Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV³⁹⁹. Нова редакція Закону чинна з 18 січня 2011 р., з дня першого офіційного оприлюднення — опублікування в газеті «Голос України» від 18 січня 2011 р. № 8⁴⁰⁰.

Розглянемо питання надання соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, докладніше.

Об'єкти соціальної роботи (отримувачі соціальних послуг)

Відповідно до статті 4 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴⁰¹, соціальні послуги можуть отримувати:

- сім'ї, діти, молодь;
- професійні та інші колективи;
- соціальні групи, щодо яких здійснюється соціальна робота.

Згідно зі статтею 17 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV⁴⁰², соціальні послуги надаються також бездомним особам [у тому числі безпритульним дітям].

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» від 16 листопада 2000 р. № 2109-III⁴⁰³, право на державну соціальну допомогу мають інваліди з дитинства і діти-інваліди віком до 18 років. Перелік медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 18 років, визначається на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про порядок затвердження переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 18 років» від 26 липня 2001 р. № 889⁴⁰⁴ і спільного наказу Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства фінансів України «Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років» № 454/471/516 від 8 листопада 2001 р. (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2001 р. за № 1073/6264)⁴⁰⁵.

³⁹⁷ Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей [Текст] : Закон України від 02 червня 2005 р. № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 26. — Ст. 354.

³⁹⁸ Про внесення змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2823-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2823-17>.

³⁹⁹ Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

⁴⁰⁰ Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2823-17/card6#Public>.

⁴⁰¹ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴⁰² Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

⁴⁰³ Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам : Закон України від 16 листопада 2000 р. № 2109-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>.

⁴⁰⁴ Про порядок затвердження переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 18 років : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 889 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/889-2001-%D0%BF>.

⁴⁰⁵ Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років : Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства фінансів України № 454/471/516 від 8 листопада 2001 р. (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2001 р. за № 1073/6264) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1073-01>.

Питання про оплату соціальних послуг

Відповідно до частини 4 статті 7 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV⁴⁰⁶ соціальні послуги можуть надаватися як за плату, так і безоплатно.

Разом з тим абзац 4 частини 5 статті 7 цього закону передбачає, що *дітям та молоді*, які знаходяться у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї, *соціальні послуги надаються безоплатно*, якщо вони надаються державними та комунальними суб'єктами, а також іншими суб'єктами, що надають соціальні послуги із залученням бюджетних коштів, в обсягах, визначених державними стандартами соціальних послуг.

Норма *про безоплатність* соціальних послуг (за умови надання їх центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді) міститься і в частині 5 статті 17 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴⁰⁷.

Соціальні послуги *понад обсяги*, визначені державними стандартами, надаються за плату. Порядок регулювання тарифів на соціальні послуги встановлено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку регулювання тарифів на платні соціальні послуги» від 9 квітня 2005 р. № 268⁴⁰⁸.

Фізичним особам, які надають соціальні послуги, призначаються і виплачуються компенсаційні виплати в порядку та розмірах, встановлених Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги» від 29 квітня 2004 р. № 558⁴⁰⁹. Наказом Міністерства соціальної політики України від 23 березня 2012 р. № 158 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 квітня 2012 р. за № 528/20841)⁴¹⁰ затверджено Стандарт надання послуги з призначення компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги.

Поняття, форми і види соціальних послуг

Згідно з абзацом 2 статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV⁴¹¹ (в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг» від 15 березня 2012 р. № 4523-VI⁴¹²), *соціальні послуги* — це комплекс заходів з надання допомоги особам, окремим соціальним групам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, з метою розв'язання їхніх життєвих проблем.

Основними формами надання соціальних послуг, відповідно до статті 5 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV⁴¹³, є *матеріальна допомога та соціальне обслуговування*.

⁴⁰⁶ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.

⁴⁰⁷ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴⁰⁸ Про затвердження Порядку регулювання тарифів на платні соціальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2005 р. № 268 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/268-2005-%D0%BF>.

⁴⁰⁹ Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р. № 558 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/558-2004-%D0%BF>.

⁴¹⁰ Про затвердження стандартів надання послуг соціальної підтримки населенню за принципом «єдиного вікна» : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23 березня 2012 р. № 158 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 квітня 2012 р. за № 528/20841) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0525-12>.

⁴¹¹ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.

⁴¹² Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг : Закон України від 15 березня 2012 р. № 4523-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4523-17>.

⁴¹³ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.

Матеріальна допомога надається особам, що знаходяться у складній життєвій ситуації, у вигляді грошової або натуральної допомоги: продуктів харчування, засобів санітарії і особистої гігієни, засобів догляду за дітьми, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, палива, а також технічних і допоміжних засобів реабілітації.

Соціальне обслуговування здійснюється:

- за місцем проживання особи (вдома);
- у стаціонарних інтернатних установах та закладах;
- у реабілітаційних установах та закладах;
- в установах та закладах денного перебування;
- в установах та закладах тимчасового або постійного перебування;
- у територіальних центрах надання соціальних послуг⁴¹⁴;
- в інших закладах соціальної підтримки (догляду).

Відповідно до статті 5 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV⁴¹⁵ можуть надаватися такі *види соціальних послуг*:

соціально-побутові послуги — забезпечення продуктами харчування, м'яким та твердим інвентарем, гарячим харчуванням, транспортними послугами, засобами малої механізації, здійснення соціально-побутового патронажу, соціально-побутової адаптації, виклик лікаря, придбання та доставка медикаментів тощо;

психологічні послуги — надання консультацій з питань психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою її психологічної корекції або психологічної реабілітації, надання методичних порад;

соціально-педагогічні послуги — виявлення та сприяння розвитку різнобічних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, організація індивідуального навчального, виховного та корекційного процесів, дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності тощо, а також залучення до роботи різноманітних закладів, громадських організацій, заінтересованих осіб;

соціально-медичні послуги — консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, працетерапія;

соціально-економічні послуги — задоволення матеріальних інтересів і потреб осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі надання натуральної чи грошової допомоги, а також допомоги у вигляді одноразових компенсацій;

юридичні послуги — надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій щодо цієї особи (оформлення правових документів, захист прав та інтересів особи, інша правова допомога тощо);

послуги з працевлаштування — пошук підходящої роботи, сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи;

інформаційні послуги — надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги);

⁴¹⁴ Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1417 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF>.

⁴¹⁵ Там само.

інші соціальні послуги.

Перелік соціальних послуг затверджено наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати» від 3 вересня 2012 р. № 537 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 19 вересня 2012 р. за № 1614/21926)⁴¹⁶.

Суб'єкти, що надають соціальні послуги, можуть їх надавати в інших формах, не передбачених статтею 5 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV⁴¹⁷, але визначених у Переліку *платних* соціальних послуг, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку» від 14 січня 2004 р. № 12⁴¹⁸ (власне Перелік викладено у редакції постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до переліку платних соціальних послуг» від 16 травня 2007 р. № 745).

Стаття 8 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴¹⁹ також передбачає *комплекс соціальних послуг* сім'ям, дітям та молоді:

- надання психологічних послуг з проведення психодіагностики, психологічної корекції, психологічної реабілітації, надання методичних порад;
- формування здорового способу життя, збереження здоров'я сімей, дітей та молоді;
- інформування з питань працевлаштування та сприяння в цьому;
- соціальну адаптацію, соціальний супровід дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- задоволення матеріальних потреб сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, згідно із законодавством;
- захист прав та інтересів осіб, посередництво у представництві інтересів сімей, дітей та молоді;
- виявлення, підтримка талановитих дітей та молоді;
- поширення просвітницьких та культурно-освітніх знань, об'єктивної інформації про види соціальних послуг, формування відповідального ставлення суспільства до соціальних проблем.

Перелік підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють окремі аспекти надання соціальних послуг підліткам, зокрема з груп ризику, наведено в Додатку № 2.

Види соціальної роботи щодо дітей та молоді передбачено Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴²⁰:

соціальна профілактика — вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях, серед дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді (*детальніше див. статтю 9 зазначеного закону*);

⁴¹⁶ Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати : Наказ Міністерства соціальної політики України від 03 вересня 2012 р. № 537 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 19 вересня 2012 р. за № 1614/21926) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>.

⁴¹⁷ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.

⁴¹⁸ Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку : Постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/12-2004-%D0%BF>.

⁴¹⁹ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴²⁰ Там само.

соціальна реабілітація — вид соціальної роботи, спрямованої на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу сімей, дітей та молоді (*стаття 10 зазначеного закону*);

соціальний супровід — вид соціальної роботи, спрямованої на здійснення соціальних опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу (*стаття 15 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV*⁴²¹).

Щодо соціального супроводу доречно також вказати такі підзаконні нормативно-правові акти:

Порядок здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 25 квітня 2008 р. № 1795 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 29 травня 2008 р. за № 471/15162)⁴²²;

Порядок взаємодії кримінально-виконавчої інспекції і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу і контролю за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково, затверджений наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 28 жовтня 2008 р. № 288/4322 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 грудня 2008 р. за № 1159/15850)⁴²³;

Порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982)⁴²⁴;

Порядок взаємодії місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України «Про взаємодію місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийом-

⁴²¹ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁴²² Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 25 квітня 2008 р. № 1795 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 29 травня 2008 р. за № 471/15162) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0471-08>.

⁴²³ Про затвердження Порядку взаємодії кримінально-виконавчої інспекції і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу і контролю за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 28 жовтня 2008 р. № 288/4322 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 грудня 2008 р. за № 1159/15850) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1159-08>.

⁴²⁴ Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0966-09>.

них сімей та дитячих будинків сімейного типу» від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319)⁴²⁵.

Оскільки стаття 15 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV⁴²⁶ закріплює термін «соціальний супровід», виникає питання про доцільність запровадження у двох останніх порядках нового терміна — «соціальне супроводження». Очевидно, що зазначена колізія має бути розв'язана з огляду на вищу юридичну силу Закону України.

Супервізія — вид діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, спрямований на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці.

Стаття 11 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴²⁷ передбачає здійснення соціального інспектування з метою виявлення, обліку, здійснення аналізу та оцінки потреб сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги, контролю за умовами життєдіяльності, моральним, психічним і фізичним станом дітей та молоді, забезпеченням захисту їх прав, свобод і законних інтересів, дотриманням державних стандартів і нормативів у сфері соціальної роботи.

Соціальне інспектування здійснюється центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. За результатами соціального інспектування центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:

- за необхідності звертаються до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій усіх форм власності;
- порушують перед відповідними органами клопотання про застосування передбачених законодавством санкцій до підприємств, установ та організацій усіх форм власності, громадян, накладення дисциплінарних та адміністративних стягнень на посадових осіб у разі порушення ними законодавства стосовно сімей, дітей та молоді;
- повідомляють про випадки вчинення насильства в сім'ї або загрозу його вчинення службу у справах дітей, органи опіки і піклування, уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ.

Порядок здійснення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціального інспектування сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 27 травня 2010 р. № 1480⁴²⁸.

⁴²⁵ Про взаємодію місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1007-12>.

⁴²⁶ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁴²⁷ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴²⁸ Про затвердження Порядку здійснення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціального інспектування сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 27 травня 2010 р. № 1480 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 28 липня 2010 р. за № 569/17864) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0569-10>.

Соціальне патрулювання — це мобільна форма надання соціальних послуг відповідними фахівцями поза межами закладів для бездомних осіб і безпритульних дітей (абзац 14 частини 1 статті 2 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV⁴²⁹). У цьому зв'язку слід констатувати *неправомірне обмеження дії за колом осіб* Порядку здійснення соціального патрулювання, затвердженого наказом Міністерства соціальної політики України від 19 липня 2011 р. № 283 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 серпня 2011 р. за № 953/19691)⁴³⁰. Зокрема, пункти 1.2 і 1.3 зазначеного Порядку закріплюють, що користувачами послуг є бездомні особи **віком від 18 років**, які через різні обставини постійно/періодично проживають на вулиці і не користуються або частково користуються послугами закладів соціального захисту для бездомних осіб.

Порядок і умови отримання соціальних послуг визначаються статтею 9 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV⁴³¹.

Для отримання соціальних послуг, що надаються державними та комунальними суб'єктами, особа, яка їх потребує, має звернутися з письмовою заявою до місцевого органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування.

Для отримання соціальних послуг, що надаються недержавними суб'єктами, особа, яка їх потребує, звертається до відповідного суб'єкта, що їх надає.

У разі якщо особа, яка потребує соціальних послуг, за віком або станом здоров'я неспроможна самостійно прийняти рішення про необхідність їх надання, таке рішення може прийняти опікун чи піклувальник, органи опіки та піклування відповідно до законодавства.

Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 19 вересня 2006 р. № 345 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 жовтня 2006 р. за № 1098/12972) затверджено Інструкцію щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги⁴³².

Стандарти надання соціальних послуг затверджені наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження стандартів надання послуг соціальної підтримки населенню за принципом «єдиного вікна»» від 23 березня 2012 р. № 158 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 квітня 2012 р. за № 528/20841)⁴³³. Зокрема, зазначеним наказом затверджено: Стандарт надання послуги з призначення та виплати державної соціальної допомоги на догляд і Стандарт надання послуги з призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам.

Суб'єкти надання соціальних послуг

Згідно зі статтею 7 Закону України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV, *соціальні послуги можуть надавати державні та комунальні суб'єкти, а також інші*

⁴²⁹ Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

⁴³⁰ Про затвердження Порядку здійснення соціального патрулювання : Наказ Міністерства соціальної політики України від 19 липня 2011 р. № 283 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 серпня 2011 р. за № 953/19691) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0953-11>.

⁴³¹ Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.

⁴³² Про затвердження Інструкції щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 19 вересня 2006 р. № 345 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 жовтня 2006 р. за № 1098/12972) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1098-06>.

⁴³³ Про затвердження стандартів надання послуг соціальної підтримки населенню за принципом «єдиного вікна» : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23 березня 2012 р. № 158 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 квітня 2012 р. за № 528/20841) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0525-12>.

суб'єкти, що надають соціальні послуги із залученням бюджетних коштів. Суб'єкти, що надають соціальні послуги, здійснюють свою діяльність відповідно до статутних документів, цивільно-правових договорів (для фізичних осіб — підприємців), в яких визначено перелік соціальних послуг, категорії осіб, яким вони надаються, за наявності відповідної підготовки їх працівників, з дотриманням державних стандартів соціальних послуг, етичних, правових норм і принципів надання соціальних послуг.

Критерії діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2012 р. № 1039⁴³⁴. Порядок розроблення державного стандарту соціальної послуги затверджено наказом Міністерства соціальної політики України від 16 травня 2012 р. № 282 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 1 червня 2012 р. за № 876/21188)⁴³⁵.

Суб'єкти, що надають соціальні послуги, на договірних засадах можуть залучати для виконання цієї роботи інші підприємства, установи, організації, фізичних осіб, зокрема волонтерів.

У новій редакції (від 15 січня 2009 р.) Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴³⁶ визначає нову систему суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю. Такими суб'єктами відповідно до статті 3 зазначеного закону є:

- уповноважені органи, що здійснюють соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю;
- фахівці з соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;
- об'єднання громадян, благодійні, релігійні організації;
- юридичні та фізичні особи, які надають соціальні послуги сім'ям, дітям та молоді⁴³⁷;
- волонтери у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю⁴³⁸.

До уповноважених органів належать:

- органи виконавчої влади;
- органи місцевого самоврядування;
- центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та їх спеціалізовані формування;
- служби у справах дітей.

Стаття 16 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III встановлює, що управління у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю здійснює центральний орган виконавчої влади з питань сім'ї, дітей та молоді.

У цьому зв'язку можна констатувати, що функції центрального органу виконавчої влади з питань сім'ї, дітей та молоді фактично здійснюються *трьома міністерствами*.

Так, згідно з пунктом 1 Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого Указом Президента України «Про Положення про Міністерство соціальної політики України» від 6 квітня 2011 р. № 389/2011⁴³⁹, *Міністерство соціальної політики України (Мінсоцполітики України)* є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та

⁴³⁴ Про затвердження критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2012 р. № 1039 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1039-2012-%D0%BF>.

⁴³⁵ Про затвердження Порядку розроблення державного стандарту соціальної послуги : Наказ Міністерства соціальної політики України від 16 травня 2012 р. № 282 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 1 червня 2012 р. за № 876/21188) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0876-12>.

⁴³⁶ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴³⁷ Див.: Про затвердження Правил організації та проведення конкурсу на залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р. № 559 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/559-2004-%D0%BF>.

⁴³⁸ Див.: Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.

⁴³⁹ Про Положення про Міністерство соціальної політики України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 389/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389/2011>.

трудої міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, з питань сім'ї та дітей, а також захисту прав депортованих за національною ознакою осіб, які повернулися в Україну. Мінсоцполітики України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї. Мінсоцполітики України є центральним органом виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей.

Разом з тим *Міністерство освіти і науки України (МОН України)*⁴⁴⁰ є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки <...>, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності (пункт 1 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України «Питання Міністерства освіти і науки України» від 25 квітня 2013 р. № 240/2013)⁴⁴¹. Третім міністерством, яке має безпосередньо опікуватися дітьми і підлітками є, очевидно, Міністерство молоді та спорту України⁴⁴², однак на час підготування цього огляду положення про останнє ще не затверджено.

Певна колізійність у повноваженнях Мінсоцполітики України, МОН України і Міністерства молоді та спорту України може бути з огляду на законодавчо встановлені вікові межі понять «дитина» і «молодь, молоді громадяни», які за правилами формальної логіки перетинаються. Так, згідно з абзацом 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 5 лютого 1993 р. № 2998-ХІІ⁴⁴³ *молодь, молоді громадяни* — це громадяни України віком від 14 до 35 років. При цьому частина 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-ІІІ встановлює, що неповнолітньою є дитина у віці від 14 до 18 років. Отже, фізична особа у віці від 14 до досягнення 18 років є неповнолітньою дитиною і одночасно належить до молоді (є молодим громадянином).

Таким чином, за формальною (віковою) ознакою діти (підлітки) віком від 14 до досягнення 18 років можуть бути об'єктом повноважень і Мінсоцполітики України, і МОН України, і Міністерства молоді та спорту України. Проте аналіз Положення про Міністерство соціальної політики України, затвердженого Указом Президента України «Про Положення про Міністерство соціальної політики України» від 6 квітня 2011 р. № 389/2011⁴⁴⁴ свідчить, що у питаннях надання соціальних послуг повноваження Мінсоцполітики України мають перевагу перед повноваженнями МОН України і Міністерства молоді та спорту України.

Слід також зазначити, що згідно з Порядком участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2002 р. № 1371⁴⁴⁵, центральними органами виконавчої

⁴⁴⁰ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

⁴⁴¹ Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

⁴⁴² З **28 лютого 2013 р.** Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України та Державну служби молоді та спорту України реорганізовано у Міністерство освіти і науки України та Міністерство молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

⁴⁴³ Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.

⁴⁴⁴ Про Положення про Міністерство соціальної політики України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 389/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389/2011>.

⁴⁴⁵ Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2002 р. № 1371 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-%D0%BF>.

влади, які є **відповідальними** за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в ЮНІСЕФ, визначено: Мінсоцполітики, МОНмолодьспорт, Мін'юст, МЗС, МОЗ, МВС, Державну службу молоді та спорту України (Держмолодьспорт), Державну пенітенціарну службу України (ДПтС) і Держслужбу соцзахворювань за участю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Стаття 17 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴⁴⁶ визначає, що здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю покладається на:

I. Урядовий орган державного управління;

II. Республіканський (Автономної Республіки Крим), обласні, Київський та Севастопольський міські, районні, міські, районні у містах, селищні та сільські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і

III. Спеціалізовані формування, що створюються районними, міськими, районними у містах, селищними і сільськими центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Розглянемо зазначені органи докладніше.

I. Функції урядового органу державного управління, очевидно, продовжує тепер виконувати Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді (Держсоцслужба), що діє відповідно до Положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 27 серпня 2004 р. № 1125⁴⁴⁷. Цей момент слід розглянути особливо. На підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію урядових органів» від 28 березня 2011 р. № 346⁴⁴⁸ Держсоцслужба, по суті, *ліквідована*. Однак на підставі пункту 2 тієї самої Постанови Держсоцслужба *продовжує виконувати свої повноваження до передачі* таких повноважень відповідному міністерству, яким, як ми вже встановили вище, є Міністерство соціальної політики України⁴⁴⁹.

II. Згідно з частиною 2 статті 17 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді утворюються, реорганізуються і ліквідуються органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, належать до сфери їх управління і підпорядковуються відповідно органу виконавчої влади чи виконавчому органу міської, селищної, сільської ради. Штатна чисельність працівників республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді встановлюється згідно з державними соціальними стандартами і нормативами.

Діяльність центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді фінансується за рахунок коштів, передбачених у місцевих бюджетах за відповідним кодом програмної класифікації видатків, та інших джерел, не заборонених законодавством. Послуги, що надаються центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, є державними послугами і здійснюються на безоплатній основі.

Згідно з частиною 3 статті 17 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV⁴⁵⁰, *центри соціальних служб для молоді* надають юридичну, пси-

⁴⁴⁶ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴⁴⁷ Про утворення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 р. № 1125 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1125-2004-%D0%BF>.

⁴⁴⁸ Про ліквідацію урядових органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2011 р. № 346 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/346-2011-%D0%BF/page>.

⁴⁴⁹ Про Положення про Міністерство соціальної політики України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 389/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389/2011>.

⁴⁵⁰ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського пі-

хологічну та соціальну допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, а також їх біологічним батькам, опікунам, піклувальникам, прийомним батькам, батькам-вихователям та усиновлювачам.

Очевидно, що зазначена норма у частині застосування терміна «*центри соціальних служб для молоді*» має бути увідповіднена Законові України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴⁵¹ (тим більше, що стаття 39–7 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV⁴⁵² застосовує правильний термін — «*центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді*»).

Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо вдосконалення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю» від 27 серпня 2004 р. № 1126⁴⁵³.

Згідно з пунктами 1 і 2 Загального положення, центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є спеціальним закладом, що забезпечує організацію та проведення у відповідній території громаді соціальної роботи із соціально незахищеними категоріями сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги. Мережа центрів складається з республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів.

Відповідно до підпункту 4 пункту 8 Загального положення, основними завданнями республіканського (Автономної Республіки Крим), обласного, Київського та Севастопольського міського центру, зокрема, є контроль і організаційно-методичне забезпечення діяльності центрів соціально-психологічної допомоги, соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальних центрів матері та дитини, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, центрів для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, центрів ресоціалізації наркозалежної молоді.

Згідно з пунктом 11 Загального положення районний, міський, районний у містах, селищний та сільський центр:

- 1) проводить соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, шляхом їх виявлення, обліку та вивчення потреб, планування та визначення методів допомоги, надання соціальних послуг, забезпечення за необхідності соціального супроводу;
- 2) сприяє розвитку та підтримці сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, шляхом:
 - пошуку та підбору кандидатів у прийомні батьки, батьки-вихователі та направлення їх на навчання;
 - навчання та підготовки кандидатів в опікуни та піклувальники за направленням служб у справах дітей;
 - соціального супроводження прийомної сім'ї та дитячого будинку сімейного типу;

клування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁴⁵¹ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴⁵² Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁴⁵³ Про заходи щодо вдосконалення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 р. № 1126 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1126-2004-%D0%BF>.

- 3) проводить у сім'ях, серед дітей та молоді за місцем проживання інформаційно-просвітницьку роботу, спрямовану на формування стандартів позитивної поведінки, здорового способу життя шляхом поширення соціальної реклами і проведення консультацій;
- 4) забезпечує проведення на належному рівні соціальної роботи, запобігає професійним ризикам шляхом організації навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці;
- 5) виконує інші функції відповідно до покладених на центр завдань.

Наказом Міністерства соціальної політики України від 8 червня 2012 р. № 344 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 червня 2012 р. за № 948/21260)⁴⁵⁴ затверджені Типові структури і штати республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Нижче наведено стислий аналіз профільних підзаконних нормативно-правових актів про окремі аспекти діяльності центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі — ЦСССДМ):

- 1) *Порядок взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді*, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 1209/228 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2006 р. за № 567/12441)⁴⁵⁵, визначає функції центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі — ЦСССДМ) та закладів охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді, рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ).

Взаємодія центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із територіальними органами охорони здоров'я з надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді здійснюється на основі укладання договорів про співпрацю та затвердження спільних заходів. Територіальні органи управління охорони здоров'я визначають заклади охорони здоров'я, які будуть організаційно-методичним центром надання медичної допомоги дітям і молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді, та затверджують порядок взаємодії з ЦСССДМ на місцях.

Регіональні ЦСССДМ здійснюють організаційно-методичне забезпечення діяльності міських, районних ЦСССДМ щодо надання соціальних послуг.

Міські та районні ЦСССДМ забезпечують надання соціальних послуг в закладах охорони здоров'я згідно з графіком роботи та здійснюють соціальний супровід дітей та молоді, які опинилися в складних життєвих обставинах, а заклади охорони здоров'я забезпечують надання їм медичної допомоги відповідно до чинного законодавства.

⁴⁵⁴ Про затвердження Типових структури і штатів республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : Наказ Міністерства соціальної політики України від 08 червня 2012 р. № 344 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 червня 2012 р. за № 948/21260) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0948-12>.

⁴⁵⁵ Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 1209/228 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2006 р. за № 567/12441) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0567-06>.

Функції ЦСССДМ щодо надання соціальних послуг дітям та молоді на основі принципів Дружнього підходу до молоді:

- інформування дітей, молоді та їх батьків про надання медичної допомоги та соціальних послуг;
 - направлення дітей та молоді за необхідності до центрів (відділень) медико-соціальної допомоги дітям і молоді «Клініка, дружня до молоді» та закладів охорони здоров'я;
 - забезпечення соціального супроводу (за необхідності) дітей та молоді за рекомендаціями лікарів КДМ та інших закладів охорони здоров'я;
 - проведення інформаційно-просвітницької роботи з дітьми, молоддю, батьками та педагогами через діяльність спеціалізованих формувань ЦСССДМ та закладів соціального спрямування (центри соціально-психологічної допомоги, соціальні центри матері і дитини, соціальні гуртожитки) спільно з медичними спеціалістами;
 - створення бази даних закладів та організацій, які надають допомогу дітям та молоді;
 - організація навчальних семінарів для спеціалістів ЦСССДМ та участь у навчальних семінарах для медичних спеціалістів з надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям та молоді;
 - організація супервізії для спеціалістів ЦСССДМ;
 - організація спільно з лікарями КДМ та інших закладів охорони здоров'я підготовки та діяльності волонтерів з питань пропаганди здорового способу життя;
 - залучення лікарів КДМ, закладів охорони здоров'я та інших установ до розробки методичних матеріалів з питань збереження репродуктивного здоров'я, попередження захворювань, що передаються статевим шляхом, тощо;
 - забезпечення розробки, виготовлення та розповсюдження інформаційно-рекламних матеріалів з питань формування здорового способу життя, збереження репродуктивного здоров'я дітей та молоді спільно з лікарями КДМ та інших закладів охорони здоров'я;
 - залучення державних та недержавних установ, громадських організацій, у тому числі міжнародних, до співпраці щодо впровадження та поширення принципів Дружнього підходу до молоді.
- 2) *Порядок взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу*, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України і Міністерства охорони здоров'я України від 17 листопада 2006 р. № 3925/760 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 18 грудня 2006 р. за № 1320/13194)⁴⁵⁶, визначає функції центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (далі — ЦСССДМ) та закладів охорони здоров'я щодо спільної реалізації заходів, спрямованих на профілактику ВІЛ/СНІДу в Україні.

Взаємодія ЦСССДМ з територіальними органами охорони здоров'я з надання допомоги наркозалежним, ВІЛ-інфікованим дітям та молоді здійснюється на основі договорів про співпрацю та спільних заходів.

Функції ЦСССДМ щодо надання соціальних послуг з різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу:

- проведення інформаційно-просвітницьких профілактичних заходів (лекції, бесіди, відеолекторії тощо) з дітьми, молоддю, батьками та педагогами щодо профілактики ВІЛ/СНІДу;

⁴⁵⁶ Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України і Міністерства охорони здоров'я України від 17 листопада 2006 р. № 3925/760 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 18 грудня 2006 р. за № 1320/13194) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1320-06>.

- проведення навчальних заходів профілактичного спрямування (семінари, тренінги) для дітей, молоді, їхніх батьків та соціальних працівників щодо профілактики ВІЛ/СНІДу та надання медико-соціальних послуг ВІЛ-інфікованим дітям, молоді та членам їх сімей;
 - забезпечення розробки, виготовлення та розповсюдження інформаційно-просвітницьких та рекламних матеріалів з різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу;
 - забезпечення медичних працівників інформаційно-просвітницькими матеріалами;
 - забезпечення обміну шприців у ін'єкційних споживачів наркотиків та їх передача для утилізації закладам охорони здоров'я;
 - надання соціальних послуг ВІЛ-інфікованим дітям, молоді та членам їх сімей, в тому числі через мережу центрів для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді;
 - проведення передтестового та післятестового консультування;
 - забезпечення соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та молоді за направленнями закладів охорони здоров'я;
 - створення бази даних закладів та організацій, які надають соціальні послуги наркозалежним, ВІЛ-інфікованим дітям та молоді у відповідних районах;
 - проведення спільно з закладами охорони здоров'я підготовки та організації діяльності волонтерів з питань профілактики ВІЛ/СНІДу та соціальної підтримки ВІЛ-інфікованих дітей та молоді;
 - надання статистичної інформації закладам охорони здоров'я щодо соціальної роботи з наркозалежними та ВІЛ-інфікованими дітьми та молоддю;
 - залучення державних та недержавних установ, громадських організацій, у тому числі міжнародних до співпраці щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу.
- 3) *Порядок взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах*, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14 червня 2006 р. № 1983/388/452/221/556/596/106 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 12 липня 2006 р. за № 824/12698)⁴⁵⁷.
- 4) *Порядок взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо профілактики раннього соціального сирітства*, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 24 липня 2007 р. № 2643/420 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 серпня 2007 р. за № 898/14165)⁴⁵⁸.
- 5) *Порядок взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та управлінь (відділів) освіти щодо підготовки до самостійного життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів інтернатних закладів і шкіл соціальної реабілітації*, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерства освіти і науки України від 28 верес-

⁴⁵⁷ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14 червня 2006 р. № 1983/388/452/221/556/596/106 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 12 липня 2006 р. за № 824/12698) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0824-06>.

⁴⁵⁸ Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо профілактики раннього соціального сирітства : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 24 липня 2007 р. № 2643/420 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 серпня 2007 р. за № 898/14165) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0898-07>.

ня 2007 р. № 3455/853 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2007 р. за № 1186/14453)⁴⁵⁹ визначає основні напрями та форми взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та управлінь (відділів) освіти щодо здійснення соціальної роботи в інтернатних закладах і школах соціальної реабілітації з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів з метою їх соціальної та психологічної адаптації, підготовки до самостійного життя.

- б) *Методичні рекомендації, щодо організації роботи фахівців із соціальної роботи центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді*, затверджені наказом Міністерства соціальної політики України від 1 листопада 2012 р. № 613.

III. Про третю групу органів, на які статтею 17 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴⁶⁰ покладається здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, — спеціалізовані формування, що створюються районними, міськими, районними у містах, селищними і сільськими центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді — можна зазначити таке. Перелік спеціалізованих формувань центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді був передбачений у статті 13 попередньої (до 15 січня 2009 р.) редакції Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». Однак практично всі зазначені у цій статті спеціалізовані формування ЦСССДМ з часом були ліквідовані.

Так, службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків ліквідовано через запровадження служби соціально-профілактичної роботи на підставі наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типового положення про службу соціально-профілактичної роботи» від 15 жовтня 2008 р. № 4163 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2008 р. за № 1218/15909)⁴⁶¹. Пункт 3 зазначеного наказу визнав таким, що втратив чинність, наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 23 грудня 2005 р. № 3430 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2006 р. за № 136/12010)⁴⁶². У зв'язку з викладеним наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 26 березня 2007 р. № 901 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за № 307/13574)⁴⁶³ також слід визнати таким, що втратив чинність.

На підставі наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про спеціалізовані формування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді» від 9 лютого 2010 р.

⁴⁵⁹ Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та управлінь (відділів) освіти щодо підготовки до самостійного життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів інтернатних закладів і шкіл соціальної реабілітації : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерства освіти і науки України від 28 вересня 2007 р. № 3455/853 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2007 р. за № 1186/14453) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1186-07>.

⁴⁶⁰ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴⁶¹ Про затвердження Типового положення про службу соціально-профілактичної роботи : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 15 жовтня 2008 р. № 4163 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2008 р. за № 1218/15909) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1218-08>.

⁴⁶² Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 грудня 2005 р. № 3430 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2006 р. за № 136/12010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0136-06>.

⁴⁶³ Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 26 березня 2007 р. № 901 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за № 307/13574) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0307-07>.

№ 284 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2010 р. за № 178/17473)⁴⁶⁴ ліквідовано такі спеціалізовані формування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:

- Студентську соціальну службу;
- Службу соціальної підтримки сімей;
- Службу «Телефон довіри»;
- Інформаційно-ресурсний центр центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- Школу волонтерів центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- Консультаційний пункт центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у пологових стаціонарах, жіночих консультаціях та будинках дитини;
- Тренінговий центр центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді;
- Службу соціально-профілактичної роботи⁴⁶⁵;
- Спеціалізоване формування «Мобільний консультаційний пункт соціальної роботи»⁴⁶⁶.

На сьогодні чинними є такі спеціалізовані формування:

- центр соціально-психологічної допомоги⁴⁶⁷;
- центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями⁴⁶⁸;
- соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування⁴⁶⁹;
- соціальний центр матері та дитини⁴⁷⁰;
- центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді⁴⁷¹;
- центр ресоціалізації наркозалежної молоді⁴⁷²;
- центр захисту дітей «Наші діти»⁴⁷³;
- «Клініка, дружня до молоді»⁴⁷⁴.

⁴⁶⁴ Про спеціалізовані формування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 09 лютого 2010 р. № 284 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2010 р. за № 178/17473) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0178-10>.

⁴⁶⁵ Служба соціально-профілактичної роботи свого часу замінила собою Службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків.

⁴⁶⁶ Спеціалізоване формування «Мобільний консультаційний пункт соціальної роботи» свого часу замінило собою Спеціалізоване формування «Мобільний консультаційний пункт соціальної роботи в сільській та гірській місцевостях, віддалених районах міст».

⁴⁶⁷ Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 р. № 608 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/608-2004-%D0%BF>.

⁴⁶⁸ Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р. № 877 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2005-%D0%BF>.

⁴⁶⁹ Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р. № 878 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-2005-%D0%BF>.

⁴⁷⁰ Про затвердження Типового положення про соціальний центр матері та дитини [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р. № 879 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/879-2005-%D0%BF>.

⁴⁷¹ Про затвердження Типового положення про центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2006-%D0%BF>.

⁴⁷² Про затвердження Типового положення про центр ресоціалізації наркозалежної молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 979 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/979-2009-%D0%BF>.

⁴⁷³ Про затвердження Типового положення про центр захисту дітей «Наші діти» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1421 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1421-2009-%D0%BF>.

⁴⁷⁴ Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02 червня 2009 р. № 383 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9463.0>.

Слід також зазначити, що Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 556-р схвалено Стратегію реформування системи надання соціальних послуг⁴⁷⁵. При цьому залишається чинним План дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2012 року, затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 липня 2008 р. № 1052-р.⁴⁷⁶

7.2.4. Висновки

1. Частина 3 статті 17 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV⁴⁷⁷ (у частині застосування терміна «центри соціальних служб для молоді») **не відповідає** Законові України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III⁴⁷⁸ (який закріплює термін «центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді»).
2. Порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982⁴⁷⁹) і Порядок взаємодії місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319)⁴⁸⁰, **не відповідає** статті 15 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV⁴⁸¹ у частині запровадження терміна «соціальне супроводження» (замість законодавчого терміна «соціальний супровід»).

⁴⁷⁵ Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 556-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-%D1%80>.

⁴⁷⁶ Про затвердження плану дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2012 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 липня 2008 р. № 1052-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2008-%D1%80>.

⁴⁷⁷ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁴⁷⁸ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁴⁷⁹ Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0966-09>.

⁴⁸⁰ Про взаємодію місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1007-12>.

⁴⁸¹ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

3. Попри втрату чинності наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 23 грудня 2005 р. № 3430 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2006 р. за № 136/12010)⁴⁸², зберігає формальну чинність наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 26 березня 2007 р. № 901 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за № 307/13574)⁴⁸³.
4. На рівні декларування правового забезпечення доступу до соціальних послуг неповнолітніх, які належать до груп ризику, виглядає практично ідеальним. Однак законодавство не визначає реальних механізмів доступу дітей до соціальних послуг. З очевидністю постають такі проблеми. Перша — як саме категорія дітей, що є предметом нашого дослідження, може дізнатися про наявні соціальні послуги. Друга проблема — як зробити соціальні послуги прийнятними для дітей. Третя проблема — як забезпечити їх ресоціалізацію (повернення дітей у суспільство).

Крім того, очевидна наявність проблеми виконання задекларованої політики щодо надання соціальних послуг, дієвого моніторингу її виконання, використання результатів моніторингу та оцінки для стратегічного планування.

7.2.5. Рекомендації

Рекомендації Комітетові Верховної Ради України з питань охорони здоров'я⁴⁸⁴ і Комітетові з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму⁴⁸⁵:

Частину 3 статті 17 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV (у частині застосування терміна «центри соціальних служб для молоді») увідповіднити Законові України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III (який закріплює термін «центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді»).

Рекомендації Мінсоцполітики України, МОН України⁴⁸⁶, МОЗ України, Мін'юсту України щодо партнерства з місцевими органами влади та громадськими об'єднаннями:

⁴⁸² Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 грудня 2005 р. № 3430 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2006 р. за № 136/12010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0136-06>.

⁴⁸³ Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 26 березня 2007 р. № 901 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за № 307/13574) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0307-07>.

⁴⁸⁴ Пункт 16 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

⁴⁸⁵ Пункт 26 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

⁴⁸⁶ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реаліза-

1. Порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982) і Порядок взаємодії місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України «Про взаємодію місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу» від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319) **увідповіднити** статті 15 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV (у частині застосування терміна «соціальний супровід», а не терміна «соціальне супроводження».
2. У зв'язку із втратою чинності наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 23 грудня 2005 р. № 3430 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2006 р. за № 136/12010), **визнати таким, що втратив чинність**, наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 26 березня 2007 р. № 901 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за № 307/13574).
3. **Визначити**, які саме соціальні послуги потрібні дітям та молоді, особливо з груп високого ризику, розробити стандарти надання таких послуг, механізми забезпечення та систему моніторингу, зокрема конкретні показники та цілі.
4. **Розробити і спрямувати** соціальні послуги не лише на задоволення соціальних потреб дітей, а також на ресоціалізацію (повернення дітей у суспільство).
5. **Сприяти** поширенню соціального замовлення на надання послуг силами громадських об'єднань, передбачити критерії для відбору та акредитації, громадських об'єднань, а також необхідний обсяг фінансування.
6. **Вивчити** досвід інших країн, проаналізувати наявні практики і провести дискусію із представниками зацікавлених сторін та з участю фахівців-юристів стосовно можливості та доцільності надання керівникам закладів тимчасового влаштування дітей статусу «тимчасового опікуна» з обмеженням його повноважень лише до розв'язання питань забезпечення доступу до якісних медичних та соціальних послуг.

7.3. Опіка, піклування, усиновлення та заклади для підлітків, зокрема з груп ризику

7.3.1. Суть питання

Основна проблемою щодо опіки, піклування, усиновлення та закладів щодо підлітків, зокрема з груп ризику, — значна кількість нормативно-правових актів у цій сфері.

7.3.2. Відображення питання в законодавстві України та сучасна політика

Застосування процедур опіки, піклування та усиновлення щодо підлітків, зокрема з груп ризику

Відповідно до частини 3 статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III⁴⁸⁷ діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, повинні бути передані під опіку чи піклування, на усиновлення або влаштовані на виховання в сім'ї громадян (прийомні сім'ї), в будинки дитини, дитячі будинки, школи-інтернати, дитячі будинки сімейного типу на повне державне утримання. Вихованцям таких закладів створюються необхідні умови для їх всебічного і гармонійного розвитку, підготовки до самостійного життя та праці.

Опіка та піклування

Згідно з частиною 3 статті 243 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III, «опіка встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених Цивільним кодексом України, над дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років, а піклування — над дитиною у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років»⁴⁸⁸.

Органами опіки та піклування є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад. Права та обов'язки органів, на які покладено здійснення опіки та піклування, щодо забезпечення прав та інтересів фізичних осіб, які потребують опіки та піклування, встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами (стаття 56 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).

Зазначена норма дещо конкретизується у пункті 3 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866⁴⁸⁹: *органами опіки та піклування* є районні, районні у м. Києві та Севастополі держадміністрації, *виконавчі органи* міських, районних у містах, сільських, селищних рад, які відповідно до законодавства провадять діяльність з надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, із захисту особистих, майнових та житлових прав дітей.

⁴⁸⁷ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

⁴⁸⁸ Згідно зі статтею 58 Цивільного кодексу України «опіка встановлюється над малолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними». Своєю чергою, стаття 59 Цивільного кодексу України визначає, що «піклування встановлюється над неповнолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, цивільна дієздатність яких обмежена».

⁴⁸⁹ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

Безпосереднє ведення справ та координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, покладаються на *служби у справах дітей*⁴⁹⁰.

Стаття 244 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III встановлює, що опікуном, піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа. При призначенні дитині опікуна або піклувальника органом опіки та піклування враховуються особисті якості особи, її здатність до виховання дитини, ставлення до неї, а також бажання самої дитини. Не може бути опікуном, піклувальником дитини особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, особа, позбавлена батьківських прав, а також особа, інтереси якої суперечать інтересам дитини.

Відповідно до абзацу 2 частини 4 статті 63 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV, при призначенні опікуна для малолітньої особи (до досягнення 14 років) та при призначенні піклувальника для неповнолітньої особи (від 14 до досягнення 18 років) враховується бажання підопічного.

Механізм провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини визначається у вже згаданому нами Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866⁴⁹¹.

Згідно з пунктом 43 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866⁴⁹², у разі призначення опікуна, піклувальника враховується бажання дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування. Бесіда з дитиною проводиться працівником служби у справах дітей з урахуванням її віку, обставин, за яких вона втратила батьківське піклування, не принижуючи гідність дитини та осіб, які виявили бажання взяти її під опіку, піклування. За результатами бесіди складається довідка.

Норма про врахування думки дитини під час здійснення процедури опіки або піклування дещо конкретизується в абзаці 4 пункту 3.1 Правил опіки та піклування, затверджених наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 червня 1999 р. за № 387/3680)⁴⁹³: *при встановленні опіки та піклування враховуються побажання самої дитини, за умови досягнення нею відповідного віку (10 років).*

Зазначимо, що жоден нормативно-правовий акт не передбачає, щоб дитина **до досягнення 10 років** могла висловити своє бажання щодо призначення їй опікуна. Вважаємо, що в цьому випадку можна за аналогією скористатися нормами, закріпленими у частині 2 статті 256–3 «Прийомні діти» і частині 2 статті 256–7 «Вихованці дитячого будинку сімейного типу» Сі-

⁴⁹⁰ Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF>.

⁴⁹¹ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

⁴⁹² Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

⁴⁹³ Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 червня 1999 р. за № 387/3680) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>.

мейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III: *«потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити».*

Згідно з пунктом 3.6 Правил опіки та піклування, у тих випадках, коли опікуни (піклувальники) не призначені, то виконання обов'язків опікунів і піклувальників від імені держави здійснюють установи тимчасового влаштування дитини в особі керівників цих установ. Але в тих випадках, коли дитина перебуває в установі тимчасового влаштування, при цьому наявність опікунів/піклувальників не встановлена або опікуни/піклувальники не мають можливості оперативно ухвалити рішення щодо стану здоров'я дитини, повноваження керівника щодо ухвалення рішення про надання медичної допомоги, проходження тестування на ВІЛ, лікування ПСШ, аборту тощо чітко не визначені. **Одним з можливих варіантів може бути надання керівникам статусу «тимчасового опікуна» з обмеженням його повноважень лише до розв'язання питань стосовно надання медичних і соціальних послуг в інтересах дитини.**

Також слід підкреслити, що значна частина норм, закріплених у зазначених Правилах опіки та піклування, суперечать деяким нормам Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III⁴⁹⁴ (отже, не чинні). Зокрема, це стосується пунктів 1.1, 1.2, 2.1 і 2.2, які неправомірно:

- а) застосовують поняття «неповнолітні» до малолітніх дітей;
- б) ототожнюють поняття «опіка» і «піклування»;
- в) встановлюють критерій досягнення 15 (а не 14) років для розмежування правових режимів опіки і піклування.

Беручи до уваги зазначені чинники, а також меншу юридичну силу Правил опіки та піклування супроти Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III і Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866, **рекомендуємо застосовувати Правила опіки та піклування лише в тій частині, в якій вони відповідають нормам Сімейного кодексу України і Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866⁴⁹⁵.**

Стаття 67 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV передбачає певне коло обов'язків опікуна в разі встановлення опіки. Одним із обов'язків опікуна є зобов'язання забезпечити підопічного доглядом та лікуванням. Подібну норму містить і стаття 69 Цивільного кодексу України, яка встановлює обов'язок піклувальника вживати заходів щодо захисту цивільних прав та інтересів підопічного, до яких, очевидно, належать і права у сфері охорони здоров'я.

Стаття 249 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III також передбачає певне коло прав та обов'язків опікуна та піклувальника у сфері охорони здоров'я дитини, а саме: опікун, піклувальник зобов'язаний піклуватися про здоров'я дитини, фізичний, психічний, духовний розвиток.

Якщо дитина **постійно** проживає у закладі охорони здоров'я⁴⁹⁶, навчальному або іншому дитячому закладі, функції опікуна та піклувальника щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів (стаття 245 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).

⁴⁹⁴ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

⁴⁹⁵ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

⁴⁹⁶ *Заклад охорони здоров'я* — це юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників. Див. абзац 3 частини 1 статті 3 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

Процедури усиновлення, передачі до прийомної сім'ї і передачі до дитячого будинку сімейного типу, а також встановлення опіки та піклування визначені у Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV⁴⁹⁷:

усиновлення — прийняття усиновлювачем у свою сім'ю дитини на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду. Усиновлення дитини провадиться в її інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя⁴⁹⁸;

встановлення опіки та піклування — влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України, які перебувають, переважно, у сімейних, родинних відносинах з цими дітьми-сиротами або дітьми, позбавленими батьківського піклування, з метою забезпечення їх виховання, освіти, розвитку і захисту їх прав та інтересів;

передача до прийомної сім'ї — добровільне прийняття за плату сім'єю або окремою особою, яка не перебуває у шлюбі, із закладів для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, від одного до чотирьох дітей на виховання та для спільного проживання;

передача до дитячого будинку сімейного типу — прийняття в окрему сім'ю, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, на виховання та для спільного проживання не менш як п'яти дітей-сиріт та/або дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальна кількість дітей, включаючи рідних, у такій сім'ї не може перевищувати десяти осіб.

Окремі практичні аспекти, пов'язані з усиновленням, установами опіки та піклування, іншими важливими питаннями, викладені в Узагальненні судової практики Верховного Суду України «Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установами опіки та піклування над дітьми» від 11 грудня 2008 р.⁴⁹⁹.

Органи і служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень визначає Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР⁵⁰⁰.

Слід зазначити, що попередня назва і текст Закону України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» (крім статей 6 і 10) були змінені. Зміни полягають у тому, що слово «неповнолітні» в усіх відмінках замінено словом «діти» у відповідному відмінку на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх» від 7 лютого 2007 р. № 609-V⁵⁰¹.

⁴⁹⁷ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁴⁹⁸ Довідково: відповідно до статті 218 Сімейного кодексу України:

1. Для усиновлення дитини потрібна її згода, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Згода дитини на її усиновлення дається у формі, яка відповідає її вікові та стану здоров'я.
2. Дитина має бути проінформована про правові наслідки усиновлення.
3. Усиновлення провадиться без згоди дитини, якщо вона у зв'язку з віком або станом здоров'я не усвідомлює факту усиновлення.
4. Згода дитини на усиновлення не потрібна, якщо вона проживає в сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками.

⁴⁹⁹ Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установами опіки та піклування над дітьми : Узагальнення судової практики Верховного Суду України від 11 грудня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>.

⁵⁰⁰ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

⁵⁰¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх : Закон України від 7 лютого 2007 р. № 609-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609-16>.

Зазначені зміни згодом були внесені й до урядових актів на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань Міністерства соціальної політики» від 23 травня 2012 р. № 415⁵⁰².

Відповідно до статті 1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР, здійснення соціального захисту дітей і профілактики серед них правопорушень покладається в межах визначеної компетенції на:

- спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді⁵⁰³, уповноважений орган влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій, виконавчих органів міських і районних у містах рад⁵⁰⁴;
- уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ;
- приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ;
- школи соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти;
- центри медико-соціальної реабілітації дітей закладів охорони здоров'я;
- спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України;
- притулки для дітей;
- центри соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка).

Так само Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV⁵⁰⁵ у частині 3 статті 19 встановлює, що *закладами соціального захисту для безпритульних дітей є:*

- притулок для дітей служби у справах дітей;
- центр соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко).

Згідно з частиною 2 статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III⁵⁰⁶, безпритульні діти в порядку, встановленому законом, тимчасово розміщуються в притулках для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх⁵⁰⁷, у яких створюються належні житлово-побутові умови та умови, спрямовані на забезпечення соціальної адаптації таких сімей та підготовку до повернення у рідні сім'ї або передачі під опіку і піклування, надається правова, психологічна, медична та інша допомога.

Згідно з пунктом 31 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866⁵⁰⁸, *тимчасове влаштування дитини, яка залишилась без батьків-*

⁵⁰² Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань Міністерства соціальної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 415 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/415-2012-%D0%BF>.

⁵⁰³ Про Положення про Міністерство соціальної політики України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 389/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389/2011>.

⁵⁰⁴ Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF>.

⁵⁰⁵ Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

⁵⁰⁶ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

⁵⁰⁷ Очевидно, що формулювання «в притулках для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх» потребує увідповіднення Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР.

⁵⁰⁸ Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

ського піклування, у межах своєї компетенції здійснюють служба у справах дітей за місцем виявлення дитини та кримінальна міліція у справах дітей органів внутрішніх справ.

Дитина, яка залишилась без батьківського піклування, тимчасово може бути влаштована у:

- притулок для дітей служби у справах дітей;
- центр соціально-психологічної реабілітації дітей;
- соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко);
- заклад для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- сім'ї громадян (прийомні сім'ї).

Тимчасове влаштування дитини до притулку, центру, соціально-реабілітаційного центру (дитячого містечка) здійснюється за направленням служби у справах дітей. Влаштування дитини до притулку можливе також на підставі акта кримінальної міліції у справах дітей про доставлення дитини до притулку.

Дитина, у якої є родичі або інші особи, з якими у неї на момент залишення без батьківського піклування склалися близькі стосунки (сусіди, знайомі) і які бажають залишити її на виховання у своїй сім'ї, може перебувати у їх сім'ї до прийняття рішення про влаштування дитини. Підставою для тимчасового перебування дитини в сім'ї родичів, інших осіб, з якими у неї склалися близькі стосунки, є заява цих осіб про згоду на її тимчасове проживання, акт обстеження житлово-побутових умов заявників та рішення служби у справах дітей про тимчасове влаштування дитини.

Розглянемо детальніше органи і служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень.

Уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ (стаття 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР), зокрема, зобов'язані:

- розшукувати дітей, що зникли, дітей, які залишили сім'ї, навчально-виховні заклади (бродяжать) та спеціальні установи для дітей;
- виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;
- виявляти осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту;
- виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей;
- повертати до місця постійного проживання, навчання або направляти до спеціальних установ для дітей у термін не більше восьми годин з моменту виявлення дітей, яких було підкинуто, або які заблукали, або залишили сім'ю чи навчально-виховні заклади;
- викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення і у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом — піддавати їх приводу;
- затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей, які залишилися без опіки та піклування, — на період до передачі їх законним представникам або до влаштування в установленому порядку, але не більше восьми годин;
- складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати відповідні служби у справах дітей;
- доставляти в органи внутрішніх справ на строк до восьми годин дітей, які вчинили адміністративне правопорушення, але не досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, для встановлення особи, обставин вчинення правопорушення та переда-

- чі їх батькам чи особам, які їх замінюють, або у притулки для дітей служб у справах дітей;
- після встановлення особи дитини невідкладно сповіщати батьків або осіб, які їх замінюють, про адміністративне затримання дитини, а в разі вчинення злочину також інформувати органи прокуратури;
 - повідомляти органи опіки та піклування за місцем перебування дитини про відомий факт залишення його без опіки (піклування) батьків;
 - інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи обвинувачуються у вчиненні злочинів;
 - здійснювати відповідно до законодавства заходи соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк;
 - вести облік правопорушників, що не досягли 18 років, які потребують медичної допомоги, у тому числі звільнених із спеціальних виховних установ, з метою проведення профілактичної роботи, інформувати відповідні служби у справах дітей стосовно цих дітей.

Уповноважені підрозділи органів внутрішніх справ виконують також інші обов'язки та мають інші права, передбачені законодавством.

Приймальники-розподільники для дітей органів внутрішніх справ (стаття 7 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР) — це спеціальні установи органів внутрішніх справ, призначені для тимчасового тримання дітей віком від 11 років до 18 років, які:

- вчинили у віці від одинадцяти до чотирнадцяти років суспільно небезпечні діяння, якщо є потреба негайно ізолювати їх (за постановою органу дізнання, слідчого, санкціонованою прокурором або за постановою суду);
- згідно з рішенням суду направляються у спеціальні установи для неповнолітніх;
- самовільно залишили спеціальний навчально-виховний заклад, де вони перебували.

Приймальники-розподільники для дітей створюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі та діють згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459)⁵⁰⁹. У приймальники-розподільники для дітей діти поміщаються за рішенням суду. Строк перебування дитини у приймальнику-розподільнику для дітей визначає суд залежно від наявності об'єктивних підстав для її тримання в цій установі.

*Школи*⁵¹⁰ *соціальної реабілітації та професійні училища соціальної реабілітації органів освіти* (стаття 8 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР) є спеціальними навчально-виховними закладами для дітей, які потребують особливих умов виховання, та підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері освіти і науки. До цих закладів можуть направлятися особи, які вчинили злочин у віці до 18 років або правопорушення до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання» від 13 жов-

⁵⁰⁹ Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0434-96>.

⁵¹⁰ Тут і далі маються на увазі загальноосвітні школи соціальної реабілітації.

тня 1993 р. № 859⁵¹¹ затверджено Положення про школу соціальної реабілітації і Положення про професійне училище соціальної реабілітації.

Школа соціальної реабілітації (далі — школа) є державним навчальним закладом для дітей, які потребують особливих умов виховання, що належить до сфери управління МОНмолодьспорту. До школи за рішенням суду направляються учні (вихованці), які вчинили правопорушення, що мають ознаки суспільно небезпечного діяння, у віці від 11 до 14 років. Учні (вихованці) утримуються у школі в межах встановленого судом строку, але не більш як три роки.

Професійне училище соціальної реабілітації (далі — училище) є державним професійно-технічним навчальним закладом для дітей, які потребують особливих умов виховання, що належить до сфери управління МОНмолодьспорту. Особливою умовою створення училища є одностатевість контингенту, чисельність якого не перевищує 200 осіб. Головним завданням училища є забезпечення захисту прав дітей, які потребують особливих умов виховання, на професійно-технічну освіту, оволодіння робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я.

Центри медико-соціальної реабілітації дітей (стаття 9 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР) створюються в державній системі охорони здоров'я за визначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації. Основним завданням центрів медико-соціальної реабілітації є створення умов і забезпечення лікування дітей від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та їх психосоціальної реабілітація і корекція.

До центрів медико-соціальної реабілітації направляються діти віком від 11 років на підставі висновку медико-експертної комісії. Діти перебувають у центрах медико-соціальної реабілітації протягом терміну, необхідного для лікування, але не більше двох років. Питання про перебування дитини у центрі медико-соціальної реабілітації розглядається керівництвом центру на підставі прохання, поданого батьками (усиновителями) чи опікунами (піклувальниками), а в разі відсутності останніх — на основі рішення служби у справах дітей.

Положення про центр медико-соціальної реабілітації дітей затверджено Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про центр медико-соціальної реабілітації дітей» від 6 вересня 1996 р. № 1072⁵¹².

Спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України (стаття 10 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР) — це установи, в яких відбувають покарання неповнолітні віком від 14 років, засуджені до позбавлення волі.

Відповідно до статті 19 Кримінально-виконавчого кодексу України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV⁵¹³ покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно засуджених неповнолітніх виконують виховні колонії.

⁵¹¹ Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 р. № 859 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF>.

⁵¹² Про затвердження Положення про центр медико-соціальної реабілітації дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 1996 р. № 1072 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1072-96-%D0%BF>.

⁵¹³ Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page>.

Притулки для дітей служб у справах дітей (стаття 11 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР) утворюються, реорганізуються та ліквідуються відповідно до соціальних потреб відповідного регіону Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами міських, районних у містах рад і підпорядковуються відповідній службі у справах дітей.

Притулки для дітей можуть також створюватися за погодженням із службами у справах дітей підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності, громадськими організаціями та громадянами.

У притулках для дітей тимчасово розміщуються діти віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах⁵¹⁴.

Діти можуть перебувати в притулку для дітей протягом часу, необхідного для їх подальшого влаштування, але не більш як 90 діб.

Не підлягають розміщенню у притулках діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі з вираженими симптомами хвороби, а також ті, які вчинили правопорушення і щодо яких є відомості про винесене компетентними органами чи посадовими особами рішення про затримання, арешт або поміщення в приймальник-розподільник для дітей.

Основними завданнями притулків для дітей є соціальний захист дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишили сім'ї, навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, надання їм можливості навчатися, працювати та змістовно проводити дозвілля.

Посадові особи притулків для дітей:

- надають дітям кваліфіковані та різнобічні (психологічні, педагогічні, медичні, юридичні) консультації залежно від конкретних причин соціальної дискомфорності;
- сприяють у прийнятті рішення про зміну або створення нових умов життєдіяльності дітей у сім'ї, навчально-виховних закладах, за місцем роботи та в інших сферах;
- порушують клопотання про застосування заходів громадського впливу, притягнення до кримінальної, адміністративної чи майнової відповідальності батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які нехтують правами, інтересами дітей, провокують їх асоціальну поведінку, самовільне залишення сім'ї, навчально-виховних закладів, створюють загрозу їх здоров'ю та інтелектуальному розвитку;
- вживають заходів щодо повернення дитини в безпечне сімейне оточення.

Положення про притулок для дітей служби у справах дітей затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565⁵¹⁵.

Зважаючи на ту обставину, що в притулку діти не можуть перебувати більш як 90 діб, а цього часу зазвичай не вистачає для їх подальшого влаштування, тепер усі притулки в Україні активно реорганізуються у центри соціально-психологічної реабілітації дітей.

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей (стаття 11–1 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР) утворюються, реорганізуються та ліквідуються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими, районними, районними у містах Києві та Севастополі державними адміністраціями, виконавчими органами міських і район-

⁵¹⁴ Тотожна норма міститься і в частині 1 статті 23 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV.

⁵¹⁵ Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>.

них у містах рад і підпорядковуються відповідній службі у справах дітей для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги⁵¹⁶.

Строк перебування дитини в центрі соціально-психологічної реабілітації дітей залежить від конкретних обставин, але не може перевищувати відповідно 9 і 12 місяців у разі стаціонарного і денного перебування.

Строк перебування дитини в центрі визначається психолого-медико-педагогічною комісією за погодженням із відповідною службою у справах дітей.

До центрів соціально-психологічної реабілітації дітей не приймаються діти, які перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, психічно хворі, із симптомами хвороби в гострому періоді або в період загострення хронічних захворювань, а також ті, що вчинили правопорушення і щодо яких прийнято відповідними органами чи посадовими особами рішення про затримання, арешт або поміщення до приймальника-розподільника для дітей.

Положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87⁵¹⁷.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) (стаття 11–2 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР) є закладами соціального захисту для проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, безпритульних дітей віком від 3 до 18 років, дітей, розлучених із сім'єю, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової, інших видів допомоги та подальшого їх влаштування⁵¹⁸.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) утворюються, реорганізуються та ліквіднуються місцевою державною адміністрацією і підпорядковуються службі у справах дітей. Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) також можуть бути утворені громадськими, благодійними організаціями та фондами, у тому числі міжнародними, за погодженням з відповідною службою у справах дітей.

Соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка) забезпечують перебування в них дітей протягом періоду, визначеного службою у справах дітей.

Положення про соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко) затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2005 р. № 1291⁵¹⁹.

Згідно з Положенням про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, затверджене наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і Міністерства соціальної політики України від 10 вересня 2012 р. № 995/557 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 вересня 2012 р. за № 1629/21941)⁵²⁰, *дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та ді-*

⁵¹⁶ Тотожна норма міститься і в частині 1 статті 24 Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02 червня 2005 р. № 2623-IV.

⁵¹⁷ Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>.

⁵¹⁸ Тотожна норма міститься і в частині 1 статті 25 Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 2 червня 2005 р. № 2623-IV.

⁵¹⁹ Про затвердження Типового положення про соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко) : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2005 р. № 1291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1291-2005-%D0%BF>.

⁵²⁰ Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і Міністерства соціальної

тей, позбавлених батьківського піклування, усіх типів і форм власності (далі — інтернатні заклади) — навчальні заклади, що забезпечують дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття освіти, професійної орієнтації та підготовки, готують дітей до самостійного життя.

Зазначене Положення поширюється на всі інтернатні заклади та розроблене з метою врегулювання діяльності міністерств та інших центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у частині утримання, навчання і виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Інтернатні заклади створюються для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у яких вони перебувають від трьох років до здобуття базової чи повної загальної середньої освіти, а в разі необхідності — до повноліття.

При цьому діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, знаходяться на повному державному утриманні за рахунок коштів відповідних бюджетів та інших, не заборонених законодавством, джерел фінансування.

Дитячий будинок сімейного типу (абзац 13 частини 1 статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III⁵²¹) — це окрема сім'я, яка створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Згідно з пунктом 2 Положення про дитячий будинок сімейного типу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564⁵²², вихованці перебувають у дитячому будинку сімейного типу до досягнення 18-річного віку, а в разі продовження навчання у професійно-технічному, вищому навчальному закладі I–IV рівнів акредитації — до 23 років або до закінчення відповідних навчальних закладів. Загальна кількість дітей у дитячому будинку сімейного типу не повинна перевищувати 10 осіб, враховуючи рідних.

Згідно з пунктом 1.1 Типового положення про центр професійної реабілітації інвалідів, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 9 жовтня 2006 р. № 372 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1162/13036)⁵²³, *центр професійної реабілітації інвалідів* — установа сфери управління Мінпраці та/або органів праці та соціального захисту населення, цільовим призначенням якої є здійснення заходів, спрямованих на підготовку дітей-інвалідів віком від 16 років та інвалідів, які не досягли пенсійного віку, до професійної (трудової) діяльності, відновлення їх працездатності та здобуття ними професії (спеціальності).

Центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів є закладом системи органів праці та соціального захисту населення, метою діяльності якого є здійснення заходів, спрямованих на розвиток та коригування порушень розвитку дитини-інваліда, навчання її основним соціальним та побутовим навичкам, розвиток здібностей, створення передумов для інтеграції у суспільство. Типове положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів затверджене нака-

політики України від 10 вересня 2012 р. № 995/557 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 вересня 2012 р. за № 1629/21941) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>.

⁵²¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

⁵²² Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>.

⁵²³ Про затвердження Типового положення про центр професійної реабілітації інвалідів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 09 жовтня 2006 р. № 372 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1162/13036) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1162-06>.

зом Міністерства праці та соціальної політики України від 13 лютого 2007 р. № 48 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 березня 2007 р. за № 201/13468)⁵²⁴.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 15 вересня 2008 р. № 852 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2008 р. за № 1219/15910)⁵²⁵ затверджено Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. Пунктом 1.1 зазначеного Положення передбачено три види спеціальних загальноосвітніх шкіл:

спеціальна загальноосвітня школа (школа-інтернат) — загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, що забезпечує реалізацію права таких громадян на здобуття повної загальної середньої освіти та здійснює заходи з реабілітації;

спеціальна загальноосвітня школа-інтернат — загальноосвітній навчальний заклад, що забезпечує здобуття певного рівня освіти, професійну орієнтацію та підготовку, проводить корекційно-розвиткову роботу з дітьми, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, умови проживання та утримання за рахунок держави;

спеціальна загальноосвітня школа — загальноосвітній навчальний заклад з продовженим днем, що забезпечує навчання, виховання та корекційно-розвиткову роботу дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, за рахунок держави.

Наказом Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Типових положень про заклади соціального захисту для бездомних осіб та звільнених осіб» від 14 лютого 2006 р. № 31 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 21 квітня 2006 р. за № 474/12348)⁵²⁶ затверджено типові положення про центр реінтеграції бездомних осіб і про будинок нічного перебування.

Відповідно до пунктів 1.1 і 1.2 Типового положення про центр реінтеграції бездомних осіб, *центр реінтеграції бездомних осіб* (далі — Центр) є закладом соціального захисту, діяльність якого спрямована на поступове повернення бездомної особи (далі — клієнти) до самостійного повноцінного життя шляхом надання їй комплексу соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб. Центр утворюється місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, релігійними організаціями, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, фізичними особами відповідно до потреб регіону. Можуть утворюватися центри для жінок, чоловіків, **сімей з дітьми**, осіб, хворих на наркоманію та хронічний алкоголізм (які пройшли курс лікування) тощо, з наданням тимчасового притулку — денного перебування, коротко- (до шести місяців), довготривалого (понад шість місяців) проживання.

Клієнтами Центру є бездомні особи у віці від 18 років, бездомні особи з дітьми, які не мають медичних протипоказань та перебувають на території України на законних підставах (пункт 1.4. Типового положення).

Згідно з пунктом 1.1 Типового положення про будинок нічного перебування, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 14 лютого 2006 р. № 31 (zareє-

⁵²⁴ Про затвердження Типового положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 13 лютого 2007 р. № 48 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 березня 2007 р. за № 201/13468) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0201-07>.

⁵²⁵ Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку : Наказ Міністерства освіти і науки України від 15 вересня 2008 р. № 852 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2008 р. за № 1219/15910) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1219-08>.

⁵²⁶ Про затвердження Типових положень про заклади соціального захисту для бездомних осіб та звільнених осіб : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 14 лютого 2006 р. № 31 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 21 квітня 2006 р. за № 474/12348) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0474-06>.

єстровано в Міністерстві юстиції України 21 квітня 2006 р. за № 475/12349) *будинок нічного перебування (нічліжний будинок)* є закладом соціального захисту для ночівлі (розміщення на ніч) бездомних осіб. Нічліжний будинок надає послуги бездомним особам, які досягли 18 років, та на законних підставах проживали і після втрати прав на житлові приміщення проживають на території України на підставі їх звернення та документів, що посвідчують особу (за наявності). У разі звернення до нічліжного будинку безпритульних дітей вони в супроводі працівників нічліжного будинку направляються до притулків для дітей служб у справах дітей за територіальним принципом розташування. У разі, якщо до нічліжного будинку звернулися бездомні особи з дітьми, діти направляються до притулків для дітей служби у справах дітей лише за згодою батьків (пункт 3.1 Типового положення).

Спільним наказом Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного комітету України у справах національностей та релігій і Державного департаменту України з питань виконання покарань від 19 лютого 2009 р. № 70/411/101/65/19/32 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 8 травня 2009 р. за № 419/16435) затверджено Порядок взаємодії суб'єктів, що надають соціальні послуги бездомним громадянам⁵²⁷.

Згідно з пунктом 1.1 Типового положення про реабілітаційну установу змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів, затвердженого наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 2009 р. № 196 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 13 серпня 2009 р. за № 761/16777)⁵²⁸, *реабілітаційна установа змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів* є установою з комплексної реабілітації, цільовим призначенням якої є забезпечення реалізації соціально-економічних, медичних, фізичних, психологічних, педагогічних, професійних та інших заходів відновлювального характеру, спрямованих на попередження прогресування патологічного процесу, усунення чи максимально можливу компенсацію обмежень життєдіяльності, відновлення здоров'я та трудових навичок інвалідів і дітей-інвалідів, корекцію психічних процесів, здобуття ними освіти, їх трудову зайнятість незалежно від категорії і причин інвалідності.

7.3.3. Висновки

1. Частина 2 статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III у частині формулювання «в притулках для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх» потребує увідповіднити Законові України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР.
2. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ» від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459) потребує увідповіднення Законові України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР.

⁵²⁷ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що надають соціальні послуги бездомним громадянам : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного комітету України у справах національностей та релігій і Державного департаменту України з питань виконання покарань від 19 лютого 2009 р. № 70/411/101/65/19/32 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 8 травня 2009 р. за № 419/16435) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0419-09>.

⁵²⁸ Про затвердження Типового положення про реабілітаційну установу змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 2009 р. № 196 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 13 серпня 2009 р. за № 761/16777) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0761-09>.

3. Правила опіки та піклування, затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26 червня 1999 р. № 34/166/131/88, не визначають, як дитина **до досягнення 10 років** може висловити своє бажання щодо призначення їй опікуна, крім цього, не визначають, як у контексті статей 151 і 172 Сімейного кодексу України **дитина до досягнення 14 років** може оспорити призначення їй опікуна.
4. Назва і текст Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010)⁵²⁹, не відповідають пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей» від 9 червня 1997 р. № 565⁵³⁰ (у частині заміни слова «неповнолітні» в усіх відмінках словом «діти» у відповідному відмінку).

7.3.4. Рекомендації

1. Рекомендації Комітетові Верховної Ради України з питань охорони здоров'я⁵³¹ і Комітетові з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму⁵³²:

Частина 2 статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III⁵³³ у частині формулювання «в притулках для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх» **увідповіднити** Законові України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР⁵³⁴.

2. Рекомендації Міністерству внутрішніх справ України:

Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ» від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459)⁵³⁵ **увідповіднити** Законові України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР.

⁵²⁹ Про затвердження Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та схеми обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1136-06>.

⁵³⁰ Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>.

⁵³¹ Пункт 16 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

⁵³² Пункт 26 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

⁵³³ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

⁵³⁴ Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

⁵³⁵ Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0434-96>.

3. Рекомендації МОН України⁵³⁶, МОЗ України і Мінсоцполітики України:

До Правил опіки та піклування, затверджених наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88, внести доповнення, які мають визначати:

- як дитина **до досягнення 10 років** може висловити своє бажання щодо призначення їй опікуна. Вважаємо, що в цьому випадку можна за аналогією скористатися нормами, закріпленими, відповідно, у статті 256–3 «Прийомні діти» і статті 256–7 «Вихованці дитячого будинку сімейного типу» Сімейного кодексу України: *«потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити»*;
- як **дитина до досягнення 14 років** у контексті статей 151 і 172 Сімейного кодексу України може оспорити призначення їй опікуна;
- пункти 1.1, 1.2, 2.1 і 2.2 увідповіднити Сімейному кодексові України.

4. Рекомендації МОН України⁵³⁷ і МОЗ України:

Назву і текст Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010)⁵³⁸, увідповіднити пунктові 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей» від 9 червня 1997 р. № 565⁵³⁹ (у частині заміни слова «неповнолітні» в усіх відмінках словом «діти» у відповідному відмінку).

⁵³⁶ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

⁵³⁷ Так само.

⁵³⁸ Про затвердження Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та схеми обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1136-06>.

⁵³⁹ Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>.

8. РЕКОМЕНДАЦІЇ З НАДААННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ, ЗАЛЕЖНО ВІД ВІКУ ТА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПІДЛІТКА

З метою практичного використання цього огляду надавачами медичної допомоги та соціальних послуг рекомендації оформлені та структуровані в таблиці за основними проблемними питаннями, що визначені та розглянуті у попередніх розділах. Алгоритм дій прописаний окремо для дітей та молодих людей двох вікових груп: а) від 10 років до досягнення 14 років; б) від 14 років до досягнення 18 років. Щодо кожної вікової групи з метою виокремлення специфіки роботи з дітьми та молоддю, залежно від того, мають або не мають законних представників, виділені та виписані окремо особливості роботи з ними. У тих випадках, коли алгоритм дій не відрізняється ні за віком, ні залежно від наявності/відсутності законних представників прописаний загальний коментар.

Проблемні аспекти	Діти та молодь		
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	...які не мають законних представників	віком від 14 років до досягнення 18 років ...які мають законних представників
1. Вік тестування на ВІЛ та клінічний менеджмент (надання контрацептивів та обмін шприців).	Тестування з метою виявлення ВІЛ дітей віком до 14 років проводиться на прохання їхніх батьків/законних представників та за наявності усвідомленої інформованої згоди. Батьки/законні представники мають право бути присутніми під час проведення такого тестування, ознайомлені з його результатами та зобов'язані забезпечити збереження умов конфіденційності даних про ВІЛ-статус осіб, інтереси яких вони представляють (абзац 1 частини 3 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ).	Надання медичних та інших послуг дітям до 14-ти років, які не мають встановленого статусу та законних представників, має відбуватися за клопотанням відповідної служби у справах дітей (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження типових положень про службу у справах дітей» від 30 серпня 2007 р. № 1068) та за погодженням органів опіки та піклування (Постанова Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866).	Тестування з метою виявлення ВІЛ осіб віком від 14 років і старших проводиться добровільно, за наявності усвідомленої інформованої згоди особи, отриманої після надання їй попередньої консультації щодо особливостей тестування, його результатів і можливих наслідків, з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, у тому числі даних про стан здоров'я особи (частина 2 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ)).
Яким чином відбувається нормативно-правове регулювання питань?	Тестування з метою виявлення ВІЛ дітей віком до 14 років, які позбавлені батьківського піклування та перебувають під опікою у дитячих чи навчальних закладах з повним державним утриманням, проводиться в разі усвідомлення ними наслідків і переаг такою огляду на прохання їхніх законних представників та за умови наявності усвідомленої інформованої згоди таких осіб лише з метою призначення дітям лікування, догляду та підтримки у зв'язку з ВІЛ-інфекцією.	Повноваження органів опіки та піклування давати такий дозвіл передбачено чинним законодавством: за статтею 65 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV органи опіки та піклування «до встановлення опіки або піклування і призначення опікуна чи піклувальника здійснюють опіку або піклування над фізичною особою» — тобто є її законними представниками (стаття 242 Цивільного кодексу України). Якщо питання термінове, то дозвіл органи мають надати за 1 день.	

⁵⁴⁰ **Законні представники** — батьки, усиновителі, батьки-вихователі, прийомні батьки, патронатні вихователі, опікуни, піклувальники, представники закладів, які виконують функції опікунів і піклувальників (пункт 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. № 3460-VI).

Проблемні аспекти	Діти та молодь		
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	...які не мають законних представників	віком від 14 років до досягнення 18 років ...які не мають законних представників
...які мають законних представників ⁴⁰	...які не мають законних представників	...які не мають законних представників	...які не мають законних представників
Законні представники таких малолітніх осіб мають право бути ознайомленими з результатами зазначеного тестування та зобов'язані забезпечити збереження конфіденційності даних про ВІЛ-статус осіб, інтереси яких вони представляють (абзац 2 частини 3 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)», та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).			
Загальні коментарі Чинне законодавство України містить декілька нормативно-правових актів щодо надання контрацептивів та обміну шприців, але без конкретизації щодо віку отримувачів цих предметів, зокрема: 1) Держава гарантує забезпечення: <...> запобігання поширенню ВІЛ-інфекції серед осіб, які вживають наркотичні засоби та психотропні речовини ін'єкційним способом, за допомогою програм реабілітації таких осіб та програм зменшення шкоди, що, серед іншого, передбачають використання замісної підтримувальної терапії для осіб, які страждають на наркотичну залежність, та створення умов для заміни використаних ін'єкційних толок і шприців на стерильні з подальшою їх утилізацією <...> (пункт 8 частини 1 статті 4 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ)», та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII); 2) Пункт 35 Програми профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001–2003 роки, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 р. № 790, передбачає: сприяти виконанню розроблених профілактичних програм, зокрема в частині забезпечення споживачів ін'єкційних наркотиків та представників інших уразливих груп населення достатньою кількістю шприців, голки, дезінфекційних засобів, презервативів; 3) Згідно з <i>Переліком організації та закладів, в яких можуть надаватись послуги ДКТ</i> , що міститься у розділі 5 Порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу), затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareestrovano у Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684), об'єднання громадян (в тому числі міжнародні, zareestrovani відповідно до порядку, встановленого законами України «Про благодійні організації», «Про об'єднання громадян» що працюють у сфері профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу, догляду та підтримки людей, що живуть з ВІЛ), що працюють з ВІЛ), що працюють з СН, ПКС, групи підтримки ЛЖВ, релігійні громади тощо, <i>крім послуг ДКТ, можуть надавати також такі послуги, як видача презервативів і обмін шприців</i> (за наявності) для споживачів ін'єкційних наркотиків; 4) <i>Відповідно до пункту 2.2. Стандарту надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції/серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 904/18199), соціально-медичні послуги передбачають, зокрема: видачу чоловічих та/або жіночих презервативів, лубрикантів (здійснюється багаторазово соціальним працівником/фахівцем із соціальної роботи, психологом чи соціальним робітником при встановленні контакту, під час консультаційного контакту, проведення групової роботи чи соціальної роботи з отримувачами послуг в місцях їх можливого перебування, в тому числі на вулиці) і видачу особам секс-бізнесу — споживачам ін'єкційних наркотиків шприців (послуга надається за потреби, багаторазово соціальним робітником чи працівником/фахівцем із соціальної роботи під час здійснення соціальної роботи з отримувачами послуг в місцях їх можливого перебування, в умовах стаціонарного пункту — соціальним працівником/фахівцем із соціальної роботи); 5) <i>Відповідно до пункту 2.5. Стандарту надання соціальних послуг з догляду і підтримки для людей, які живуть з ВІЛ/СНІДом, затвердженого наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 903/18198), соціально-медичні послуги передбачають, зокрема, сприяння у забезпеченні ЛЖВ запобіжними засобами щодо ураження інфекційними хворобами: одноразові шприци, презервативи, дезінфекційні засоби, антисептичні засоби, засоби санітарії та гігієни (за потреби) тощо.</i></i>			

Проблемні аспекти	...які мають законних представників	...які мають законних представників	...які не мають законних представників	Віком від 10 років до досягнення 14 років...	Віком від 14 років до досягнення 18 років	...які не мають законних представників
<p>2. Вимога до працівника обов'язково повідомляти компетентні органи про факти інфекційних захворювань та насильства (фізичного, сексуального або психологічного).</p> <p>Як у цьому випадку регулюється питання конфіденційності? В яких випадках, на яких підставах і яким суб'єктам медичний працівник може передавати зазначену інформацію?</p>	<p>Правові підстави:</p> <p>Насильство в сім'ї — це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю (абзац 2 частини 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. № 2789-III).</p> <p>Див. також Інструкцію щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї, що затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 07 вересня 2009 р. № 3131/386 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2009 р. за № 971/16933).</p> <p>Звернення (повідомлення) про факти жорстокого поводження приймаються посадовими особами органів внутрішніх справ, органів та закладів освіти, охорони здоров'я, управління у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для молоді та передаються для реєстрації до відповідного територіального підрозділу служби у справах неповнолітніх протягом однієї доби з моменту отримання звернення (повідомлення).</p> <p>Забороняється розголошення відомостей по суті звернення дитини, з'ясування додаткової інформації, що не стосується суті звернення. Разом з тим ця заборона не поширюється на посадових осіб, які мають відношення до вирішення справи. На прохання дитини, висловленого в будь-якій формі, не підлягають розголошенню її прізвище, місце проживання, навчання або роботи.</p> <p>Лікувально-профілактичні установи та заклади цілодобово здійснюють приймання дітей, які зазнали жорстокого поводження, та надають їм потрібну медичну допомогу.</p> <p>При обстеженні дитини медичні працівники звертають увагу на ушкодження, що могли виникнути внаслідок жорстокого поводження з дитиною, та повідомляють про це дільничного педіатра, орган внутрішніх справ та відповідну службу у справах неповнолітніх.</p> <p>У разі виявлення або надходження звернень чи повідомлень з приводу жорстокого поводження з приводу жорстокого поводження дітей, які потерпіли внаслідок жорстокого поводження.</p> <p>Центри соціальних служб для молоді: здійснюють приймання заяв та повідомлень про випадки жорстокого поводження щодо дитини. Терміново (протягом однієї доби) передають повідомлення у письмовій формі до служби у справах неповнолітніх, органів внутрішніх справ про випадок жорстокого поводження з дитиною чи реальної загрози його вчинення. У разі необхідності надають первинну соціально-психологічну допомогу дітям, які постраждали від жорстокого поводження. Надають правові, психологічні, соціально-медичні та соціально-психологічні послуги з метою збереження соціального статусу та повноцінної життєдіяльності, адаптування у суспільстві дітей, які постраждали від жорстокого поводження</p> <p>(Порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення, затверджений наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 22 січня 2004 р. за № 999/8698).</p>	<p>...які мають законних представників</p>				
<p>Загальні коментарі: 1) Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06 квітня 2000 р. № 1645-III;</p> <p>Стаття 38. Обов'язки посадових осіб закладів охорони здоров'я і медичних працівників у разі виявлення хворого на інфекційну хворобу</p> <p>Посадові особи закладів охорони здоров'я незалежно від форм власності та медичні працівники у разі виявлення хворого на інфекційну хворобу зобов'язані вжити заходів для його тимчасової ізоляції, надати невідкладну медичну допомогу, за необхідності організувати проведення поточних дезінфекційних заходів, терміново повідомити відповідну установу державної санітарно-епідеміологічної служби та організувати госпіталізацію хворого до відповідного закладу охорони здоров'я.</p> <p>Медичні працівники зобов'язані надавати хворим на інфекційні хвороби і бактеріозам та (або) їх законним представникам інформацію про безпеку зараження оточуючих і про вимоги санітарно-протиепідемічних правил і норм, яких слід дотримуватися з метою недопущення поширення захворювання. Хворі на особливо небезпечні та небезпечні інфекційні хвороби та бактеріозамі збудників цих хвороб, крім того, повинні бути попереджені про відповідальність за недотримання санітарно-протиепідемічних правил і норм та зараження інших осіб, про що в медичні документи цих хворих і бактеріозамів вноситься відповідний запис, який підписують лікуючий лікар, хворий чи бактеріозамі та (або) його законний представник.</p> <p>2) <i>Додатково також див.:</i></p> <p>ПЕРЕЛІК інфекційних хвороб, щодо яких заклади та установи охорони здоров'я подають статистичну звітність і ПОРЯДОК ведення обліку та подання статистичної звітності щодо інфекційних хвороб, які підлягають реєстрації, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання реєстрації, обліку та звітності щодо інфекційних хвороб» від 21 лютого 2001 р. № 157.</p> <p>3) Відповідно до пункту 18 Інструкції щодо заповнення форми первинної облікової документації № 089-1/о «Повідомлення про випадок захворювання на сифіліс, гонококову, хламідійну інфекцію, уrogenітальний мікоплазмоз та трихомоніаз», затверджену наказом МОЗ України від 10 січня 2006 р. № 1 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 червня 2006 р. за № 690/12564), форма № 089-1/о заповнюється на кожне перше звернення хворого за медичною допомогою в даному календарному році з приводу хвороби, що передається переважно статевим шляхом, в 2-х примірниках. Повідомлення в 3-денний термін надсилається до районного (міського) дерматовенерологічного диспансеру, кабінету.</p> <p>Другий примірник надсилається до територіальної санітарно-епідеміологічної станції за місцем проживання хворого протягом 24 годин з моменту встановлення діагнозу. Повідомлення реєструється лікарем в журналі із зазначенням дати встановлення діагнозу, дати відправлення Повідомлення і адреси, куди відправлена форма № 089-1/о.</p>	<p>...які не мають законних представників</p>	<p>Віком від 14 років до досягнення 18 років</p>				

Проблемні аспекти	Діти та молодь	
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	віком від 14 років до досягнення 18 років
	...які мають законних представників	...які не мають законних представників
<p>3. Вимога встановлення статевого партнера у випадках інфікування пацієнта статевим шляхом. Яким чином має відбуватися лікування партнера та мають бути виконані правові норми про конфіденційність?</p>	<p>Правові підстави 1) Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06 квітня 2000 р. № 1645-III; Стаття 26. Лікування та правовий захист хворих на інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом Особи, хворі на інфекційні хвороби, що передаються статевим шляхом, підлягають обов'язковому лікуванню (за їх бажанням — анонімно). Відомості про зараження особи інфекційною хворобою, що передається статевим шляхом, проведені медичні огляди та обстеження з цього приводу, дані інтимного характеру, отримані у зв'язку з виконанням професійних обов'язків посадовими особами та медичними працівниками закладів охорони здоров'я, становлять лікарську таємницю. Надання таких відомостей дозволяється у випадках, передбачених законами України. Комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом, затверджені Кабінетом Міністрів України від 23 березня 1998 р. № 357, передбачають розгортання мережі бюджетних та госпрозрахункових анонімних кабінетів у складі спеціалізованих дерматовенерологічних закладів, удосконаливши при цьому нормативні документи, що регламентують їх діяльність, з метою їх доступності для всіх категорій осіб, які страждають на хвороби, що передаються статевим шляхом.</p>	<p>...які не мають законних представників</p>

Проблемні аспекти	Діти та молодь	
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	віком від 14 років до досягнення 18 років
	...які мають законних представників	...які не мають законних представників
<p>4. Питання про захист, опіку і піклування щодо підлітків, зокрема з груп ризику. Яким чином законодавство визначає відповідальні органи та їхні повноваження, а також механізми їхньої діяльності?</p>	<p>1) Опіка встановлюється над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування. Опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла чотирнадцяти років.</p> <p>Опіка над дитиною встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених Цивільним кодексом України (стаття 243 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p>	<p>1) Піклування встановлюється над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування.</p> <p>Піклування встановлюється над дитиною у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Піклування над дитиною встановлюється органом опіки та піклування, а також судом у випадках, передбачених Цивільним кодексом України (стаття 243 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p>
	<p>Опікуном/піклувальником дитини може бути за її згодою повнолітня дієздатна особа (частина 1 стаття 244 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p> <p>Органами опіки та піклування є районні, районні в містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських, районних у містах, сільських, селищних рад. Права та обов'язки органів, на які покладено здійснення опіки та піклування, щодо забезпечення прав та інтересів фізичних осіб, які потребують опіки та піклування, встановлюються законом та іншими нормативно-правовими актами (стаття 56 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p> <p>2) Див. також: ПОРЯДОК провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866.</p> <p>3) Узагальнення Верховного Суду України «Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установами опіки та піклування над дітьми» від 11 грудня 2008 р.</p> <p>4) Наразі зберігають формальну чинність Правила опіки та піклування, затверджені наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Правил опіки та піклування» від 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 17 червня 1999 р. за № 387/3680). Однак значна частина норм, що закріплені у Правилах опіки та піклування, суперечать деяким нормам Сімейного кодексу України (отже, не чинні).</p> <p>а) застосовують поняття «неповнолітні» до малолітніх дітей;</p> <p>б) ототожнюють поняття «опіка» і «піклування» і встановлюють критерій досягнення 15 (а не 14) років для розмежування правових режимів опіки і піклування.</p> <p>Беручи до уваги зазначені чинники, а також меншу юридичну силу Правил опіки та піклування супроти Сімейного кодексу України і Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866, рекомендуємо застосовувати Правила опіки та піклування лише у тій частині, в якій вони відповідають нормам Сімейного кодексу України і Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866.</p>	

Проблемні аспекти	Діти та молодь			
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	без батьків/опікунів	з батьками	з піклувальниками
<p>5. Яким чином законодавство регулює питання про згоду батьків та інших законних представників на отримання медичної допомоги підлітками, зокрема з груп ризику?</p> <p>У яких випадках згода батьків для отримання послуг не передбачається?</p>	<p>1) Що до пацієнта віком до 14 років (малолітнього пацієнта) медичне втручання здійснюється за згодою їх законних представників.</p> <p>У невідкладних випадках, коли реальна загроза життю хворого є наявною, згода хворого або його законних представників на медичне втручання не потрібна.</p> <p>Якщо відмову дає законний представник пацієнта і вона може мати для пацієнта тяжкі наслідки, лікар повинен повідомити про це органи опіки і піклування (стаття 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII).</p> <p>2) Діти віком до досягнення 14 років (у тому числі від 10 до досягнення 14 років) можуть отримати медичні послуги лише з дозволу батьків (або їх законних представників), які мають право бути присутніми при проведенні такого огляду (Пункт 3.1 Тимчасових стандартів, критеріях та індикаторах надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, що затвержені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 02 червня 2009 р. № 382).</p> <p>3) В інтересах малолітніх осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють опікуни (частина 1 статті 272 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p>	<p>Якщо дитина постійно проживає у закладі охорони здоров'я, навчальному або іншому дитячому закладі, функції опікуна щодо неї покладаються на адміністрацію цих закладів (частина 1 статті 245 Цивільного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p>	<p>1) Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років і яка звернулася за наданням їй медичної допомоги, має право на вибір лікаря та вибір методів лікування відповідно до його рекомендацій.</p> <p>Надання медичної допомоги фізичній особі, яка досягла чотирнадцяти років, провадиться за її згодою (частини 2 і 3 статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p> <p>2) Медичні послуги неповнолітнім надаються з особистої згоди та з дозволу батьків (піклувальників, членів родини) згідно з чинним законодавством. Немедичні послуги (консультування, інформування) надаються з особистої згоди відвідувача (Пункт 3.1 Тимчасових стандартів, критеріях та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги охорони здоров'я Міністерства охорони здоров'я України від 02 червня 2009 р. № 382).</p> <p>3) Згода пацієнта чи його законного представника на медичне втручання не потрібна лише у разі наявності ознак прямої загрози життю пацієнта за умови неможливості отримання з об'єктивних причин згоди на таке втручання від самого пацієнта чи його законних представників.</p>	<p>з піклувальниками</p> <p>без батьків/піклувальників</p>
	<p>4) Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. (частина 2 статті 150 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p> <p>5) У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди батьків (усиновлювачів) фізичної особи (частина 5 статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p> <p>4) У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди опікуна фізичної особи (частина 5 статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p> <p>5) Опікун зобов'язаний дбати про підліткового, про створення йому необхідних побутових умов, забезпечення його доглядом та лікуванням (частина 1 статті 67 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p>			

Проблемні аспекти	Діти та молодь			
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	без батьків/опікунів	з батьками	з піклувальниками
<p>6) Відповідно до пункту 1.7 Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, затверженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029), проведення штучного переривання вагітності у пацієнтки віком до 14 років здійснюється за заявою її законних представників.</p> <p>7) Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття (частина 1 статті 180 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p>	<p>6) Опікун зобов'язаний виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити одержання дитиною повної загальної середньої освіти (частина 1 статті 249 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p>	<p>Якщо відсутність згоди може призвести до тяжких для пацієнта наслідків, лікар зобов'язаний йому це пояснити. Якщо і після цього пацієнт відмовляється від лікування, лікар має право взяти від нього письмове підтвердження, а при неможливості його одержання — засвідчити відмову відповідним актом у присутності свідків. Якщо відмову дає законний представник пацієнта і вона може мати для пацієнта тяжкі наслідки, лікар повинен повідомити про це органи опіки і піклування (стаття 43 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII).</p> <p>4) У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди батьків фізичної особи (частина 5 статті 284 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p> <p>5) В інтересах неповнолітніх осіб, які можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (частина 1 статті 272 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-IV).</p> <p>6) Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток (частина 2 статті 150 Сімейного кодексу України від 10.01.2002 р. № 2947-III).</p>	<p>без батьків/піклувальників</p>	

Проблемні аспекти	Діти та молодь
<p>6. Недопустимість стигматизації та дискримінації окремих соціальних груп.</p>	<p>віком від 10 років до досягнення 14 років... ...які мають законних представників</p> <p>Правові підстави щодо СНІВ, ЖКС, ЧСЧ та ін.</p> <p>1) Групи підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ — групи населення, яким з урахуванням особливостей їх поведінки та поведінки їхнього оточення загрожує підвищений ризик контакту з джерелом ВІЛ. Визначення та перегляд переліку таких груп здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я з урахуванням критеріїв та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я [на сьогодні такий перелік не визначено. — Прим. авт.] (пункт 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).</p> <p>2) Держава гарантує забезпечення: <...> неприпустимість дискримінації людей, які належать до груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ <...> (пункт 14 частини 1 статті 4 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).</p> <p>Правові підстави (щодо людей, які живуть з ВІЛ)</p> <p>Стаття 14. Рівність перед законом та заборона дискримінації людей, які живуть з ВІЛ, та осіб, які належать до груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ забороняється. Дискримінацією вважається дія або бездіяльність, що у прямий чи непрямий спосіб створює обмеження, позбавляє належних прав особу або принижує її людську гідність на підставі однієї чи кількох ознак, пов'язаних з фактичною чи можливою наявністю в неї ВІЛ, або дає підстави віднести особу до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ (стаття 14 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).</p>
	<p>віком від 14 років до досягнення 18 років ...які мають законних представників</p> <p>...які не мають законних представників</p>

Проблемні аспекти	Діти та молодь	
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	віком від 10 років до досягнення 14 років...
	...які мають законних представників	...які мають законних представників
7.1. Нормативне поле щодо гомосексуальних стосунків серед хлопців-підлітків.	<p>Правові підстави</p> <ol style="list-style-type: none"> Чинне законодавство України фактично не містить правових норм щодо цього питання. Це означає можливість застосування щодо підлітків-хлопців, які практикують гомосексуальні стосунки, всіх правових норм загального характеру, зокрема норм про заборону дискримінації, зокрема за ознакою належності до соціальної групи чоловіків, які мають секс із чоловіками (ЧСЧ); Мужолозтво, тобто статеві зносини чоловіка з чоловіком, вчинене із застосуванням фізичного насильства, погрози або використанням безпорадного стану потерпілого, кваліфікувалося як злочин статтю 122 Кримінального кодексу України від 28 грудня 1960 р. Однак цей кодекс втратив чинність з 1 вересня 2001 р., тобто з дати набрання чинності нового Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. При цьому останній не передбачає кримінальної відповідальності за мужолозтво; Для юридичного захисту підлітків-хлопців, які залучені до анального сексу з чоловіками, зокрема за винагороду, можна застосовувати такі норми Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III: частину 3 статті 152 (згвалтування неповнолітнього); частину 4 статті 152 (згвалтування малолітнього); частину 2 статті 153 (насилницьке задоволення статеві пристрасті природним способом, вчинене щодо неповнолітнього); частину 3 статті 153 (насилницьке задоволення статеві пристрасті природним способом, вчинене щодо малолітнього); – статтю 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості); статтю 156 (розбещення неповнолітніх). 	<p>...які мають законних представників</p> <p>...які мають законних представників</p>
7.2. Нормативно-правове поле щодо дівчат-підлітків, залучених до сексуальних стосунків на комерційній основі	<p>Правові підстави</p> <p>Питання надання дівчатами-підлітками сексуальних послуг за винагороду розглядаються відповідно до статті 303 Кримінального кодексу України «Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією»⁵⁴¹.</p> <p>Під сутенерством слід розуміти дії особи з забезпечення заняття проституцією іншою особою.</p> <p>Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією, або сутенерство, караються позбавленням волі...:</p> <ul style="list-style-type: none"> ... вчинені щодо неповнолітнього — строком на від п'яти до десяти років (з конфіскацією майна або без такої); ... вчинені щодо малолітнього (або якщо вони спричинили тяжкі наслідки) — строком від восьми до п'ятнадцяти років (з конфіскацією майна або без такої). <p><i>Відповідальність за втягнення малолітнього чи неповнолітнього в заняття проституцією</i> чи примушування їх до заняття проституцією має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу, уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.</p> <p>Крім цього, для юридичного захисту дівчат-підлітків, залучених до сексу за винагороду, можна застосовувати ті самі норми Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III, що і для хлопців — ЧСЧ:</p> <ul style="list-style-type: none"> – частину 3 статті 152 (згвалтування неповнолітнього); – частину 4 статті 152 (згвалтування малолітнього); – частину 2 статті 153 (насилницьке задоволення статеві пристрасті природним способом, вчинене щодо неповнолітнього); – частину 3 статті 153 (насилницьке задоволення статеві пристрасті природним способом, вчинене щодо малолітнього); – статтю 155 (статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості); – статтю 156 (розбещення неповнолітніх). 	<p>...які мають законних представників</p> <p>...які мають законних представників</p>

⁵⁴¹ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Проблемні аспекти	Діти та молодь	віком від 10 років до досягнення 14 років...
<p>8. Сексуальні відносини за участю малолітніх і неповнолітніх дітей і поняття «шлюбний вік для чоловіків та жінок» (наприклад, малолітні або неповнолітні хлопці та дівчата, які зазнали сексуального насильства, або статевої партнери, один з яких — малолітня або неповнолітня особа тощо). Законодавче регулювання питання захисту дітей у випадках розбещування.</p>	<p>...які мають законних представників ...які мають законних представників</p> <p>Сім'ю може створити особа, яка народила дитину, незалежно від віку (частина 2 статті 4 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III). Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III:</p> <p>Стаття 152. Згвалтування</p> <p>Примітка: Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, протилежної з потерпілою статі, яка досягла 14-річного віку.</p> <ol style="list-style-type: none"> Згвалтування, тобто статевої зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи — карається <...> Згвалтування малолітньої чи малолітнього — карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років. <p>Стаття 153. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом</p> <p>Примітка: Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 14-річного віку.</p> <ol style="list-style-type: none"> Задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи — карається <...> Те саме діяння, вчинене щодо малолітньої чи малолітнього, або якщо воно спричинило особливо тяжкі наслідки, — карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років. <p>Стаття 155. Статевої зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості</p> <p>Примітка: Потерпілим може бути особа жіночої або чоловічої статі, яка не досягла статевої зрілості.</p> <p>Особа як жіночої, так і чоловічої статі до 14-річного віку вважаються такими, що не досягли статевої зрілості.</p> <p>Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 16-річного віку.</p> <ol style="list-style-type: none"> Статевої зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, — караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. Ті самі дії, вчинені батьком, матір'ю, вітчиму, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого. 	<p>...які мають законних представників ...які мають законних представників</p> <p>Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років. Особи, які бажають зареєструвати шлюб, мають досягти шлюбного віку на день реєстрації шлюбу (стаття 22 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p> <p>Право на шлюб мають особи, які досягли шлюбного віку.</p> <p>За заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо це буде встановлено, що це відповідає її інтересам (стаття 23 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-III).</p> <p>Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III:</p> <p>Стаття 152. Згвалтування</p> <p>Примітка: Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, протилежної з потерпілою статі, яка досягла 14-річного віку.</p> <ol style="list-style-type: none"> Згвалтування, тобто статевої зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи — карається <...> Згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього — карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років. <...> <p>Стаття 153. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом</p> <p>Примітка: Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 14-річного віку.</p> <ol style="list-style-type: none"> Задоволення статевої пристрасті неприродним способом із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи — карається <...> Те саме діяння, вчинене щодо неповнолітнього чи неповнолітнього, — карається позбавленням волі на строк від трьох до семи років. <...> <p>Стаття 155. Статевої зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості</p> <p>Примітка: Потерпілим може бути особа жіночої або чоловічої статі, яка не досягла статевої зрілості.</p> <p>Питання щодо досягнення статевої зрілості осіб і жіночої, і чоловічої статі у віці від 14 років і до шлюбного віку вирішується у кожному випадку на підставі висновку судово-медичної експертизи.</p> <p>Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 16-річного віку.</p> <ol style="list-style-type: none"> Статевої зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості, — караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

Проблемні аспекти	Діти та молодь	
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	віком від 10 років до досягнення 14 років...
	...які мають законних неповнолітніх	...які мають законних представників
	<p>Стаття 156. Розбещення неповнолітніх</p> <p>Примітка: Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 16-річного віку. <...></p> <p>2. Вчинення розпусних дій щодо малолітньої особи або батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, — караються позбавленням волі на строк до трьох років або без такого.</p>	<p>2. Ті самі дії, вчинені батьком, матір'ю, вітчимою, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.</p> <p>Стаття 156. Розбещення неповнолітніх</p> <p>Примітка: Суб'єктом злочину може бути особа як чоловічої, так і жіночої статі, яка досягла 16-річного віку.</p> <p>1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, — караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. <...></p>

Проблемні аспекти	...які мають законних представників	Діти та молодь	віком від 10 років до досягнення 14 років...	...які мають законних представників	...які мають законних представників
<p>9. Юридична відповідальність за незаконне придбання, зберігання та збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Відмінність від вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Які рекомендації можна розробити для надавачів послуг, які працюють з підлітками — споживачами ін'єкційних наркотиків?</p>	<p>Загальні коментарі:</p> <p>1) Держава гарантує забезпечення: <...> запобігання поширенню ВІЛ-інфекції серед осіб, які вживають наркотичні засоби та психотропні речовини ін'єкційним способом, за допомогою програм реабілітації таких осіб та програм зменшення шкоди, що, серед іншого, передбачають використання замісної підтримувальної терапії для осіб, які страждають на наркотичну залежність, та створення умов для заміни використаних ін'єкційних голочок і шприців на стерильні з подальшою їх утилізацією <...> (пункт 8 частини 1 статті 4 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII).</p> <p>2) Поняття та ознаки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів даються в Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР (в редакції Закону України від 22 грудня 2006 р. № 530-V).</p> <p>Перелік наркотичних засобів і психотропних речовин викладено у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» від 6 травня 2000 р. № 770.</p> <p>Розмір наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів визначається, виходячи з їх загальної кількості. Якщо ж поряд із такими засобами чи речовинами предметом злочину був ще й прекурсор, неприпустимо об'єднувати їх кількість із кількістю останнього.</p> <p>Можна скласти лише кількість прекурсорів різних видів (пункт 21 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 р. № 4).</p> <p>Таблиці невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 1 серпня 2000 р. № 188 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2000 р. за № 512/4733).</p> <p>3) Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах тягнуть відповідальність за статтю 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X (пункт 22 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 р. № 4).</p> <p>Стаття 44 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах». Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах — <i>тягнуть за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти днів.</i></p> <p>Особа, що добровільно здала наркотичні засоби або психотропні речовини, які були у неї в невеликих розмірах і які вона виробила, виготовила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від адміністративної відповідальності за дії, передбачені цією статтею.</p> <p>Примітка. Невеликий розмір наркотичних засобів та психотропних речовин визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу. Див. уже зазначений вище наказ Міністерства охорони здоров'я України від 1 серпня 2000 р. № 188 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2000 р. за № 512/4733).</p> <p>3) Розділ XIII Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення».</p> <p>Найпоширенішою щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є стаття 307 Кримінального кодексу України («Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства — <i>караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років.</i> 2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або із застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства, або особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306, 307, 310, 311, 312, 314, 317 цього Кодексу, або у великих розмірах, а також заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем — <i>караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.</i> 				

Проблемні аспекти	Діти та молодь		
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	...які мають законних представників	...які мають законних представників
	віком від 10 років до досягнення 14 років...	...які мають законних представників	...які мають законних представників
	<p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені в особливих великих розмірах, або організованою групою, розбій з метою викрадення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також вимагання цих засобів чи речовин, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я, — карається позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна.</p> <p>Суб'єктом злочину за статтею 307 Кримінального кодексу є особа, яка досягла 16 років.</p> <p>Незаконним придбанням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна вважати їх купівлю, обмін на інші товари або речі, прийняття як плати за виконану роботу чи надані послуги, позики, подарунка або сплати боргу, привласнення знайденого тощо.</p> <p>Під незаконним придбанням розуміється також збирання залишків нарковмісних рослин на поживних земельних площах після зняття з них охорони, а також земельних ділянках громадян, і збирання таких дикорослих рослин чи їх частин на пустирях.</p> <p>Не визнається незаконним придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за виданим на законних підставах рецептом лікаря. Отже, не буде вважатися незаконним і придбання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за програмами замісної підтримувальної терапії. Придбання наркотичних засобів вважається закінченим злочином з моменту фактичного заволодіння ними особою.</p> <p>Під незаконним зберіганням слід розуміти будь-які умисні дії, пов'язані з фактичним незаконним перебуванням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у володінні винного (він може тримати їх при собі, в будь-якому приміщенні, сховищі або іншому місці). Відповідальність за незаконне зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів настає незалежно від його тривалості. Зберігання наркотичних засобів вважається закінченим злочином з моменту, коли такі засоби фактично почали перебувати у володінні особи.</p> <p>Під незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід розуміти будь-які оплатні чи безоплатні форми їх реалізації всупереч законам України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсорів» від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР (в редакції Закону України від 22 грудня 2006 р. № 530-У) і «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР (тобто продаж, дарування, обмін, сплата боргу, позика, введення володільцем цих засобів або речовин ін'єкцій іншій особі за її згодою тощо).</p> <p>Не утворюють збуту спільне введення ін'єкцій наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів особами, які їх придбали за спільні кошти. Відповідальність за збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів настає незалежно від розміру таких засобів або речовин. Збут наркотичних засобів вважається закінченим злочином з моменту відчуження цих засобів або речовин особою.</p>		

Проблемні аспекти	Діти та молодь	
	віком від 10 років до досягнення 14 років... ...які мають законних представників	віком від 10 років до досягнення 14 років... ...які мають законних представників
10. Стандарти надання медичних та соціальних послуг	<p>Загальні коментарі:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Закон України «Про державні соціальні гарантії» від 05 жовтня 2000 р. № 2017-III; 2) <i>Порядок розроблення державного стандарту соціальної послуги</i>, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку розроблення державного стандарту соціальної послуги» від 16 травня 2012 р. № 282 (zareestrovano v Міністерстві юстиції України 1 червня 2012 р. за № 876/21188); 3) <i>Стандарт надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом</i>, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareestrovano v Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 904/18199); 4) <i>Стандарт надання соціальних послуг з догляду і підтримки для людей, які живуть з ВІЛ/СНДом</i>, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareestrovano v Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 903/18198); 5) <i>Стандарт надання соціальних послуг хворим на поєднані захворювання туберкульоз та ВІЛ-інфекцію</i>, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareestrovano v Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 905/18200); 6) <i>Стандарт надання соціальних послуг хворим з потрійним діагнозом (ВІЛ-інфекція, туберкульоз, залежність від наркотичних речовин)</i>, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770; zareestrovano v Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 906/18201; 7) <i>Стандарт надання соціальних послуг особам, які отримують замісну підтримувальну терапію азоністами опіоїдів</i>, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareestrovano v Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 907/18202). 	

9. УЗАГАЛЬНЕНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДОЛАННЯ НОРМАТИВНО- ПРАВОВИХ ПРОГАЛИН

1. Рекомендації Комітетові Верховної Ради України з питань охорони здоров'я⁵⁴² і Комітетові з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму⁵⁴³:

1. Виробити для одних і тих самих понять однакові означення для всіх законодавчих актів, в яких ці поняття застосовуються, зокрема це стосується понять: «батьки-вихователі», «дитина-інвалід», «прийомна сім'я», «прийомні батьки», «прийомні діти» і «соціально-альний супровід» (навіть у тих випадках, коли відмінності в означеннях відносно незначні).
2. Законодавчо закріпити поняття, що розробили і застосовують Всесвітня організація охорони здоров'я (World Health Organization) і Дитячий фонд ООН (United Nations International Children's Emergency Fund), але яких поки що нема в чинному законодавстві України, зокрема це стосується понять: «підлітки груп ризику», «підлітки, уразливі до інфікування ВІЛ», «ризикована поведінка», «уразливість».
3. Законодавчо означити поняття «непланована вагітність», «первинна профілактика» і «статеве виховання».
4. Означити поняття «підліток» (у вікових межах від 14 років до досягнення 17 років 11 місяців 29 днів) шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III⁵⁴⁴.
5. Встановити з врахуванням позиції Всесвітньої організації охорони здоров'я і чинного законодавства України класифікацію підлітків за віковими групами (з відповідним обсягом юридичних прав і обов'язків для кожної вікової групи). Одним з варіантів може бути:
 - «підлітки молодшого віку» (діти від 10 до досягнення 14 років);
 - «підлітки середнього віку» (діти від 14 до досягнення 18 років);
 - «підлітки старшого віку» (молодь від 18 до досягнення 19 років).
6. Проблема означення понять «підліток» і «підлітковий» має бути розв'язана з врахуванням міжнародного досвіду і чинного законодавства України шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III⁵⁴⁵. Під відповідними змінами розуміється законодавче встановлення підліткового віку в межах від 14 років до досягнення 17 років 11 місяців 29 днів.
7. У контексті інфікування ВІЛ означити поняття «представники груп ризику» і поняття «особи, уразливі до інфікування ВІЛ» і внести відповідні зміни до Закону України «Про

⁵⁴² Пункт 16 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

⁵⁴³ Пункт 26 Додатку «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.

⁵⁴⁴ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

⁵⁴⁵ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

- протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ⁵⁴⁶.
8. Розглянути пропозицію про можливість правового врегулювання питань, що виникають за участю ЧСЧ, зокрема підлітків-хлопців, які є ЧСЧ.
 9. Розглянути пропозицію про можливість доповнення частин 4 і 5 статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ⁵⁴⁷ у частині «передачі педагогічному персоналу закладів соціального захисту відомостей про результати медичного огляду на ВІЛ-інфекцію дітей, які перебувають у притулках для дітей служби у справах дітей, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей».
 10. Розглянути пропозицію внесення зміни до статті 285 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. № 435-ІV⁵⁴⁸, для того щоб обов'язок надавати (надавати в обмеженому обсязі або не надавати) інформацію про хворобу у разі, якщо така інформація або ненадання послуг можуть погіршити стан здоров'я або зашкодити процесові лікування, покладался не на медичних працівників, а на соціальних працівників.
 11. Розглянути пропозицію про **увідповіднення** частини 3 статті 17 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-ІV⁵⁴⁹ (у частині застосування терміна «*центри соціальних служб для молоді*») Законові України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-ІІІ⁵⁵⁰ (який закріплює термін «*центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді*»).
 12. Розглянути пропозицію про **увідповіднення** частини 2 статті 24 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-ІІІ⁵⁵¹ у частині формулювання «в притулках для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх» Законові України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР⁵⁵².

2. Рекомендації Президентіві України:

2.1. Визнати не чинними нормативно-правові акти, ухвалені щодо фактично ліквідованих та ліквідованими органами державної влади України, зокрема:

- 1) Розпорядження Президента України «Про зміни до Розпорядження Президента України від 16 вересня 1992 року № 141/92-рп «Про Положення про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД»» від 25 вересня 1992 р. № 149/92-рп⁵⁵³.

⁵⁴⁶ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

⁵⁴⁷ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

⁵⁴⁸ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

⁵⁴⁹ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁵⁵⁰ Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-ІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.

⁵⁵¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-ІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

⁵⁵² Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

⁵⁵³ Про зміни до Розпорядження Президента України від 16 вересня 1992 року № 141/92-рп «Про Положення про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД» : Розпорядження Президента України від 25 вересня 1992 р. № 149/92-рп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/149/92-%D1%80%D0%BF>.

- 2) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про розміщення Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД при Президентові України» від 26 липня 1993 р. № 546-р⁵⁵⁴.
- 3) Наказ Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД при Президенті України «Про затвердження Тимчасового примірнього положення про обласний, Київський та Севастопольський міський комітет боротьби із захворюванням на СНІД» від 28 лютого 1996 р. № 12 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 26 березня 1996 р. за № 142/1167)⁵⁵⁵.
- 4) Указ Президента України «Про Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД» від 10 грудня 1996 р. № 1184/96⁵⁵⁶.
- 5) Указ Президента України «Про Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД» від 14 листопада 1997 р. № 1275/97⁵⁵⁷.

2.2. Змінити редакцію статті 1 Указу Президента України «Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу в Україні» від 30 листопада 2005 р. № 1674/2005⁵⁵⁸ (відповідно до якої, головним органом з координації заходів щодо реалізації єдиної політики у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні формально є Національна координаційна рада з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу, яка фактично була ліквідована ще 11 липня 2007 р.).

2.3. Узгодити зміст статті 1 Указу Президента України «Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу в Україні» від 30 листопада 2005 р. № 1674/2005⁵⁵⁹ і Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 11 липня 2007 р. № 926⁵⁶⁰ (у частині визначення головного національного органу з координації заходів щодо реалізації єдиної політики у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні).

3. Рекомендації Кабінетові Міністрів України:

Увідповіднити Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-XI⁵⁶¹ Правила медичного огляду з метою виявлення ВІЛ-інфекції, обліку ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД та медичного нагляду за ними, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026⁵⁶².

⁵⁵⁴ Про розміщення Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД при Президентові України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 липня 1993 р. № 546-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/546-93-%D1%80>.

⁵⁵⁵ Про затвердження Тимчасового примірнього положення про обласний, Київський та Севастопольський міський комітет боротьби із захворюванням на СНІД : Наказ Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД при Президенті України від 28 лютого 1996 р. № 12 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 26 березня 1996 р. за № 142/1167) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0142-96>.

⁵⁵⁶ Про Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 10 грудня 1996 р. № 1184/96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1184/96/card6#Public>.

⁵⁵⁷ Про Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 14 листопада 1997 р. № 1275/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1275/97>.

⁵⁵⁸ Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу в Україні : Указ Президента України від 30 листопада 2005 р. № 1674/2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1674/2005>.

⁵⁵⁹ Там само.

⁵⁶⁰ Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 926 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF>.

⁵⁶¹ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

⁵⁶² Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF>.

4. Рекомендації Міністерству охорони здоров'я України:

1. На виконання пункту 4 статті 1 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІ⁵⁶³ визначити перелік груп підвищеного ризику щодо інфікування ВІЛ з урахуванням критеріїв та рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я.
2. У преамбулі, пунктах 2.3 і 2.6 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465⁵⁶⁴ число «15» замінити на «14».
3. У пункті 2.17 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465 число «14» замінити на «13».
4. З урахуванням попередніх пропозицій внести відповідні зміни до інших наказів Міністерства охорони здоров'я України.
5. Внести зміни щодо порядку отримання підлітками, зокрема з груп ризику, медичних послуг, до Тимчасових стандартів, критеріїв та індикаторів надання медичної допомоги підліткам та молоді в центрах (відділеннях, кабінетах) медичної допомоги підліткам та молоді, що затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382⁵⁶⁵.
6. Посилити контроль за дотриманням частини 4 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ щодо **безоплатності** тестування на ВІЛ-інфекцію дітей.
7. Удосконалити статистичну звітно-облікову документацію ВІЛ-позитивних осіб відповідно до вимог статті 13 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ, яка наголошує на принципі конфіденційності.
8. Розробити правила забезпечення конфіденційності соціальними і педагогічними працівниками.
9. Розробити нормативно-правовий акт, який має визначити механізм передання даних щодо ВІЛ-інфекції, із зазначенням кола осіб, підстав надання даних тощо.
10. Забезпечити проведення ДКТ у всіх «клініках, дружніх до молоді».

⁵⁶³ Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.

⁵⁶⁴ Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 грудня 2002 р. № 465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2336.0>.

⁵⁶⁵ Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.

5. Рекомендації Мінсоцполітики України, МОЗ України, МОН України⁵⁶⁶ і МВС України:

Порядок взаємодії місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України «Про взаємодію місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу» від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319)⁵⁶⁷ **увідповіднити** статті 15 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-IV⁵⁶⁸ (через застосування терміна «*соціальний супровід*», а не терміна «*соціальне супроводження*»).

6. Рекомендації МОН України⁵⁶⁹, МОЗ України і Мінсоцполітики України:

До Правил опіки та піклування, затверджених наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88, внести доповнення, які мають визначати:

- як дитина до досягнення **10 років** може висловити своє бажання щодо призначення їй опікуна. Вважаємо, що в цьому випадку можна за аналогією скористатися нормами, закріпленими, відповідно, у статті 256–3 «Прийомні діти» і статті 256–7 «Вихованці дитячого будинку сімейного типу» Сімейного кодексу України: «*потрібна згода дитини, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити*»;
- як дитина до досягнення **14 років** у контексті статей 151 і 172 Сімейного кодексу України може оспорити призначення їй опікуна;
- пункти 1.1, 1.2, 2.1 і 2.2 увідповіднити Сімейному кодексові України.

⁵⁶⁶ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

⁵⁶⁷ Про взаємодію місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1007-12>.

⁵⁶⁸ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁵⁶⁹ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

7. Рекомендації МОН⁵⁷⁰ і МОЗ України:

1. Порядок медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей (затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010) **увідповіднити** абзацові 2 частини 3 статті 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ у частині забезпечення проведення тестування на ВІЛ умови наявності усвідомленої інформованої згоди таких дітей.
2. Пункти 2, 3, 6, 8, 9, 12 і 13 Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства освіти України від 5 травня 1997 р. № 137/131 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 серпня 1997 р. за № 328/2132)⁵⁷¹ **увідповіднити** абзацові 2 частини 2 статті 6 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. № 2947-ІІІ⁵⁷².

8. Рекомендації МОН України⁵⁷³:

1. Порядок здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу, затверджений наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982⁵⁷⁴), **увідповіднити** статті 15 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 р. № 2342-ІV⁵⁷⁵ (через застосування терміна «соціальний супровід», а не терміна «соціальне супроводження»).
2. У зв'язку із втратою чинності наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 23 грудня 2005 р. № 3430 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 лютого 2006 р. за № 136/12010)⁵⁷⁶ **визнати таким, що втратив чин-**

⁵⁷⁰ Так само.

⁵⁷¹ Про затвердження Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: Наказ Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства освіти України від 05 травня 1997 р. № 137/131 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20 серпня 1997 р. за № 328/2132) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0328-97>.

⁵⁷² Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-ІІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.

⁵⁷³ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

⁵⁷⁴ Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0966-09>.

⁵⁷⁵ Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-ІV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

⁵⁷⁶ Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 грудня 2005 р. № 3430 (зареєстровано в Міністерстві юстиції Укра-

ність, наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків» від 26 березня 2007 р. № 901 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за № 307/13574)⁵⁷⁷.

9. Рекомендації Міністерству внутрішніх справ України:

Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ» від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459)⁵⁷⁸ **увідповіднити** Законів України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР.

10. Рекомендації Мінсоцполітики України, МОЗ України, МОН України⁵⁷⁹, МВС України у партнерстві з місцевими органами влади та громадськими об'єднаннями:

1) Щодо особливостей правового статусу дитини:

1. **Провести** низку міжвідомчих консультацій щодо застосування в нормативно-правових актах понять «підліток», «підлітковий» і їхньої відповідності поняттям «дитина», «малолітній», «неповнолітній»;
2. **Визначити** вікові межі з врахуванням міжнародних підходів та українського законодавства. Одним з варіантів може бути:
 - «підлітки молодшого віку», до яких відносити дітей від 10 до досягнення 14 років;
 - «підлітки середнього віку», до яких відносити дітей від 14 до досягнення 18 років;
 - «підлітки старшого віку», до яких відносити молодь від 18 до досягнення 19 років.
3. **Вивчити** досвід інших країн, проаналізувати наявні практики та провести дискусію із представниками зацікавлених сторін та з участю фахівців-юристів стосовно можливості та доцільності надання керівникам закладів тимчасового влаштування дітей статусу «тимчасового опікуна» з обмеженням його повноважень лише до розв'язання питань забезпечення доступу до якісних медичних і соціальних послуг.

2) Щодо доступу до інформації стосовно ВІЛ-інфікування:

1. **Розробити:**
 - стратегії інформування та забезпечення доступу до інформації про ВІЛ;
 - відомчі нормативно-правові акти на забезпечення таких стратегій, плани стратегічних дій.
2. **Визначити:**

їни 16 лютого 2006 р. за № 136/12010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0136-06>.

⁵⁷⁷ Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 26 березня 2007 р. № 901 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за № 307/13574) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0307-07>.

⁵⁷⁸ Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0434-96>.

⁵⁷⁹ Чинне Міністерство освіти і науки України утворене **28 лютого 2013 р.** в результаті реорганізації Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Див.: Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.

Згідно з пунктом 3 Положення про Міністерство освіти і науки України, одним з основних завдань МОН України є реалізація державної політики у сфері освіти і науки. Див.: Питання Міністерства освіти і науки України : Указ Президента України від 25 квітня 2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/240/2013>.

- суб'єктів, які мають забезпечити регулярне та повне інформування дітей у сфері ВІЛ-інфекції (з урахуванням вікових категорій дітей віком від 10 до досягнення 14 років і віком від 14 до досягнення 18 років);
- бар'єри в інформуванні;
- стандарти, шляхи і способи їх інформування;
- показники виконання стратегій та передбачені цілі;
- систему моніторингу такої діяльності;

3) Щодо доступу до медичних послуг:

1. Розробити нормативно-правовий акт щодо правового регулювання проходження медичного огляду та надання необхідних медичних послуг (зокрема проведення штучного переривання вагітності) бездоглядним дітям віком до 14 років.
2. Розробити нормативно-правовий акт щодо порядку лікування від наркозалежності, замісної терапії і антиретровірусної терапії бездоглядних дітей віком до 14 років.

4) Щодо доступу до соціальних послуг:

1. Визначити, які саме соціальні послуги потрібні дітям та молоді, особливо з груп високого ризику, розробити стандарти надання таких послуг, механізми забезпечення та систему моніторингу, зокрема конкретні показники та цілі.
2. Розробити і спрямувати соціальні послуги не лише на задоволення соціальних потреб дітей, а також на ресоціалізацію (повернення дітей у суспільство).
3. Сприяти поширенню соціального замовлення на надання послуг силами громадських об'єднань, передбачити критерії для відбору і акредитації громадських об'єднань, а також необхідний обсяг фінансування.

11. Загальні рекомендації:

1. Підвищувати правову культуру державних службовців, медичних, соціальних працівників, педагогів, представників громадських об'єднань, працівників правоохоронних органів та суспільства загалом:
 - щодо пріоритету міжнародних договорів, згоду на які дала Верховна Рада України, перед нормами відповідних актів законодавства України, зокрема законів України;
 - щодо процесу адаптації вітчизняного законодавства до права Європейського Союзу, зокрема і до норм про захист прав людини, ухвалюваних у рамках Європейського Союзу;
 - щодо значення і змісту рекомендаційних міжнародних актів у сфері захисту прав людини.
2. До планів навчальних програм (ВНЗ, закладів підвищення кваліфікації) внести тематику «Нормативно-правові аспекти проблеми ВІЛ-інфекції, юридична відповідальність, дотримання прав і обов'язків медичних і соціальних працівників, педагогів та ЛЖВ, в тому числі прав неповнолітніх, на анонімне консультування та тестування на ВІЛ-інфекцію».
3. Вжити заходів щодо підвищення рівня ознайомлення медичних і соціальних працівників з принципами проведення ДКТ на базі Протоколу ДКТ.
4. Дослідити бар'єри на шляху проведення та визначити необхідні механізми забезпечення ефективної політики в межах чинного законодавства.
5. Залучати підлітків і молодь до участі в концептуалізації, розробленні, втіленні, координації, моніторингу та огляді політики і програм боротьби з ВІЛ-інфекцією на рівнях громади і національному, з належним урахуванням їхнього віку та зрілості.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

Джерела, на підставі яких підготовлено цей Нормативно-правовий огляд, подано за певними смисловими блоками. Спочатку надано джерела монографічної і довідкової літератури, потім Конституція України⁵⁸⁰, міжнародно-правові акти, далі — акти національного законодавства України, і насамкінець — корисні для роботи інтернетсайти.

Міжнародно-правові договори та інші міжнародно-правові акти у списку використаних джерел розташовано раніше за акти національного законодавства України через переважну юридичну силу міжнародних договорів перед законами України. Зокрема, як уже зазначено вище, такий висновок ґрунтується на положеннях частини 2 статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. № 1906-IV⁵⁸¹: «Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору».

Слід також зазначити, що блоки міжнародно-правових актів і актів національного законодавства України додатково згруповано за конкретними видами, які розташовано відповідно до юридичної сили (від актів найвищої до актів меншої юридичної сили).

У середині блоків джерела розташовано в алфавітному порядку.

У посиланнях на джерела цього Нормативно-правового огляду максимально використано офіційний вебсайт Верховної Ради України (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws>). Це пояснюється, *по-перше*, більшою повсякденною зручністю в доступі до Інтернету, ніж до офіційних друкованих джерел, в яких відбувається офіційне оприлюднення законів та інших нормативно-правових актів⁵⁸² («Голос України», «Урядовий кур'єр», «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України», «Офіційний вісник Президента України», «Зібрання діючих міжнародних договорів України»), *по-друге*, якістю викладення і безоплатністю доступу до інформації, а також публічним характером офіційного вебсайту Верховної Ради України.

Монографічна і довідкова література

1. Бордуніс Т. Аналіз нормативно-правової бази щодо забезпечення прав дітей і молоді, які живуть та працюють на вулиці, запобігання безпритульності й бездоглядності в Україні [Текст] / Тетяна Бордуніс. — К. : USAID | Проект розвитку ВІЛ/СНІД-сервісу в Україні, 2011. — 88 с.
2. Буроменський М. В. Репродуктивні права та механізми їх реалізації у ВІЛ-позитивних жінок в Україні/ М. В. Буроменський, Н. М. Нізова, В. М. Рудий — К. : Вид. Раєвського, 2005. — 143 с.
3. Відділ ВІЛ та ВІЛ-асоційованих інфекцій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://duieih.kiev.ua/new_site.htm.
4. ВІЛ-інфіковані діти: медичний догляд, психологічна підтримка, соціальний супровід, правовий захист / авт. кол. Котова Н. В., Старець О. О., Пурік О. П. та ін. — К.: К.І.С., 2010—176 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Inficovani_diti_for_WEB.pdf.

⁵⁸⁰ Відповідно до частини 2 статті 8 і частини 2 статті 9 Конституції України Конституція має перевагу перед міжнародними договорами. Див.: Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>

⁵⁸¹ Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

⁵⁸² Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/503/97>

5. Вопросы здравоохранения. Инфекции, передаваемые половым путем [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.who.int/topics/sexually_transmitted_infections/ru/index.html.
6. Глобальная стратегия профилактики инфекций, передаваемых половым путем, и борьбы с ними, 2006–2015 гг. — Всемирная организация здравоохранения, 2007. — 70 с. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://whqlibdoc.who.int/publications/2007/9789244563472_rus.pdf.
7. Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді : моногр. / О. М. Балакірева, Н. О. Рингач, Р. Я. Левін та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. — К. : Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2007. — 128 с.
8. Інструктивно-методичні матеріали щодо роботи центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді з дітьми та молоддю груп ризику [Текст] / [О. М. Балакірева, Т. В. Бондар]. — К. : USAID | Проект розвитку ВІЛ/СНІД-сервісу в Україні, 2012. — 100 с.
9. Лещук Н. О. Методика освіти «рівний — рівному» : навч.-метод. посіб. [Текст] / Н. О. Лещук, Ж. В. Савич, Н. В. Заверико, Н. В. Зимівець. — К. : Наш час, 2007. — 104 с.
10. Олександр Вілкул: «Ми створюємо на Дніпропетровщині європейську систему охорони здоров'я молоді». Інформація з архіву вебсайту ОДА [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.adm.dp.ua/OBLADM/OblDp.nsf/archive/453CC51D68093917C22577AB0041E6B9?opendocument>.
11. Олійник Лія. Статеве виховання: навч. посіб. з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку [Текст] / Лія Олійник. — Миколаїв : ПП «Прінт-Експрес», 2010. — 112 с., ілюстр.
12. Оперативна інформація про офіційно зареєстрованих ВІЛ-інфікованих протягом березня 2013 року [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://dssz.gov.ua/attachments/article/1593/Березень%202013.xls>.
13. Оценки по ВИЧ и СПИДу (2009) [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.unaids.org/ru/regionscountries/countries/ukraine/>.
14. Оцінка чисельності дітей та молоді вікової групи 10–19 років, що відносяться до груп ризику / ЮНІСЕФ ; Укр. ін.-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К., 2011. — 48 с. [Електронний ресурс] — Режим доступа : http://www.unicef.org/ukraine/Ocinka_chiselnosti_ditey_ukr.pdf.
15. Підлітки груп ризику: доказова база для посилення відповіді на епідемію ВІЛ в Україні : аналіт. звіт / ЮНІСЕФ ; Укр. ін.-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К. : К.І.С., 2008. — 192 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступа : http://www.unicef.org/ukraine/ukr/MARA_Report_ukr_druk.pdf.
16. Подростки групп риска к инфицированию ВИЧ : Книга для участника : учебно-методическое пособие / [Аноприенко Е. В., Журавель Т. В., Пархоменко Ж. В.] / под общ. ред. Т. В. Журавель. — К. : ПЦ «Фолиант», 2012. — 228 с.
17. Предупреждение ВИЧ/СПИДа среди молодых людей: систематический обзор фактических данных из развивающихся стран/ Межведомственная целевая группа ЮНЭЙДС по молодежи. — 10 с. [Електронний ресурс] — Режим доступа : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/pdfs/ru_hiv_y_people_9241209380.pdf.
18. Про Державну установу «Український Центр СНІДу МОЗ України» [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://ukraids.gov.ua/index.php/uk/about/pro-ukr-centr>. на сайті ДУ «Український центр контролю за соцхворобами МОЗ України».
19. Рівень поширення і тенденції вживання тютюну, алкогольних напоїв, наркотичних речовин серед учнівської молоді України: 2011 / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.); Т. В. Бондар, Ю. П. Галіч та ін. — Укр. ін.-т соц.дослідж. ім. О. Яременка. — К. : ТОВ ВПК «ОБНОВА», 2011. — 176 с.

20. Стан та чинники здоров'я українських підлітків : моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. — К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін.-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. — К. : К.І.С., 2011. — 172 с.
21. Сучасний стан політики та законодавства з питань надання медико-соціальних послуг для дітей та молоді груп високого ризику щодо ВІЛ-інфікування : аналіт. огляд / М. В. Буроменський, В. М. Стешенко. — К. : Укр. ін.-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2008. — 127 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : [http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ukraine/ukr/Legal_review_UA(1).pdf).
22. 10 facts on adolescent health [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/features/factfiles/adolescent_health/en/index.html.
23. Adolescent job aid: a handy desk reference tool for primary level health workers. — WHO, 2010. — 180 p. (P. 9, 10) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241599962_eng.pdf.
24. Committee on the Rights of the Child. Monitoring children's rights [Електронний ресурс]. — Ресурс доступу : <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>.
25. International Association of Schools of Social Work [Електронний ресурс] — Режим доступу : www.iassw.org.
26. International Federation of Social Workers [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://ifsw.org>.
27. Number of people (all ages) living with HIV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://apps.who.int/ghodata/?vid=22100>.
28. Statement of Ethical Principles [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://ifsw.org/policies/statement-of-ethical-principles>.
29. The Ethics of Social Work Principles and Standards. Adopted by the International Federation of Social Workers (IFSW) General Meeting, Colombo, Sri Lanka, July 6–8, 1994 [Електронний ресурс] — Режим доступу : https://jicsweb1.dom.edu/ICS/icsfs/IFSW_CODE_OF_ETHICS.doc?target=ef6590d5-eed4-4cd1-a6ed-f17f8aa2bbee.
30. Unintended Pregnancy Prevention [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.cdc.gov/reproductivehealth/UnintendedPregnancy/index.htm>.
31. WMA International Code of Medical Ethics [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.wma.net/en/30publications/10policies/c8>.

Конституція України

32. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page>.

Міжнародно-правові акти

Міжнародні договори з прав людини універсального характеру

33. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
34. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
35. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
36. Статус Конвенції о правах ребенка (Нью-Йорк, 20 ноября 1989 года) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_j24.

Міжнародні договори з прав людини регіонального характеру

37. Європейська соціальна хартія від 18 жовтня 1961 р. (ETS № 35) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_300.
38. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 р. (ETS № 163) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062.
39. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

Міжнародно-правові акти рекомендаційного характеру

40. Віденська декларація та Програма дій, прийняті на Всесвітній конференції з прав людини (м. Відень, 25 червня 1993 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_504.
41. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, прийнята на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах дітей (Організація Об'єднаних Націй, м. Нью-Йорк, 30 вересня 1990 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_075.
42. Декларація про прихильність справі боротьби з ВІЛ/СНІДом, ухвалена Резолюцією S-26/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 27 червня 2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_846.
43. Декларація стосовно медичного абортів, ухвалена 24-ю Всесвітньою медичною асамблеєю 1 серпня 1970 р. (м. Осло, Норвегія); внесено поправки 35-ю Всесвітньою медичною асамблеєю у жовтні 1983 р. (м. Венеція, Італія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/990_009.
44. Декларація та План дій «Світ, придатний для життя дітей» ухвалені Резолюцією S-27/2 спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 травня 2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b20.
45. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена в Резолюції 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
46. Паризька декларація «Жінки, діти та синдром набутого імунodefіциту (СНІД)», затверджена Міжнародною конференцією про наслідки СНІДу для здоров'я матерів та дітей (м. Париж, 27–30 листопада 1989 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_848.
47. Політична декларація двадцятої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, присвяченої спільній боротьбі із світовою проблемою наркотиків, прийнята резолюцією S-20/2 Генеральної Асамблеї ООН 10 червня 1998 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_348.
48. Програма дій, ухвалена на Міжнародній конференції з питань народонаселення та розвитку (м. Каїр, 5–13 вересня 1994 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.un.org/russian/conferen/cairo_pop.pdf.
49. General Comment No. 3 (2003) HIV/AIDS and the rights of the child [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/GC3_en.doc.

Нормативно-правові акти національного законодавства України*Закони України та інші акти Верховної Ради України*

50. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
51. Додаток «Предмети відання комітетів Верховної Ради України сьомого скликання та Спеціальної контрольної комісії Верховної Ради України з питань приватизації» до Постанови Верховної Ради України «Про комітети Верховної Ради України сьомого скликання» від 25 грудня 2012 р. № 11-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/11-18>.
52. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>.
53. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page>.
54. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
55. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Видання друге, перероблене та доповнене. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. — 1152 с.
56. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 р. № 1129-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page>.
57. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.
58. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
59. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
60. Про благодійництво та благодійні організації : Закон України від 16 вересня 1997 р. № 531/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/531/97-%D0%B2%D1%80>.
61. Про введення в дію Закону України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення» : Постанова Верховної Ради України від 12 грудня 1991 р. № 1973-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1973-12>.
62. Про відходи : Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80/page>.
63. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
64. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг : Закон України від 15 березня 2012 р. № 4523-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4523-17>.
65. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органів і служб у справах неповнолітніх та спеціальних установ для неповнолітніх : Закон України від 7 лютого 2007 р. № 609-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609-16>.
66. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення» : Закон України від 23 груд-

- ня 2010 р. № 2861-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2861-17>.
67. Про внесення змін до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2823-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2823-17>.
68. Про внесення змін до Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» : Закон України від 15 січня 2009 р. № 878-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-17>.
69. Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги : Закон України від 7 липня 2011 р. № 3611-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>.
70. Про волонтерську діяльність : Закон України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
71. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/page>.
72. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2017-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.
73. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік : Закон України від 20 травня 2010 р. № 2278-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2278-17>.
74. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам : Закон України від 16 листопада 2000 р. № 2109-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>.
75. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 р. № 2342-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.
76. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення : Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.
77. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : Декларація Верховної Ради України від 15 грудня 1992 р. № 2859-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.
78. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
79. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Закон України від 05 березня 2009 р. № 1065-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.
80. Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004–2008 роки : Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1281-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1281-15>.
81. Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006–2010 роки : Закон України від 14 березня 2006 р. № 3522-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3522-15>.
82. Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення [Текст] : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 11. — Ст. 152.

83. Про затвердження Державної програми зайнятості населення на 2001–2004 роки : Закон України від 7 березня 2002 р. № 3076-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3076-14/page>.
84. Про затвердження Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Закон України від 19 лютого 2009 р. № 1026-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-17>.
85. Про затвердження Загальнодержавної програми імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009–2015 роки : Закон України від 21 жовтня 2009 р. № 1658-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1658-17>.
86. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст : Закон України від 4 березня 2004 р. № 1580-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1580-15/page>.
87. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1645-14>.
88. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80>.
89. Про звільнення від оподаткування грошових коштів, які спрямовуються на проведення новорічно-різдвяних свят для дітей та на придбання дитячих святкових подарунків : Закон України від 30 листопада 2000 р. № 2117-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2117-14>.
90. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
91. Про інформацію Комісії Верховної Ради Української РСР з питань здоров'я людини щодо поширення захворювання на СНІД : Постанова Президії Верховної Ради Української РСР від 17 січня 1991 р. № 631-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/631-12>.
92. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>.
93. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>.
94. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80/page2>.
95. Про об'єднання громадян : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2460-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>.
96. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.
97. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page>.
98. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

99. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей [Текст] : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2623-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 26. — Ст. 354.
100. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.
101. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 2 червня 2005 р. № 2623-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2823-17/card6#Public>.
102. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
103. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
104. Про соціальні послуги : Закон України від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-1>.
105. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>.
106. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2558-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-17/card6#Public>.
107. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон України від 5 лютого 1993 р. № 2998-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.
108. Про протидію захворюванню на туберкульоз : Закон України від 5 липня 2001 р. № 2586-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2586-14>.
109. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1972-12>.
110. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 137-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/137-16>.
111. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>.
112. Про ратифікацію Конвенції про права дитини : Постанова Верховної Ради Української РСР від 27 лютого 1991 р. № 789-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/789-12>.
113. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права : Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 р. № 2148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2148-08>.
114. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
115. Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112 : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4499-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4499-17>.

116. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
117. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page>.
118. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

Акти Конституційного Суду України і Верховного Суду України:

119. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми : узагальнення судової практики Верховного Суду України від 11 грудня 2008 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>.
120. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02>.
121. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) від 29 травня 2002 р. № 10-рп/2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02/paran54#n54>.

Укази і розпорядження Президента України

122. Національна програма «Репродуктивне здоров'я 2001–2005» : Указ Президента України від 26 березня 2001 р. № 203/2001 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/203/2001>.
123. Питання Державної служби України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань : Указ Президента України від 8 квітня 2011 р. № 441/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/441/2011>.
124. Питання Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД : Розпорядження Президента України від 1 грудня 1992 р. № 192/92-рп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/192/92-%D1%80%D0%BF>.
125. Про вдосконалення державного управління у сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та туберкульозу в Україні : Указ Президента України від 30 листопада 2005 р. № 1674/2005 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1674/2005>.
126. Про внесення змін до Розпорядження Президента України від 16 вересня 1992 року № 141 : Розпорядження Президента України від 7 жовтня 1995 р. № 274/95-рп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/274/95-%D1%80%D0%BF>.
127. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/96/2013>.
128. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [Текст] : Указ Президента України від 28 лютого 2013 р. № 96/2013 // Офіційний вісник Президента України від 28 лютого 2013 р. — 2013. — № 5. — С. 3. — Ст. 185.

129. Про додаткові невідкладні заходи щодо протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу в Україні : Указ Президента України від 12 грудня 2007 р. № 1208/2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1208/2007>.
130. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України : Указ Президента України від 8 квітня 2011 р. № 410/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/410/2011>.
131. Про зміни до Розпорядження Президента України від 16 вересня 1992 року № 141/92-рп «Про Положення про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД» : Розпорядження Президента України від 25 вересня 1992 р. № 149/92-рп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/149/92-%D1%80%D0%BF>.
132. Про зміни та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Президента України : Указ Президента України від 27 січня 1999 р. № 70/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/70/99>.
133. Про Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 14 листопада 1997 р. № 1275/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1275/97>.
134. Про Координаційну раду з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії : Указ Президента України від 17 березня 2008 р. № 220/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220/2008>.
135. Про ліквідацію Комітету з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 18 травня 1998 р. № 480/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/480/98>.
136. Про ліквідацію Координаційної ради з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії : Указ Президента України від 2 квітня 2010 р. № 481/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/481/2010>.
137. Про Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 10 грудня 1996 р. № 1184/96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1184/96/card6#Public>.
138. Про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД : Указ Президента України від 27 травня 1992 р. № 313 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/313/92>.
139. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року : Указ Президента України від 22 жовтня 2012 р. № 609/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.
140. Про невідкладні заходи щодо запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу : Указ Президента України від 1 листопада 2000 р. № 1182/2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1182/2000>.
141. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1085/2010>.
142. Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Указ Президента України від 13 квітня 2011 р. № 467/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/467/2011>.
143. Про Положення про Міністерство соціальної політики України : Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 389/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389/2011>.
144. Про Положення про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД : Розпорядження Президента України від 16 вересня 1992 р. № 141/92-рп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141/92-%D1%80%D0%BF>.

145. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/503/97>.

Постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України

146. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1417 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF>.
147. Деякі питання надання молодіжним та дитячим громадським організаціям державної підтримки для виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 р. № 778 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/778-2011-%D0%BF>.
148. Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 926 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF>.
149. Деякі питання Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2001 р. № 1401 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1401-2001-%D0%BF>.
150. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.
151. Питання запобігання та захисту населення від ВІЛ-інфекції та СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2026 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2026-98-%D0%BF>.
152. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань Міністерства соціальної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 415 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/415-2012-%D0%BF>.
153. Про затвердження Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 33 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/33-2003-%D0%BF>.
154. Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації» на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 1849 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1849-2006-%D0%BF>.
155. Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009–2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2009 р. № 41 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/41-2009-%D0%BF>.
156. Про затвердження Концепції безпечного материнства : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 161-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/161-2002-%D1%80>.
157. Про затвердження Концепції стратегії дій Уряду, спрямованих на запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу, на період до 2011 року та Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 р. № 264 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/264-2004-%D0%BF>.

158. Про затвердження критеріїв діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2012 р. № 1039 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1039-2012-%D0%BF>.
159. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>.
160. Про затвердження натуральних добових норм харчування в інтернатних установах, навчальних та санаторних закладах сфери управління Міністерства соціальної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 324 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/324-2002-%D0%BF>.
161. Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2004 р. № 1591 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1591-2004-%D0%BF>.
162. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF>.
163. Про затвердження переліку органів ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 р. № 1698 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698-2000-%D0%BF>.
164. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF>.
165. Про затвердження плану дій з реалізації Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2012 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 липня 2008 р. № 1052-р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2008-%D1%80>.
166. Про затвердження плану заходів з виконання у 2012 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 травня 2012 р. № 329-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/329-2012>.
167. Про затвердження плану заходів щодо подальшого впровадження замісної підтримувальної терапії для споживачів опіоїдних ін'єкційних наркотиків : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1002-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-2011-%D1%80>.
168. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>.
169. Про затвердження Положення про електронний реєстр пацієнтів : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 546 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/546-2012-%D0%BF>.
170. Про затвердження Положення про центр медико-соціальної реабілітації дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 1996 р. № 1072 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1072-96-%D0%BF>.
171. Про затвердження Порядку державної акредитації закладу охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 липня 1997 р. № 765 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/765-97-%D0%BF>.

172. Про затвердження Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2009 р. № 1318 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1318-2009-%D0%BF>.
173. Про затвердження Порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 80 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-2007-%D0%BF>.
174. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною» : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 81 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/81-2007-%D0%BF>.
175. Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р. № 558 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/558-2004-%D0%BF>.
176. Про затвердження Порядку регулювання тарифів на платні соціальні послуги : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2005 р. № 268 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/268-2005-%D0%BF>.
177. Про затвердження Порядку та умов обов'язкового страхування медичних працівників та інших осіб на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції, і переліку категорій медичних працівників та інших осіб, які підлягають обов'язковому страхуванню на випадок інфікування вірусом імунодефіциту людини під час виконання ними професійних обов'язків, а також на випадок настання у зв'язку з цим інвалідності або смерті від захворювань, зумовлених розвитком ВІЛ-інфекції : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 1998 р. № 1642 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1642-98-%D0%BF>.
178. Про затвердження Правил організації та проведення конкурсу на залучення бюджетних коштів для надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2004 р. № 559 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/559-2004-%D0%BF>.
179. Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 955 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/955-2002-%D0%BF>.
180. Про затвердження Списків виробництв, робіт, цехів, професій і посад, зайнятість працівників в яких дає право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами праці та за особливий характер праці : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 р. № 1290 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1290-97-%D0%BF/page?text=%D1%CD%B2%C4>.
181. Про затвердження типових положень про службу у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2007 р. № 1068 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1068-2007-%D0%BF>.
182. Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Постанова Кабінету Міністрів України

- від 8 вересня 2005 р. № 878 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/878-2005-%D0%BF>.
183. Про затвердження Типового положення про соціальний центр матері та дитини [Текст] : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р. № 879 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/879-2005-%D0%BF>.
184. Про затвердження Типового положення про соціально-реабілітаційний центр (дитяче містечко) : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2005 р. № 1291 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1291-2005-%D0%BF>.
185. Про затвердження Типового положення про центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 148 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2006-%D0%BF>.
186. Про затвердження Типового положення про центр захисту дітей «Наші діти» : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1421 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1421-2009-%D0%BF>.
187. Про затвердження Типового положення про центр ресоціалізації наркозалежної молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 979 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/979-2009-%D0%BF>.
188. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2004 р. № 608 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/608-2004-%D0%BF>.
189. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2004 р. № 87 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>.
190. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 р. № 877 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-2005-%D0%BF>.
191. Про заходи щодо вдосконалення соціальної роботи із сім'ями, дітьми та молоддю : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 р. № 1126 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1126-2004-%D0%BF>.
192. Про заходи щодо організації відпочинку та оздоровлення дітей в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2000 р. № 202-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/202-2000-%D1%80/card6#Public>.
193. Про єдину систему моніторингу та оцінки ефективності заходів, спрямованих на запобігання поширенню епідемії ВІЛ-інфекції : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1349 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1349-2011-%D0%BF>.
194. Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 1998 р. № 357 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/357-98-%D0%BF>.
195. Про Комплексну програму профілактики захворювань і формування здорового способу життя населення Української РСР на період до 2000 року : Постанова Ради Міністрів Української РСР від 7 грудня 1989 р. № 305 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/305-89-%D0%BF>.
196. Про ліквідацію урядових органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2011 р. № 346 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/346-2011-%D0%BF/page>.

197. Про Національну координаційну раду боротьби з наркоманією при Кабінеті Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 1993 р. № 343 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/343-93-%D0%BF>.
198. Про Національну програму профілактики СНІДу в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1992 р. № 98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/98-92-%D0%BF>.
199. Про Національну програму профілактики СНІДу на 1995–1997 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 1995 р. № 176 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/176-95-%D0%BF>.
200. Про організаційне і фінансове забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 323 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show?nreg=323-97-%EF&find=1&text=%D1%CD%B2%C4&x=10&y=8>.
201. Про організацію діяльності спеціальних навчальних закладів для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 р. № 859 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/859-93-%D0%BF>.
202. Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 226 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF>.
203. Про порядок затвердження переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 18 років : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 889 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/889-2001-%D0%BF>.
204. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку : Постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. № 12 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/12-2004-%D0%BF>.
205. Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2002 р. № 1371 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-%D0%BF>.
206. Про Програму профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2001–2003 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2001 р. № 790 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/790-2001-%D0%BF>.
207. Про розвиток Міжнародного дитячого центру «Артек» та дитячих оздоровчих закладів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 1998 р. № 591 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/591-98-%D0%BF>.
208. Про розмір щомісячної державної допомоги дітям віком до 16 років, інфікованим вірусом імунодефіциту людини або хворим на СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 р. № 1051 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1051-98-%D0%BF>.
209. Про розмір щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2012 р. № 852 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/852-2012-%D0%BF>.
210. Про розміщення Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД при Президенті України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 липня 1993 р.

- № 546-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/546-93-%D1%80>.
211. Про схвалення Концепції Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації на 2006–2015 роки» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 р. № 244-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/244-2006-%D1%80>.
212. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми імунопрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2007–2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2006 р. № 462-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/462-2006-%D1%80>.
213. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 травня 2008 р. № 728-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/728-2008-%D1%80>.
214. Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. № 1545 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF>.
215. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 556-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/556-2012-%D1%80>.
216. Про Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 565 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>.
217. Про утворення Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 р. № 1125 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1125-2004-%D0%BF>.
218. Про утворення Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 759 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/759-2006-%D0%BF>.
219. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань охорони дитинства : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2000 р. № 1200 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1200-2000-%D0%BF>.
220. Про утворення Міжвідомчої комісії по боротьбі з туберкульозом : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2000 р. № 1480 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1480-2000-%D0%BF>.
221. Про утворення наглядової ради з питань реалізації спільного із Світовим банком проєкту «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні» : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 971 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/971-2002-%D0%BF>.
222. Про утворення Національної координаційної ради з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2005 р. № 352 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/352-2005-%D0%BF>.
223. Про утворення при Кабінеті Міністрів України Національної координаційної ради з питань запобігання захворюванню на СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р. № 1492 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1492-99-%D0%BF>.

224. Про утворення Українського фонду боротьби з ВІЛ-інфекцією і СНІДом : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2001 р. № 1620 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1620-2001-%D0%BF>.
225. Про утворення урядової комісії для здійснення керівництва організацією і проведенням заходів по боротьбі із захворюванням на СНІД в Українській РСР : Постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 4 липня 1991 р. № 68 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68%D0%B0-91-%D0%BF.
226. Про утворення Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 р. № 116 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/116-2001-%D0%BF>.
227. Про проведення у м. Кіровограді експерименту із запровадження інноваційної форми влаштування і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 р. № 213-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/213-2012-%D1%80>.

Нормативно-правові акти міністерств, відомств та інших центральних органів виконавчої влади України

228. Відповідальність медичних працівників : Лист Департаменту конституційного, адміністративного та соціального законодавства управління соціального, трудового та гуманітарного законодавства Міністерства юстиції України від 20 червня 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0040323-11>.
229. Правила матеріально-технічного забезпечення приймальників-розподільників для неповнолітніх : затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 436/1461) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0436-96>.
230. Правила медичного обслуговування неповнолітніх, які тримаються в приймальниках-розподільниках для неповнолітніх : затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 435/1460) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0435-96>.
231. Правила тримання неповнолітніх у дисциплінарній кімнаті приймальників-розподільників для неповнолітніх : затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 437/1462) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0437-96>.
232. Про взаємодію місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України від 1 червня 2012 р. № 329/409/652/502 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 20 червня 2012 р. за № 1007/21319) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1007-12>.
233. Про внесення змін до Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 26 березня 2007 р. № 901 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 4 квітня 2007 р. за

- № 307/13574) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0307-07>.
234. Про вдосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 травня 2000 р. № 120 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 листопада 2000 р. за № 819/5040 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0819-00>).
235. Про єдину електронну систему обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18 листопада 2008 р. № 4580 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 грудня 2008 р. за № 1200/15891) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1200-08>.
236. Про єдину систему надання екстреної медичної допомоги : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 1 червня 2009 р. № 370 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 вересня 2009 р. за № 863/16879) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0863-09>.
237. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України : Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 9 вересня 2005 р. № 1965 [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.12265.0>.
238. Про затвердження Інструкції про виготовлення і правила користування Єдиним квитком для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків : Наказ Міністерства освіти України від 19 червня 1996 р. № 216 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1996 р. за № 389/1414) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0389-96>.
239. Про затвердження Інструкції про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: Наказ Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства освіти України від 5 травня 1997 р. № 137/131 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 серпня 1997 р. за № 328/2132) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0328-97>.
240. Про затвердження Інструкції про порядок проведення операції штучного переривання вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20 липня 2006 р. № 508 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1155/13029) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1155-06>.
241. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 30 вересня 2009 р. за № 917/16933) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09>.
242. Про затвердження Інструкції щодо порядку оформлення і ведення особових справ отримувачів усіх видів соціальної допомоги : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 19 вересня 2006 р. № 345 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 жовтня 2006 р. за № 1098/12972) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1098-06>.

243. Про затвердження кваліфікаційних характеристик посад «директор центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями», «директор соціального гуртожитку», «директор соціального центру матері та дитини», «директор центру для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді» : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 30 травня 2006 р. № 1776 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 26 chervnya 2006 r. za № 747/12621) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0747-06>.
244. Про затвердження клінічного протоколу надання медичної допомоги хворим на поєднані захворювання — туберкульоз та ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 травня 2008 р. № 276 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.8565.0>.
245. Про затвердження Концепції надання позалікарняної допомоги ВІЛ-інфікованим та здійснення догляду за хворими на СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24 липня 2002 р. № 284 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.1480.0>.
246. Про затвердження методичних рекомендацій «Замісна підтримувальна терапія в лікуванні із синдромом залежності від опіоїдів» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 листопада 2008 р. № 645 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.8750.0>.
247. Про затвердження методичних рекомендацій удосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 грудня 2000 р. № 344 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.1838.3&nobreak=1>.
248. Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів : Наказ Міністерства освіти і науки України від 17 листопада 2003 р. № 763 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 12 sichnya 2004 r. za № 27/8626) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0027-04>.
249. Про затвердження норм харчування для осіб, які перебувають у центрах ресоціалізації наркозалежної молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 19 травня 2010 р. № 1394 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0355-10>.
250. Про затвердження нормативів харчування у центрі соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 19 серпня 2009 р. № 2948 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 16 veresnya 2009 r. za № 875/16891) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0875-09>.
251. Про затвердження нормативно-правових актів з питань медико-санітарного забезпечення осіб, які утримуються в слідчих ізоляторах та установах виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань : Наказ Державного департаменту з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18 січня 2000 р. № 3/6 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 9 bereznya 2000 r. za № 143/4364) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0143-00>.
252. Про затвердження нормативно-правових актів щодо надання соціально-медичних послуг бездомним громадянам та особам, звільненим з місць позбавлення волі : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства охорони здоров'я України від 24 січня 2007 р. № 28/26 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 14 lyuto-

- го 2007 р. за № 129/13396) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0129-07>.
253. Про затвердження облікових статистичних форм : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 1 грудня 2004 р. № 588 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20041201_588.html.
254. Про затвердження Переліку медичних показань, що дають право на одержання державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів віком до 16 років : Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України та Міністерства фінансів України № 454/471/516 від 8 листопада 2001 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 26 грудня 2001 р. за № 1073/6264) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1073-01>.
255. Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати : Наказ Міністерства соціальної політики України від 3 вересня 2012 р. № 537 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 19 вересня 2012 р. за № 1614/21926) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1614-12>.
256. Про затвердження плану заходів Міністерства освіти і науки України з виконання Загальнодержавної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009–2013 роки : Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 червня 2009 р. № 457 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=485303.
257. Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і Міністерства соціальної політики України від 10 вересня 2012 р. № 995/557 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 20 вересня 2012 р. за № 1629/21941) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>.
258. Про затвердження Положення про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 434/1459) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0434-96>.
259. Про затвердження Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку : Наказ Міністерства освіти і науки України від 15 вересня 2008 р. № 852 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 22 грудня 2008 р. за № 1219/15910) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1219-08>.
260. Про затвердження Положення про Український центр профілактики і боротьби зі СНІДом Міністерства охорони здоров'я України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 квітня 2006 р. № 225 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 3 травня 2006 р. за № 505/12379) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0505-06>.
261. Про затвердження Порядку атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги : Наказ Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2012 р. № 612 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2012 р. за № 1771/22083) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1771-12>.
262. Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медич-

- ної допомоги засудженим : Наказ Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України від 10 травня 2012 р. № 710/5/343 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 15 травня 2012 р. за № 769/21082) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0769-12>.
263. Про затвердження Порядку взаємодії кримінально-виконавчої інспекції і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення соціального супроводу і контролю за поведінкою дітей та молоді, які засуджені до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, звільнені від відбування покарання з випробуванням або умовно-достроково : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 28 жовтня 2008 р. № 288/4322 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 грудня 2008 р. за № 1159/15850) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1159-08>.
264. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи із сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 14 червня 2006 р. № 1983/388/452/221/556/596/106 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 12 липня 2006 р. за № 824/12698) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0824-06>.
265. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що надають соціальні послуги бездомним громадянам : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Державного комітету України у справах національностей та релігій і Державного департаменту України з питань виконання покарань від 19 лютого 2009 р. № 70/411/101/65/19/32 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 8 травня 2009 р. за № 419/16435) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0419-09>.
266. Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства внутрішніх справ України від 28 березня 2012 р. № 478/5/180/375/212/258 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 30 березня 2012 р. за № 487/20800) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0487-12>.
267. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги та соціальних послуг дітям і молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 1209/228 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2006 р. за № 567/12441) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0567-06>.
268. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та управлінь (відділів) освіти щодо підготовки до самостійного життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів інтернатних закладів і шкіл соціальної реабілітації : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і Міністерства освіти і науки України від 28 вересня 2007 р. № 3455/853 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2007 р.

- за № 1186/14453) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1186-07>.
269. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо профілактики раннього соціального сирітства : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 24 липня 2007 р. № 2643/420 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 6 серпня 2007 р. за № 898/14165) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0898-07>.
270. Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді із закладами охорони здоров'я щодо різних аспектів профілактики ВІЛ/СНІДу : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту України і Міністерства охорони здоров'я України від 17 листопада 2006 р. № 3925/760 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 18 грудня 2006 р. за № 1320/13194) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1320-06>.
271. Про затвердження Порядку виплати щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26 листопада 2012 р. № 946 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27 листопада 2012 р. за № 1982/22294) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1982-12>.
272. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України і Міністерства охорони здоров'я України від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 січня 2004 р. за № 99/8698) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0099-04>.
273. Про затвердження Порядку здійснення соціального патрулювання : Наказ Міністерства соціальної політики України від 19 липня 2011 р. № 283 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 4 серпня 2011 р. за № 953/19691) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0953-11>.
274. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 вересня 2009 р. № 3357 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 жовтня 2009 р. за № 966/16982) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0966-09>.
275. Про затвердження Порядку здійснення соціального супроводу центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді сімей та осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 25 квітня 2008 р. № 1795 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 29 травня 2008 р. за № 471/15162) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0471-08>.
276. Про затвердження Порядку здійснення центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціального інспектування сімей, дітей та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 27 травня 2010 р. № 1480 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 28 липня 2010 р. за № 569/17864) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0569-10>.
277. Про затвердження Порядку медичного обслуговування дітей у притулках для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх, центрах соціально-психологічної реабілітації дітей та схеми обстеження їх у лікувально-профілактичних закладах : Наказ Мі-

- ністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту та Міністерства охорони здоров'я України від 28 вересня 2006 р. № 3297/645 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 жовтня 2006 р. за № 1136/13010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1136-06>.
278. Про затвердження Порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади директорів центрів соціально-психологічної допомоги, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальних центрів матері та дитини, центрів для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, центрів ресоціалізації наркозалежної молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 29 грудня 2006 р. № 4428 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 24 січня 2007 р. за № 59/13326) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0059-07>.
279. Про затвердження порядку проведення експерименту : Наказ Міністерства соціальної політики України від 8 червня 2012 р. № 350 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27 червня 2012 р. за № 1078/21390) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1078-12>.
280. Про затвердження Порядку проведення замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27 березня 2012 р. № 200 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 5 червня 2012 р. за № 889/21201) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0889-12>.
281. Про затвердження Порядку розроблення державного стандарту соціальної послуги : Наказ Міністерства соціальної політики України від 16 травня 2012 р. № 282 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 1 червня 2012 р. за № 876/21188) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0876-12>.
282. Про затвердження Порядку проведення тестування на ВІЛ-інфекцію та забезпечення якості досліджень, форм первинної облікової документації щодо тестування на ВІЛ-інфекцію, інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21 грудня 2010 р. № 1141 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 березня 2011 р. за № 319/19057) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0319-11>.
283. Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 1999 р. № 34/166/131/88 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 червня 1999 р. за № 387/3680) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>.
284. Про затвердження спільного Плану заходів МОЗ та АМН України щодо виконання Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки : Наказ Міністерства охорони здоров'я України і Національної академії медичних наук України від 7 липня 2004 р. № 345/51 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.3626.2&nobreak=1>.
285. Про затвердження стандартів надання послуг соціальної підтримки населенню за принципом «єдиного вікна» : Наказ Міністерства соціальної політики України від 23 березня 2012 р. № 158 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 квітня 2012 р. за № 528/20841) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0525-12>.

286. Про затвердження Стандарту інфекційного контролю за туберкульозом в лікувально-профілактичних закладах, місцях довгострокового перебування людей та проживання хворих на туберкульоз : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18 серпня 2010 р. № 684 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2010 р. за № 803/18098) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0803-10>.
287. Про затвердження стандарту лікування ВІЛ-позитивних людей, які є споживачами ін'єкційних наркотиків : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2008 р. № 476 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9096.0>.
288. Про затвердження Стратегії удосконалення системи консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію, стандартизованої лабораторної діагностики на 2009–2013 роки та плану її реалізації : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 липня 2009 р. № 509 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9441.0>.
289. Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 1 серпня 2000 р. № 188 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 серпня 2000 р. за № 512/4733) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00>.
290. Про затвердження Тимчасових стандартів надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 382 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9288.0>.
291. Про затвердження Тимчасового примірного положення про обласний, Київський та Севастопольський міський комітет боротьби із захворюванням на СНІД : Наказ Національного комітету боротьби із захворюванням на СНІД при Президенті України від 28 лютого 1996 р. № 12 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 26 березня 1996 р. за № 142/1167) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0142-96>.
292. Про затвердження Типових нормативів оснащення : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 4 лютого 2006 р. № 299 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 травня 2006 р. за № 506/12380) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0506-06>.
293. Про затвердження Типових положень про заклади соціального захисту для бездомних осіб та звільнених осіб : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 14 лютого 2006 р. № 31 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 21 квітня 2006 р. за № 474/12348) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0474-06>.
294. Про затвердження Типових структури і штатів республіканського (Автономної Республіки Крим), обласних, Київського та Севастопольського міських, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : Наказ Міністерства соціальної політики України від 8 червня 2012 р. № 344 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 червня 2012 р. за № 948/21260) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0948-12>.
295. Про затвердження Типових штатних нормативів працівників центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціального гуртожитку, соціального центру матері та дитини : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 6 жовтня 2005 р. № 2280 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2006 р. за № 119/11993) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0119-06>.

296. Про затвердження Типового положення про реабілітаційну установу змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 2009 р. № 196 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini vid 13 serpnia 2009 r. za № 761/16777) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0761-09>.
297. Про затвердження Типового положення про службу роботи з ін'єкційними споживачами наркотиків : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 23 грудня 2005 р. № 3430 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 16 lyutogo 2006 r. za № 136/12010) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0136-06>.
298. Про затвердження Типового положення про службу соціально-профілактичної роботи : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 15 жовтня 2008 р. № 4163 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 22 hrudnia 2008 r. za № 1218/15909) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1218-08>.
299. Про затвердження Типового положення про центр моніторингу та оцінки виконання програмних заходів з протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3 квітня 2009 р. № 214 (zareestrovano v Ministerstvi Ukraini 27 kvitnia 2009 r. za № 383/16399) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0383-09>.
300. Про затвердження Типового положення про центр обліку бездомних осіб : Наказ Міністерства соціальної політики України від 19 квітня 2011 р. № 135 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 22 chervnia 2011 r. za № 750/19488) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-11>.
301. Про затвердження Типового положення про центр професійної реабілітації інвалідів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 9 жовтня 2006 р. № 372 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 25 zhovtnia 2006 r. za № 1162/13036) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1162-06>.
302. Про затвердження Типового положення про центр соціальної реабілітації дітей-інвалідів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 13 лютого 2007 р. № 48 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 6 bereznia 2007 r. za № 201/13468) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0201-07>.
303. Про затвердження форм первинної облікової документації і звітності з питань моніторингу лікування ВІЛ-інфікованих осіб та інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21 березня 2012 р. № 182 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 18 travnia 2012 r. za № 794/21107) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0794-12>.
304. Про заходи щодо організації профілактики передачі ВІЛ від матері до дитини, медичної допомоги і соціального супроводу ВІЛ-інфікованих дітей та їх сімей : Наказ Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства праці та соціальної політики України від 23 листопада 2007 р. № 740/1030/4154/321/614a (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 26 hrudnia 2007 r. za № 1405/14672) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1405-07>.
305. Про мінімальні норми забезпечення вихованців притулків для дітей одягом, білизною, взуттям та предметами особистої гігієни : Наказ Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму від 22 січня 2001 р. № 120 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 22 sichnia 2001 r. za № 120) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0120-01>.

- ції України 30 березня 2001 р. за № 290/5481) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0290-01>.
306. Про надання спеціального дозволу на медичну діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 серпня 2000 р. № 195 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 лютого 2001 р. за № 150/5341) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0150-01>.
307. Про направлення дітей на санаторно-курортне лікування в санаторно-курортні заклади (крім туберкульозного профілю) : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 січня 2009 р. № 4 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 лютого 2009 р. за № 100/16116) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0100-09>.
308. Про оптимізацію підготовки спеціалістів з питань ВІЛ-інфекції та попередження передачі ВІЛ від матері до дитини : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2009 р. № 313 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9203.0>.
309. Про організацію антиретровірусної терапії хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005 р. № 186/607 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2005 р. за № 1409/11689) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1409-05>.
310. Про організацію впровадження порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу) в закладах охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 квітня 2006 р. № 236 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.5507.0>.
311. Про організацію діяльності служби планування сім'ї та охорони репродуктивного здоров'я в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 серпня 2006 р. № 539 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.6234.0>.
312. Про організацію надання послуг консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію, гепатити В і С, інфекції, що передаються статевим шляхом, у мобільних пунктах та мобільних амбулаторіях : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 лютого 2012 р. № 114 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 19 червня 2012 р. за № 1002/21314) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1001-12>.
313. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 29 липня 2009 р. № 2669 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 20 серпня 2009 р. за № 788/16804) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0788-09>.
314. Про Порядок організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Наказ Міністерства соціальної політики України від 26 грудня 2011 р. № 568 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 березня 2012 р. за № 354/20667) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0354-12>.
315. Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16 вересня 2011 р. № 595 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 жовтня 2011 р. за № 1159/19897) [Електронний ресурс]. — Ресурс доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1159-11/page>.

316. Про систему екстреної токсикологічної допомоги в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3 квітня 2012 р. № 234 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 8 червня 2012 р. за № 920/21232) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0920-12>.
317. Про спеціалізовані формування центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 9 лютого 2010 р. № 284 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 23 лютого 2010 р. за № 178/17473) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0178-10>.
318. Про створення Референс-лабораторії діагностики ВІЛ-інфекції/СНІДу при Українському центрі профілактики і боротьби зі СНІДом Міністерства охорони здоров'я України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 квітня 2006 р. № 230 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 травня 2006 р. за № 504/12378) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0504-06>.
319. Про удосконалення амбулаторно-поліклінічної допомоги дітям в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29 листопада 2002 р. № 434 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2238.2&nobreak=1>.
320. Про удосконалення діагностики ВІЛ-інфекції : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 11 травня 2010 р. № 388 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 липня 2010 р. за № 499/17794) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0499-10>.
321. Про удосконалення добровільного консультування і консультування на ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 серпня 2005 р. № 415 (zareєстровано в Міністерстві юстиції 22 листопада 2005 р. за № 1404/11684) [Електронний ресурс]. — Ресурс доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1404-05/page>.
322. Про удосконалення лікування хворих на ВІЛ-інфекцію та СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 квітня 2003 р. № 173 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.639.0>.
323. Про удосконалення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 16 серпня 2010 р. № 682 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2010 р. за № 794/18089) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0794-10>.
324. Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 грудня 2002 р. № 465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2336.0>.
325. Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 2 червня 2009 р. № 383 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9463.0>.
326. Про функціонування кабінетів «Довіра» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 лютого 2008 р. № 102 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 19 березня 2008 р. за № 220/14911) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0220-08>.
327. Про штатні нормативи та типові штати закладів охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 23 лютого 2000 р. № 33 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.1760.0>.
328. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жов-

- тня 2010 р. за № 903/18198) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0903-10>.
329. Проект Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014–2018 роки (оновлено 11.04.2013) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dssz.gov.ua/index.php/uk/gromadske-obgovorennya/1561-2014-2018-proekt>.
330. Робоча група з питань консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію при Державній службі України з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та інших соціально небезпечних захворювань [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dssz.gov.ua/index.php/uk/gobochi-grupy/363-vil-snid/grupa-10>.
331. Стандарт надання соціальних послуг з профілактики ВІЛ-інфекції серед осіб з високим ризиком інфікування ВІЛ статевим шляхом : затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 904/18199) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0904-10>.
332. Стандарт надання соціальних послуг хворим на поєднані захворювання туберкульоз та ВІЛ-інфекцію : затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 905/18200) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0905-10>.
333. Стандарт надання соціальних послуг хворим з потрійним діагнозом (ВІЛ-інфекція, туберкульоз, залежність від наркотичних речовин) : затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 906/18201) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0906-10>.
334. Стандарт надання соціальних послуг особам, які отримують замісну підтримувальну терапію агоністами опіоїдів: затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 907/18202) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0907-10>.

Корисні інтернетсайти

1. Інтернетсайт Верховної Ради України. www.rada.gov.ua
2. Вебсторінка Кабінету Міністрів України. www.kmu.gov.ua
3. Інтернетсайт Міністерства охорони здоров'я України. www.moz.gov.ua
4. Інтернетсайт Верховного комісара ООН з прав людини. www.unhcr.ch
5. Інтернетсайт ЮНІСЕФ в Україні. www.unicef.org/ukraine/ukr

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ОСНОВНІ ЗМІНИ, ЩО ВІДБУЛИСЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ІНФЕКЦІЇ ВІЛ/СНІДУ

У хронологічному порядку зміни та реорганізації в системі державних органів України у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДУ (до їхнього сучасного стану) виглядають так:

1. Урядова комісія для здійснення керівництва організацією і проведенням заходів по боротьбі із захворюванням на СНІД в Українській РСР (існувала з 4 липня 1991 р. по 27 травня 1992 р.).

Вперше в Україні на законодавчому рівні питання протидії інфекції ВІЛ/СНІДУ закріплено у Постанові Ради Міністрів Української РСР «Про Комплексну програму профілактики захворювань і формування здорового способу життя населення Української РСР на період до 2000 року» від 7 грудня 1989 р. № 305¹. Своєю чергою, питання про створення спеціального державного органу у сфері протидії інфекції ВІЛ/СНІДУ в Україні вперше поставлено у пункті 2 Постанови Президії Верховної Ради Української РСР «Про інформацію Комісії Верховної Ради Української РСР з питань здоров'я людини щодо поширення захворювання на СНІД» від 17 січня 1991 р. № 631-ХІІ².

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів Української РСР від 4 липня 1991 р. № 68 р.³ *утворено* Урядову комісію для здійснення керівництва організацією і проведенням заходів по боротьбі із захворюванням на СНІД в Українській РСР.

2. Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД (існував з 27 травня 1992 р. по 10 грудня 1996 р.).

На виконання статті 3 Закону України «Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення» від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ⁴ пунктом 1 Указу Президента України «Про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД» від 27 травня 1992 р. № 313⁵ *був утворений* Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД. У зв'язку з цим *ліквідовано* попередній орган — Урядову комісію для здійснення керівництва організацією і проведенням заходів по боротьбі із захворюванням на СНІД в Україні.

Розпорядженням Президента України від 16 вересня 1992 р. № 141/92-рп затверджено Положення про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД⁶. Згідно з Положенням Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД при Президенті України

¹ Про Комплексну програму профілактики захворювань і формування здорового способу життя населення Української РСР на період до 2000 року : Постанова Ради Міністрів Української РСР від 7 грудня 1989 р. № 305 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/305-89-%D0%BF>.

² Про інформацію Комісії Верховної Ради Української РСР з питань здоров'я людини щодо поширення захворювання на СНІД : Постанова Президії Верховної Ради Української РСР від 17 січня 1991 р. № 631-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/631-12>.

³ Про утворення Урядової комісії для здійснення керівництва організацією і проведенням заходів по боротьбі із захворюванням на СНІД в Українській РСР : Постанова Кабінету Міністрів Української РСР від 4 липня 1991 р. № 68 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : zakon2.rada.gov.ua/laws/show/68%D0%B0-91-%D0%BF.

⁴ Про запобігання захворюванню на СНІД та соціальний захист населення [Текст] : Закон України від 12 грудня 1991 р. № 1972-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 11. — Ст. 152.

⁵ Про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД : Указ Президента України від 27 травня 1992 р. № 313 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/313/92>.

⁶ Про Положення про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД : Розпорядження Президента України від 16 вересня 1992 р. № 141/92-рп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/141/92-%D1%80%D0%BF>.

(далі — Національний комітет) мав статус спеціального органу державної виконавчої влади. Національний комітет був підпорядкований і підзвітний Президентові України. Передбачалось, що при Національному комітеті буде діяти Національний інститут СНІДу, який реально створений не був.

Фактично функції Національного інституту СНІДу були розділені між Українським центром профілактики і боротьби зі СНІДом Міністерства охорони здоров'я України⁷ та Інститутом епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л. В. Громашевського Академії медичних наук України⁸ (зокрема, мається на увазі відділ ВІЛ та ВІЛ-асоційованих інфекцій цього Інституту)⁹.

Слід також зазначити, що Указ Президента України «Про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД» від 27 травня 1992 р. № 313¹⁰ визнано таким, що *втратив чинність*, на підставі Указу Президента України «Про зміни та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Президента України» від 27 січня 1999 р. № 70/99¹¹. Однак фактично Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД припинив своє існування 10 грудня 1996 р., бо саме 10 грудня 1996 р. на базі Комітету з боротьби із захворюванням на СНІД¹² був утворений Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД. При цьому новоутворений орган став правонаступником Національного комітету з боротьби із захворюванням на СНІД¹³.

3. Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД (існував з 10 грудня 1996 р. по 14 листопада 1997 р.).

Як уже зазначено вище, Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД як центральний орган виконавчої влади *утворено на базі* Національного комітету з боротьби із захворюванням на СНІД відповідно до пункту 1 Указу Президента України «Про Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД» від 10 грудня 1996 р. № 1184/96¹⁴.

Фактична ліквідація Національного комітету з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД пов'язується з утворенням 14 листопада 1997 р. Комітету з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД¹⁵.

⁷ Про затвердження Положення про Український центр профілактики і боротьби зі СНІДом Міністерства охорони здоров'я України : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 квітня 2006 р. № 225 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 травня 2006 р. за № 505/12379) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0505-06>.

⁸ Про затвердження спільного Плану заходів МОЗ та АМН України щодо виконання Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2004–2008 роки : Наказ Міністерства охорони здоров'я України і Національної академії медичних наук України від 07 липня 2004 р. № 345/51 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://moz.gov.ua/ua/portal/dn_20040707_345_.html.

⁹ Відділ ВІЛ та ВІЛ-асоційованих інфекцій [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://duieih.kiev.ua/new_site.htm.

¹⁰ Про Національний комітет боротьби із захворюванням на СНІД : Указ Президента України від 27 травня 1992 р. № 313 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/313/92>.

¹¹ Про зміни та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Президента України : Указ Президента України від 27 січня 1999 р. № 70/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/70/99>.

¹² Так у тексті Указу — «Комітет з боротьби із захворюванням на СНІД», хоча офіційна назва цього органу інша — «**Національний** комітет з боротьби із захворюванням на СНІД».

¹³ Див. пункт 1 Указу Президента України «Про Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД» від 10 грудня 1996 р. № 1184/96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1184/96/card6#Public>.

¹⁴ Про Національний комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 10 грудня 1996 р. № 1184/96 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1184/96/card6#Public>.

¹⁵ Див.: Про Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 14 листопада 1997 р. № 1275/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1275/97>.

4. Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД (існував з 14 листопада 1997 р. по 18 травня 1998 р.).

Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД був створений шляхом перетворення Національного комітету з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД (і підпорядковано його Міністерству охорони здоров'я України) на підставі пункту 1 Указу Президента України «Про Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД» від 14 листопада 1997 р. № 1275/97¹⁶.

Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД ліквідовано на підставі пункту 1 Указу Президента України «Про ліквідацію Комітету з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД» від 18 травня 1998 р. № 480/98¹⁷.

5. Комітет з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам (існував з 31 травня 2006 р. по 28 березня 2011 р.).

Комітет з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам був утворений відповідно до пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам» від 31 травня 2006 р. № 759¹⁸.

Згідно з пунктом 1 Положення про Комітет з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам¹⁹ Комітет мав статус урядового органу державного управління, який діяв у складі Міністерства охорони здоров'я України і йому підпорядковувався.

Очевидно, що Комітет з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам був правонаступником Комітету з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД²⁰, хоча в Постанові Кабінету Міністрів України «Про утворення Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам» від 31 травня 2006 р. № 759²¹ про це формально не йдеться.

Комітет з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам ліквідовано на підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію урядових органів» від 28 березня 2011 р. № 346²².

6. Національна координаційна рада з питань запобігання захворюванню на СНІД (існувала з 13 серпня 1999 р. по 7 лютого 2001 р.).

Національна координаційна рада з питань запобігання захворюванню на СНІД була утворена при Кабінеті Міністрів України на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення при Кабінеті Міністрів України Національної координаційної ради з питань запобігання захворюванню на СНІД» від 13 серпня 1999 р. № 1492²³.

¹⁶ Про Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 14 листопада 1997 р. № 1275/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1275/97>.

¹⁷ Про ліквідацію Комітету з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 18 травня 1998 р. № 480/98 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/480/98>.

¹⁸ Про утворення Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 759 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/759-2006-%D0%BF>.

¹⁹ Там само.

²⁰ Про Комітет з профілактики наркоманії та захворювання на СНІД : Указ Президента України від 14 листопада 1997 р. № 1275/97 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1275/97>.

²¹ Про утворення Комітету з питань протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу та іншим соціально небезпечним хворобам : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 759 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/759-2006-%D0%BF>.

²² Про ліквідацію урядових органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2011 р. № 346 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/346-2011-%D0%BF/page>.

²³ Про утворення при Кабінеті Міністрів України Національної координаційної ради з питань запобігання захворюванню на СНІД : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 р. № 1492 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1492-99-%D0%BF>.

Відповідно до пункту 1 Положення про Національну координаційну раду з питань запобігання захворюванню на СНІД при Кабінеті Міністрів України²⁴ Національна координаційна рада з питань запобігання захворюванню на СНІД мала статус постійно діючого органу при Кабінеті Міністрів України.

Національна координаційна рада з питань запобігання захворюванню на СНІД *була ліквідована* на підставі пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 7 лютого 2001 р. № 116²⁵.

7. Урядова комісія з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу (існувала з 7 лютого 2001 р. по 26 жовтня 2001 р.).

Урядова комісія з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу *була утворена* на підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 7 лютого 2001 р. № 116²⁶.

На підставі пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 26 жовтня 2001 р. № 1401²⁷ Урядову комісію з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу *перейменовано* в Урядову комісію з питань боротьби з ВІЛ/СНІДом.

8. Урядова комісія з питань боротьби з ВІЛ/СНІДом (існувала з 26 жовтня 2001 р. по 16 травня 2005 р.).

Урядова комісія з питань боротьби з ВІЛ/СНІДом відповідно до пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 26 жовтня 2001 р. № 1401²⁸ мала статус координатора взаємодії Уряду України з Глобальним фондом боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією. Відповідно до пункту 1 Положення про Урядову комісію з питань боротьби з ВІЛ/СНІДом²⁹ зазначена комісія була утворена з метою проведення державної політики у сфері боротьби з ВІЛ/СНІДом.

Урядова комісія з питань боротьби з ВІЛ/СНІДом *була ліквідована* на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної координаційної ради з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 16 травня 2005 р. № 352³⁰.

9. Національна координаційна рада з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу (існувала з 16 травня 2005 р. по 11 липня 2007 р.).

Національна координаційна рада з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу *була утворена* відповідно до пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Національної координаційної ради з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 16 травня 2005 р. № 352³¹.

Відповідно до пункту 1 Положення про Національну координаційну раду з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу³² Національна координаційна рада з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу мала статус робочого органу, утвореного при Кабінеті

²⁴ Там само.

²⁵ Про утворення Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 р. № 116 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/116-2001-%D0%BF>.

²⁶ Там само.

²⁷ Деякі питання Урядової комісії з профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2001 р. № 1401 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1401-2001-%D0%BF>.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

³⁰ Про утворення Національної координаційної ради з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 травня 2005 р. № 352 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/352-2005-%D0%BF>.

³¹ Там само.

³² Там само.

Міністрів України з метою координації діяльності міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади, відповідних міжнародних та громадських організацій, включаючи організації людей, які живуть з ВІЛ-інфекцією/СНІДом, для ефективної реалізації єдиної політики, консолідованого використання коштів та удосконалення системи моніторингу у сфері запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу.

Національну координаційну раду з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу ліквідовано згідно з пунктом 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 11 липня 2007 р. № 926³³.

10. Координаційна рада з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії (існувала з 17 березня 2008 р. по 2 квітня 2010 р.).

Координаційна рада з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії була створена на підставі статті 1 Указу Президента України «Про Координаційну раду з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії» від 17 березня 2008 р. № 220/2008³⁴.

Відповідно до пункту 1 Положення про Координаційну раду з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії вона мала статус консультативно-дорадчого органу при Президенті України.

Координаційну раду з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії ліквідовано згідно з пунктом 1 Указу Президента України «Про ліквідацію Координаційної ради з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії» 2 квітня 2010 р. № 481/2010³⁵.

11. Міжвідомча комісія по боротьбі з туберкульозом (існувала з 28 вересня 2000 р. по 11 липня 2007 р.).

Міжвідомча комісія по боротьбі з туберкульозом була утворена Кабінетом Міністрів України на підставі відповідної Постанови від 28 вересня 2000 р. № 1480³⁶, а ліквідована — згідно з пунктом 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 11 липня 2007 р. № 926³⁷.

12. Наглядова рада з питань реалізації спільного із Світовим банком проекту «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні» (існувала з 11 липня 2002 р. по 11 липня 2007 р.).

Наглядова рада з питань реалізації спільного із Світовим банком проекту «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні» була утворена Кабінетом Міністрів України на підставі відповідної Постанови від 11 липня 2002 р. № 971³⁸, а ліквідована — одночасно з Національною координаційною радою з питань запобігання поширенню ВІЛ-інфекції/СНІДу і Міжвідомчою комісією по боротьбі з туберкульозом³⁹.

³³ Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 926 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF>.

³⁴ Про Координаційну раду з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії : Указ Президента України від 17 березня 2008 р. № 220/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/220/2008>.

³⁵ Про ліквідацію Координаційної ради з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії : Указ Президента України від 2 квітня 2010 р. № 481/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/481/2010>.

³⁶ Про утворення Міжвідомчої комісії по боротьбі з туберкульозом : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2000 р. № 1480 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1480-2000-%D0%BF>.

³⁷ Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 926 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF>.

³⁸ Про утворення наглядової ради з питань реалізації спільного із Світовим банком проекту «Контроль за туберкульозом та ВІЛ/СНІДом в Україні» : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 971 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/971-2002-%D0%BF>.

³⁹ Деякі питання протидії туберкульозу та ВІЛ-інфекції/СНІДу : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 926 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/926-2007-%D0%BF>.

**ПЕРЕЛІК ПІДЗАКОННИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ,
ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ОКРЕМІ АСПЕКТИ НАДАННЯ
МЕДИКО-СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ**

**Нормативно-правові акти щодо надання медичних послуг підліткам,
у тому числі підліткам груп ризику**

- 1) Правила медичного обслуговування неповнолітніх, які тримаються в приймальниках-розподільниках для неповнолітніх, затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384¹;
- 2) Методичні рекомендації з удосконалення надання медичної допомоги дітям, хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження методичних рекомендацій удосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД» від 15 грудня 2000 р. № 344²;
- 3) Методичні рекомендації щодо проведення антиретровірусної терапії у дітей, хворих на ВІЛ-інфекцію та СНІД, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення лікування хворих на ВІЛ-інфекцію та СНІД» від 15 квітня 2003 р. № 173³;
- 4) Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства охорони здоров'я України «Про організацію антиретровірусної терапії хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторів» від 15 листопада 2005 р. № 186/607⁴;
- 5) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про організацію впровадження порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу) в закладах охорони здоров'я» від 19 квітня 2006 р. № 236⁵;
- 6) Наказ Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження нормативно-правових актів щодо надання соціально-медичних послуг бездомним громадянам та особам, звільненим з місць позбавлення волі» від 24 січня 2007 р. № 28/26⁶, яким затверджено Інструкцію про організацію надання соціально-медичних послуг та проведення санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів у закладах соціального захисту для бездомних громадян та осіб, звільне-

¹ Правила медичного обслуговування неповнолітніх, які тримаються в приймальниках-розподільниках для неповнолітніх : затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 9 serpnia 1996 r. za № 435/1460) [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0435-96>.

² Про затвердження методичних рекомендацій удосконалення організації медичної допомоги хворим на ВІЛ-інфекцію/СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 грудня 2000 р. № 344 [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.1838.3&nobreak=1>.

³ Про удосконалення лікування хворих на ВІЛ-інфекцію та СНІД : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 квітня 2003 р. № 173 [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.639.0>.

⁴ Про організацію антиретровірусної терапії хворих на ВІЛ-інфекцію/СНІД осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах : Наказ Державного департаменту України з питань виконання покарань і Міністерства охорони здоров'я України від 15 листопада 2005 р. № 186/607 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 22 listopada 2005 r. za № 1409/11689) [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1409-05>.

⁵ Про організацію впровадження порядку добровільного консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію (протоколу) в закладах охорони здоров'я : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 квітня 2006 р. № 236 [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.5507.0>.

⁶ Про затвердження нормативно-правових актів щодо надання соціально-медичних послуг бездомним громадянам та особам, звільненим з місць позбавлення волі : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України і Міністерства охорони здоров'я України від 24 січня 2007 р. № 28/26 (zareestrovano v Ministerstvi yustitsii Ukraini 14 lyutogo 2007 r. za № 129/13396) [Elektronnyi resurs]. — Rezhim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0129-07>.

- них з місць позбавлення волі, і Порядок взаємодії закладів соціального захисту для бездомних громадян та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, із закладами охорони здоров'я щодо надання медичної допомоги бездомним громадянам та особам, звільненим з місць позбавлення волі;
- 7) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження клінічного протоколу надання медичної допомоги хворим на поєднані захворювання — туберкульоз та ВІЛ-інфекцію» від 28 травня 2008 р. № 276⁷;
 - 8) Методичні рекомендації «Замісна підтримувальна терапія в лікуванні хворих із синдромом залежності від опіоїдів», затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10 листопада 2008 р. № 645⁸;
 - 9) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Типового положення про центр моніторингу та оцінки виконання програмних заходів з протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу» від 3 квітня 2009 р. № 214⁹;
 - 10) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про оптимізацію підготовки спеціалістів з питань ВІЛ-інфекції та попередження передачі ВІЛ від матері до дитини» від 8 травня 2009 р. № 313¹⁰;
 - 11) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про єдину систему надання екстреної медичної допомоги» від 1 червня 2009 р. № 370¹¹, яким затверджено, зокрема, такі документи: Положення про єдину систему надання екстреної (невідкладної) медичної допомоги, Правила виклику бригад швидкої медичної допомоги і Порядок госпіталізації пацієнтів бригадами швидкої медичної допомоги у лікувально-профілактичні установи;
 - 12) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Стратегії удосконалення системи консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію, стандартизованої лабораторної діагностики на 2009–2013 роки та плану її реалізації» від 14 липня 2009 р. № 509¹²;
 - 13) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Стандарту інфекційного контролю за туберкульозом в лікувально-профілактичних закладах, місцях довгострокового перебування людей та проживання хворих на туберкульоз» від 18 серпня 2010 р. № 684¹³;
 - 14) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення тестування на ВІЛ-інфекцію та забезпечення якості досліджень, форм первинної об-

⁷ Про затвердження клінічного протоколу надання медичної допомоги хворим на поєднані захворювання — туберкульоз та ВІЛ-інфекцію : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 травня 2008 р. № 276 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.8565.0>.

⁸ Про затвердження методичних рекомендацій «Замісна підтримувальна терапія в лікуванні із синдромом залежності від опіоїдів» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 10 листопада 2008 р. № 645 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.8750.0>.

⁹ Про затвердження Типового положення про центр моніторингу та оцінки виконання програмних заходів з протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3 квітня 2009 р. № 214 (zareєстровано в Міністерстві України 27 квітня 2009 р. за № 383/16399) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0383-09>.

¹⁰ Про оптимізацію підготовки спеціалістів з питань ВІЛ-інфекції та попередження передачі ВІЛ від матері до дитини : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2009 р. № 313 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9203.0>.

¹¹ Про єдину систему надання екстреної медичної допомоги : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 червня 2009 р. № 370 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 вересня 2009 р. за № 863/16879) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0863-09>.

¹² Про затвердження Стратегії удосконалення системи консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію, стандартизованої лабораторної діагностики на 2009–2013 роки та плану її реалізації : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 липня 2009 р. № 509 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.9441.0>.

¹³ Про затвердження Стандарту інфекційного контролю за туберкульозом в лікувально-профілактичних закладах, місцях довгострокового перебування людей та проживання хворих на туберкульоз : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18 серпня 2010 р. № 684 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 вересня 2010 р. за № 803/18098) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0803-10>.

- лікової документації щодо тестування на ВІЛ-інфекцію, інструкцій щодо їх заповнення» від 21 грудня 2010 р. № 1141¹⁴;
- 15) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про організацію надання послуг консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію, гепатити В і С, інфекції, що передаються статевим шляхом, у мобільних пунктах та мобільних амбулаторіях» від 14 лютого 2012 р. № 114¹⁵;
 - 16) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження форм первинної облікової документації і звітності з питань моніторингу лікування ВІЛ-інфікованих осіб та інструкцій щодо їх заповнення» від 21 березня 2012 р. № 182¹⁶;
 - 17) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю» від 27 березня 2012 р. № 200¹⁷, яким затверджено Порядок проведення замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю і Типове положення про кабінет замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю;
 - 18) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про систему екстреної токсикологічної допомоги в Україні» від 3 квітня 2012 р. № 234¹⁸;
 - 19) Наказ Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги засудженим» від 10 травня 2012 р. № 710/5/343¹⁹.

¹⁴ Про затвердження Порядку проведення тестування на ВІЛ-інфекцію та забезпечення якості досліджень, форм первинної облікової документації щодо тестування на ВІЛ-інфекцію, інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21 грудня 2010 р. № 1141 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 14 березня 2011 р. за № 319/19057) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0319-11>.

¹⁵ Про організацію надання послуг консультування і тестування на ВІЛ-інфекцію, гепатити В і С, інфекції, що передаються статевим шляхом, у мобільних пунктах та мобільних амбулаторіях : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 14 лютого 2012 р. № 114 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 19 червня 2012 р. за № 1002/21314) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1001-12>.

¹⁶ Про затвердження форм первинної облікової документації і звітності з питань моніторингу лікування ВІЛ-інфікованих осіб та інструкцій щодо їх заповнення : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21 березня 2012 р. № 182 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 18 травня 2012 р. за № 794/21107) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0794-12>.

¹⁷ Про затвердження Порядку проведення замісної підтримувальної терапії хворих з опіоїдною залежністю : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27 березня 2012 р. № 200 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 5 червня 2012 р. за № 889/21201) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0889-12>.

¹⁸ Про систему екстреної токсикологічної допомоги в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3 квітня 2012 р. № 234 (zareєстровано у Міністерстві юстиції України 8 червня 2012 р. за № 920/21232) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0920-12>.

¹⁹ Про затвердження Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги засудженим : Наказ Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України від 10 травня 2012 р. № 710/5/343 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 15 травня 2012 р. за № 769/21082) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0769-12>.

**Нормативно-правові акти щодо надання соціальних послуг підліткам,
зокрема з груп ризику**

- 1) Постанова Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» від 5 квітня 1994 р. № 226²⁰;
- 2) Постанова Кабінету Міністрів України «Про організаційне і фінансове забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей в Україні» від 14 квітня 1997 р. № 323²¹;
- 3) Постанова Кабінету Міністрів України «Про розвиток Міжнародного дитячого центру «Артек» та дитячих оздоровчих закладів» від 30 квітня 1998 р. № 591²²;
- 4) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 14 квітня 2000 р. № 656²³;
- 5) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо організації відпочинку та оздоровлення дітей в Україні» від 27 квітня 2000 р. № 202-р²⁴;
- 6) Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів» від 12 жовтня 2000 р. № 1545²⁵;
- 7) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження натуральних добових норм харчування в інтернатних установах, навчальних та санаторних закладах сфери управління Міністерства соціальної політики» від 13 березня 2002 р. № 324²⁶;
- 8) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року» від 16 січня 2003 р. № 33²⁷;
- 9) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах» від 22 листопада 2004 р. № 1591²⁸;
- 10) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг» від 31 січня 2007 р. № 80²⁹;

²⁰ Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 1994 р. № 226 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF>.

²¹ Про організаційне і фінансове забезпечення відпочинку та оздоровлення дітей в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 323 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show?nreg=323-97-%EF&find=1&text=%D1%CD%B2%C4&x=10&y=8>.

²² Про розвиток Міжнародного дитячого центру «Артек» та дитячих оздоровчих закладів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 квітня 1998 р. № 591 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/591-98-%D0%BF>.

²³ Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2000 р. № 656 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/656-2000-%D0%BF>.

²⁴ Про заходи щодо організації відпочинку та оздоровлення дітей в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2000 р. № 202-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/202-2000-%D1%80/card6#Public>.

²⁵ Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2000 р. № 1545 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF>.

²⁶ Про затвердження натуральних добових норм харчування в інтернатних установах, навчальних та санаторних закладах сфери управління Міністерства соціальної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 324 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/324-2002-%D0%BF>.

²⁷ Про затвердження Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. № 33 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/33-2003-%D0%BF>.

²⁸ Про затвердження норм харчування у навчальних та оздоровчих закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2004 р. № 1591 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1591-2004-%D0%BF>.

²⁹ Про затвердження Порядку надання інвалідам та дітям-інвалідам реабілітаційних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 80 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-2007-%D0%BF>.

- 11) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»» від 31 січня 2007 р. № 81³⁰;
- 12) Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання молодіжним та дитячим громадським організаціям державної підтримки для виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї» від 29 червня 2011 р. № 778³¹;
- 13) Наказ Міністерства освіти України «Про затвердження Інструкції про виготовлення і правила користування Єдиним квитком для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків» від 19 червня 1996 р. № 216³²;
- 14) Правила матеріально-технічного забезпечення приймальників-розподільників для неповнолітніх, затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 436/1461)³³;
- 15) Правила тримання неповнолітніх у дисциплінарній кімнаті приймальників-розподільників для неповнолітніх, затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384³⁴;
- 16) Наказ Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму «Про мінімальні норми забезпечення вихованців притулків для дітей одягом, білизною, взуттям та предметами особистої гігієни» від 22 січня 2001 р. № 120³⁵;
- 17) Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів» від 17 листопада 2003 р. № 763 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 12 січня 2004 р. за № 27/8626)³⁶;
- 18) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типових штатних нормативів працівників центру соціально-психологічної реабілітації дітей

³⁰ Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною»: Постанова Кабінету Міністрів України від 31 січня 2007 р. № 81 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/81-2007-%D0%BF>.

³¹ Деякі питання надання молодіжним та дитячим громадським організаціям державної підтримки для виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок та сім'ї: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 червня 2011 р. № 778 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/778-2011-%D0%BF>.

³² Про затвердження Інструкції про виготовлення і правила користування Єдиним квитком для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків: Наказ Міністерства освіти України від 19 червня 1996 р. № 216 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1996 р. за № 389/1414) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0389-96>.

³³ Правила матеріально-технічного забезпечення приймальників-розподільників для неповнолітніх: затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 436/1461) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0436-96>.

³⁴ Правила тримання неповнолітніх у дисциплінарній кімнаті приймальників-розподільників для неповнолітніх: затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 9 серпня 1996 р. за № 437/1462) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0437-96>.

³⁵ Про мінімальні норми забезпечення вихованців притулків для дітей одягом, білизною, взуттям та предметами особистої гігієни: Наказ Державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму від 22 січня 2001 р. № 120 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 30 березня 2001 р. за № 290/5481) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0290-01>.

³⁶ Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також вихованців шкіл-інтернатів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 17 листопада 2003 р. № 763 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 12 січня 2004 р. за № 27/8626) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0027-04>.

- та молоді з функціональними обмеженнями, соціального гуртожитку, соціального центру матері та дитини» від 6 жовтня 2005 р. № 2280³⁷;
- 19) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Типових нормативів оснащення³⁸» від 4 лютого 2006 р. № 299³⁹;
 - 20) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження кваліфікаційних характеристик посад «директор центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями», «директор соціального гуртожитку», «директор соціального центру матері та дитини», «директор центру для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді»» від 30 травня 2006 р. № 1776⁴⁰;
 - 21) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження Порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади директорів центрів соціально-психологічної допомоги, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальних центрів матері та дитини, центрів для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, центрів ресоціалізації наркозалежної молоді» від 29 грудня 2006 р. № 4428⁴¹;
 - 22) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про єдину електронну систему обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання» від 18 листопада 2008 р. № 4580⁴²;
 - 23) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про направлення дітей на санаторно-курортне лікування в санаторно-курортні заклади (крім туберкульозного профілю)» від 12 січня 2009 р. № 4⁴³;
 - 24) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах» від 29 липня 2009 р. № 2669⁴⁴;

³⁷ Про затвердження Типових штатних нормативів працівників центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціального гуртожитку, соціального центру матері та дитини : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 6 жовтня 2005 р. № 2280 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 10 лютого 2006 р. за № 119/11993) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0119-06>.

³⁸ Йдеться про типові нормативи оснащення центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціального гуртожитку і соціального центру матері та дитини. — *Прим. авт.*

³⁹ Про затвердження Типових нормативів оснащення : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 4 лютого 2006 р. № 299 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 травня 2006 р. за № 506/12380) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0506-06>.

⁴⁰ Про затвердження кваліфікаційних характеристик посад «директор центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями», «директор соціального гуртожитку», «директор соціального центру матері та дитини», «директор центру для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді» : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 30 травня 2006 р. № 1776 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 26 червня 2006 р. за № 747/12621) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0747-06>.

⁴¹ Про затвердження Порядку погодження призначення на посаду та звільнення з посади директорів центрів соціально-психологічної допомоги, центрів соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями, соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, соціальних центрів матері та дитини, центрів для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, центрів ресоціалізації наркозалежної молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 29 грудня 2006 р. № 4428 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 24 січня 2007 р. за № 59/13326) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0059-07>.

⁴² Про єдину електронну систему обліку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, та осіб, які бажають взяти їх на виховання : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 18 листопада 2008 р. № 4580 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 грудня 2008 р. за № 1200/15891) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1200-08>.

⁴³ Про направлення дітей на санаторно-курортне лікування в санаторно-курортні заклади (крім туберкульозного профілю) : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 січня 2009 р. № 4 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 лютого 2009 р. за № 100/16116) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0100-09>.

⁴⁴ Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 29 липня 2009 р. № 2669 (zareєстровано в Міністерстві юстиції

- 25) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження нормативів харчування у центрі соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями» від 19 серпня 2009 р. № 2948⁴⁵;
- 26) Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту «Про затвердження норм харчування для осіб, які перебувають у центрах ресоціалізації наркозалежної молоді» від 19 травня 2010 р. № 1394⁴⁶;
- 27) Стандарт надання соціальних послуг хворим на поєднані захворювання туберкульоз та ВІЛ-інфекцію: затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770⁴⁷;
- 28) Стандарт надання соціальних послуг хворим з потрійним діагнозом (ВІЛ-інфекція, туберкульоз, залежність від наркотичних речовин) : затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770⁴⁸;
- 29) Стандарт надання соціальних послуг особам, які отримують замісну підтримувальну терапію агоністами опіоїдів: затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770⁴⁹;
- 30) Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Типового положення про центр обліку бездомних осіб» від 19 квітня 2011 р. № 135⁵⁰.

України 20 серпня 2009 р. за № 788/16804) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0788-09>.

⁴⁵ Про затвердження нормативів харчування у центрі соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 19 серпня 2009 р. № 2948 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 16 вересня 2009 р. за № 875/16891) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0875-09>.

⁴⁶ Про затвердження норм харчування для осіб, які перебувають у центрах ресоціалізації наркозалежної молоді : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту від 19 травня 2010 р. № 1394 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 червня 2010 р. за № 355/17650) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0355-10>.

⁴⁷ Стандарт надання соціальних послуг хворим на поєднані захворювання туберкульоз та ВІЛ-інфекцію : затверджено Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 905/18200) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0905-10>.

⁴⁸ Стандарт надання соціальних послуг хворим з потрійним діагнозом (ВІЛ-інфекція, туберкульоз, залежність від наркотичних речовин) : затверджено Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 906/18201) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0906-10>.

⁴⁹ Стандарт надання соціальних послуг особам, які отримують замісну підтримувальну терапію агоністами опіоїдів: затверджено наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства праці та соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг представникам груп ризику» від 13 вересня 2010 р. № 3123/275/770 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 8 жовтня 2010 р. за № 907/18202) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0907-10>.

⁵⁰ Про затвердження Типового положення про центр обліку бездомних осіб : Наказ Міністерства соціальної політики України від 19 квітня 2011 р. № 135 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 червня 2011 р. за № 750/19488) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0750-11>.

- 31) Наказ Міністерства соціальної політики України «Про Порядок організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг)» від 26 грудня 2011 р. № 568⁵¹;
- 32) Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 28 березня 2012 р. № 478/5/180/375/212/258⁵²;
- 33) Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Порядку атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги» від 1 жовтня 2012 р. № 612⁵³;
- 34) Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку виплати щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ» від 26 листопада 2012 р. № 946⁵⁴;
- 35) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про проведення у м. Кіровограді експерименту із запровадження інноваційної форми влаштування і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 11 квітня 2012 р. № 213-р⁵⁵;
- 36) Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження порядку проведення експерименту» від 8 червня 2012 р. № 350⁵⁶;
- 37) Указ Президента України «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» від 22 жовтня 2012 р. № 609/2012⁵⁷.

⁵¹ Про Порядок організації мультидисциплінарного підходу з надання соціальних послуг у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) : Наказ Міністерства соціальної політики України від 26 грудня 2011 р. № 568 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 3 березня 2012 р. за № 354/20667) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0354-12>.

⁵² Про затвердження Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Наказ Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства внутрішніх справ України від 28 березня 2012 р. № 478/5/180/375/212/258 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 30 березня 2012 р. за № 487/20800) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0487-12>.

⁵³ Про затвердження Порядку атестації соціальних працівників, інших фахівців, що надають соціальні та реабілітаційні послуги : Наказ Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2012 р. № 612 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 22 жовтня 2012 р. за № 1771/22083) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1771-12>.

⁵⁴ Про затвердження Порядку виплати щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26 листопада 2012 р. № 946 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27 листопада 2012 р. за № 1982/22294) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1982-12>.

⁵⁵ Про проведення у м. Кіровограді експерименту із запровадження інноваційної форми влаштування і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2012 р. № 213-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/213-2012-%D1%80>.

⁵⁶ Про затвердження порядку проведення експерименту : Наказ Міністерства соціальної політики України від 8 червня 2012 р. № 350 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 27 червня 2012 р. за № 1078/21390) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1078-12>.

⁵⁷ Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року : Указ Президента України від 22 жовтня 2012 р. № 609/2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ — МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ З НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ РЕГУЛЮВАННЯМ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ

Нагадаємо, що відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III¹: **дитина** — це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Зважаючи на це означення, стає очевидно, що правильно вказати вікові межі поняття «дитина» змогли лише 9 експертів-медиків. При цьому 17 експертів впевнені у своїй достатній обізнаності у сфері законодавчого регулювання в роботі з дітьми та підлітками. І лише 11 експертів зазначили, що погано обізнані у сфері законодавчого регулювання роботи з дітьми та підлітками.

Як уже зазначено в огляді, чинне законодавство України не містить поняття «підліток». Разом з тим пункт 2.6 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465² встановлює, що «**діти підліткового віку**» — це діти **віком від 15 років до 17 років 11 місяців 29 днів**. Отже, досить прогнозовано, що лише 5 (з 29) медиків змогли вказати правильну відповідь про вікові межі поняття «підліток». Також можна констатувати, що 3 експерти вказали вікові межі поняття «підліток», за означенням ВООЗ (від 10 до досягнення 19 років включно³) (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Вікові межі поняття «підлітки» в оцінках експертів-медиків
(всього у підгрупі медичних працівників опитано 29 експертів)

Вказані вікові межі (років)	Кількість експертів, які обрали відповідний вік
від 10 до 18	1
від 10 до 19	3
від 12 до 16	2
від 13 до 18	1
від 14 до 18	11
від 14 до 19	2
від 15 до 18	5
від 15 до 25	1
від 16 до 19	1
з 18 років	1
до 18 років	1

Експерти фіксують випадки стигматизації, зверхності, недбалості до підлітків з груп ризику з боку надавачів послуг: «Я смотрю, что нет желания работать с такими детьми. С нормальными, адекватными — да. А с подростками группы риска — страшно, опасно, да и за чем. Их считают конченными людьми, которые умрут не сегодня-завтра. Хотя, по идее, можно было для них сделать что-то» (м. Київ, надавач ДКТ кабінету «Довіра»).

¹ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

² Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 грудня 2002 р. № 465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2336.0>.

³ Див., наприклад: 10 facts on adolescent health [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/features/factfiles/adolescent_health/en/index.html, а також: Предупреждение ВИЧ/СПИДа среди молодых людей: систематический обзор фактических данных из развивающихся стран. Межведомственная целевая группа ЮНЭЙДС по молодежи. — 10 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/pdfs/ru_hiv_y_people_9241209380.pdf.

В оцінках бар'єрів у наданні послуг підліткам, зокрема з груп ризику, медичні працівники наголосили на двох основних аспектах — нормативно-правовому та психологічному (див. рис. 1).

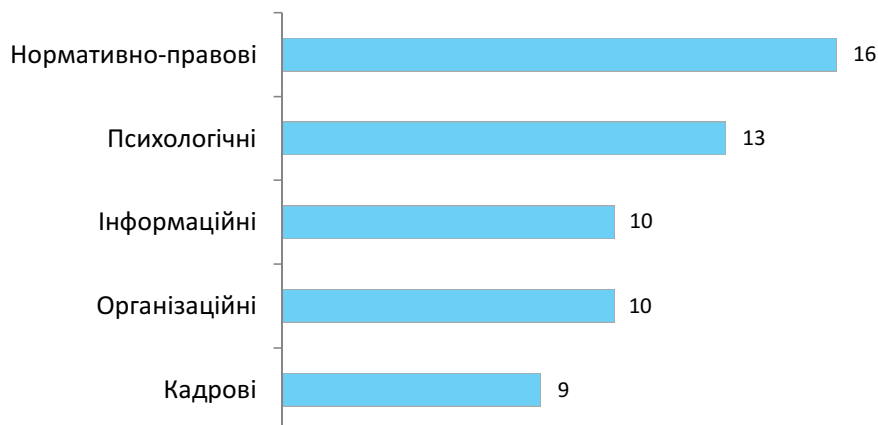

Рис. 1. Оцінки медичними працівниками бар'єрів надання послуг ПГР.

Аналіз відповідей експертів — медичних працівників засвідчує наявні юридичні колізії і взагалі нерозуміння чинного законодавства України: *«Так получается не только в медицине, а во всех отраслях — издаются новые приказы, остаются старые, не всегда человек ориентируется, какой приказ уже работает, какой не работает, что до конца убрано»* (м. Одеса, медичний працівник обласного управління охорони здоров'я).

Переважна частина опитаних зацікавлені в отриманні додаткової інформації щодо регулювання своєї професійної діяльності чинним законодавством України й націлені особисто брати участь в відповідних навчальних заходах (семінарах, лекціях, тренінгах), бо підвищення обізнаності у нормативно-правовій площині покращить якість послуг, надаваних підліткам, зокрема з груп ризику. При цьому 6 експертів наголосили на необхідності удосконалення чинного законодавства: *«Это то, с чем мы постоянно сталкиваемся. Есть нюансы, которые можно решить, но получается, что один закон это разрешает, а два других запрещают. И вот этот разрез мешает, поэтому у нас трудности и возникают»* (м. Одеса, надавач послуг ДКТ, центр СНІДу).

Також експерти зазначають, що потрібно проводити масовіші інформаційні кампанії, направлені саме на підліткову групу, бо нема елементарної інформації про місце розташування закладів, що надають допомогу підлітковій групі, та недоступні джерела отримання цієї інформації для підлітків груп ризику: *«Информационный барьер существует, поскольку не все подростки знают, что есть КДМ, где им могут помочь. Получение услуг — тоже. Потому что некоторые услуги являются платными, в лечебных учреждениях... Это может быть и отдаленность данного лечебного учреждения. И, может быть, отсутствие денег, — подросток просто не может подъехать к этому лечебному учреждению. Поэтому подросток остается наедине со своей проблемой и мы ему не можем помочь»* (м. Донецьк, головний педіатр управління охорони здоров'я).

Експерти, які надають послуги ПГР, фіксують у своїй діяльності наявність психологічних (та емоційних) проблем серед ПГР, а саме різноманітних фобій (страхів), нема відповідальності за своє життя у самих підлітків груп ризику. Експерти зазначили, що на сьогодні підлітки не мотивовані довіряти відповідним закладам і звертатися по медичну допомогу на постійній основі.

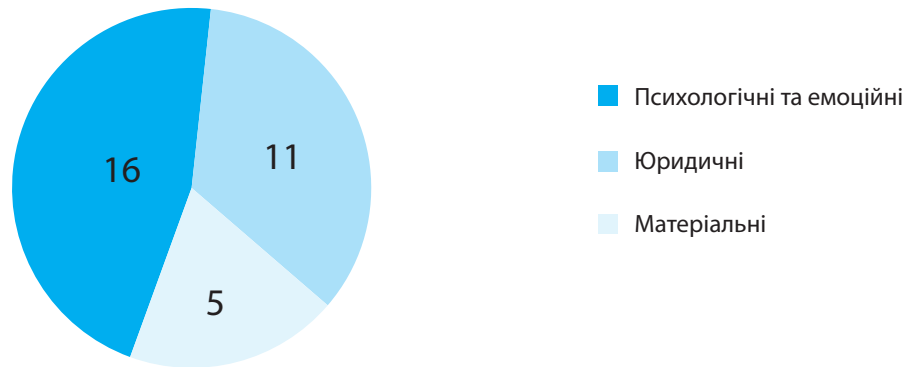

Рис. 2. Оцінки медичними працівниками проблем під час надання послуг ПГР (всього у підгрупі медичних працівників опитано 29 експертів).

Основні проблеми в надавачів з медичної сфери виникають у зв'язку з обслуговуванням клієнтів віком до 14 років, на чому наголосили понад половина опитаних. Не менш колізійні ситуації, коли в медичних працівників виникають сумніви щодо правомірності надання допомоги підліткам або через відсутність батьків або офіційних опікунів: «Когда встречался вопрос о том, что нужно обследовать на ВИЧ, то без разрешения родителей сделать это невозможно. Я говорю, нужно обследоваться, но эти девочки не могли найти родителей и уговорить, чтобы родители пришли сюда и дали разрешение, чтобы мы их обследовали на ВИЧ. Если анонимно и экспресс-методом — это другое дело» (м. Миколаїв, медичний працівник центру СНІДу).

Також одна з перешкод у наданні послуг — брак документів у підлітків, а особливо у підлітків з груп ризику: «Если подростки без сопровождения родителей обращаются за помощью, у них, зачастую, возникают проблемы с получением этой помощи. Особенно, если отсутствуют документы, подтверждающие личность. Порой, получить такую помощь, кроме клиники, дружественной к молодежи, просто нигде невозможно» (м. Київ, тренер з ДКТ).

Не менший бар'єр на шляху надання послуг — недосконалість механізму ведення документації і брак чіткої системи переадресації між профільними закладами — КДМ, СНІД-центрами, соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді, звичайними лікарнями та поліклініками й органами міліції. Внаслідок цього підліток не дістає допомоги, якої потребує та губиться на шляху від одного профільного закладу до іншого, або ж не може дістати допомоги безплатно, хоча на законодавчому рівні має на це право:

«Если документы находятся в другом месте, нужны какие-то средства, чтобы ребенка туда отправить. Как правило, их нет. То есть, в кошторис должно быть введено: расходы социального работника на транспортировку ребенка (имеется ввиду и билет социального работника, и ребенка). В общем, нет у нас комплексного подхода к этой проблеме. Не только социальные работники, но и государственные учреждения не всегда откликаются на помощь» (м. Київ, консультант з ДКТ СНІД-центру).

«Хотелось бы больше работы с социальными службами, потому что отправляешь ребенка, а он исчезает. У всех наших сотрудников такая основная проблема — что с подростками делать дальше, потому что, если он с родителями — это одно, а иначе он сбегает. К нам приходят дети из, мягко говоря, неблагополучных семей. Ну да, поговорили, объяснила, провела с ними дотестовое консультирование, а дальше что?» (м. Одеса, психолог, надавач ДКТ в КДМ).

Не менший бар'єр на шляху надання послуг — кадрові проблеми, які, на думку респондентів, полягають у відсутності спеціалістів, і, як наслідок, — значному збільшенні навантаження на тих фахівців, що залишаються на роботі: «Конечно, кадры отсутствуют. Возможно, отсутствуют специальные программы. Нет понимания, кто должен проводить такое обучение, какое ведомство за это отвечает? Это министерство социальной политики или

образования и молодежи? То есть, прежде всего, нужно определить ответственного за эту группу, кто с ними работает, а дальше уже определять, организовывать и разрабатывать программы, решать, кого нужно обучать» (м. Київ, начальник відділу організації медико-соціальної допомоги).

Серед *організаційних* моментів — брак достатнього фінансування, приміщень і спеціалізованих центрів. Експерти зазначали, що навіть на базі наявних державних закладів організація допомоги ПГР потребує щонайменше окремого входу до приміщення, що само з себе значно ускладнює матеріальний аспект проблеми.

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ ЕКСПЕРТІВ — СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ З НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМ РЕГУЛЮВАННЯМ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ПІДЛІТКАМ, ЗОКРЕМА З ГРУП РИЗИКУ

На запитання про вікові межі поняття «дитина» експерти — соціальні працівники відповіли, посилаючись на власний досвід, законодавство України, міжнародні документи. При цьому правильно вказали вікові межі поняття «дитина»⁴ лише 9 (із 20) соціальних працівників (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Вікові межі поняття «діти» в оцінках соціальних працівників
(всього у підгрупі соціальних працівників опитано 20 експертів)

Вказані вікові межі (років)	Кількість експертів, які обрали відповідний вік
від 0 до 12	2
від 0 до 14	4
від 0 до 16	1
від 0 до 18	9
від 1 до 10	1
від 6 до 15	1
від 10 до 14	1
від 10 до 16	1

Соціальні працівники не мають єдиної думки з приводу вікових меж поняття «підліток». Як уже зазначено вище, чинне законодавство України не містить означення поняття «підліток», так само нема й законодавчих норм щодо співвідношення понять «дитина» і «підліток». Тому в контексті пункту 2.6 наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку» від 12 грудня 2002 р. № 465⁵ **жоден** із соціальних працівників не зміг дати правильну відповідь про вікові межі поняття «підліток». Разом з тим 1 експерт вказав вікові межі поняття «підліток», певно, за означенням ВООЗ (від 10 до досягнення 19 років включно⁶) (див. таблицю 2).

Таблиця 2. Вікові межі поняття «підлітки» в оцінках соціальних працівників
(всього у підгрупі соціальних працівників опитано 20 експертів)

Вказані вікові межі (років)	Кількість експертів, які обрали відповідний вік
від 0 до 18	4
від 0 до 19	2
від 10 до 19	1
від 12 до 18	3
від 13 до 18	5
від 14 до 16	2
від 16 до 18	2
Від 16 до 20	1

⁴ Відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III: **дитина** — це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше. Див.: Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

⁵ Про удосконалення організації медичної допомоги дітям підліткового віку : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 12 грудня 2002 р. № 465 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1039.2336.0>.

⁶ Див., наприклад: 10 facts on adolescent health [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.who.int/features/factfiles/adolescent_health/en/index.html; а також: Предупреждение ВИЧ/СПИДа среди молодых людей: систематический обзор фактических данных из развивающихся стран/ Межведомственная целевая группа ЮНЭЙДС по молодежи. — 10 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу : http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/pdfs/ru_hiv_y_people_9241209380.pdf.

11 експертів охарактеризували ПГР як споживачів наркотиків, алкоголю, дітей вулиць, ЖКС, дітей і підлітків, які практикують незахищені статеві контакти. Практично всі соціальні працівники обирали для характеристики «ПГР» ті самі критерії, що й експерти-медики.

Основні бар'єри, на яких наголосили опитані соціальні працівники, — це бар'єри юридичного (нормативно-правового), психологічного та інформаційного характеру (див. рис. 1).

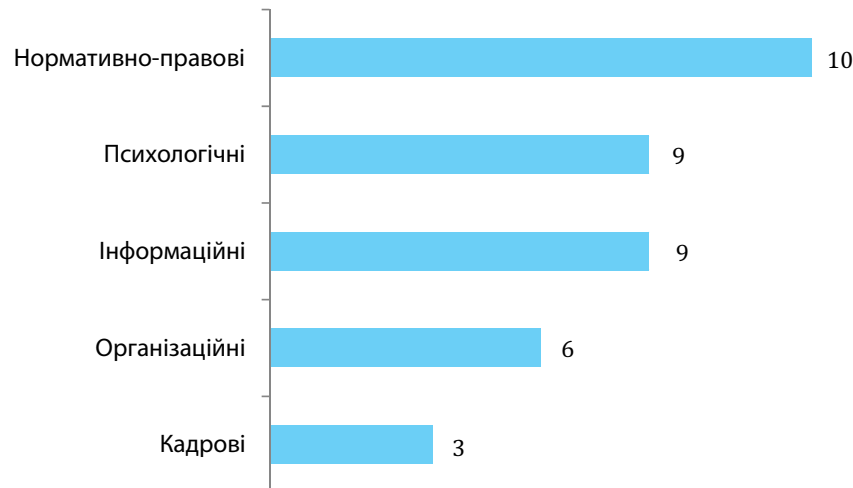

Рис. 1. Оцінки соціальними працівниками бар'єрів надання послуг ПГР (всього у підгрупі соціальних працівників опитано 20 експертів).

1. Стандарти надання соціальних послуг та підготування фахівців.

Як і медичні працівники, експерти із соціальної сфери наголосили на потребі в додатковій інформації щодо регулювання своєї професійної діяльності (15 експертів із 20 опитаних соціальних працівників). Зокрема, проблеми виникали як через появу нових законодавчих актів, так і через колізії юридичного характеру в чинних нормативно-правових документах:

«Когда вносятся какие-то изменения, может быть, не всегда вовремя мы об этом узнаем. Естественно, сложно работать, если ты чего-то не знаешь. Законодательные аспекты — самые сложные вопросы, с которыми приходится сталкиваться в нашей работе» (м. Миколаїв, соціальний працівник).

«Очень часто меняют законодательство, юридические термины. Люди просто не успевают им обучаться и применять их. Например, изменение возраста, с которого позволено проводить ДКТ. Специалистам очень сложно отследить происходящие изменения» (м. Київ, представник всеукраїнської організації).

Показово, що значна кількість опитаних у цій групі (14 респондентів) визнають взаємозв'язок між обізнаністю з чинним законодавством та якістю надаваних послуг. Але при цьому експерти вказують на необхідність всебічної системи контролю, моніторингу та забезпечення нормативно-правової діяльності.

Крім цього, опитані наголосили, що нема чіткого юридично підкріпленого алгоритму своєї профільної діяльності:

«Первая проблема в том, что в государстве нет пока вообще принятия этой проблемы как государственной. Вообще только с 2008–2009 гг. ПГР становятся одной из приоритетных категорий для деятельности центров социальных служб. Раньше подростки в эти приоритеты никак не входили» (м. Київ, соціальний працівник).

«Нам, честно говоря, надо, чтобы был с нами юрист. Хотя бы раз в неделю. Часто бывает, что дети задают вопросы, на которые мы не можем ответить сразу. Мы отменяем, договариваемся на потом. Или приглашаем консультанта» (м. Одеса, соціальний працівник, надавач

ДКТ). Переважна частина опитаних соціальних працівників (15 експертів із 20) наголосили, що мають бажання *особисто взяти участь у навчальних заходах* з метою покращення своїх знань. Як і в оцінках медичних працівників, більшість опитаних експертів із соціальної роботи (16 респондентів) переконані, що обізнаність із чинним законодавством покращить якість роботи з дітьми та підлітками.

2. Вік тестування на ВІЛ та питання про згоду батьків/інших законних представників на дістання послуг підлітками.

Ще одне проблемне питання, на думку опитаних, — недостатня врегульованість чинним законодавством умов, за яких тестування може пройти дитина (підліток) до 14 років, особливо якщо згода на тестування не отримана від батьків та інших законних представників:

«Самая большая проблема, с моей точки зрения, заключается в том, что до 14 летнего возраста тестирование подростков производится по согласию и инициативе законного представителя. А у неблагополучных подростков и детей, как правило, родители отсутствуют либо они не выполняют свои функции» (м. Київ, представник всеукраїнської організації).

«Я плохо понимаю, как в рамках законодательства Украины можно тестировать подростков без разрешения их опекунов и родителей. С одной стороны, в 14 лет подросток, особенно если это дети улицы — самостоятелен и живет своей жизнью. Но, если стоит вопрос о тестировании, — я плохо понимаю, какое право я имею вместе с врачом проводить тестирование» (м. Донецьк, керівник громадської організації).

3. Недопустимість стигматизації та дискримінації окремих соціальних груп.

Експерти звернули увагу на стигматизацію ПГР з боку самих спеціалістів, які надають відповідні послуги (8 експертів):

«...Нужно вести за руку ребёнка к определенному врачу, который знает, как с ним работать, чтобы и оказать помощь, и чтобы не нанести дополнительную травму — этого ребёнка и так сама жизнь наказала... Наша медицина не только не бесплатная, но и нет в её практиках уважения к больному» (м. Миколаїв, керівник громадської організації).

4. Питання про захист, опіку і піклування, юридичні проблеми.

На думку експертів, *юридичні проблеми*, полягають у двох аспектах. По-перше, існує проблема юридичного супроводу підлітків (що підкреслили 7 експертів). По-друге, немає системного підходу при оформленні документів, фінансуванні, переадресації між організаціями (зокрема, як зазначило декілька експертів, медичні заклади іноді просто відмовляються приймати підлітків груп ризику через брак необхідних документів, фактичну оплачуваність послуг при формальній безплатності тощо), а також неврегульованість правового захисту підлітків груп ризику в міліції (вказали 8 експертів):

«Когда мы подаем запрос, чтобы выяснить про этого ребенка, очень долгое время ждем результаты этого запроса. Бывает — месяц, два, три. А нам надо очень срочно, быстро это сделать. С нашей стороны мы даем вовремя, а с той стороны — получаем поздно. Это барьер. И бывает так, что мы теряем нашего клиента» (м. Київ, соціальний працівник, надавач ДКТ).

«Законодательство иногда не полностью определяет функциональные обязанности и весь объем работы социального педагога. Было бы хорошо, если бы более детально прописывались должностные инструкции и создавались бы все необходимые условия для работы» (м. Миколаїв, соціальний працівник).

На відміну від експертних оцінок медиків (які визначали психологічні та емоційні бар'єри як найзначніші в роботі з ПГР), в оцінках проблем у наданні послуг підліткам і ПГР соціальні працівники зосередили увагу на юридичному аспекті (див. рис. 2).

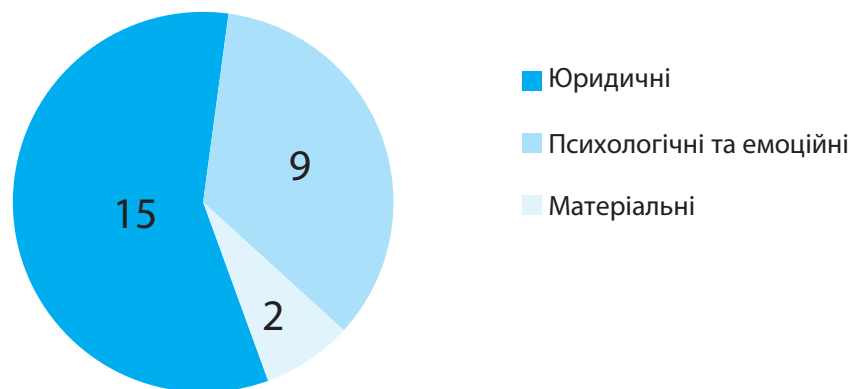

Рис. 2. Оцінки соціальними працівниками проблем під час надання послуг ПГР (у підгрупі соціальних працівників опитано 20 експертів).

5. Експерти підкреслили низку проблем, що прямо не стосуються нормативно-правового поля, але створюють бар'єри для дістання підлітками і ПГР соціальних послуг. Зокрема, це психологічні проблеми. За оцінками соціальних працівників, вони полягають у закритості самих підлітків груп ризику:

«Если мы говорим о девочках, предоставляющих сексуальные услуги, то это закрытость. Как говорят, «чужие здесь не ходят», и должен быть действительно высокий уровень доверия к социальным работникам, к медику и к убеждению, что надо бороться. Если это потребители наркотиков, то добавляется еще одна проблема — эта группа постоянно меняется» (м. Миколаїв, керівник громадської організації).

Інформаційні бар'єри полягають у нестачі елементарної інформації, на що вказали 9 експертів. Зазвичай, за оцінками експертів, проблема проявляється як у самих підлітків (не вміють читати, не мають змоги побачити рекламу), так і бракує спеціальних програм, скорегованих під конкретну цільову групу ПГР (СІН, ЖКС, ЧСЧ).

Щодо оцінки організаційних бар'єрів 6 експертів погодилися з тим, що в Україні не вистачає центрів і приміщень для надання послуг дітям та підліткам:

«На первый взгляд, у нас достаточно разветвленная система тех же кабинетов доверия, куда человек может обратиться. В целом по стране их насчитывается более 700. Другое дело, что эти кабинеты доверия существуют исключительно на бумаге. Или же график работы этих кабинетов доверия, или их место расположения совершенно не способствуют тому, чтобы к ним обращались» (м. Київ, представник міжнародної організації).

